

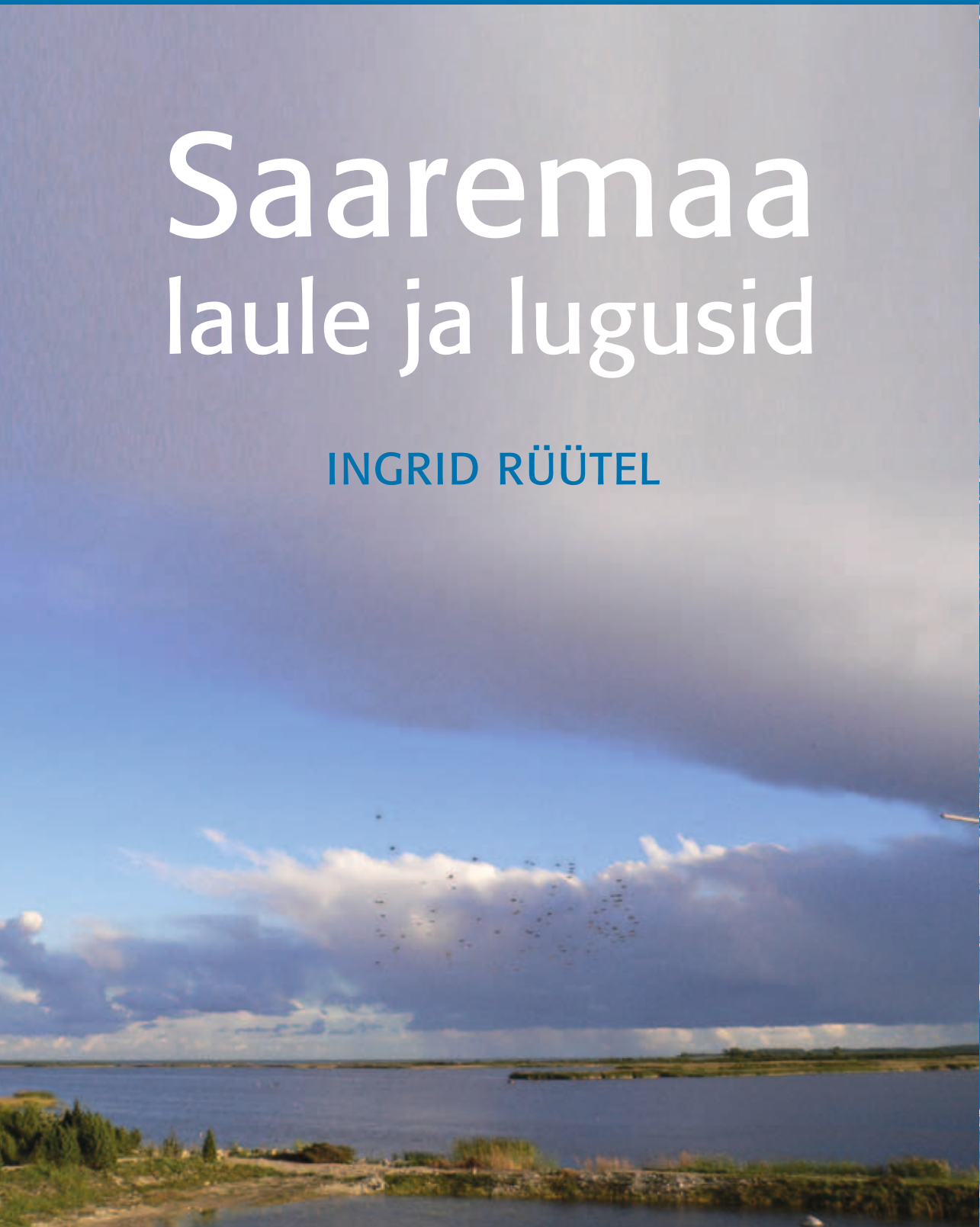

EESTI RAHVALUULE ARHIIV

MIS ON JÄÄNUD JÄLGEDESSE I

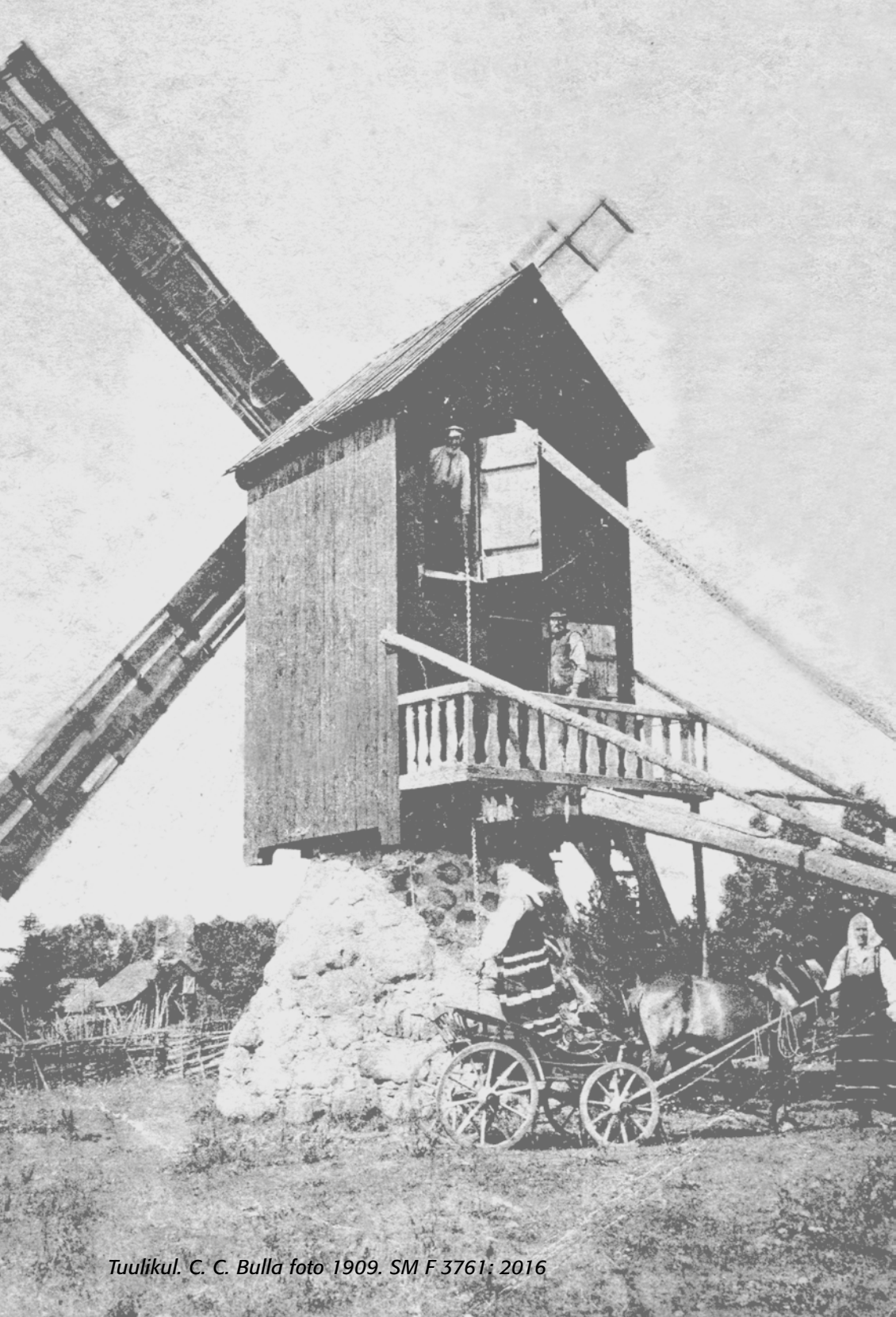
Saaremaa laule ja lugusid

INGRID RÜÜTEL

INGRID RÜÜTEL

Saaremaa laule ja lugusid

Tuulikul. C. C. Bulla foto 1909. SM F 3761: 2016

EESTI RAHVALUULE ARHIIV

M I S O N J Ä Ä N U D J Ä L G E D E S S E I

Saaremaa laule ja lugusid

INGRID RÜÜTEL

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2018

Raamatu koostas Ingrid Rüütel
Toimetas Asta Niinemets
Viisid noodistasid Ingrid Rüütel, Ludmilla Toon ja Edna Tuvi
Viisid toimetasid Ingrid Rüütel ja Edna Tuvi
Noodigraafika teostas Edna Tuvi
Tekstid lüüerisid Erna Tampere ja Ingrid Rüütel
Murdekeelt toimetas Ester Kuusik
Küljendas ja kujundas Krista Saare
Resümee tõlkis Inna Feldbach

2015. aastal ilmunud trükise veebiväljaanne

Raamatu väljaandmist toetasid:
Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapital ja Saaremaa ekspertgrupp
Programm „Saarte pärimuslik kultuurikeskkond”
Eesti Muusikanõukogu toetusprogramm „Muusikatrükised”
Väljaanne on seotud HTM institutsionaalse uurimistoetusega IUT 22-4

ISBN 978-9949-586-63-9 (pdf)

© EKM Teaduskirjastus
© Ingrid Rüütel

SAATEKS 15

SAARLASTE LAULUVARA 20. SAJANDI ALGUSES 19

1. Kogumise olukorrad ja eesmärgid 19
2. Regivärsilised rahvalaulud 23
3. Uuemad rahvalaulud 34
4. Trükised laulutraditsiooni mõjutajana 39
 - 4.1. Noodiraamatud 39
 - 4.2. Tekstiraamatud 48
 - 4.3. Raamatulaulude ainevaldkonnast, stiilist ning suhetest suulise traditsiooniga 61
5. Kohalikud külalaulud ja laulumeistrid 62
 - 5.1. Põide ümbruse protestilaulik Konstantin Tuttav 63
 - 5.2. Audla küla värsisepp Aleksander Nõgu (Peerna Sass) 65
 - 5.3. Haeska küla laulumeister Mihkel Trei 69
 - 5.4. Maidu Vallik ja tema laulud 71
 - 5.5. Sõrve värsisepad 72
 - 5.6. Kohalike külalaulude stiilist 75
6. Kodupaigalaulud 78
7. Ballaadid, ringmängu- ja tantsulaulud 79
8. Laulud ajaloosündmustest ning sõdurilaulud 83
9. Meremehe-, vangi- ja saatuselaulud 91

LÕPETUSEKS 93

KASUTATUD KIRJANDUS 95

SALME LUBI ja INGRID RUUS (RÜÜTEL) Kihelkonnal 11.–24. juuli 1956

PÄEVIK 103

Rosalie Õunpuu, Kihelkonna alev [Kihelkonna khk]

1. Kuu paistab üle ilmamaa 110
2. Oh sa ilus tammekene 110
3. Lambrikud, tõuske üles 111
4. Keset Riia linna (ringmäng) 112
5. Hüüavad pasunad 113
6. Oh kui rasked on mu päevad 114
7. Meil armas oled sa 114
8. Üks jahimees läks metsa (ringmäng) 116
9. Mäe otsas kaljulossis (ringmäng) 117
10. Londoni linna kõrges tornis (ringmäng) 118
11. Ui-rui-rui-rui 119
12. Oh lauluhääl 120
13. Mu isamaa armas (ringmäng) 121
14. Kui tuleviku tuulte tiivul 122

Miina (Härmeline) Tang, 58 a ja Miina (Härmeline) Tang, 65 a, Kihelkonna v Liivaküla [Kihelkonna khk]

15. Mets ja maa kõik hingab une süles 124
16. See monopol üks armas koht 125
17. Vanapoiss on pörgunui 125
18. Vana Jaagu elumaja 126
19. Üks kõrglane vritter seal Prantsusemaal 128
20. Ühel ilusal laupäeva õhtu aal (ringmäng) 130
21. Sinilill, murren sind (vahetrall) 131
22. Oh, neiu, ole nii lustilik (vahetrall) 131

Miina (Härmeline) Tang, 58 a, Miina (Härmeline) Tang, 65 a ja Viia Kokk, Kihelkonna v Liivaküla [Kihelkonna khk]

23. Neiukene noorukene (vahetrall) 132
24. Oh sina vanapoisinui (vahetrall) 132
25. Kodu aga koplis (vahetrall) 133
26. Üks neitsit kõrge mäe peal (Kolm krahvi) 133
27. Mitu asja läheb tarvis (Õlletegemine) 135
28. Kodune kohake, kena ja vaik (vahetrall) 136
29. Mina vaatsin paadist kiikriga 137
30. Üks vanapoiss sa oled ilmas 138
31. Minu aknal laulis laululind (vahetrall) 138
32. Kett kõliseb ja ankur tõuseb üles 139

Miina (Härmeline) Tang, 58 a ja **Miina (Härmeline) Tang**, 65 a,
Kihelkonna v Liivaküla [Kihelkonna khk]

- 33. Mu pruut, miks pisarad sul silmas **140**
- 34. Üks noormees kaugel vööral maal **141**
- 35. See suure uhke laevaga (vahetrall) **143**
- 36. Kasemetsas kena lind (vahetrall) **143**
- 37. Ei usu mina sind (vahetrall) **144**
- 38. Kallimale tahtsin ma **145**
- 39. Tule mu rinnale (vahetrall) **146**
- 40. Kõrge jõe kaldal kõndisin (ringmäng) **147**
- 41. Närtsinud oli lillekene (vahetrall) **148**
- 42. Valusad on armuhaavad (vahetrall) **148**
- 43. Ehk küll torm ja maru möllab (vahetrall) **149**

Ella Luup, Vilsandi saar [Kihelkonna khk]

- 44. Oh, noored neiud, mötelge (vahetrall) **150**
- 45. Oh, noored mihed, mötelge (vahetrall) **150**

Alma Mänder, Karoline All ja Helmi Lambot, Vilsandi saar [Kihelkonna khk]

- 46. Kuldne kuu end varjab **151**
- 47. Minu armas saarekene **152**
- 48. Me isad ja emad on saarlased (Saaremaa laul) **153**
- 49. Mustlase neiu olen ma (ringmäng) **155**
- 50. Üks mõisnik astus väravast välja (ringmäng) **155**
- 51. Eila öhtul nägin sind (ringmäng) **156**
- 52. Pruut ja peigmees pärna vilus (ringmäng) **157**
- 53. Ma eile öhtu hilja **158**
- 54. Suurel merel purjetades **159**

Alma Mänder ja Emma Ulm, Vilsandi saar [Kihelkonna khk]

- 55. Varesed ja varblased **160**
- 56. Indrek hoidis lambatalled **162**
- 57. Jänesel olid pikad jäljed **163**
- 58. Kõige saarte hulgast kõige armsam (Vilsandi hümn) **163**
- 59. Maantee ääres **164**

OTILIE KÕIVA ja INGRID RÜÜTEL Ida-Saaremaal 30. mai – 11. juuni 1961

KOGUMISPÄEVIK 167

Juula Tuttav, Oti asundus [Põide khk]

- 60. Konstantin Tuttava lapsepõlvest ja noorusest **181**

Konstantin Tuttav, Põide v Oti asundus [Põide khk]

- 61. Laulude tegija Söoru 184
- 62. Oma elust ja lauludest 184
- 63. Kevadel aprillikuus (Mõisa teomehe laul) 193

Konstantin Suurtee, Põide v Veere k [Põide khk]

- 64. Konstantin Tuttava laulude levikust 195
- 65. Kui lääd mööda Põide kergust 195
- 66. Ükskord Koigi järve ääres 196
- 67. Tuhat üheksasada viis oktoobrikuus 198
- 68. Kodu, sinust pean lahkuma 198

Sofia Suurtee, Põide v Veere k [Põide khk]

- 69. Vätta poisid võtsid kätte 199

Aliide Kaasik, Laimjala v Kõiguste k [Põide khk] <Kaarma khk < Sörve

- 70. Vares see vaakus vahtre otsas (lastelaul) 202
- 71. Mu isamaa armas (ringmäng) 204
- 72. See kakskümmend üks (ringmäng) 205
- 73. Kaugel üksi võera rahva hulgas 206
- 74. Kord ma eluõnnes 207
- 75. Pulmadest 207

Ants Päästel, Laimjala v Kõiguste k [Põide khk]

- 76. Neiu, sulle soovin mina 209
- 77. Oh rahvas, pangem tähele 210

Villem Nõgu, Laimjala v Ridala k [Põide khk]

- 78. Igav oli lhumetsas (tantsulaul) 211
- 79. Minu õnnelik noorusepõli 212
- 80. Tulge külast kiige alla (kiigelaul) 214
- 81. Ükskord pühapäeva õhta 214
- 82. Võtan aga naise noorukeise 215
- 83. Ema viis hälli heinamaale 215
- 84. Siis oli Peetril mõte ees 216
- 85. Laulame neist ilmalastest 218
- 86. Mede eit läks heina (tantsulaul) 218
- 87. Leika Aadu Liisu (tantsulaul) 219
- 88. Juba väljal puude otsas 220
- 89. Igav oli kodu üksi olla (tantsulaul) 220
- 90. Lapsepõlve lilleluhas 221
- 91. Oh sa väike Väljaküla 222

Aleksander Nõgu, Laimjala v Audla k Peerna t [Põide khk]

- 92. Kui teised tahtvad, võtku kõik 224
- 93. Audla poisid võtsid kätte 226
- 94. Eesti riigi asi oli sossis 228
- 95. Kaksikümmend aastat olen ma (numbrivõtmise laul) 230
- 96. Ma mõtlen ikka, oh te reod 231
- 97. Viime selle laulu otsa 232

Valter Loik, Laimjala v Audla k [Põide khk]

- 98. Nüüd tulnud teised ajad 233
- 99. Neiu, sinu silmavaade 234
- 100. Kaugel suures metsa põhjas 236

August Trei, Pihtla v Haeska k [Valjala khk]

- 101. Mihkel Treist ja tema lauludest 238
- 102. Mihkel Trei lauludest ja laulmisest jõulude ning talgute ajal 240
- 103. Küll te kuulete sii müra 241
- 104. Sõbrad, tulge siia ruttu 242
- 105. Meie aja palvevennad 243
- 106. Mina võtan kätte pliiatsi 245
- 107. Kui Tilber tuli Tikamäält 246
- 108. Sakslane küll tahtis ammu 248
- 109. Kes ta'ab tulla Orissaarest 248
- 110. Kui aastanumber sai 1906 249
- 111. Ma olen auväärt ametmees 250
- 112. See oli üks Haeska mõisa ligidalt poiss 251
- 113. Kord rändasin mina Saaremaal 252

Amanda Trei, Pihtla v Haeska k [Valjala khk]

- 114. Liiri-lõõri lõoke (lastelaul) 253
- 115. Timmu-tammu, taadi poega (lastelaul) 254
- 116. Püu-püu-püu püksid jalga (lastelaul) 254

Amanda Trei ja **August Trei**, Pihtla v Haeska k [Valjala khk]

- 117. Noorusraalt kolm lille noppisin 255
- 118. Vastlapäeva karussellist 255

Aleksander Rüütel, Valjala v Kõnnu k [Valjala khk < Põide khk Kalma k]

- 119. Pillimängust ja laulmisest 257
- 120. Tantsuvõistlustest 257

Juulia Rüütel, Laimjala v Pahavalla k Tooma t [Pöide khk]

121. Humalas uitas arussa (õlletegemise loits) **257**

122. Sõit, sõit, sõit Sõrvemaale (lastelaul) **258**

123. Kiigelkäimisest **258**

Juulia Rüütel ja **Feodor Rüütel**, Laimjala v Pahavalla k Tooma [Pöide khk]

124. Kangaste mägi **259**

125. Tapramägi **259**

126. Torupillimägi **259**

Liisa Värkel, Pöide v Veere k Oti-Aadu t [Pöide khk]

127. Matsi Aadul vana valge **260**

Melania Tuus, Laimjala v Kõiguste k [Pöide khk]

128. Pulmadest **261**

129. Vastlapäev **262**

130. Näärisokk **262**

131. Konstantin Tuttava lauludest **262**

Juhan Lätt, Pihtla v Haeska k Allika t [Valjala khk]

132. Hiiepaju ja ohvrikivi Haeskas **264**

133. Laulude tegija Mihkel Trei **264**

134. Pulmadest **264**

Erni Väli, Laimjala v Ruhve k Kadariku t [Pöide khk < Valjala khk]

135. Pillidest ja pillimeestest **266**

136. Vanapagana naise kerisekivi Kõigustes **266**

Tiina Rand, Pihtla v Loona k [Püha khk]

137. Eiu-küssu, küll on vaeva (lastelaul) **267**

138. Ma väriseva häälega (pulmalaul) **267**

139. Laul sai otsa **270**

140. Iidut, tiidut Tiide-Miku (lastelaul) **270**

141. Pill, pill, Paabu (lastelaul) **271**

142. Uni annab uie kuue (lastelaul) **271**

143. Kiitsakale kibu **272**

144. At'timal, at'timal, andke raha (pulmalaul) **272**

Liisu Lõhmus, Pihtla v Hämmelepa k [Püha khk]

145. Oh ilus pruut, sa neitsike (pulmalaul) **273**

146. Mis sa, kinnas, ennast kiidad (pulmalaul) **275**

147. Mis nee külad meile tulid (pulmalaul) **275**

148. Nüüd mina kargan (pulmalaul) **275**

- 149. Olge heaks ning aidake (pulmalaul) 276
- 150. Uni, uni, uhke härra (lastelaul) 276
- 151. Karu läks muiste muile maale (lastelaul) 277
- 152. Lipp, lipp, lipp, lipp linna poole (lastelaul) 277
- 153. Pill, pill, pill, Paabu (lastelaul) 278
- 154. Siin seisame, kaks kälimeest 278
- 155. Uni, tule hulkudes (lastelaul) 278

Helmi Peegel, Valjala v Kirikuküla [Valjala khk]

- 156. Meie isad ja emad on saarlased 280
- 157. Kuressaare huvielu park ja mereäär 281
- 158. See Saaremaa on üks väikene maa 284
- 159. Ühelt poolt oo Suur ja teispoolt Väike väin 285
- 160. Oh te väiksed sõsarsaared 286
- 161. Mäe otsas kaljulossis (ringmäng) 286

Helmi Peegel ja rahvatantsijad, Valjala v [Valjala khk]

- 162. Tepu Mart pidas kukki, kanu 288
- 163. Üks jahimees läks metsa (ringmäng) 289
- 164. Roheline maa (ringmäng) 290
- 165. Kui olin mina alles nooruke (ringmäng) 292

Aleksei Room, Valjala v Tõnija k [Valjala khk]

- 166. See Saaremaa üks väikene maa 294
- 167. Tee Säärekülalt läbi käib 295
- 168. Kui läed mööda Põide kergust 297
- 169. Tunnete seda Guldenstuubet 298

INGRID RÜÜTEL 1965 TARTUS

Mihkel Triipan, Tartu mk, Kärevere < Lümanda v [Kihelkonna khk]

- 170. Oru talus mängis pill (vahetrall) 299
- 171. Kui need kilgid talve teadsid (vahetrall) 299
- 172. Mamma, mamma, see poiss on jälle sii (vahetrall) 300
- 173. Armasta, kallista (vahetrall) 300
- 174. Küll santsu saab merimees (vahetrall) 301
- 175. Kui mina Opi laadalt tulín (vahetrall) 301
- 176. Kui olin mina noor (vahetrall) 302
- 177. Poeg teeb pulmad peagi (vahetrall) 302
- 178. Pisised koerad, suured koerad (vahetrall) 303

- 179. Miks vaatsid salapilguga (vahetrall) **303**
- 180. Raksi Jaak (tantsulaul) **303**
- 181. Kui sa kõnnid roosiaias (vahetrall) **304**
- 182. Need sinised lilled (vahetrall) **304**
- 183. Nii vaga, vaikne on sinu rind (vahetrall) **305**
- 184. Petlik noormees, kaval süda (vahetrall) **305**
- 185. Esimene tants oli aissa (vahetrall) **306**
- 186. Valusad on armuhaavad (vahetrall) **306**
- 187. Kukkk laulis lautas penni peal (vahetrall) **307**
- 188. Sinilill, murran sind (vahetrall) **307**

INGRID RÜÜTEL ja OLAV KIIS Torgus 1975

Liisa Koppel ja Sofia Saar, Torgu v Mässa k [Jämaja khk< Anseküla khk]

- 189. Pulmadest **309**
- 190. Pruudi ärasaatmine pruudikodust **310**
- 191. Pruudi aitamisest ja käsitööõhtutest **311**
- 192. Raha korjamine ja pulma lõpetamine **312**
- 193. Äiu, kussu, küll on vaeva (lastelaul) **313**
- 194. Sönk, sönk, sönk, sönk Sörve poole (lastelaul) **313**

Villem Õunpuu, Torgu v Mässa k [Jämaja khk]

- 195. Meeste võistulaulmisest pulmas **313**
- 196. Pulmarahvas, kuulge imet (pulma võistulaul) **315**
- 197. Vaat kus seisab Nõmme Lulli (pulma võistulaul) **315**
- 198. Laulutegijast Suurnde Hindrikust (Hendrik Koppel) **315**
- 199. Atlandi ookeani laial pinnal **316**
- 200. Laev vulisedes löikab läbi lainte **317**
- 201. Kui Toila tulin (loodipoiste laul) **318**
- 202. Jaanikuus, kui öitsvad oad **320**
- 203. Mul tuli meelde naljamöte (Masa Minni laul) **322**
- 204. Künklakuus, kui ilm on käre (hülgeküti laul) **323**
- 205. Noorte tantsuõhtutest **324**
- 206. Simmanite kadumisest, koori asutamisest ja pillimängust **324**
- 207. Sajajalgseid (naljamäng) **325**
- 208. Kes purjetanud on laevaga **326**
- 209. Näärisokud **327**
- 210. Uueaasta poisid **3268**
- 211. Sörve ots on laulupesa **328**

Aleksander Vipp, Salme v Kaavi k [Jämaja khk]

212. Kord mind nägi nälja jumal **329**

LEO SAAR Salmel 1980–1981

Aleksander Vipp, Salme v Kaavi k [Jämaja khk]

213. Kuulmised (laevahuku ended) **333**

214. Nägemine (uppunu) **333**

215. See oli üks Orikani poiss **334**

216. Kukud kraavi, siis läind kriiva **334**

217. Nüüd nisu Nisu sadamas **335**

218. Kui tallu toodi uus lehm (nõidumisi) **335**

219. Ei saa änam pekka matsi **335**

220. See juhtus ükskord Londonis **336**

221. Kui poleks kokka pulmas käind **337**

222. Ma tulin aja hirtega **337**

INGRID RÜÜTEL, ERNA TAMPERE ja OLAV KIIS Pihtlas 1975

Juuli Kald, Pihtla v Liiva-Putla k [Püha khk] < Muhu, Soonda k

223. Mina vaatsin aknast välja (vahetrall) **340**

224. Taaderitt ja hoira, hoira (vahetrall) **340**

225. Anna andeks, anna andeks (vahetrall) **342**

226. Jalutasin õhtu hilja (vahetrall) **343**

227. See tee oli pikk ja kõverik (vahetrall) **344**

228. Sinililled sulle, valged lilled mulle (vahetrall) **344**

229. Kevadel, kui maikuu päevad (vahetrall) **344**

230. Mina istsin ukسلäve pääl (vahetrall) **345**

231. Oh sõda, sõda, sa hirmus sõda (vahetrall) **345**

232. Mina nägin orus lille (vahetrall) **346**

233. Alati olen mina lustilik (vahetrall) **346**

234. Aasa peal õitsevad lilled nii ilusad (vahetrall) **347**

235. Oh, eesti poiss, tule võta mind (vahetrall) **347**

236. Neiukene noorukene (ringmäng) **348**

237. Kõrgel masti tipus **352**

238. Nüüd kuldne päike veerenud **354**

239. Kuu paistab, tähed kõrges õhus **355**

240. Seal võõrsil valuväljal **356**

241. Pea jõuab aeg, et ma pean sõitma **358**

242. Atlandi ookeani laial pinnal **359**

243. Mõlemad me moonamehed **360**

Albert Kald, Pihtla v Liiva-Putla k [Püha khk]

244. Iidut, tiidut, tõe oli viltu **362**

INGRID RÜÜTEL Valjalas 1974

Anna Miller, Valjala v Turja k [Valjala khk] < Orinõmme k < Võhma k
[Põide khk]

245. Oi, oi, oi, oi, Oldi Aadu (Laevahukk) **364**

246. Ennemuiste oli üks suur mees (Koljat ja Taavet) **365**

247. Kui rätsepate aastapäev **367**

248. Kes ikka truu ja õiglane **368**

249. Kena kesanurme keskel **369**

INGRID RÜÜTEL Laimjalas 2012

Maidu Vallik, Laimjala v Asva k Alangu t [Põide khk] < Turja k < Kungla k
[Valjala khk]

250. Hommikul, kui üles ärkan (kolhoosilaul) **371**

251. Laimjala valdas tuntud mehed **373**

252. See oli enne jõule **374**

253. Hundijahi laul **376**

254. Naistel tuli mõte pähe (*Baltica* laul) **378**

255. Laimjalast tulles paramad pöske **380**

256. Kolhoosi piir nii pikk ja lai **382**

257. Sest palju aastaid mööda läind **383**

LAULUDE TÄHESTIKULINE REGISTER **385**

AINEREGISTER / SUBJECT INDEX **391**

SUMMARY **393**

*Käesolevasse väljaandesse olen valinud peamiselt laule ja muid pärimusi, millised olen ise eri aegadel salvestanud Saaremaal üksi või koos kaaslastega, mistõttu mul on kogutuga väga emotsionaalne side. Mäletan inimesi, kellega kokku puutusin, paiku, mida külastasin ja olukordi, milles salvestused toimusid. Vahe-
tuid muljeid aitavad avada ja detaile lisavad ekspeditsioonipäevikud. Materjali järjestamise aluseks on informandid ja neilt jäädvustatud repertuaar. See annab teatava ettekujutuse ka inimesest, tema huvidest ja kalduvustest. Laululiikide ja temaatiliste rühmade leidmist soodustavad raamatu lõpus paiknevad registrid.*

Valikut tehes pole piiratud üksnes Saaremaal loodud lauludega, esindatud on ka laiema levikuga repertuaar. Eelistatud on terviktekste, fragmente on avaldatud juhul, kui need esindavad mõnd haruldast liiki või osutavad erilisele funktsioonile. Korduvatest lauludest on valitud täielikum. Sama laulu variante esitatakse juhul, kui neil on olulisi erinevusi. Kui esitaja laulab mitu laulu samal viisil, on viimane toodud ühekordselt ning muude tekstide juures sellele viidatud.

Murret ei ole rekonstrueeritud, kuid ebaühtlase murdekasutuse puhul on seda ühtlustatud ühe pala piires, eelistades murdepärasemaid vorme. Lääne-Saaremaal kõik juhuslikud õ-d taandatud õ-deks. Kõrgendatud ee ja oo puhul kasutame vastavate vokaalide kohal tingmärke (ëë, öö) ega muuda neid ii-ks ja uu-ks, mis on erinevad foneemid ja võivad muuta sõna tähendust (nt keel ja kiil, soo ja suu jne). Peab ütlema, et vokaalide kõrgenemine ja diftongistumine esinevad üpris ebajärjekindlalt ning neid on lõdva häälduse tõttu tihtipeale ka raske määratleda. Sõnaalguline h on säilitatud, kuid seda enamasti ei hääldata nagu kirjakeeleski. Märk ' näitab mingi(te) hääliku(te) puudumist, mis tavakeeles on olemas, ' konsonandi järel aga palatalisatsiooni.

Helilintidelt noodistatud viisid on tavakohaseslt transponeeritud g-põhitoonile; et vältida liigseid abijooni, on osa viise c-põhitoonil. Esitatud on viisi põhikuju ja olulisemad variandid. Esitusdetaile, näiteks veerandtoonilisi kõikumisi, kõnelisi silbipikkusi või väikesi rõhuliste silpide pikendusi enamasti tähistatud ei ole.

Mõnikord on välja kirjutatud algussalmi täpsem rütmipilt, järgmistes salmides varieeritakse rütmi vastavalt sõnadele. Kui tavalisel laulmisel välted nivelleeruvad ja silbid kõlavad ühepikkustena, siis kõneliste silbipikkustega esituse puhul on esmavärteliste sõnade algussilp lühendatud ning teine silp veidi pikem nagu eestikeelses kõneski. Kolmanda välte puhul on vastav noot tihti pikendatud, kusjuures selle vältus võib kõikuda vaevumärgatavast pikendusest kuni punkteeritud noodini. Sellised esitusdetailid võivad läbida kogu laulu, kuid võivad esineda ka vaid kohati. Vastavad märkused on lisatud noodistustele.

Lauludele lisaks leiab huviline kogumikust andmeid laulude autorite, neis kajastatud sündmuste ja prototüüpide, laulmisolukordade, uskumuste, kommete ja tavade, pillimängu, tantsimise jms kohta. Kõik need mälestusteated aitavad laulude aegruumi paremini mõista ja tänapäeva lugejale lähemale tuua. Tasub silmas pidada, et raamatus avaldatud laulutekstid on valdavas osas nimelt laulude sõnad, mitte lugemiseks mõeldud luuletused. Vormikonarusi korvasid laulmisel meloodiad. Tuleb arvestada sedagi, et mõned tänasele lugejale harjumuspäraseid ootused, näiteks regulaarselt laulu läbivad lõppriimid ei ole alati normiks. Ka palun juba ette vabandust mõnes laulus ettetulevate „ebatsensuursete“ väljendite pärast, kuid need kuuluvad teatavate meestelaulude stiili juurde ja olnuks vale neid täiesti vältida.

Kõik materjalid on hoiul Eesti Rahvaluule Arhiivis ja on kogumikus avaldatud vastavate arhiiviviidetega. Jutustajate stiil ja keelekasutus on säilitatud. Väljajäetud vestlustes on tähistatud märgiga [---], üksikute täitesõnade või sõnakorduste väljajätteid pole märgitud. Kihelkonna materjalides on mõningaid lünklikke laulutekste täiendatud teiste variantide põhjal; koostaja täiendused laulutekstides kui ka neile lisatud märkustes on nurksulgudes.

Suur tänu kõigile saarlastele, kes on lahkelt jaganud oma teadmisi rahvaluulekogujatega, samuti neile, kes on meid teadjate juurde juhatanud. Tänan samuti kõiki minu omaaegseid teekaaslasi kogumismatkadel, eeskätt Salme Lubit ja Olli (Ottilie) Kõivat. Eriline tänu Ester Kuusikule, Milli Toonile, Edna Tuvile, Asta Niinemetsale ja Krista Saarele kaastöö eest väljaande ettevalmistamisel, Kadri Tammele ERA materjalide, eriti fotode vahendamise eest, samuti Erna Tamperele, kelle varasemaid litereeringuid olen kasutanud. Tänan ka Saaremaa muuseumi teadusdirektorit Olavi Pestit ja Eesti Isikuloo Keskuse juhatajat Fred Pussi abi eest vanemate ajalooallikate leidmisel ning Saaremaa muuseumi fotokogu hoidjat Maret Soorski abi eest fotode kättesaamisel. Tänan Saareküla külavanemat Eha Ennemuisti, Orissaare kultuurimaja juhatajat Anu Viljastet, Oldi talu perenaist Maret Metsa, endist vilsandlast Vaike-Mai Lillevälja, Valjala vallasekretäri Saima Varvast, Mustjala põhikooli õpetajat Helje Raaperit, Kihelkonna vallasekretäri

Evelin Vokseppa, Pihlta Vallavalitsuse registripidajat Piret Mäge, Albert Kaldi tütreütart Anne Länsi jt laulikute lähedasi kohaliku teabe ja fotode vahendamise eest. Tiiu Ernitsale võlgnen tänu märkuste ja nõuannete eest sissejuhatuse kirjanduslike allikate peatüki viimistlemisel ning Mari Kannusaarele abi eest vajaliku kirjanduse kättesaamisel Rahvusraamatukogu fondidest.

Kasutan siin kohal juhust, et tänada ka raamatu täiendusena mõeldud CD ja DVD komplekti „Saaremaa rahvamuusikat ja kombeid” (Rüütel 2014) valmimisele kaasa aitajaid: toimetajat Janika Orast, helirežissööri Jaan Tamme, DVD monteerijat Jaan Kolbergi, samuti Angela Arrastet ja Sille Kapperit, kes olid abiks Valjala tantsude tuvastamisel. Inna Feldbachi tänan nii kõnealuse komplekti ingliskeelsete tekstide kui ka raamatu resümee tõlke eest.

NOOTIDES KASUTATUD TINGMÄRGID

V – hingamispaus

⌣ – ebamäärase kestvusega pikendus

ˆ – väike pikendus

˘ – väike lühendus

↓
✱ – kõneliselt intoneeritud heli

Ingrid Rüütel noodistab helilintidelt Mustjala regiviise ja korraldab uuemate rahvalaulude kartoteeki. E. Liivi fotod 1959. ERA, fotod 6431, 6433

SAARLASTE LAULUVARA 20. SAJANDI ALGUSES¹

1. KOGUMISE OLUKORRAD JA EESMÄRGID

Oma esimesed rahvaluulekoguja kogemused Saaremaal sain 1956. aastal Kihelkonna ümbruses ja Vilsandil. Noore tudengina rahvaluulepraktikal olles puudusid mul nii eelteadmised kohalikest pärimustest kui ka selged arusaamad sellest, mida üldse peaks koguma. Alustasin n-ö puhtalt lehelt. Panin kirja kõik viisid, mida mulle „vanade laulude” pähe pakuti. Ka mu kaaslasel Salme Lubil, kes sõnu kirjutas, polnud mingeid eelistusi. Nii oleme jäädvustanud mh vanu raamatulaulu. Igal juhul kuuluvad needki kohaliku lauluvara hulka ja väärivad tähelepanu juba kultuuriloo mõttes. Kuna informandid olid eranditult naised, esindab kogutu naiste maitse-eelistusi ja mentaliteeti. Domineerivad ringmängu- ja tantsulaulud, ballaadid, pastoraalne loodustlühirika, kuid on ka meremehelaule, naljalaule jm.

Magnetofoni meil ei olnud. Viisid noodistasin laulmise järgi, sõnad kirjutati osalt laulmise või dikteerimise järgi, osalt kopeeriti käsikirjalistest laulikuteist. Ka ei olnud meil sõidukit. Käisime jalgsi, võimalusel kasutasime kohalikke liinibusse. See ühelt poolt soodustas liikumist, teisalt aga lühendas tööpäeva, sest olime alati seotud bussigraafikutega, et õhtuks peatuspaika tagasi saada. Vilsandis käisime postipaadiga. Püsivaks peatuspaigaks oli tollane Kihelkonna kooli ühiselamu, mille lahke perenaine Rosalie Õunpuu osutus ka heaks informandiks.

Vilsandiga seoses juhtus ka üks tollaste poliitiliste oludega seotud intsident: kuna saar kuulus piiritsooni, pidime kohalikust sõjaväekordonist sinna sõiduks luba küsima. Pikema ootamise järel, mil kuhugi helistati ja asja uuriti, me loa siiski saime, kuid kahjuks võeti ja valgustati ära meie film kõigi seniste informantide fotodega. Kahtlust äratasid ka minu noodid. Nende tähenduse suutsin selgeks teha, kui olin paar viisi ette laulnud. Seda seika ma oma kogumispäevikus ei sõandanud märkida.

¹Järgnevas ülevaates olen kasutanud oma varasemaid uurimusi: Ida-Saaremaa külalauludest ja laulumeistritest – Keel ja Kirjandus 1974, nr 4: 232–241; nr 5: 287–294 (= Rüütel 2010: 433–449) ja Uuem rahvalaul – Saaremaa. 1. Loodus. Aeg. Inimene. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002: 520–534.

Saaremaa maastiku filmimine bussi katuselt. Ingrid Rüütli foto 1961. ERA, foto 5415

1961. a töötasime peamiselt Ida-Saaremaal koos Otilie (Olli) Kõivaga, üksikuid väljasõite tegime ka mujale. Kirjandusmuuseumi rahvaluule ekspeditsiooni põhirühm peatus tollases Kingissepas, meie seadsime end sisse Laimjala vallas Pahavalla külas minu äia-ämma talus. Nüüd oli meie käsutuses juba magnetofon. Käisime ikka põhiliselt jalgsi, kuid vahel saime kasutada ka ekspeditsiooni bussi ning mõnikord oli meile abiks kirjandusmuuseumi põhirühmaga kaasas olnud insener Richard Hansen filmikaameraga. Tegemist oli tummfilmiga ning võtteid sai teha väikeste lõikude kaupa, kuid paralleelselt jäädvustasime ka heli.

Keskendusime eeskätt kohalikele küla laulumeistritele ja nende loomingule, seetõttu olid meie informantideks tihti mehed. Paari laulumeistri (Konstantin Tuttava ja Aleksander Nõgu) juures oli käidud juba mõni aasta varem, sedapuhku küsisime täiendavaid andmeid, lindistasime parema tehnikaga ja ka filmisime. Paraku olid mehed ise jäänud vanemaks, Tuttav polnud võimeline laulma, Nõgu suutis seda teha suure vaevaga ja ta hääli ei võimaldanud saada ettekujutust sellest, kuidas ta oma laule esitas nooremas eas. Esmakordselt saime andmeid Valjalas

Haeska külas elanud laulutegija Mihkel Trei kohta ning jäädvustasime tema laule tema vennapojalt August Treilt, kes ise oli suurepärane laulja. Külalaule kogunes siit-sealt teisigi.

Raamatulaule lindistasime sellel ja hilisematelgi kogumismatkadel. Ennekõike selliseid, mille tekstid pärinesid trükitud laulikutest, viisid levisid aga suuliselt. Lisaks jäädvustasime pillilugusid, kombeid, muistendeid jm. Õnnestus leida veel ka regilaule, peamiselt laste- ja pulmalaule, mida mäletasid mõned vanemad inimesed. Pahavalla külas Tooma talus filmisime näärisokke, Valjalas rahvatantse ning olime abiks ka Mustjalas pulmakommete filmimisel. Neid võib näha raamatu lisana mõeldud DVD-l (vt Rüütel 2014).

Lisaks kahele pikemale ekspeditsioonile olen käinud mitmel lühemal retkel, mis on ette võetud mingi eelnevalt saadud informatsiooni põhjal. Sellised olid Sõrve reis 1975. a ning külaskäik Pihthlasse Juuli ja Albert Kaldi juurde samal aastal. Sõrves jäädvustasime pulmalaule ning pärimusi pulmade ja kalendrikommete kohta, uskumusi, meremeestelaule, kohalikke külalaule ja andmeid nende autorite kohta.

Silmapaistev laulumees oli Villem Õunpuu. Kuna Aleksander Vipp tookord peamiselt jutustas, lisame mõned laulude sõnad, mis on temalt kirja pannud kohalik kodu-uurija, Eesti Rahvaluule Arhiivi korrespondent Leo Saar. Tema kogust avaldame samuti paar juttu, mille variandid olen ka helisalvestanud.

Albert Kald rääkis hulga anekdoote, mis jäävad käesolevast kogumikust kõrvale. Juuli Kald teadis aga palju tantsulaule, sõdurilaule jm ning laulis neid kõrge kõlava häälega. Laulud on ta suures osas kaasa toonud oma lapsepõlvkodus Muhust.

Tartu lähedal Käreveres elanud Mihkel Triipan teatas endast ise. Temalt lindistasin 1965. a hulga ringmängude vahelaule. Valjala lauliku Anna Milleri kohta kuulsin 1974. a Saaremaal suvepuhkusel olles. Tema laulis vaid mõne laulu, kuid nende hulgas oli minu Saaremaa retkede kõige hinnalisem leid – regivärsiline laevahuku laul, mille süžee oli asetatud kohalikku konteksti. Maidu Valliku laule jäädvustasin videokaameraga oma suvekodus 2012. a, olles eelnevalt kuulnud teda laulmas ühel juubelil.

Kindlasti õnnestus meil jäädvustada vaid väike osa 20. sajandi alguses Saaremaal tuntud lauludest, ometi annab kogutu nendest üsna esindusliku ülevaate. Näiteid on kõigist uuema rahvalaulu liikidest ja temaatilistest rühmadest, aga ka tollal veel mälus säilinud regilauludest. Suur osa lauludest oli tekkinud juba 19. sajandi lõpus, kuid püsis endiselt käibel kõrvuti uute lauludega. Maidu Valliku laulud on pärit 20. sajandi lõpust, kuid kannavad edasi sajandi algupoole külalaulude traditsiooni.

Leida Kald. Erakogu

2. REGIVÄRSILISED RAHVALAULUD

2.1. Lastelaulud

Vanemate, regivärsiliste laulude liikidest säilisid 20. sajandi alguses tänu praktilisele funktsioonile kauem lastele lauldavad laulud. Tõsi, needki pole tihti enam päris puhtad regivärsid, vaid uuemate joontega – alliteratsiooni kõrval esineb lõppriimi, silbi pikkusi arvestav värsimõõt on asendunud rõhulisega, mida soodustavad omakorda kindla meetrumiga liikumisrütmilised meloodiad.

Lastelaulude seas oli hällilaule – „Eia-küssu, küll on vaeva“, „Uni, tule hulkudes“, „Uni, uni, uhke ärra“, mängitamislaule – „Pill, pill, pill, Paabu“, „Püu-püu-püu, püksid jalga“, „Sõit, sõit, sõit Sõrvemaale“, „Timmu-tammu, taadi poega“, „lidut, tiidut Tiide-Miku“, „Lipp, lipp, lipp, lipp linna poole“ jt. Lastele loeti ka valuvõtmise sõnu („Kiitsakale kibe“), lauldi vanu ahellaule ning laule loomadest („Liiri-lõõri lõoke“, „Karu läks muiste muiste maale“, „Ui-rui-rui-rui rotil pulmad“). Lastelaulude meloodiates on üheainsa motiivi kordusel põhinevaid hällitusi („Uni tule“, „Eia-küssu“), kahe värsi pikkusi kahe- või kolmeosalise taktimõõduga meloodiaid („Ema viis hälli heinamaale“, „Liiri-lõõri“), sh labajalarütmilisi viise („Pill, pill, pill, Paabu“ jt), aga ka uuemaid neljarealisi stroofilisi meloodiaid („Roti pulmad“). Iseloomulik on mažoorne viie- või kuueastmeline helirida.

2.2. Pulmalaulud

Üsna rohkesti saime andmeid pulmakommete ja pulmas laulmise kohta. Saaremaal säilinud pulmakombed on reliktid muistsest läänemeresoome patrilookaalset sugukonnapulmast, millega sõlmiti leping kahe sugukonna vahel ning saadeti pruut isakodust peigmehekoju (vt Rüütel 2010 A: 510). Pruut omandab uue, abielunaise staatuse koos vastavate kohustuste ja vastutusega. See on eriline siirderiitus, mille osaks olid maagilise tähendusega kombed, loitsud ja laulud nii isakodust ärasaatmisel kui mehekodus vastuvõtmisel. Siia kuulub pruudi näo kaitsetõrjemaa-giline katmine linikuga „staatuseta“ perioodil, mil ta viiakse isakodust peiukoju; ennetusmaagiline rituaalne nutt kodust lahkumisel (et hilisemas elus hästi läheks); pruudi tanutamine, millest peale teda loeti abielunaiseks jm. Pulm oli tähtis ka peigmehele, kes samuti omandas uue, väärika staatuse, hakkas vastutama pere hea käekäigu ja järeletuleva põlve eest. Muistse pulmarituaali eesmärk oli tagada abielu õnnestumine ja noorpaari õnnelik käekäik edasises elus. Vanad pulmakombed on kõige kauem püsinud Kihnu saarel, kuigi on kaotanud aja jooksul palju oma esialgselt usundilist tähendust (vt Kõiva, Rüütel 1997; Rüütel 2010 A: 401–432; Rüütel 2013).

Mustjala pulmafilmi osalised Rahtla külast ja võttegrupi liikmed: seisab paremalt esimene Herbert Tampere, istuvad esireas paremalt Lilia Briedis, Otilie Kõiva, Ingrid Rüütel. R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5830

Kuna ka Mustjalas oli vana kahe otsaga pulm koos lauludega 20. sajandi alguses veel üsna täielikult käibel, on sealt veel 1950.–60. aastatel jäädvustatud hulk pulmalaule ja muid regilaule. 1961. a õnnestus filmida ka mõningaid kombeid ja pulmalaulikute võistulaulmist. Kõik Mustjala kihelkonna regilaulud on avaldatud akadeemilise regilaulude seeria „Vana Kannel” Mustjala köites (Tampere 1985). Minu esimeseks tööks pärast ülikooli lõpetamist kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas saigi Mustjala viiside noodistamine helilintidelt nimetatud väljaande jaoks. Ühtlasti koostas viiside tüpologia, mis ilmus raamatu lisana. Põhjalik uurimus Mustjala regiviisidest ilmus eraldi sarja *Ars Musicae Popularis* avanumbriina (Rüütel 1980 A). Üksikuid pulmalaule on jäädvustatud 20. sajandi keskel ka Kihelkonnalt.

Sõrves arenesid pulmakombed 20. sajandi alguses omamoodi. See, et mõned tõsise sisu ja maagilise tähendusega kombat muutuvad aja jooksul naljaks, on tavaline, kuid Sõrves, kus meestelaulu traditsioon oli üldse tugev, tõid just mehed pulmakommetesse tugeva humoristliku alge. Kui Mustjalas nagu ka Kihnus ja mujal Eestis olid pulmalaulikud naised, siis Sõrves tekkis omapärane meeslauljate võistulaulmine. Mõnedel andmetel oli pruudi ja peiu poolt üks laulja (pruudi vend ja peiupoiss), mõnedel andmetel kaks meest. Püüti teineteist vaimukate pilkelauludega üle trumbata, kusjuures laulud olid enamasti siirdevormilised või lõppriimilised, sisaldasid jämekoomikat ning võisid lõppeda koguni füüsilise jõukatsumisega. Villem Õunpuu meenutab:

No neid lauldi siis, kui olid kahepoolsed pulmad. Pruudirahvas ja peiurahvas. Ja siis olid ka pruudipoisid ja peiupoisid. Vat siis need lauas siis akkasid laulma, et kes siis alla jääb, kes üksteist jõuab sõimata niisukeste sõnadega, mis teisel pole enam vastu panna. Siis sellepärast neid pulma põimilauludeks [pilkelauludeks – l. R.] kutsutigi. Ja nii nad sedaviisi siis laulsid seal kogu aeg, niikaua kui teine läks vihaseks, kuni läksid karupidi kokku. Kui enam teisel sõnu polnud, no siis pidi jõud vahe tegema juba. (RKM, Mgn. II 2700 a)

Võistulaule lauldi rahakogumise juures ja ka siis, kui peiuvägi pruudiõue värava taha jõudis, nagu see sündis ka Mustjalas jm. Sofia Saar meenutab pulmi, mida nägi 10aastasena:

Nii palju on mul meeles, et naabri peres olid pulmad ja kui need, üiti sajarahvas, need tulid ja värav pandi kinni, siis sisse's saa. No sää'l tehti ju, sää'l laulti, teised laulsid teistel pool ning oh, vahest läksid üsna riidu mõnespool, kui ei tehtud väravad lahti. Viinapudelid pidi siis andma ja kuidas ikka kumbkid rohkem oskas laulta. No kui need väravad siis lahti said, siis tulti sisse, hakkasid pulmi pidama. (RKM, Mgn. II 2699 a)

Algselt oli sugukondlikel jõukatsumistel ennetusmaagiline tähendus – need pidid soodustama head läbisaamist tulevikus.

Vana kogukondlik abistamise tava oli pulmadele eelnenud villu kerjamas käimine. Pruut koos ühe vanema naissugulasega käis kogu küla läbi, mõni koguni kaks. Tänuks pakuti viina.

Sugulaste ulgast kedagi valiti välja, kes seukene jutukas rohkem oli ja oskas sedasi rääkida ja. Anti kõiki – seepi, villu ja raha ja kõiki, mis sul oli käepärast anda. Valmis kinduid ja sokkisi ja kõiki. (RKM, Mgn. II 2699 f)

Hiljem käisid noored koos veimi valmistamas. Lauldi uuemaid laule ja tantsiti.

*Hunthänna ajamine. Pulmaandide kogumine Saaremaal.
Tundmatu autori joonistus, i.a. ERA, foto 9013*

Rea pulmalaule jäädvustasime Püha kihelkonnast pärit 90aastaselt Liisu Lõhmuselt ja 81aastaselt Tiina Rannalt, kelle laulud kajastavad ilmselt 19. sajandi lõpukümnete ja sajandivahetuse pärimust. Püha kandis säilis pulmas laulmine kauem kui Pöidel. Ka Pühas laulsid rahakogumise laule ja võistulaule pruudi vend ning peiupiss. Pruudi õde või kõrvane „laulis pruudi peidust välja”.

Pöide kihelkonnas peeti 20. sajandi alguses veel kolm päeva kestvaid kahe poolega pulmi, kuid põhiliselt lauludeta. 80aastane Melania Tuus jutustab:

Pulmad olid kolm päeva. Piha pool peeti teistmoodi. Sii es ole seuksi vigurid nii palju. Läksid õhtu pulma. Igaühel oli oma levakott, igaüks viis omajagu leiba ja liha. Peigmees läks ruuti tooma. Siis läksid kiriku juurde laalatama. Siis tulid perese tagasi. Õhtu peigmees viis ruudi oma koju. Nadu pidi oma riided andma ruudile selga. Kott piha ning. Ikka pimest peast viidi. Ma’p tea, kuidas seda koti kutsuti. Enne peiuga viimist pandi tanu piha. Kott pandi veel otsa. Kõrvane söötis ruuti selle alt. Kõik, terve pulmarodu läks ruudiga kaasa, ruudipoolsed ka. Kolmanda päeva olid teised oma pool, teised oma pool. Siis tehti seda nalja ka, et pandi ühel mehele kuub selga, tehti nalja – vat missuguse te meile annud olete. Te pole meile õiged ruuti annud mitte. Tõime tagasi. Laulu ei olnud, juttu oli küll. Piha pool oli küll laulu. Seal oli kutsutud üks tüdruk. Põrutas ukse pihta ja laulis üksi. Lauluga pidi ruudi välja saama. Pihas küll laulu pärast kutsuti pulma. Sii tehti ringmängi ning tantsiti. Siis, kui limbisuppi keedeti, siis taheti kopikid. Karjuti „ruudi võit”, „peiu võit”. Nõnda tehti ruudi kodu, nõnda tehti peigmehe kodu. Kirst viidi enne, esimese õhtu, kui pulmad kogu läksid.

(RKM II 103,76/7(2)+ 79 (8))

Valjalas peeti samuti veel 20. sajandi algul kahe otsaga pulmi. Lauldi pruudi kambri ukse taga pruut välja, samuti rahakogumise laulu ning käidi ka enne pulmi veimevaka jaoks villu kerjamas. Juhan Lätt:

Pruudi kambri ukse taga oli küll laul – pruut lauldi välja. Karjas läksid ukse taha. See oli teise omiku peigmehe kodus. Tõnise pulmas kuulsin. Sellel oli oma viis, ei olnud limbilaulu viis. [---] Pruut käis kerjamas 30–40 aasta eest. Minu naine ei kerjanud.” (RKM II 103, 96/8 (9, 10))

1930. aastatel ja hiljemgi olid kogu Saaremaal populaarsed pulmanaljad, muuhulgas valepruudi komme.

Kõikjal püsisid kauem uuemad rahakorjamise laulud – nn pruudikinga paikamise laul („Olge eaks ning aidake, pruudikinga paigake”) ja pulma lõpu klimbisupi keetmise laul („Aitimal, aitimal, andke raha”), mõlemad õieti regivärsisugemetega lõppriimilised laulud.

Valepruutpaar Valjalas Jööri külas. u 1930. SM F 3898: 201

Kui Lääne-Saaremaal kujunesid saajarahva vastuvõtulaulud pruudi ja peigmehepoolsete pulmaliste laululiseks jõukatsumiseks, milles oli paras annus jämekoomikat, siis Ida-Saaremaal püsisid veel 1870.–80. aastatel muistsed pidulikud tervituslaulud, millest mõned, näiteks animistlike sugemetega „Pulmamaja tere-tamine” olid tuntud kogu läänemeresoome runolaulualal Lõuna-Eestist Põhja-Karjalani (Kõiva 2002: 515). Põidest jäädvustatud pulmalauludes paistavad silma saajavanemale kui tähtsale hõimuvanemale adresseeritud austavate poeetiliste kujunditega pöördumised, iseloomulikud olid ka noorpaarile aseme valmistamise laulud, mida lauldi vastavate kommete juures (samas).

2.3. Jutustavad laulud

Paraku olid Ida-Saaremaa vanad pulmalaulud 20. sajandi alguseks kadunud, nagu ka muistsed jutustavad laulud ja ballaadid („Loomine“, „Kuldnaine“, „Suur tamm“, „Tähemõrsja“, „Mehetapja“ jt). Viimaste arhailisusele viitab ms mitmes lüroepilises laulus mainitud Tõnija mägi. Tõnija küla ümbrus on muistne asulakoht, kus leidub eri aegadest pärinevaid muistiseid: pronksi- või vanema rauaaja kivistkalmeid, meie ajaarvamise alguse tarand-kalmeid ning viikingiaegseid kiviringkalmeid, lisaks keskaegseid juhuleide ja eri aegadest pärinevaid põlde. Tõnijale (hilisema nimega Tuulingumägi) 4. sajandil rajatud kalme oli üks Saaremaa silmapaistvamaid tarandkalmeid ning arheoloogide arvates võis tegemist olla piirkonna juhtiva pere matusepaigaga. Sellesse ja selle naabruses asuvasse tarandkalmetesse maeti surnuid kuni 7.–8. sajandini. Viikingiajal, s.o 9.–11. sajandil, mattis kohalik eliitiperekond oma liikmeid kiviringkalmetesse Hiiepõldudel (vt Mägi, http://www.saaremaa.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=128&lang=ru).

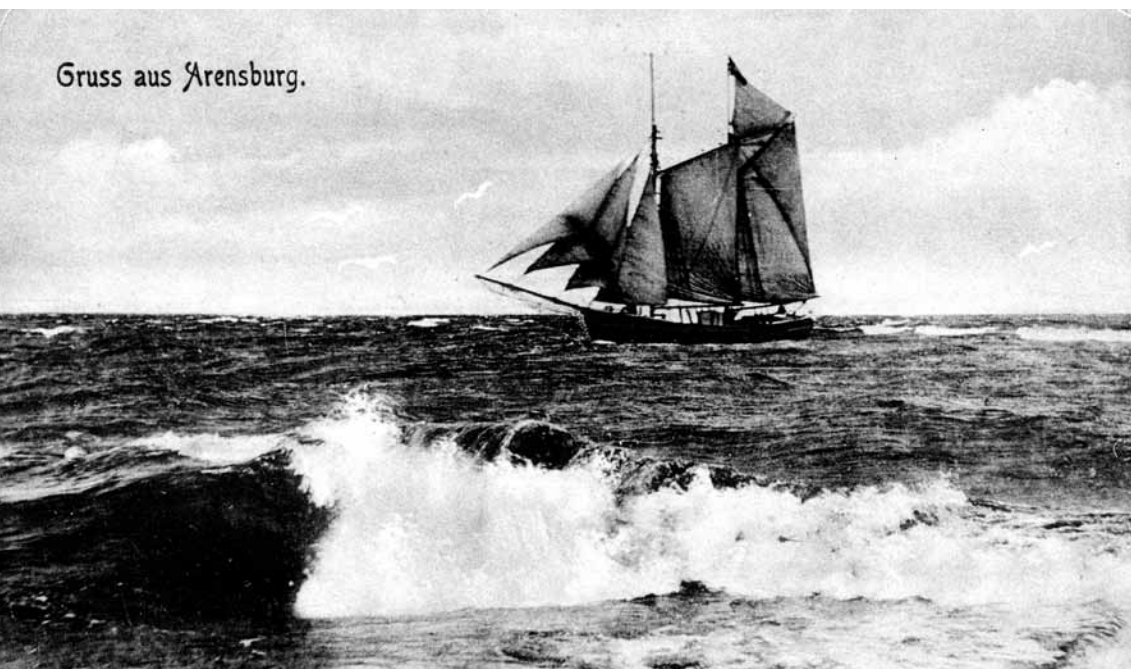
Kas need vanad lüroepilised laulud kajastavad aega, mil Tõnijamägi oli veel faktiliselt kasutusel matusepaigana või on säilitanud luulevormis vaid mälestuse neist aegadest, pole võimalik kindlaks teha. Igatahes pidi mälestus sellest olema veel väga elav. Fakt iseenesest osutab sellele, et laulude seostamine kohalike paikade ja kohaliku olustikuga, mis on iseloomulik eriti uuematele lauludele, on Saaremaal vana traditsioon.

Pühast õnnestus veel 1974. aastal jäädvustada Eestis laiemalt tuntud „Laevahuku“ laulu Saaremaa eriversioon, mis on seotud kohalike sündmuste, kohtade ning inimestega:

*Oi, oi, oi, oi, Oldi Aadu,
vähikeine Välja Jaani,
pisikeine Pihla Pärti –
nad tahtsid korra Soome minna...
Siis hakkasid mehed minema
ja Lubjaahu lautrist laskema.
Nad läksid siis kohe Kõinastud
ja Kõinastust läksid Kõrgelaidu.
Sõnni Pärdi süda hüppas,
kunni Ranna koppel paistis...*

Tuli suur laine ja paiskas laeva ümber:

*Siis said mehed merese
ja emalapsed lainetele.*

Purjekas merel. O. E. Buhgani foto, enne 1914. aastat. SM F 3761: 1677

Järgneb poeetiline pilt sellest, kuidas kalad mehed leiavad ja nad merre matavad. Üritasin selgitada laulus mainitud isikute ja sündmuse tausta ja laulu kohaliku versiooni tekkeaga. Selgus, et laulus nimetatud talud – Oldi ja Välja asuvad Põide kihelkonnas Liigalaskma külas, neist esimeses veel elatakse, kuigi hooned on uuendatud. Pihla oli väike vabadiku koht, mida enam alles ei ole. Samas lähedal asub ka Lubjaahu säär, kus oli vana lubjaahi. Siit ka omaaegse Orinõmme küla mereäärseima Lubjaahu talu nimi, mis praegu kannab nime Ranna. Ranna koppel olnud aiaga piiratud neljakandiline tükk mere ääres. Sealt paistab ka üle mere Kõinastu laid. Inimesed mäletavad, et Soome käidi, kuid laulus mainitud inimesi enam ei mäletata, ka pole säilinud mingit pärimust laevahukuga lõppenud soolareisi kohta. Kuna tegemist on regivärsilise lauluga, pidi see sündima ajal, mil see lauluvorm oli veel aktiivses kasutuses.

Ajalooarhiivist õnnestus saada järgmised andmed:

Liigalaskma külas Oldi talus Oldi Laasu Jurna Aadu poja Tooma poeg Aadu sündis 3. veebruaril 1823 ning on „pärast tormi kevadel 1844 kaduma jäänud”.

EAA.1293.1.290:365, lk 646

(http://www.ra.ee/dgs/_purl.php?shc=EAA.1293.1.290:365).

Orinõmme külas Reinu talus Reinu Jurna Reinu poja Pärdi (sündis 1783) vana-
ma venna Jurna poeg Pärt Väin sündis 21. augustil 1789 ning „jäi kadunuks 1844
pärast tormi”.

EAA.1293.1.290:356, lk 632

(http://www.ra.ee/dgs/_purl.php?shc=EAA.1293.1.290:356).

Orinõmme külas Simmukse talu peremehe Kangru Pärdi Mihkli poja Kustu
sulane Aadu Mardi poeg Ravel „jäi kadunuks pärast tormi sügisel 1844...”.

EAA.1293.1.290:353, lk 628

(http://www.ra.ee/dgs/_purl.php?shc=EAA.1293.1.290:353).

1850. a hingeloend kinnitab neid andmeid: Oldi Aadu Mast ning Jaagu talus
elanud Aadu Ravel (sündinud ca 1819) uppusid 1844 ning vabadik Rimi Jurna
Pärt Väin uppus 1845 (hingeloendites on aastad sageli veidi ekslikud).

EAA.1865.4.346/8, L 11p, 25p, 67p

Need on ainsad isikud Maasi mõisast, kes arhiiviandmetel samal aastal tormi-
sel merel kadunuks jäid. Aasta 1844 on laulu seisukohast igati usutav, kuna sel
ajal oli regivärsiline rahvalaul Saaremaal üldlevinud. Ühes lauluvariandis on värsid:

Oldi Toomas ostis laeva,

Peila Pärt aga palkas paadi... (H II 35, 121/2 (77))

Oldi talu perenaine Maret Mets 1930. aastatel ehitatud elumaja ees. I. Rüütli foto 2014

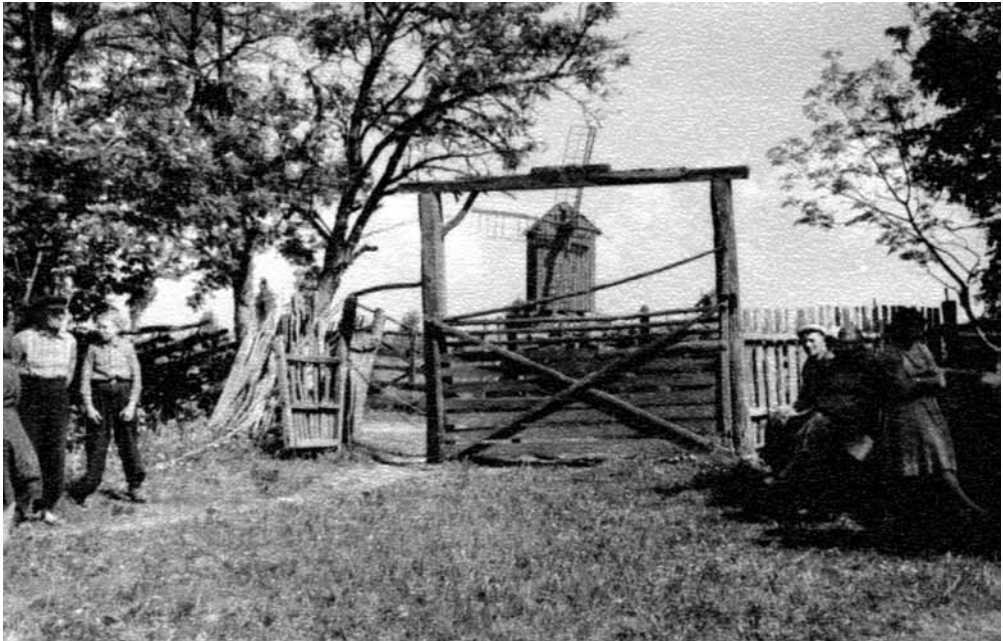
Oldi Toomas oli hukkunud noormehe Oldi Aadu isa. Seegi fakt sobib. Teadmata jääb veel ainult värsistaja, kuid seda tuvastada nii kauge aja tagant on ilmselt võimatu. Huvitav on aga fakt ise, et juba 1840. aastatel loodi Põide kihelkonnas laule kohalikest sündmustest ja konkreetsetest isikutest, ja seda regivärsilises, õieti küll osalt juba siirdevormilisi jooni sisaldavas laulus.

2.4. Loitsulised sõnumised

Haruldane leid oli Põide kihelkonnas jäädvustatud katke õllelaulust, õigemini loitsust. Laulutüüp iseenesest oli tuntud Eestis laiemalt, kuid väärtuslik oli just teade selle maagilise funktsiooni kohta: seda lauldi või sõnuti õlletegemise juures, et tagada õlleteo õnnestumine (nr 121).

Töö- ja kalendrilaulud ongi Saaremaal olnud eeskätt loitsulised sõnumised. Veel 1961. a salvestasime ühe kiigelaulu ning vastlalaulu katke. Needki olid pigem loitsud, mida hüüti või hõigati („Linaliugu, pitka kiudu, takud taga otsa peale!“). Seega säilitasid mõned töö- ja kalendritavandilaulud siin oma maagilise funktsiooni ja esitusviisi kuni käibelt kadumiseni.

Rahtla küla Mustjalas. R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5366

2.5. Regilaulude viisid

Käesolevas kogumikus leiduvate regivärsside hulgas on ka paar bravuurikat meestelaulu – „Viltu” Pühalt ja „Õllelaul” („Joome õlled, käristame kannud”) Jäma-jalt. Viimane on liitunud lõppriimiliste algusvärssidega ja lauldud uuemal meeste-laulude viisil, esimese viis (üheainsa motiivi kordus) on ilmselt improviseeritud.

Kahjuks ei leidnud me enam inimesi, kes oleks mäletanud regilaulude vani-maid kohalikke üldviise, mida on Põide kihelkonnast üles tähendatud 20. sajandi alguses ning mida Herbert Tamperel õnnestus jäädvustada veel 1956. a Veere külas Leena Lemberilt. Ühe värsi pikkused kvardi ulatusega diatoonilise helirea ja laskuva üldsuunaga või tõusev-laskuva meloodiajoonisega viisid olid lauldavad nii pulma- kui kalendrilalude, lüüriliste, jutustavate ja mängulauludega. Need Põhja- ja Lääne-Eestis ning saartel levinud meloodiad kuuluvad kõige vanemasse eesti regiviiside kihistusse, mida võib oletamisi seostada Põhja- ja Lääne-Eesti kultuuri-ühtsusega nooremal pronksi- ja varasel rauaajal (Rüütel 2010: 354). Arhailiste viiside konservatiivsust näitab seegi fakt, et 19. sajandi esimesel poolel ja 1956. a jäädvustatud viisid on peaaegu identsed:

EKÜ, F 232 f 2, 49 (274) Saaremaa. A. H. Neus (1818–1863) < F. C. H. Kruse. Ur-Geschichte des ethnischen Volksstammes und der kaiserlich russischen Ostseeprovinzen Liv-, Esth- und Curland bis zur Einführung der christlichen Religion, 1846.

RKM II 54, 533 (16) – H. Tampere 1956.

Anna Milleri „Laevahuku” meloodia on samuti arhailine, kuid vormilt veidi hi-lisem, kahe värsirea pikkune, nagu ka Tiina Ranna pulmaviis ja enamus Mustjala üldviise. Kaherealised refräänita meloodiad on Põhja- ja Lääne-Eesti regiviisides domineerivad, kuid Tiina Ranna viis, nagu ka mõned Mustajala pulmaviisid, on erandlikud oma laskuv-tõusva meloodiajoonisest poolest. „Laevahuku” meloodia on laadiliselt omapärane.

Üldiselt mäletati Saaremaal, v.a Mustjalas 1950.–1960. aastatel regivärsse vähe, õieti teadsid vaid üksikud inimesed üksikuid laule. Aktiivsest käibest olid need enamasti kadunud ning teed andnud uuemale lõppriimilisele salmilaulule ja uuemale muusikalisele väljendusele. Tõsi, piir polnud päris järsk, kahe laulustiili vahepeale oli tekkinud laule, mis sisaldasid mõlema lauluvormi tunnuseid. Sellis-ed olid ka hilisemad pulmalaulud ja osa lastelaule, nii oma sõnalise kui muusi-kalise väljenduse poolest.

3. UUEMAD RAHVALAULUD

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses oli vana regivärsilise rahvalaulu ees esiplaanile tõusnud uuem, lõppriimiline salmilaul. Saaremaal olid tuntud kõik eesti uuema rahvalaulu liigid: ajaloolisi sündmusi ja ühiskondlikke suhteid kajastavad laulud, sõdurilaulud, meremehelaulud, kohalikud külalaulud, ringmängu- ja tantsulaulud, sentimentaalsed armastuslaulud ja ballaadid. Osa neist on tulnud siia suulise pärimusena mandrilt või levinud raamatute kaudu, teine osa on tekkinud kohaliku suulise pärimusena (kohalikke ajaloosündmusi kajastavad laulud, külalaulud, kodukandilaulud, osa meremeeste ja tantsulaule jm).

Saaremaa uuematele rahvalauludele on omane huumor ja valdavalt optimistlik elutunnetus. Soome uurija O. A. F. Mustonen, kes käis 1877. a Muhus, Saare- ja Hiiumaal rahvalaule kogumas ja neist hiljem valimiku trükkis avaldas, kirjutas siinsele rikkalikule tantsulaulude repertuaarile viidates: „Ehk saaks just neist, kui nad kõik kirja on pandud, meie nutulauludele vastane kogu.” Ja lisab samas: „Päälle nende vallatumate ja üleemeelsete lauluriismete, mida pillimängu asemel ehk kõrval tantsi looks trallitakse ehk muis rõõmu pidudes, on sääal palju naljalaulusi leida” (Mustonen 1893: 5).

Vanemaid tantsulaule lauldi torupilliviisidel ring- ja voortantsude saateks. Voortantse (nagu „Mustjala pulmarong”) võisid saata ka regivärsilised laulud (vt Rüütel 2014 DVD). 19. sajandi keskpaiku levis Põhja- ja Lääne-Eestis ning saartel ringjoonel tantsitav 3-osalises taktimõõdus paaristants, millel oli mitmesuguseid kohalikke nimetusi ja mida hiljem hakati nimetama labajalavalsiks. Neidki saadeti algul torupillil, hiljem kohandati torupillilugusid ka viiulile ja lõõtsale. Tekkisid siirdevormilised labajalavalsilaulud. Need olid lühikesed naljalaulud, mida pillimees võis laulda aeg-ajalt pillile kaasa (vt nt „Mede eit läks heina” – nr 86). Koos viiuli ja lõõtspilliga tulid käibeale uued tantsulood – polkad, reinlendrid, valsid jm, nendega koos ka uued riimilised tantsulaulud. Tantsulaule lauldi ka ringmängude vahetralidena, viimaseid oli Saaremaal eriti rohkesti. Laulsid mängijad-tantsijad ise, pilliga neid ei saadetud.

Omanäolisim uuema rahvalaulu liik oli kohalik külalaul. Need olid valdavalt meestelaulud, laadilt humoristlikud või satiirilised. Kohalik olustik, mitmesugused külasündmused ja -juhtumused, inimeste, eriti tüdrukute head ja vead, külanoorte omavahelised suhted, samuti sotsiaalsete nähtuste ja ajaloosündmuste kohalikud avaldused – kõik see moodustab kohalike laulude teemaderingi.

Herbert Tampere (1961: 249–250) märgib: „Meeste laulu kujunemiseks pakkus Saaremaal suuri võimalusi küla kollektiivsem eluviis, tihedam läbikäimine pühade, eeskätt jõulude ja näärde ajal”.

Valjalas käinud 19. sajandi lõpul jõulu- ja näärihommikul õnne soovimas peamiselt väikesed poisid, varem aga täiskasvanud.

Üksvahe oli see jõulu homikone ümberhulkumine väga suur. Siis käisid täiskasvanud mehed ühest perest teise, mis nüüd ka nenda sama tehjaks, aga mitte enam homigo. Endisel ajal, kui alles vana mõisateenistus oli, siis käisid teomehed, need said siis tütrukute käest sukapaelo ja mõned ka kindud, tubakakottisi (H II 18,35 (1889)).

Igal pool pakuti õlut ja pähkleid, lauldi ja tehti nalja. Siia kuulus ka jõulu- ja näärisokk, millel muiste võis küll olla hoopis tõsisem tähendus. Jõuluks tulid kodudesse tagasi ka mehed, kes suve olid veetnud laevadel või mandril tööl olles. Neil oli kaasa tuua mõndagi uudist.

Lauldi ka teekonnal. Paljud vanemad saarlased mäletavad, et nende laulud on pärit Saaremaa suure maantee äärsetest peatuskohtadest, näiteks Masa ja Kuke kõrtsist (Tampere 1961: 249–250). Lauldi ka pulmades, talgutel jm, aga ka merd sõites ning sõjaväes teenides.

Päris kindlat piiri Saaremaa uuemate meeste- ja naistelaulude vahel ei olnud. Paljusid meeste loodud laule on jäädvustatud ka naistelt, kuid „altpoolt naba laulud“ olid spetsiifilised meestelaulud, mida laulsid mehed omavahel. Erootilistel

Kuke kõrts. P. Kivi foto 2013. SM F 4113: 60

Jämaja noored laulumängul. ERA, foto 1452

lauludel ja anekdootidel on uurijad arvanud olevat potentsi tõstva toime. Sõja- ja sõdurilaulud, meremehelaulud, vangilaulud on olnud kasutusel nii meeste kui ka naiste seas. Kuid mehed on laulnud ka lüürilisi armastuslaule, mis kuulusid naiste meelisrepertuaari. Koos lauldi peamiselt perekonnaringis, kuna pühade ajal on mehed hoidnud rohkem omaette. Koos on tantsitud ja tehtud ringmänge, kuid seegi lõbustusvorm oli suurelt osalt tüdrukute ajaviide. Pillimäng seevastu oli veel 20. sajandi alguses ikka meeste asi. Torupill oli taandunud, peamised tantsude saatepillid olid viiul ja lõõtspill.

Mis puutub uuemate rahvalaulude vormi, siis regilaulule omane kaheksasilbik (neljajalaline trohheus) püsib enamasti värsimõõdu alusena ka uuemates lauludes, kuid nüüd on selles kindlad rõhusuhted. Rohked lisa- ja eelsilbid toovad värsirütmi vaheldust. Eelsilpidega värssides muutub trohheiline värss formaalselt jambiks, mis laulu kestel vaheldub tavapärase trohheusega. Sellised vabadused pole kirjanduslikus luules lubatavad, need on eriomased külalauludele. Meloodia kohandatakse vastavalt fraseerides, kuid taktimõõt ei muutu.

Omaette nähtus on reinlendrirütmiliste laulude värsimõõt, milles lisasilbid on eriti sagedased, näiteks:

Ke-va-del, kui /mai-kuu päe-vad... (8 silpi)

Tantsin oma kalli-maga, /käsi tal kaelas... (13 silpi)

Oh/ oleks minu kallim /Saaremaal (9 silpi + eelsilp) jne.

Reinlendrirütmilisi viise kasutati ka mujal peale tantsulaulude („Meie isad ja emad on saarlased“, „Kui aastanumber sai 1906“ jm).

Kõige püsivam uuemate rahvalaulude tunnus on salmideks jaotumine, lõpp-riimi osakaal ja kvaliteet on eri liikides erinev. Tegemist on valdavalt paarisriimiga. Kui salm on viisist sõltuvalt neljarealine, on värsistruktuur enamasti AABB või ABAB, harvem ABCD. Viimane on sagedasem tantsulauludes, külalauludes on tavaline regivärsipärane reakordus, kuigi laulud jaotuvad enamasti riimuvateks värsipaarideks.

Vanemad, 1–2-realised kitsa ulatusega kõneintonatsioonile lähedased viisid, mis seovad saarte regilaulu laiemalt Põhja- ja Lääne-Eesti vanema laulutraditsiooniga, püsisid kauem Muhus ja Ida-Saaremaal, kuid taandusid sealgi 19. sajandi lõpuks uuemate viiside ees. Viimaste kohta märgiti ajalehes „Saarlane“ 1886. aastal: „Nüüdse rahvalaulude viis on vana rahvalaulude viisist välja kasvanud, aga siiski enam suureks täie häälega raidutamiseks muutunud“. Sellised on juba Mustjala 2-realised pulmaviisid, kuid regilauludes tuleb ette ka 4-realisi stroofilisi viise, mis on omased uuematele lauludele (vt Rüütel 1980 A: 13–14). Enamik riimiliste salmilaulude viise kuulub duur-moll süsteemi ning tugineb põhiasmetele kolmkõladele. Sellise stiili kodunemisel sai lisaks kooli- ja koorilauludele oluliseks mõjutajaks lõõtspill oma akordsaatega, mis vallutas tantsupõranda ja tõrjus kõrvale vanemad pillid.

Uuemale meestelaulule on kõige iseloomulikmad neljarealisele salmile vastavad kaheosalise taktimõõduga meloodiad. Viiside heliulatus on kvindist oktaavini ja ülegi. Kaheosalisse taktimõõtu toovad meestelauludes vaheldust hoogsal esitusel tekkivad rõhuliste taktiosade pikendused. Tuleb ette ka kõnelisi silbipikkusi markeerivat esitust. Pikendused ja peatused fraasi või stroofi lõpus ning kõnerütmilise markeerimine laulu jooksul annavad esitusele jutustava ilme. Sagedased on ka pillilugudest laenatud polka- ja reinlendriloosid.

Koolilaulikute jm kirjanduse kaudu levinud lauludes kohtab erinevaid värsimõõte ja keerukama vormiga viise. Need on suuresti saksa algupäraga või nende eeskujudel loodud. Mandrilt kandus Saaremaale ka vene laule. Populaarsed olid mõned sõduri- ja vangilaulud, samuti romansid „Kitarre käes ja mantel üle õla“ ja „Stenka Razin“, mille meloodiatel, neid omamoodi varieerides, lauldi ka muid laule. Lätlastelt on pärit ringmängulaulud „Oh sa ilus tammekene“, „Keset Riia

linna" jm, rootslastelt ballaad „Kus käisid sa, mu pojuke?", mõned mängulaulud jm (lähemalt Rüütel 1980).

Vanem ja uuem rahvalaul ei elanud Saaremaal segunemata „nagu õli ja vesi", nagu oli arvanud Walter Anderson (Rüütel 2012: 39). Nende kõrvale tekkis hulknäoline siirdevormilisi laule, milles oli mõningaid regilaulu kui ka uuema rahvalaulu tunnuseid. Need segunesid eriti meeste traditsioonis, kes lisasid lõppriimilisi värsse juba regilauludesse ning löid uusi, lõppriimilisi pulmalaule. Samas leidis ka uuemates riimilistes meeste külalauludes regilaulu tunnuseid (külalaulude stiilist ja vormist vt ka Rüütel 2010: 472–479).

Lisandusid ka kooli ja kirjanduse mõjud. Villem Nõgult on jäädvustanud siirdevormiline laul „Ema viis hälli heinamaale" (nr 83), mille olevat ta kuulnud kunagi ühelt vanalt mehelt. Laul koosneb täiesti erineva algupäraga osadest. Regivärsilised algusvärsid lähtuvad Miina Härma laulust „Lauliku lapsepõli", järgnevad riimilised vemmälvärsid Saaremaa meestelaulude stiilis, lõpuridade aluseks on kohalikud regilaulud, viis on aga laenatud koolilaulikute kaudu levinud „Kiigelaulu" („Veli, hella vellekene...") meloodiast. Laulik on põiminud kokku oma mälulaekas salvestatud lauluelemente, juurdlemata selle üle, kust nad pärinevad, lisades sekka ka midagi omalt poolt. Regilaulikud liitsid kokku erinevaist regilauludest pärit värsse ja motiive, uuemate laulude loomiseks oli kasutada erinevaid allikaid. Rahvalaulude loomemeetodi mõttes on selline tulemus täiesti ehe.

On ka selliseid siirdevormilisi laule, kus pole ei alg- ega lõppriimi või on üksnes nende sugemed. Need on tavaliselt tõlked või mugandused saksa, rootsi või läti keelest, enamasti ballaadid või ringmängud. Läti vanemates rahvalauludes polegi riimi, kuid on salmid. Saaremaal võib leida näited kõigist siirdevormilistes lauludes eristatud vormitüüpidest (vt Rüütel 2012: 483–505).

Uuem riimiline rahvalaul oli suuresti mõjustatud kirjalikust kultuurist, kooli- ja koorilauludest. Samas tuleb nõustuda F. Tuglasega, kes, käsitledes uue rahvalaulu tekkimist ja vana laulustiili väljasuremist, märgib küll kõigepealt kunstluule mõju, ent lisab samas: „Kuid kahtlemata tuleb selles ilmsile ka terve rahva psühholoogilise ja ühiselulise edenemiskäiku viimase aastasaja jooksul. Vanem rahvalaul oleks ka siis oma vormi muutnud, kui kunstluule sugugi tema kulul oma võidukäiku ei oleks alanud. See teekond naiselikust lüürikast meheliku eepika poole, mille aluseks mõtlemise viisi materjalistlikeks ja konkreetiliseks muutumine oli [---], algas juba sel ajal rahva hinges, kui kunstlühürika veel liiga nõrk oli, et endist luulet ära lämmatada" (Tuglas 1912: 56).

4. TRÜKISED LAULUTRADITSIOONI MÕJUTAJANA

Paljud uuemad, lõppriimilised laulud pärinevad raamatutest, sh koolilaulikutest. Käesoleva ülevaate eesmärk on avastada trükiste kaudu levinud laulude allikaid, uurida, milliste raamatute kaudu nad on levinud, milliste meloodiatega seostunud ja kuivõrd suulises levikus muutunud. Ühtlasi tutvustame nende laulikute autoreid ja koostajaid. Keskendume eelkõige varasemaile ilmalikele eestikeelsetele luule- ja noodiväljaannetele, mis on ilmunud enne Esimest maailmasõda.

Tekstidel ja viisidel oli rahvatraditsioonis teatav autonoomsus: samad meloodiad käibisid erinevate tekstidega ja vastupidi – samad tekstid levisid erinevate viisidega. Selgus, et ka trükistes pole tekstide ja viiside seosed ühesed, samu meloodiaid avaldati eri väljaannetes erinevate tekstidega ja vastupidi. Iga laulu algallikat polnud võimalik leida. Laulude algupära ja levikuteede selgitamine osutus aga põnevaks ettevõtmiseks, pakkudes nii avastamisrõõmu kui ootamatuid üllatusi.

Rahvasuus pole lauludel kindlaid pealkirju, seetõttu on käesolevas kogumikus laulude pealkirjaks nende algusrida. Vanade laulikute tiitlid toome välja vähemalt korra täpselt ja tervikuna. See annab lisainformatsiooni ja toob meieni ajastu hõngu.

4.1. Noodiraamatud

Laulude allikate otsimist alustasin tekstidest. Seda hõlbustas Eesti Rahvaluule Arhiivis leiduv varasemate trükitud laulikute kataloog, mis on korraldatud laulude algusriidade järgi tähestikuliselt. Suure osa tekste leidsingi sealt. Minu tähelepanu köitsid kohe humoristlikud värssjutustused „Vana Jaagu elumaja” „Mitu asja lähed tarvis õlletegemisele”, ning „Varesed ja varblased”, kõik pärit 1877. a Pärnus trükitud laulikust **„Laulo Pois ehk Laulo poisi nalja tükkid, nore rahvale rõmo jätkuks väljaantud A. S.”** (vt „Kitse tapmine ja surnust ülles-ärratamine” nr 2; „Õlle-teggo” nr 5;) ning „Warrese pulmad ja lühhike abbi-ello. Wanna külla-meeste jut” nr 6). Enamikus laulikutes pole noote ega ka märkusi viiside kohta. Siin oli aga viidatud tekstidele, mille viisidel avaldatud sõnu laulda, nii nagu seda on tehtud ka kirikulauluraamatutes. Nimelt: „Vana Jaagu elumaja” ja „Mitu asja lähed tarvis” tuleb laulda viisil „Ilmad külmad, pävad villud” ning laulu „Varesed ja varblased” viisil „Linnud villistellevad”. Vana kirjaviis osutas, et tegemist peab olema mingi vana viisiraamatuga. Kõigepealt otsisin neid teadaolevalt varasematest eestikeelsetest ilmalikest noodiraamatutest, need on Johann Voldemar Jannseni „Eesti lauliko visi-ramat” (1862) ja Martin Körberi „Laulud Sörvemaalt” (1864). Paraku neis selliste algustega tekste ei olnud.

Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogust avastas in aga veel varasema, 1853. a Leipzigi ilmunud, eesti kultuuriloos üsna tundmatu raamatu: „**40 Laulu nore rahva kassuks ja rõmuks, ühe ehk kahhe heälega laulda. Mis kirja pannud Aleksander Leopold Paulsen, Ambla Kihhelkonna õppetaja**”. Aleksander Leopold Paulsen (1804–1877) oli ka silmapaistev koorijuht, kes käis oma kooriga ka 1869. a I üldlaulupeol. Tema laulikust leidsingi mõlemad eelmainitud laulud (nr 33 ja nr 32). Seega 19. sajandi II poolel pidi laulik olema tuntud ja kasutusel, ning seda ka Saaremaal.

Laulu „Varesed ja varblased” (Paulsenil „Linnud villistellevad”) viis on osutunud väga populaarseks hilisemate laulikute koostajate seas. See on ilmunud eestikeelses viisiraamatutes erinevate tekstidega. Körberi laulikus „Laulud Sõrvemaalt” on selleks „Kevade ootmine. Frühlingssehnsucht” (Jõua kätte kevade). Viisi on nimetatud saksa rahvaviisiks (Körper 1864: nr 12). K. A. Hermannil laulikus „Kooli ja koori kannel” (Hermann 1875: nr 28) on laulu pealkirjaks „Kevade tulek” (Kas ju tuleb kevade) ning heliloojana pakutud šveitsi heliloojat ja rahvaliku muusika propageerijat Hans-Georg Nägelit (1773–1836). Viimase meloodiaid leidub rohkesti ka Eestis kasutusel olnud Baltisaksa koolilaulikutes (vt Ernits 2013). J. Jungi laulikus „Laulud kahe ja kolme häälega ja kaanonid” on sama meloodia toodud sõnadega „Juba linnud tagasi. Alle wögel sind shon da”, märkusega „Saksa rahvaviis, tekst Nach Hoffm. von Fallersleben” (Jung 1876: nr. 20). Grenzstein oma „Kooli laulmise raamatu” II osas avaldab sama viisi aga oma luuletusega märkusega „Saksa rahvaviis”, tekst A. Piirikivi (Grenzstein II 1878 nr 2). Kuhlbari laulikus „Kooli kannel” (Kuhlbar 1908: nr 43) on sama viis tekstiga „Lõo laulab”. Heliloojaks on märgitud W. A. Mozart, sõnade autoriks Fr. Kuhlbar. J. Tammani ja J. Aaviku „Laste-laul II” (1931: lk 20) toob viisi märkusega „Saksa rahvaviis” tekstiga „Juba kased kohavad”.

Eesti rahvamuusikale võõras ABA vorm on saksa rahvalauludes väga produktiivne ning L. Erki ja F. M. Böhme suurest saksa rahvalaulude kogust „Deutscher Liederhort” leiamegi sama meloodia koos erinevate tekstidega (nt Erk-Böhme II: nr 791a, nr 959b; Erk-Böhme III: nr 1487). Viisi variante võib leida ka soome ja rootsi rahvalauludes (nt FSF V3: nr 152 E; Krohn 1904: nr 119). Seega on meloodia levinud mitme rahva suulises pärimuses, kusjuures Eestis on see tuntuks saanud trükiste, peamiselt koolilaulikute vahendusel.

Veelgi populaarsem on olnud laulude „Vana Jaagu elumaja” ja „Mitu asja läheb tarvis” meloodia, nii trükistes kui suulises käibes.

1869. a Tartus ilmunud Fr. Brandti laulikus „Pisukene Laulu- ja mängimees” on see avaldatud tekstiga „Kurbtus ja lootus” (Minu rõõmuks oli Anna) initsiaalidega J. N.

(nr 3). K. A. Hermannini väljaandes „Eesti rahvalaulud segakoorile I” (1905) on sõnadeks „Tiiu tasane ja helde” (nr 34), J. Elkeni raamatus „Koolilaste laulud kahele ja kolmele häälele” (1913) aga Körberi luuletus „Minu isamajakene” (Vaikne kena kohakene) ning viisi juures märkus „Soome rahvaviis” (nr 37). V. Tammani „Laulmise õpetuses” (1913) on sama tekst, viisi aga nimetatud juba eesti rahvaviisiks (lk 27). Lauluga „Vaikne kena kohakene” on meloodia ilmunud ka V. Tammani ja J. Aaviku kogumikes „Eesti laul” (1924), „Laste-laul” (1925) jm ning sellisena rahvas seas üldtuntuks saanud.

Meloodia ise lähtub taas tõenäoliselt saksa folkloorist (vt nt Erk-Böhme III: nr 1091 jm), kuid on erinevate variantidena tuntud ka soomlastele (Krohn 1904: nr 92 jt), rootslastele (FSF V3: lk 197, lk 348 jm), lätlastele (Melngailis I: lk 122 jm), ukrainlastele (UNP II 1955: lk 101 jm), valgevenelastele (Tšurkin 1949: nr 136) jt. See lihtne meloodiamall on sobitunud erinevate Euroopa rahvaste traditsiooni, igaüks neist on seda omaks pidanud ning omamoodi arendanud. Saaremaal on aga „Vana Jaagu elumaja” ja eriti „Mitu asja läheb tarvis” („Õlletegu”) lauldud ka muude viisidega.

Paulseni laulikus on avaldatud esmakordselt ka hiljem lauludega „Hüüavad pasunad” ning „Mu isamaa armas” tuntuks saanud viisid erinevate sõnadega – esimene laul kannab pealkirja „Pärast tööd” (nr 36) ja teine „Lapse laul” (nr 8).

1862. aastal Tartus trükitud J. V. Jannseni „**Eesti lauliko visi-ramat. 120 uut laulo-visi neile, kes hea melega laulvad ehk laulo kuulvad**” ilmus täiendusena tema 1860. aastal avaldatud tekstikogumikule „Eesti laulik”. Jannseni missioon oli pakkuda eesti rahvale tema meelest ilusamat ja väärtuslikumat laulurepertuaari, kui rahva oma vanad laulud, mille sõnad pälvisid Jannsenilt küll teatavat tunnustustki, kuid meloodiad ja esitusviis ei leidnud mingit armu. Laulud, mida Jannsen nende asemel soovitas, on enamasti tõlked või mugandused saksa keelest, viisidki sakslastelt laenatud, nagu seda olid ka Paulseni omad. Rida Jannseni laulikus ilmunud tekste on rahvas seas tuntuks saanud – osa samade, osa erinevate viisidega. Enamikku tema pakutud viisidest pole eesti rahvas siiski omaks võtnud.

Üks populaarsemaid laule, seda suuresti tänu hilisematele laulikutele, on „Kuldne õhtupäike” (Jannsen 1862: nr 120).

Sama laulu avaldab J. Jung märkusega „H. G. Nägeli” (Jung 1871: nr 33). Laul ilmub ka 1878. aastal A. Grenzsteini „Kooli Laulmise raamatu” I osas (nr 15) ja 1897. aastal K. A. Hermannini laulikus „Laulude raamat. Ilu-hääled kooli, kiriku, kodu, konzerdi ja pidu tarvituseks” (nr 134) jm. Mats Tõnisson avaldab tekstikogumikus „Eestlaste laulik. Rahvuslised isamaa-, armastuse-, rõemu- j.m. ning mängi-laulud” (1885) sama pealkirja all oma luuletuse või tõlke (nr 48).

Käesolevas raamatus leiduval laulul „Kui rätsepate aastapäev” leidub mõningaid ühisjooni Jannseni rätsepate lauluga (vt Jannsen 1862: nr 80), mis on ilmunud ka hilisemates laulikutes, ent siinne on siiski nii tekstilt kui meloodialt erinev ja selle päritolu pole teada.

Jannsen on esimesena avaldanud ka laulu „Mu isamaa armas” viisi G. Massmanni teksti „Gelübte” esmatõlkega („Sul tahan ma end anda” – Jannsen 1860: nr 120, vrd Böhme, VL: nr 10). Populaarseks on saanud laul hiljem aga Martin Körberi tõlkes.

Martin Georg Emil Körber (1817–1893) – vaimulik luuletaja, muusikategelane ja kodu-uuriia – sündis Tartumaal Võnnus, kuid pärast Tartu ülikooli usuteaduskonna lõpetamist 1842. aastal tegutses Kuressaares kooliõpetajana ja Ansekülas pastorina. Siin asutas ka laulukoori ning Eesti laulupeoliikumise ühe algatajana korraldas 21. mail 1863 Ansekülas Sõrvemaa laulupüha nime all Saaremaa esimese laulupeo, olles ise selle üldjuhiks. Peost võttis osa 4 segakoori.

1862. aastal ilmus tema „Sõrvemaa lõoke ehk 30 mõnnusat laulo”, 1864. aastal „Saremaa laulik, üks mõnnus lugemisse ramat nore ja vanna rahvale. Ansekülla õppetaja kirjutud”, 1879. aastal „Saremaa kuldnok”, 1964. aastal avaldas Körber eelmistele lisaks noodiraamatu **„Laulud Sõrvemaalt, mitme healega”**.

Körberi (nagu ka Jannseni) lauluharrastuse peaeesmärk oli rahvaalgustuslik. Körber ütleb „Sõrvemaa lõokese” eessõnas: „...laulmine on jumalast loodud asi, mis südant peab äratama, rõõmustama, kergitama, jahutama” ning saadab oma lauliku teele sõnadega „Mine siis, mo lõokene [---] ja ärata igas kohas, kuhu tulled, laulmise himo, et keik Saaremaa rahvas laulurahvaks saaks. See oleks neile kasuks, aga mulle rõõmuks. Sest ma olen lapsepõlvest saadik üks rahva armastaja ja soovin neile südamest, et nemad oma hirmsast pimedusest, roojusest ja tuimusest peaseksivad. Selle asja poolest on hea laulmine ka hea abimees.”

Erinevalt Jannsenist, kes pühendab oma raamatud tervele eesti rahvale, jääb Körber eeskätt kodupaiga laulikuks: tema laulud on määratud Sõrvemaa talupoegadele ning eriti nende lastele. Kuid rida laule Körberi raamatutest said ka laiemalt tuntuks. Mõne laulu levikule on oluliselt kaasa aidanud hilisemad laulikud. Körberile kuuluvad näiteks luuletused algussõnadega „Vaikne kena kohakene” (Körber 1862: nr 28) ja „Ma olen väike karjane” (samas, nr 25), mis ilmuvad ka tema noodiraamatus, kuid saavad hiljem tuntuks muude viisidega.

Körberi noodiraamatust pärineb aga käesolevas raamatus leiduva laulu „Oh lauluääl, oh laulmine” viis ja tekst peakirjaga „Laulo väggi. Die Macht des Gesanges” (nr 8). Laulu „Indrek hoidis lambatalled” sõnad ilmusid taas esmalt raamatus „Sõrvemaa lõoke” (nr 21). Laulus on 19 salmi ja see lõpeb karjapoisi haiguse ja surmaga. 1956. aastal Vilsandis jäädvustatud variant piirdub kümne salmiga, kurb

lõpp puudub. Sellega esitatud viisi on Körber oma „Laulud Sõrvemaalt” I osas (nr 11) avaldanud lauluga „Sügisene laul. Herbstlied”, autoriks märgitud Fallersleben. Sama lauluversiooni kordab oma „Koori ja Kooli kandles” K. A. Hermann (nr 33). Meloodia oli juba varem avaldanud Paulsen 1853. aastal lauluga „Kristusse kutsimine” (nr 20). Laul „Indrek hoidis lambatalled” on Saaremaal suulises levikus seotud ka muude meloodiatega. Ka 2013. aasta folkloorifestivalil Baltica mängisid Lümända põhikooli lapsed selle lauluga etendusmängu erineva viisiga.

Tänapäevani tuntud laulu „Mu isamaa armas” saksa originaalist on tehtud mitu erinevat tõlget (Jannsen 1860, Kuhlbars 1868, Hermann 1875 jm), kuid populaarseks sai just Körberi versioon („Laulud Sõrvemaalt” II 1866: nr 20: „Isamaa. Das Waterland”). Körber nagu Jannseni laulude algallikate kohta enamasti teavet ei anna. Laul kuulus 19. sajandi algupoole saksa rahvalike laulude hulka. Teksti autor on G. Massmann, viis pärineb saksa tudengilaulust „Wir hatten gebauet” (Böhme 1895: nr 10).

Mats Tõnissoni „Eestlaste laulik” (1886) toob ära sama teksti juba märkusega „rahva suust”. Sõnastus on veidi kaasajastatud (näiteks värsi „On siiski küllalt teal” asemel „On küllalt igal pool”) ning on lisandunud salm, mis pärineb Kuhlbarsilt (Kuhlbars 1868: nr 46). Viimase 3. rea lõpp palju leiba (mõnes väljaandes palju vilja) on aga asendunud väljendiga palju vahvust, nagu see on tuntud tänapäevani (see maa, kus palju vahvust ja vaimuvara ka). Hiljem ilmub tekst samas või lähedases sõnastuses muudiski laulikutes, sh V. Tammani „Kooli Laulmiseraamatu” III trükkis 1920. aastal (lk 114).

Laul sai üle Eesti populaarseks ringmängulauluna, tantsuks kasutati erinevaid tantsulaule (vt Rüütel 1983: 405–413).

Viljandimaalt pärit kooliõpetaja, luuletaja, helilooja, lasteraamatute autor Friedrich Karl Johan Kuhlbars (1841–1924) andis 1868. aastal välja esimese spetsiaalselt koolidele mõeldud nootidega lauliku **„Laulik koolis ja kodus. Ued laulud ühe, kahe, kolme ja nelja healega ja kaanonid. Noorele ja vanale, iseäranis Eesti koolidelle väljaannud Friedrich Kuhlbars”**. Siin on toodud ka viited laulude algallikatele. „Mu isamaa armas” meloodia juures on märkus *Deutsche Volksweise* (nr 46). Tekstitõlge („Sul olen end annud”) pärineb Kuhlbarsilt, kes kurdab ees-sõnas: „Lauludes oleme rea lõpetuseks kõlksuvaid sõnu pruukinud, ehk neist küll eesti keeles suur puudus on...” Hiljem avaldas Kuhlbars uuesti sama viisi oma uue tekstiga („Kuis õitseb ja õhkab” – Kuhlbars 1908: nr 130), kuid Körberi versiooni levikut see ei väära. Nagu öeldud, lisandus viimasele Kuhlbari esimesest tõlkest siiski üks salm.

Kuhlbari laulikust leiame aga esmakordselt luuletuse „Hüüavad pasunad” koos populaarseks saanud viisiga (märkusega *Deutsche Volksweise* – Kuhlbars 1868: nr 6).

1908. aastal ilmunud kogumikus „**Kooli kannel. 176 ühe-, kahe-, kolme- ning neljahäälelist laulu Eesti koolidele, ühtlasi ka Lasteaedadele ning kodulastele**” toob Kuhlbars sama laulu, kuid viisi autoriks nimetab H. G. Nägelit, teksti on loonud või tõlkinud Kuhlbars ise. Sama meloodia sõnadega „Meiu kuu öitseb ju” (Alles neu macht der Mai)” avaldas J. Jung (Jung 1876: nr 23). Meloodiat on nimetatud rahvaviisiks, teksti all märkus „Nach Hermann Adam von Kamp”. Ado Grenzstein tõi sama viisi hiljem oma luuletusega „Turnija laul” (Grenzstein III 1878: nr 3) märkusega „Saksa rahvaviis. Tekst A. Piirikivi”. Ent rahva seas levis see just Kuhlbari lauluga „Hüüavad pasunad”.

Pilistverest pärit Jaan Jung (1835–1900) oli laia haardega rahvusliku liikumise tegelane – kooliõpetaja, organist, ajakirjanik, arheoloog, ajalooramatute autor, aktiivne osaleja erinevates rahvuslikes seltsides. Raamatus „**Laulud kahe ja kolme häälega ja kaanonid. Kõigile laulu armastajatele välja annud J. Jung. Teine jagu**” (1876) on rida rahva seas tuntud laule ja viise, enamik juba varem ilmunud. Siit leiame ka hiljem tekstiga „Kodu, sinust pean lahkuma” tuntuks saanud viisi sama luuletuse erineva tõlkega („Jää jumalaga, Isamaa”, nr 48). Sama avaldas hiljem Fr. Kuhlbars (Kuhlbars 1908: nr 67) märkusega „Ühe vana v. j. L. Erk”.

Jungi eelnimetatud laulikust leiame mh laulu „Sa lillikene põllu pääl. Du schöne Lilie auf dem Feld” märkusega „Saksa rahvaviis. Tekst: Nach Carl Joh. Phil. Spitta” (Jung II 1876: nr 25). Sama meloodia variant on Kihelkonnalt üles tähendatud sõnadega „Ühel ilusal laupäeva õhtu aal”. Pole ka võimatu, et viimase meloodia on laenatud eraldi suulisest traditsioonist.

Tarvastust pärit luuletaja, pedagoog, ajakirjanik, keelemees, esimese eestikeelse maleõpiku autor Ado Grenzstein (1849–1916) andis välja ka koolilaulikuid. 1878. aastal ilmus „**Kooli Laulmise raamat. Kuues jaos kirja pannud A. Grenzstein, seminari koolm. Tartus. I–III**”. Siin on trükitud mh Mihkel Veske luuletus „Karja-poiss” („Kena kesanurme keskel”), mille on viisistanud raamatu koostaja (Grenzstein II: nr 20). Käesolevas raamatus ilmub see laul eelnevast erineva viisiga.

Laulu on avaldanud ka Mats Tõnisson oma väljaandes „Kukulind. 50 kahehealega Eesti laulu” märkusega „Läti rahvaviis” (Tõnisson 1902: nr 43). 1905. aastal ilmunud „Eesti Noorerahva laulud. Ringimängijatelt üleskirjutanud ja segakoorile seadnud J. Elken” toob selle Veske luuletuse viisiga, mis on laialt tuntud ringmängude vahelauluna („Oh Maali, Maali, sa ei tea”) ning mille Elken ongi nähtavasti „ringimängijatelt üles kirjutanud”.

Grenzsteini laulikus leidub aga ka laul „Kodu, sinust pean lahkuma” koos populaarseks saanud viisiga (Grenzstein II 1878 V: nr 5. „Kodust lahkumine”). Viisi autorina on nimetatud F. W. Seringit. Maasi vallas oli tavaks laulda seda pulmas pruuti kodust ära saates.

Tammani raamatus „Laulmise õpetus ühes noodiõpetusega” (1913) leidub sama laul, lisaks viisi autorile F. W. Seringile on märgitud teksti autor P. Abel (lk 38). Tekst on ilmunud mitmes laulikus: „Tasku laulud” (Tõnisson 1895), „Uus Reisi-laulik, ehk siiski vana tuttav reisi ja meremehe laulik” 1895 jm.

Mitmekülgne kirja- ja muusikamees, keeleteadlane ja rahvaviiside koguja, Eesti Postimehe toimetaja Karl August Hermann (1851–1909) avaldas rea koorilauli-kuid („**Koori ja Kooli kannel. Välja valitud mitme häälega segakoorilaulud, mis kõigile lauluarmastajatele iseäranis aga Eesti kihelkonna- ja külakoolidele on kokku pannud K. A. Hermann**” I 1875, II 1882; „**Laulude raamat. Ilu-hää-led kooli, kiriku, kodu, konzerdi ja pidu tarvituseks. Kokku seadnud ja välja andnud Dr. K. A. Hermann**” (1897) jt). Aastatel 1885–1897 andis Hermann välja ajakirja „Laulu- ja mängu-leht”. Tema raamatutes ilmus rohkesti nii eesti rahvalau-le, Hermann enda loomingut kui ka teiste Eesti ja välismaa autorite laule. Enamik neist olid tuntud koorilauludena, milleks mitmehäälsed seaded olidki mõeldud, kuid mõned said ka rahvalike lauludena ühehäälselt lauldavaks.

„Laulu- ja mängulehe” I väljaandes (1885: nr 8) on laul „Kena kevade”, käes-olevas raamatus „Meil armas oled sa”. Viisi juures on märkus „Eesti rahvaviis. Täiendanud ja seadnud K. A. Hermann, tekst K. A. H”.

„Laulu- ja mängulehe” II väljaandes (1886–1887: nr 41) on laul pealkirjaga „Hää südame tunnistus” algussõnadega „Kes ikka truu ja õiglane”. Meloodia autor on W. A. Mozart, sõnade autor Fr. Brandt. Teksti juures on märkus, et järgmised salmid leiab C. R. Jakobsoni „Kooli lugemise raamatu” I jaost (nr 46). Sama laulu kordas J. Elken oma „Kooli laulude kogu” I osas (nr 6). Käesoleva raamatu viis on sellest erinev, esitatud omapärase vahelduvmeetrumiga. „Laulu- ja mängulehe” 1888. aasta väljaandest leiame kaanoni „Lambrikud, tõuske üles” (nr 13).

1908. aastal ilmunud K. A. Hermanni „**Eesti rahvalaulud segakoorile**” III vihi-kus (nr 4) leidub Koidula luuletus „Õhtu rahu” koos meloodiaga, mille juures on märkus „Eesti rahvaviis ülesk. M. H. Sdn. K. A. H”. Käesolevas kogumikus on sama viisi erinev variant esitatud lauluga „Üks neitsit kõrge mäe pääl”, mille tekst päri-neb 1870. aastal avaldatud (arvatavasti Friedrich Brandti) raamatust „Teine Eesti Ööpik” (nr 19 „Krahvi pruut”).

Hermann „Eesti rahvalaulud segakoorile” I vihikus ilmus 1905. aastal (nr 26) Anna Haava luuletus algussõnadega „Hinge hellal igatsusel” meloodiaga, mille kohta on öeldud, et *see on pea terve rahva seas tuntud*. V. Tammani raamatus „Laulmise õpetus ühes noodiõpetusega” (1913) on toodud sama viis märkusega „Eesti rahvaviis” koos V. Jürissoni luuletusega „Täheke” (lk 41). Mõlemate sõnade-ga oli meloodia laialt levinud. Karl Ruut oma „Kooli laulude kogu” II osas toob viisi aga folkloorse tekstiga „Joodiku naine” („Oh ma vaene, miks ma läksin joodikule

8. Kena kewade.

Armajasti.

(Egaloor).

Gesti rahvatüis.

Täiendanud ja seadnud K. A. Hermann.

Tenor ja bass.

Sopran ja alt.

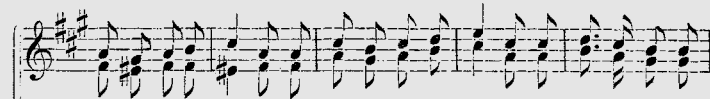
1.—3. Meil' ar - mas o - led ja, oh fe - na fe - wa - de l Meil'

ar - mas o - led ja, oh fe - na kewade, oh fe - wa - de, oh kewade.

de l Oh fe - wa - de, oh fe - wa - de, 1. füll
oh fe - wa - de l 2. füll
3. füll

o - led i - me - i - kus, küll o - led i - me - i - kus, kui lii - led lõ - bul
o - led la - he, lõ - bus, küll o - led la - he, lõ - bus, kui tar - jad laanel
jü - ti - tad ja jüdaht, küll jü - ti - tad ja, jüdaht. (f) kui pa - ju - nad ou

seh - ka - wad ja lin - nud lau - sa - wad, kui lii - led lõ - bul
ui - da - wad ja tel - lad lõ - sa - wad, kui tar - jad laa - nel
pu - hu - mas ja pää - sid pau - tu - mas, kui pa - ju - nad ou

Kena kewade. K. A. Hermann, Laulu- ja mänguleht I

seh - fa - wad ja sin - mud lau - la - wad, kui til - sed sō - bul seh - fa wad ja
 ut - da - wad ja fel - sab sō - la - wad, kui farjad laa - nel ni - dawad ja
 pu - hu - mas ja piisid pau - tu - mas, kui pa - ju - nad on pu - hu mas ja

oh fe . . . wa - de,

sin - mud lau - la - wad, kui til - sed sō - bul seh - fa - wad ja sin - mud
 fel - sab sō - la - wad, kui far - jad laa - nel ni - da - wad ja fel - sab
 piis - id pau - tu - mas, kui pa - ju - nad on pu - hu - mas ja piis - id

oh fe . . . wa - de!

lau - la - wad: (p) tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii,
 sō - la - wad: (pp) tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii,
 pau - tu - mas: (ff) pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm,

tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii!
 tii, tii, tii, tii, tii, tii, tii!
 pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm, pōmm!

mehele" – nr 8), millega see oli rahvasuus juba varem tuntud. Villem Nõgu Laimjala vallast kasutas oma lauludes sama meloodia n-ö ümberpööratud versiooni, alustades viisi teisest poolest ja jätkates esimesega (nr 90 ja 91).

Karl Ruudu „**Kooli laulude kogu**” (1910) sisaldab palju eesti rahvalaule, samuti varasematest laulikute tuttavaid laule. 1913. aastal ilmus „**Koolilaste laulud kahele ja kolmele häälele. Rahvakoolides M. Kampmanni „Lugemiseraamatu” kõrval tarvitada, iseäranis viisiraamatuks „Lugemiseraamatu” 1. jao juurde. Kokku seadnud J. Elken**”, samuti Voldemar Tammani „**Laulmise õpetus ühes noodiopetusega**”. 1925. aastal nägi ilmavalgust V. Tammani ja J. Aaviku „**Laste-laul. I jagu. Ühehäälsed laulud ja laulumängud I ja II õppeaasta jaoks**” jne. Viimased olid populaarsed kuni Teise maailmasõjani. Kõigis neis leidub uute laulude kõrval rida varasemates koolilaulikutes avaldatud laule, tänu millele jätkub nende levik veelgi kauem.

Peame tõdema, et enamik varasematest noodiraamatutest pärit laulude viise on saksa algupäraga. Need laenati ilmselt baltisaksa koolilaulikute (vrd Ernits 2013). K. A. Hermann oli esimene, kes hakkas propageerima eesti rahvaviise ja enda loomingut. Nii said ka mõned mandrilt pärit uuemad eesti rahvaviisid noodiraamatute vahendusel Saaremaal tuntuks uute sõnadega (näiteks „Oh kui rasked on mu päevad” – nr 6, „Ui-rui-rui-rui” – nr 11, „Ema viis hälli heinamaale” – nr 83, „Lapsepõlves lilleluhas” – nr 90 jm).

4.2. Tekstiraamatud

1807. aastal ilmus Jüri kirikuõpetaja Reinhold Johann Vinkleri raamatus „**Eesti-ma Ma-wäe sõa-laulud**” 7-salmiline luuletus „Üks suur mees oli ennemuist” märkusega „Viisil: „Einst war ein Riese Goliath” (nr 4). Tekst sai laiemalt tuntuks C. R. Jakobsoni „Kooli Lugemise raamatu” kaudu (Jakobson 1867: nr 116).

Sama luuletus leidub ka Gildenmanni antoloogias „Lillekesed” I (Gildenmann 1864: nr 38) jm. J. Jung oma laulikus „Laulud kahe ja kolme häälega ja kaanonid” avaldab selle teksti koos meloodiaga (Jung 1876: nr 103), mõlemad erinevad käesoleva raamatu omadest. Viisi autorina on Jungil märgitud B. Fischer. K. E. Malmi raamatus „Laulud ja lood. Üks kooli lugemise raamat” ilmub tekst samuti erineval kujul (Malm 1892: nr 64).

Käesoleva raamatu tekst tugineb Vinkleri ja Jakobsoni versioonile, mis ilmus ka 1930. aastal „Saarlaste laulikus”. Rahvapärane variant on originaalist lühem ning sõnastuselt teisenenud (algab värsiga „Ennemuiste oli üks mees”). Meloodia on üsna haruldane, osalt poolkõneline, tundub kas individuaalse improvisatsioonina või mingi väiksema kollektiivi pärimusena. Huvitav on siinjuures, et seda on laulnud vana mees väiksele lapsele teda põlvel kiigutades.

1837. aastal trükiti Pärnus raamat pealkirjaga „**Siin on Magdeburgi-linna hirmsast ärrarikkumisest. Muhho-maa hundi jahhist. Jännese õhkamisest ja Reh-hepappist lugeda. C. W. Freundlich, Muhho kirriko Koolmeister**”. Siit võib mh leida populaarse „Jänese õhkamise” laulu („Oh kui rasked on mu päevad”) originaali (Freundlich 1837: 12–13). Hiljem on tekst ilmunud mitmes koolilaulikus, sh C. R. Jakobsoni „Kooli Lugemise raamatu” I osas (Jakobson 1867: nr 10). Laul on saanud populaarseks kogu Eestis eeskätt ringmängulauluna, kusjuures eri piirkondades on tekstiga liitunud erinevaid viise. Saaremaal tuntud „Jänese õhkamise” meloodia oli Lõuna-Eestis levinud muude rahvalauludega (vt Rüütel 1983: 153–170). Viis ilmus 1905. aastal K. A. Hermannini raamatus „Eesti rahvalaulud segakoorile” II vihikus sõnadega „Naabri Mari” (nr 43). Sellisena on laul avaldatud ka hilisemates laulikutes, näiteks 1913. aastal J. Elkeni „Koolilaste lauludes” (nr 100) jm ning saanud laialt tuntuks. Võib oletada, et Saaremaale levis see rahvaviis just trükiste kaudu ja seostus siin suulises traditsioonis ringmänguna käibele läinud Freundlichi „Jänese õhkamisega”.

19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses ilmus Eestis üle saja trükitud lauliku, paljudest mitu kordustrukki (20. sajandi alguse laulikuteliteratuurist lähemalt vt Rüütel 1980: 10–20). Trükistest pärit laulusõnu kopeeriti käsikirjalistesse laulikutesse, neist tehti omakorda ära kirjutusi ning neisse kirjutati laulusõnu ka mälu järgi. Nii tekkis juba 19. sajandi lõpupoolel suulisele laulupärimusele toeks omapärane käsikirjaline traditsioon. Rahva laulurepertuaar oli nii rikkalik, et sõnade meelepidamiseks vajati abivahendeid, viisid levisid suuliselt. Kirjaoskus oli üldine, noodilugemisoskus piirdus peamiselt kirikuõpetajate, köstrite ja kooliõpetajatega.

Ka koolilugemikest läks laulutekste käibeale, samuti vahendasid need juba varem trükis ilmunud laule. Väga populaarsed olid näiteks C. R. Jakobsoni kooliraamatud, eriti tema „**Kooli Lugemise raamat. Kirja pannud C. R. Jakobson, gümnaasiumi koolmeister**” (I 1867, II 1875, III 1876), mille kaudu said tuntuks paljud varasemate autorite luuletused.

Üks viljakamaid laulikute autoreid ja publitseerijaid oli Kullamaalt pärit Friedrich Brandt (Priidik Prants, 1830–1890) – köster ja koolmeister, luuletaja, tõlkija, jutukirjanik ja raamatuköitja. Tema koostatud on „**Eestima Öpik, ehk mitmesugused aialikkud laulud. Nore rahva rõmuks ja mele jahhutamiseks kokukorjatud**” (1864), „**Teine Eesti Öpik. Mitmesugused ued laulud norerahva rõõmuks, õpetuseks ja aeaviiteks**” (1870), „**Harju Laulik. Ued Armsad, haledad, tõelikud ja naljakad laulud. Noorerahva rõõmuks ja õpetuseks**” (1872), „**Harju Ööpik, 50 ajalikku laulu**” (1875), „**Eesti Kukulind, ehk Küla Kägu. 34 aaliku laulu, Noorerahva rõõmuks ja õpetuseks. F. B**” (1875). Osa laulikuid on ilmunud anonüümselt.

Wõtsid kiini siis se kalli;
Siis ta nahk' sai niiljetud,
Ja nahkru kätte müetud.
Nahha eest seäl todi rohto
Hunti kõrwad widi kotho.
Ellab rahhul Mühho:maa,
Pärast selle ausast ka.

Armas rahwas, ütlen teil,
Tänno tulles anda neil!
Herrad teid on rohkesti jootnud,
Mis te ial polleks lootnud!
Kui se hunt sai kiini wõetud,
Wiin ja õllut siis sai jäetud.

Jänneſe õhkaminne.

Jännes õhkaſ karja:maal,
Et on raske aſi taal,
Ei ſa. kõhto rāide ſūa,
Egga luſte wahhel lūa.
Kardeldes ta õhto tulles
Põeſa tagga warjul olles,
Pūab põllo pole tulla,
Et ſaaks rahhuliſt ſeäl olla.
Siis kui pāaw on loja lāinud,
Wõtleb ta: kes mind nūūd nāinud?
Ei nūūd kuulda Jāagri heāle!
Eest ſiis kargan julgeſt peāle.
Kui ſiis Jānnes wālja tulli,
Jāger warſi walmis olli.
Roer, ſe metſas kohhe haukus
Nenda pūs ka warſi paukus
Andis tale ſelle napſo,
Mis lāks lābbi maſſa, kopſo!
Wõtleb ta: kūl ſame nāhha,
Mis nūūd Jāger wõttab rehha.
Panni Jāneſt omma pauna,
Wiis ka kojo kohhe ſauna;
Nahha fiſkus warſi mahha,
Piſtis kōli kappi rahha.

Siis ei olnud ennam nāja,
Solikad ka wõttis wālja.
Wimaks pandi panni peāle.
Siis ſai kuulda Jāgri heāle,
Et ta tedda tahhab ſūa,
Ja ta mahka ārra mūa.

Üks teine.

Oh kui raskeſ on mo pāwad,
Sedda keiſ mo wennad nāwad!
Meid kui lindo pūtaſe,
Saggeli ka mūtaſe.
Tānna ſai mind Jāger nāhha,
Pūdis mulle tūlli rehha;
Ütleb: urdad minge ſeina!
Jānnes kargab ſeie teina:
Nahk ja pea ſaab teile antud,
Lihha, ſe ſaab moiſa kantud.
Kui ma kuulſin ſedda jutto,
Kargasin ſiis ette rutto.
Tahtſin end kūl ārra perta,
Roerad hopis kangel' jātta;
Siiski naad mind kiini wõtsid,
Jāagri jure jālle tõtsid.
Kui mind Jāgri jure todi,
Saddulaſſe warſi podi;
Widi moiſa Herra ette,
Pärast anti kōkka kätte.
Kūl ſiis kōkka palluſin,
Halledaſte hulluſin:
Armas kōk jo raſwa moſ!
Jāger on ni lol, kui ſok!
Laſſ' ta urdad hulluſe jāda,
Nahwas tedda wālja waerda!
Ma ei olle pahha teind;
Orraſel kūl ollen kāind,
Awa offi nārrinud,
Ja metſa nenda harrinud.
Wimaks ſündis ſurem hādda!
Eest et kōk ei kuutnud ſedda,

Doos mind ülles wana orsa;
 Nahha, se ta wisfas metsa.
 Kui ta minno nahka nülgis,
 Tuhhat tullist wälja sülgis.
 Pärast prae warda panni,
 Rüpsetas mind siis, kui anni.
 Panni tinna waagna peäle,
 Kuulsin siis weel Jäägri heäle:
 Jannes laua peäle toge
 Wina temma terwiks joze!

Teopois, Rehhepaj ja Kubjas.

Teo: mees ütleb:

Terre armas rehhepaj,
 Waat mis magus ölle kap!
 Tobi wina tõin ma sulle;
 Wilja kot nüüd anna mulle.
 Jo mitto kord me sedda teind,
 Et wilja lassu kallal käind!
 Mis on karta kubja hirmo?
 Distan kotti kuhja warjo!

Rehhepaj ütleb:

Ei ma tohhi armas wend!
 Ollen jubba wanna känd,
 Jägo mahha wanna wiis,
 Olleme jo ausad siis!
 Kül ma muiste sedda teinud,
 Nenda kui sa norelt näinud.
 Meil on kurri kubjas wägga,
 Tapleb kui üks wanna sigga.

Teo: mees ütleb:

Oh kui rummal sinno meel,
 Karjub kui üks korbi keel!
 Ons sul tarwis taplest kuulda?
 Saad jo heästi wina neelda!
 Osi jo ja päwa sõ!
 Ei sind moisa kubjas lö!
 Rust ma wõttan wanna mees?
 Jubba kottil willi sees!

Rehhepaj kostab:

Sinno jut on wägga tõssi!
 Wiin mull' maitseb ni kui mess!
 Kotto tulles tõin ma kotti;
 Kõrtsi mehhele maksan matti.
 Mitto kummend waffa ma,
 Kõrtsi Janil münud ka!
 Wina õllut tõi ta mulle,
 Ansin wilja, ni kui sulle.

Teo: mees ütleb:

Lähme kõrtsi, wanna muld!
 Wiin on kallim weel kui kuld!
 Seäl meil kannud kannerakse,
 Wina kausid wiinatakse.
 Kui meil' kubjas teekski pina,
 Seäl saab waljust jälle willa.
 Moisa rehhest wilja wõttan,
 Nenda kubja filma pettan.

Kubjas lähhab kõrtsi
 ja leiab neid.

Kubjas ütleb:

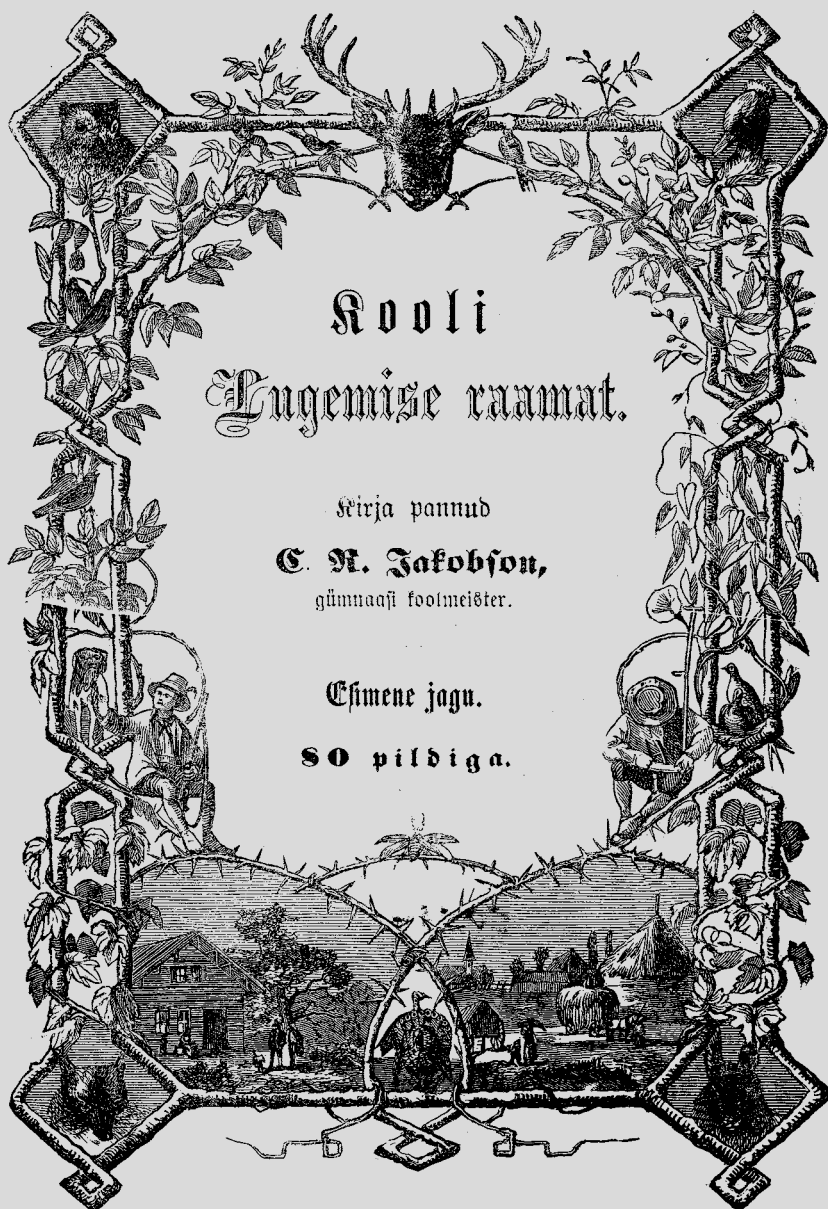
Rehhepaj sa wahhu mees!
 Ons nüüd paggan sinno sees?
 Sinna rehhest wilja winud,
 Kõrtsi Janil ärra münud!
 Nüüd sa lahkud igga pä;
 Rehhe wõtti sinno kää.
 Sinno nahk saab lõhki lõdud,
 Wimaks korpidest weel sõdud.

Rehhepaj wastab:

Kas sa kubjas sedda näinud,
 Et ma kottiga siin käinud?
 Koddo rahha liast mul,
 Ennam weel, kui olleks sull!
 Langit wõtgo sinno mele,
 Et sa ussub walle fele!
 Mõtle — mis sa isse teind,
 Mitto kord sa wargas käind!

Kubjas ütleb:

Kule wanna! se on pahha,

Tartus, 1867.

Trükkitud ja müüa G. Laakmanni juures

Kui enamasti sisaldasid populaarsed laulikud valdavalt juba varem trükis ilmunud või rahva seas lauldavaid laulutekste, siis Brandt avaldas hulga enda loodud, enamasti küll saksa keelest tõlgitud tekste. Käesolevas raamatus on neid mitu: „Kes ikka truu ja õiglane” (Brandt 1864: nr 48); „Üks neitsit kõrge mäe peal” (Brandt 1870: nr 19); „Kaugel suures metsapõhjas” („Rinaldiini”, Brand 1872: nr 27); „Üks noormees kaugel võõral maal” (Brandt 1875: nr 31). Eriti populaarseks üle kogu Eesti said laul röövel Rinaldiinist ning „Vang ja pruut” („Üks noormees kaugel võõral maal”), mis on avaldatud ka reas hilisemates laulikutes.

Laulu „Kakskümmend aastat olen ma” oli Villem Nõgu Audlast kuulnud ühelt Muhu poisilt, kellega koos olnud „numbri all”. Laulik lisab: „See laul pandi trükki. Pisike raamat oli, külalaule oli sees.” Laulu leiame raamatust **„Ajalik Tasku Laulu Raamat”** I 1881 (lk 25–29 nr 15). See on tõepoolest „pisike”, vaid 10x12 cm, kuid sisaldab 199 tuntud lauluteksti, sh regivärsse, riimilisi rahvalaule, mh Muhu laule, vanemat eesti autorite loomingut kui ka tõlkeid saksa keelest. Samas laulikus on ka laulud „Koljat” („Üks suur mees oli ennemuist”, nr 20), „Rinaldiini” („Kaugel suure metsa põhjas”, nr 82), „Laev” („Suurel merel purjetades”, nr 94). Tõenäoliselt on sellegi raamatu koostaja Fr. Brandt.

Samalt Muhu poisilt olevat Villem Nõgu õppinud ka laulu „Minu õnnelik nooruse põli”. Viimane on avaldatud mitmes trükises, näiteks **„Taaralaste Lusti-laulikus”** 1908. aastal (lk 37–39). Selle esmatrüki aasta pole teada, uuemad suurenatud trükid ilmusid Tartus Jaiki kirjastuses aastail 1905–1908.

Omaaegne viljakas kirjanik Jaan Otstavel (1843–1889) avaldas mh kaks „Pärnu Laulikut”. Raamatus **„Pärnu Laulik: Noorerahvale südame äratamiseks”** (1873) on ka luuletus „Kogemata rööm”, mis algab värssidega „Ma istsin väljas ukse ees ja suka vardad minu käes”. See seitsmest 4-realisest salmist koosnev luuletus levis Eestis ringmängulauluna, neljarealised salmid jaotusid lauldes 2-realisteks, millele järgnes mingi tralliviisi osa tantsuks (vt Rüütel 1983: 29–35). Käesoleva väljaande variandis on laulust alles vaid algusvärsid: „Ma istsin ukse läve pääl ja sukavarras oli käe”, need on liitunud tantsulauluga, mille järgi tantsiti reinlendrit.

1875. aastal ilmunud laulik **„Kuld nok ehk Teine „Pärnu Laulik”. Noorerahvale südame äratamiseks, röömuks ja õpetuseks”** leiame esmakordselt luuletuse „Mäe otsas kaljulossis” (Otstavel 1875). Tekst on avaldatud pseudonüümi J. L. all. Autoriks on peetud Joh. Lelovit (vt Lepp 1930: 2). Üle kogu Eesti erinevate viiside ning vahelauludega ringmänguna levinud versioon erineb algtekstist ning on rahvasuus varieerunud, kuid sedagi on aidanud levitada paljud laulikud. Käesolevas raamatus avaldatud meloodia on tuntud peamiselt Saaremaal (vt Rüütel 1983: 382–404).

Uus
Neiude Laulik.

Populaarseks on osutunud Tallinnas 1881. aastal tundmatu pseudonüümi J. F. W. T. all ilmunud „**Laulu tasku. Ajalikud laulud noorerahvale**”. Siit on läinud rahva sekka rida laule, sh mõned ballaadilaadsed laulud, nagu „Truu kuni surmani” (käesolevas raamatus „Mo pruut, miks pisarad su silmas”, nr 13), samuti ringmänguna levinud „Krahv ja lambrine” („Üks mõisnik astus väravast välja”, nr 10). Viimane on käesoleva raamatu variantidest üsna erinev. Erinevaid redaktsioone sellest ilmub hiljemgi. H. Rincki raamatus „**Eesti rahwa mängud ja laulud**” 1883 (nr 33) ja „Eestlaste Tasku-Laulikus” 1886 (nr 36) on see avaldatud rahvasuust jäädvustatud ringmänguna. See algupäralt keskaegne germaani ballaad (vt Erk-Böhme I: nr 42) oli tuntud ka lätlastel, leedulastel, soomlastel jt. (Rüütel, 1980). Eestis mängiti seda algul laulule vastava tegevusega, hiljem vahetantsuga ringmänguna, vastavalt varieerusid ka tekstid (vt Rüütel 1980: nr 34). Käesolevas raamatus on esindatud mõlemad variandid.

„Laulu taskus” on avaldatud ka laulud „Peigmehe noor armastus” („Kui olin mina alles nooruke”, nr 21) ja „Pruudi truus ja visadus” („Kuu paistab üle ilmamaa”, nr 17). Viimase teadaolev esmaallikas on aga 1871. aastal ilmunud anonüümne (võib olla Brandti) „**Noor Laulja: Rahva rõõmuks ja õpetuseks ajalikus elus**” (nr 49).

Viljandimaalt pärit kooliõpetaja, kirjamees, ka fotograaf Mats Tõnisson (1853–1915) andis välja aabitsaid, laulikuid jm, eriti populaarsed olid tema kalendrid. Oma kirikuvastase hoiaku tõttu sattus kirikuga vastuollu. Suri 1915. aastal Peterburi vanglas. 1885. aastal avaldas Tõnisson oma raamatus „**Eestlaste Laulik. Rahvuslised isamaa-, armastuse-, rõemu- j. m. ning mängi-laulud**” lauludest „Kuu paistab üle ilmamaa” (nr 90) ja „Kuldne õhtupäike” (nr 48) oma variandid, mis aga tuntuks ei saanud. Samas laulikus leiduvad laulud „Mu isamaa armas” (nr 11) ja „Eile õhtu nägin sind” (nr 88) märkusega „Rahva suust” (Tõnissoni laulikute test vt Rüütel 1980: 16–18).

1882. aastal ilmus Tartus esmatrükk Hans Rincki raamatust „**Eesti rahwa mängud ja laulud. Üles korjanud ja kimpu sidunud H. Rinck**”. 1883. aastal järgnes uus, täiendatud trükk ja 1884. aastal kolmas trükk, kuhu oli lisatud ka üks Türgi sõja laul. Autor on avaldanud ka paar juturaamatut, kuid lähemad andmed tema kohta puuduvad. Väljaandes on mitu rahva seas juba varem tuntud laulumängu, mis trükises on enamasti veidi redigeeritud. Selle esmatrükkis (1882) on ka „Oh sa ilus tammekene” (nr 27). Laul on lätilaenuine (vt Sõna 1965: 320–327), ent Eesti traditsioonis küllaltki varieerunud. Meloodia on levinud kahe (Põhja- ja Lõuna-Eesti) redaktsioonina, Saaremaal oli tuntud Läti algkujule lähedasem Lõuna-Eesti viisikuju (vt Rüütel 1983: 36–53).

Rincki lauliku 1883. aasta väljaandes leidub ringmängulaulu „Roheline maa” tekst koos mängukirjeldusega (nr 64), seegi veidi redigeeritult. Rahva seas jätkas

laul iseseisvat levikut, varieerudes mitmeti (algab sõnadega *roheline hein, haljas hein* vm). Nähtavasti on see suuline laen saksa rahvatraditsioonist (teksti vt Böhme, DKK: II nr 212; Lewalter 1911: nr 283), viis pärineb tõenäoliselt samuti sakslastelt, kuid on laiema levikuga (vt Erk & Böhme II: nr 1032; Melngailis I: nr 296; Laulusävelmiä II: nr 1144 jm). Eesti traditsioonis on tekst mitmeti varieerunud, ka liideti erinevaid tantsuviise (lähemalt Rüütel 1980: 387–398).

1885. aastal ilmus Kuressaares „**Lõbus laulik Saare laanes, ehk 18 uut laulu noore rahwa röömuks. J. W.**” Pseudonüüm kuulub Valjalast pärit Johan Veskele (Jõgise Juhan Veske, 1854–1889). Kuigi mehe kooliharidus piirdus vaid pooleteise talvega, tegutses ta viie mõisavalla kirjutajana. Teda tunti kohapeal ka kui erilise lauluandega meest, lauliku andnud ta välja koos „Väkrast Muti Väesteri ja noore seminaristi Aru Aug. Vilsariga” (vt Mäeniit-Mihkelson 1935: 32). Käesolevas raamatus on tema laulu „Kälimees” (nr 7) lühema versiooni („Siin seisame kaks kälimeest”) esitanud Liisu Lõhmus Püha kihelkonna Hämmelepa külast vana pulmalaulude viisil. Ta lisab märkuse, millest võib järeldada, et kuigi seda lauldi pulmas, päris pulmalaul see polnud. Lõbusas laulikus on ka laul „Ma eile õhtu hilja” („Tütarlapse kurbus”, nr 17), samuti juba varasematest laulikutest tuttav „Kodu, sinust pean lahkuma” (nr 18).

Kuressaare Nädalilehes 1886. aastal avaldatud kogumikus „**Kaksteistkümmend tosinat Tõtt ja nalja: Noorte ja vanadele lõbuks ja õpetuseks. Rahwasuust luuletanud Saarlane. Esimene tosin**” ilmus Eestis laiemalt tuntuks saanud „Tepu Mart haudub kanu” (nr 2). Pseudonüümi Saarlane all tegutsenud Villem Rattur (1852–1912) oli köster-kooliõpetaja Saaremaal Jaani kirikus, ajakirjanik ja kirjanik, 1880. aastate teisel poolel ajalehe Saarlane tegevtoimetaja.

Anonüümses laulikus „**Armastuse õied**”, mis ilmus 1899. aastal Kilingis, leidub Anna Haava luuletus („Anna andeks”), mida lauldakse tänaseni lühendatult padespaani viisil tantsu saateks (nr 15). Samast laulikust leiame ka laulu „Neiu, sinu armupalve” (nr 20), millel on sarnasust käesolevas raamatus avaldatava lauluga „Neiu, sinu silmavaade”. Viimast, nagu ka laulu röövel Rinaldiinist, on lauldud 1930. aastatel Eesti kaitseväe rivilauluna „Sauna taga tiigi ääres” viisil. Viimase 11-salmilise algvariandi võib leida H. J. Schmalzi „Nalja laulikus”, (Schmalz 1905: 27–19; Schmalzist ja tema lauludest lähemalt vt Kõivupuu 1999 (<http://www.folklore.ee/tagused/authors/koivupu.htm>)).

„**Taaralaste Lusti-lauliku**” 1905. aasta väljaandes leiduvad käesolevas raamatus avaldatud laulud „Mäe otsas kaljulossis” (nr 20), „Üks noormees kaugel võõral maal” („Vang ja pruut” – nr 33), „Üks vanapoiss” (nr 41), 1908. aasta väljaandes aga ka „Mu pruut, miks pisarad su silmis” („Leo ja Anna” – lk 46–47) ja „Üks jahimees” (lk 48). Viimane on avaldatud koos ringmängus tantsuks kasutatud vahe-

Villem Rattur. Foto i. a. SM F 3819: 66

lauluga „Tali oli mööda minemas”. Ka juba 1906. aasta **„Neiude laulikus”** (lk 48) esines laul samal kujul. Laulu algallikas pole teada, arvatavasti on see tekkinud suulises traditsioonis. Meloodiat on Walter Graf pidanud kirikulaulu „Nüüd paisab meile selgesti” viisi originaalseks ümberkujunduseks (Graf 1931/2: 115–117). Eesti erinevais paigus on sellele liidetud erinevaid tantsulaule, ka tekst on muutunud (vt Rüütel 1983: 363–380).

Mis puutub laulu „Mu pruut, miks pisarad su silmis”, siis käesoleva raamatu variandi Ludvig ja Klaara Leo ja Anna asemel viitaks nagu mingile vanemale allikale. Samade laulude tekste on ilmunud mitmes laulikus ning esmaallikat on tihti võimatu kindlaks teha. Osa laulikuid pole säilinud, osa on trükitud ilmunisdaatumita jne. „Mets ja maa kõik hingab une süles” tekst leidub näiteks raamatus **„Küla laulik. Eesti paremad nooruse-, rõõmu-, armastuse ja naljalaulud”** (i.a.: nr 17) jm.

20. sajandi alguses ilmus palju laulikuid ja nad olid uskumatult populaarsed. Osa laule neis kordus ühest laulikust teise, osa vaheldus. Üks mahukamaid ja populaarsemaid oli Tartus K. Jaiki kirjastuses mitmes trügis ilmunud tundmatu autori **„Tütarlaste rõõmu Laulik”** (esmatrükk 1903). Väljaanne koosneb juba varem rahva seas tuntud lauludest, mis pärit nii autorite loomingust kui „rahva suust”, nagu enamuses sama laadi laulikutes. Lauliku 1904. aastal ilmunud uuem täiendatud trükk sisaldab kaheksa käesolevas raamatus avaldatud laulu: „Kodu, sinust pean lahkuma”, „Mäe otsas kaljulossis”, „Üks noormees kaugel võõral

*Vilsandi haridusseltsi Murdlaine liikmed
u 1930. aastal. Foto Selma Albo raamatust
„Kodusaar Vilsandi”. Esireas paremalt
neljas Alma Mänder, tagareas vasakult
viies Selma Albo. SM F 3923: 91*

*Aleksander Kallus. Foto u 1932.
SM F 3992: 1*

maal", „Üks vanapoiss", „Rinaldiini", „Kallimale tahtsin ma", „Mõisnik astus väravast välja" („Krahv ja lambrine"), „Eila õhtul nägin sind". Üks viljakamaid rahvalike laulikute kirjestajaid oli Tartus tegutsenud Konstantin Jaik.

Laulikute tase oli erinev. Kui eelnimetatud laulik oli silmanähtavalt kerge vaevaga kokku pandud – puudus sisukord, enamik laule oli nummerdamata, osal olid aga mingid juhuslikud, ilmselt mingist varasemast laulikust pärit numbrid ees jne, siis näiteks Tartus Hermannini trükikojas tema kuluga trükitud **„Uus neiude laulik, armastuse ja rõõmu-laulud noorele rahvale"** on väiksem, aga korrektne väljaanne, kuigi siin puudus ilmumisaasta. Paljude tekstide puhul nimetatakse selle autorit või osutatakse rahvapärasele alusele. Selles on mh laulud „Eila õhtul nägin sind" (nr 6), „Mõisnik astus väravast välja" („Krahv ja lambrine", nr 19), „Mäe otsas" (nr 33), „Üks noormees kaugel võõral maal" („Vang ja pruut", nr 103). Need on siin toodud aga anonüümselt.

Samuti Tartus Hermannini kirjestuses ja trükikojas 1908. aastal välja antud **„Uus Nalja-laulik. Väljavalitud Nalja- ja pilke-laulud ning kupleed"** paistab silma selle poolest, et lisaks märkusele „Rahva suust" ja eesti autorite või tõlkijate nimedele märgib vahel ära ka saksa originaali. Raamatust saame siit teada ka laulu „Kallimale tahtsin ma" („Musu äpardus", nr 42) teksti autori: see on Mihkel Neumann (1866–1941) – Järvamaalt pärit, hiljem Tallinnas tegutsenud sõnastike ja õpikute autor, kooliõpetaja, luuletaja ja ajakirjanik.

1930. aastal ilmus Kuressaares **„Saarlaste laulik. Kogu üldiselt lauldavaid ja rahvalikke laule. Kogunud lauluonu AKS"**. See sisaldab Saaremaal juba vaarem tuntud laule, kuid aitas kindlasti pikendada avaldatud laulude levikuaega. Pseudonüümi AKS taga peitub Aleksander Kallus. Ta sündis 1897. aastal Laimlaja vallas Ridala külas Ansu talus, osales Vabadussõjas, oli Kuressaares trükikoja kaasomanik, raamatukaupmees ja aastatel 1919–1940 ilmunud ajalehe Meie Maa väljaandja. Represseeriti nõukogude võimude poolt ja hukati Venemaal 1942. aastal. Kallus on raamatusse pannud mh Konstantin Tuttava laulud „Kui läed mööda Põide kergust", „Kevadel aprillikuus" (teomehe laul), „Koigi järvel", „Tumala Mats". Autori nime pole avaldatud. Aleksander Nõgu laule raamatus pole. Küll aga leiame siit sellised laulud, nagu „Kui aastanumber sai 1906", „Kett kõliseb ja ankur tõuseb üles", „Mu isamaa armas" (eksliku märkusega „Miina Hermannini viis"), „Ma vaatan paadist kiikriga", „Ma vanapoiss küll olen ilmas", „Mäe otsas kaljulossis", „Kodu, sinust pean lahkuma", „Kes purjetand on laevaga" jm. Lisaks Muhu ja Saaremaa uuematele rahvalauludele on siin hulk laiemalt tuntud eesti autorite laule.

Rida laulutekste leidub Selma Albo mälestusteraamatus **„Kodusaar Vilsandi"**. Raamatul puuduvad nii ilmumisaasta kui ka andmed kirjestuse ja trükikoja kohta. Selle järelsõnast selgub, et see on trükitud alles 1990. aastatel, kuid mälestused

on kirja pandud ilmselt varem. Raamatus leidub huvitavaid andmeid Vilsandi saare asustasajaloost, inimestest, eluolust, töödest, tavadest ja lõbustustest, sh talgustest, jõuludest, mardipäevast, mängudest, lauludest ja tantsudest. On toodud ära ka Vilsandi hümnid („Kõige saarte hulgast kõige armsam“), mille autor Mihkel Puss tegi ka muid saarel populaarseid laule. Raamatust leiab ka teisi Vilsandil tuntud laule. Käesolevas kogumikus esindatutest leidub seal lisaks Vilsandi hümnile, ringmängulaulule „Mu isamaa armas“ ja mitmele vahelaulule ka laulu „Varesed ja varblased“. Saarel tegutsesid ka Noorte Haridusselts, laulukoor ja keelpilliorkester, tehti näitemänge, peeti eeskavaga pidusid.

2010. aastal ilmus Kuressaares Niina Klaasi peamiselt 1930. aastatel loodud laulude kogumik „**Lihtsad laulud**“, mille toimetas trükki Aimi Pitk (Klaas 2010). Siin on toodud andmeid autori eluloost ning avaldatud mh laulude „Me isad ja emad on saarlased“, „Muhumaa“ ja „Sõsarsaared“ tekstide originaalid.

Eestlaste Tasku-Laulik, 1896, lk 43

4.3. Raamatulaulude ainevaldkonnast, stiilist ning suhetest suulise traditsiooniga

Kuigi Saaremaal rahvasuus levinud laulude tekste ilmus trükis juba 19. sajandi algusest alates (Winkler 1807, Freundlich 1837), on need laiemalt levinud hilisemate väljaannete, eriti koolilaulikute kaudu. Käesolevas raamatus avaldatud laulude kõiki bibliograafilisi andmeid välja otsida ja ilmumisjärjekorda seada polnud võimalik. Osa lauludest on levinud trükistest erinevate algussõnadega, mis omakorda raskendas nende leidmist. Lähtudes laulude sisust, vormist ja stiilist võib aga suure tõenäosusega öelda, et kõik rahvasuus levinud lõppriimiliste nelja- ja enamarealistel salmidel armastuslaulude ning lüüriliste loodus- ja karjase laulude tekstid pärinevad trükistest (vt Rüütel 1980: 20). Suur, kui mitte valdav osa neist on tõlked või mugandused saksa keelest, kuid esines ka eesti autorite originaalloomingut.

Rahvasuus levides on laulusõnad suuremal või vähemal määral muutunud. Pikad tekstid on lühenenud, leidub sõnastuslikke erinevusi, kuid olulisi täiendusi tavaliselt ei esine. Paljud trükistest pärit laulud muutusid ka vormilt – neljarealistel salmid jagunesid laulmisel kaherealisteks värsikordustega salmideks, osa riime kadus. Noodiraamatutest pärit viisid on tihti lihtsustunud, avara amplituudiga helikäigud asendunud kitsamate intervallidega jne. Enamasti liitusid meloodiad tekstiga rahvasuus ja nende algupära pole teada. Mõni mujal Eestis varem tuntud rahviis on Saaremaale kandunud trükiste vahendusel ja siin levinud muude tekstidega kui oma esialgsel levialal.

Suulises traditsioonis tekkinud laulud on trükistes vahel toodud märkusega „rahvasuust“, kuid neid võib ka stiili järgi ära tunda. Salmid põhinevad tavaliselt värsipaaril, lõppriim ei läbi teksti tervikuna ning on tihti ebapuhas või põhineb vaid muutelõppude samasusel (nn paradigmaatiline riim), ringmängulauludes lisanduvad refrääniosad. Ka on suulise pärimusena tekkinud tekstid tavaliselt enam varieerunud, kuid nende ilmumine käsikirjalistes laulikutes, kus need avaldati tihti redigeeritult, aitas kõiki tekste stabiilsemana hoida.

Siiski jääb osa laule, mille kohta pole võimalik kindlaks teha, kas nad on tulnud suulisse käibesse trükiste vahendusel või on levinud algul suuliselt ja saanud hilisemas levikus tuge trükistest. Seega on 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses piir rahvalaulu ja rahvaliku (ehk siis trükisõna vahendusel levinud) laulu vahel üpris ähmane. Rahvasuus levisid kõik laulud enamasti anonüümselt, nende algallikad ununesid. Trükitud laulikuid, mis koosnesid rahvasuus juba varem tuntud lauludest, kasutati analoogselt käsikirjalistega – n-ö mälusalvestaja ja -värskendajana.

Trükistest pärit tekstide ainevaldkonnaks oli peamiselt armastus, loodus, elusaatus, raamatute kaudu levis ka sõdurilaule. Harvem leidis olustikulisi tekste, mis sarnaselt külalauludele kirjeldasid mõnd igapäevaelu sündmust või muud

humoorikat lugu. Viimased on tihti pärit just Saaremaa autoritelt, nagu C. W. Freundlich'i „Jänese õhkamine“, Villem Ratturi „Tepu Mart“, Johan Veski „Kälimehed“ ning pseudonüümi A. S. all avaldatud raamatus „Laulo Pois“ leiduvad „Õlletegimine“, „Varesed ja varblased“ ja „Vana Jaagu elumaja“. Kuigi viimase raamatu autor pole teada, võib luuletuste leviku, sisu ja stiili põhjal arvata, et sellegi autor oli saarlane. Laulud on levinudki peamiselt Saaremaal. Aleksander Kalluse 1930. aasta kogumik sisaldab juba varem tuntud kohalikke olustikulaule. Erilisel kohal nii sisult kui vormilt olid Niina ja Andrei Klaasi kodupaigalaulud, mis samuti levisid suuliselt.

*Antonina ja Andrei Klaas.
SM F 3752: 91*

5. KOHALIKUD KÜLALAULUD JA LAULUMEISTRID²

Vastukaaluks saksapärasele sentimentaalsetele lauludele ja naiselikule lüürikale arenes 19. sajandi lõpul, eriti aga 20. sajandi algul kohalik suuline laulupärimus, mis erines nii sisult kui ka vormilt ja muusikalt. Kohalikke külalaule tekkis kõikjal Eestis, kuid eriti rohkesti Muhus ja Saaremaal. See omamoodi külakroonika oli valdavalt meeste looming, käibis peamiselt kohalikes meeste kogukondades, kajastades nende maitset ja mentaliteeti, kuigi mõningaid neist on laulnud ka naised. Haruldane on teade naisest, kes ise laule tegi: Põide kihelkonnas Säärekülas oli laulutegija Aleksei Väli õde Miina aidanud tal laule teha. Miina olnud suurem sõnade tegija, Seiu pannud viisi ja laulnud teistele ette. Järgnevalt käsitleme eraldi Ida-Saaremaa suuremaid laulumeistreid ja nende laule.

²Järgnevas ülevaates olen kasutanud oma varasemat uurimust „Ida-Saaremaa külalauludest ja laulumeistritest“ – Keel ja Kirjandus 1974, nr 4: 232–241; nr 5: 287–294.

5.1. Põide ümbruse protestilaulik Konstantin Tuttav

K. Tuttav sündis 17. oktoobril 1887. aastal Kareda mõisa lähedal Kuninguste külas kehvast mõisatöölise peres. Tema õpingud piirdusid 2aastase Tagavere küla-kooliga. Isa suri, kui Kusta oli 9aastane. „Ema käis tööl, kolm poega olid, kõik tahtsid süüa ja riiet saaja,” jutustas Juula Tuttav. Nii pidigi poiss varakult hakkama karjasena leiba teenima, algul taludes, 13aastaselt aga juba mõisas. 17–18aastase noormehena läks Tuttav agaralt kaasa revolutsiooniga. 1905. aasta paiku töötas ta Pärnus, algul sadamas, siis Waldhofi vabrikus, seejärel oli purjelaeval kokaks. Kodukandis levitas ta linnast kaasatoodud revolutsioonilisi proklamatsioone, käis miitingutel Põide kiriku õuel, puutus tihti kokku ka Vassili Möldriga. Pärastpoo- le asus K. Tuttav Tallinna, töötas vabrikutes ja kivimurrus. Hiljem mobiliseeriti ta Esimesse maailmasõtta ja ta sattus Saksamaale vangi. Kodukohta tagasi tulnud, elatus ta algul juhutöödest. Pärast abiellumist hakkas tegelema majapidamisega naise vanemaile kuuluvast talus. Hiljem võttis osa sõjast Landesveeri vastu, mille järel sai väikese talu peremeheks.

Laule hakkas K. Tuttav tegema juba noore poisina. Eeskujuks olid Valjala laulu- meistrid, eriti keegi Sõõru-nimeline mees, kes elas Kareda mõisa lähedal. Tema laulud olnud enamasti külanoordest, aga ka kirikuõpetajatest, nagu ka K. Tutta- va laul Ööriku preestri Aleksander Pokrovski kohta, kes olnud rahaarmastaja ja viinavõtja mees. Laul oli tuntud eeskätt Põide ümbruses, üksikuid ülestähendusi leidub ka mujalt. Lähemas ümbruses oli K. Tuttava lauludest kahtlemata popu- laarseim „Oti Aaderkassi laul” või „Otimõisa laul”, nagu autor ise on seda nime- tanud. Autori seletuse kohaselt on ta laulu loonud ajal, mil karistussalgad Saare- maale tulid.

See kajastubki laulu sissejuhatavas osas, kus antakse ka poliitiline hinnang ajajärgu sotsiaalsetele oludele. See küllaltki laialivalgus ja deklaratiivne sisseju- hatatus oli rahvasuus vähe tuntud ja esineb vaid üksikuis kirjanekuis. Laiemalt on käibele läinud laulu lõpuosa, alates sõnadest „Kui läed mööda Põide kergust”. Tuleb ette mõningaid kõrvalekaldeid autoritekstist – väljajätteid, värsipaarikute või ka pikemate lõikude ümberpaigutusi, üksikute sõnade või väljendite muutmist.

Tõsise sisu ja koomiliste kujundite, sotsiaalse protesti ja nalja omalaadne seos- tumine ning põimumine iseloomustab mitte ainult Tuttava populaarseid laule, vaid paljusid teisigi kohalikke külalaule nii Saaremaal kui ka mandril. Seda võime näha ka Tuttava „Tumala Matsi” laulus, kus koomiliste kujundite ühendamine tra- agiliste sündmustega (rendivõlgnike tühjad, mahajäetud talud, „sõjaseaduse” välja- kuulutamine mõisas pärast revolutsioonisündmusi) mõjub küllaltki drastiliselt. Et laul vastas aga oma levikukeskkonna sotsiaalsele mentaliteedile ja maitsele, sel- lest räägib seegi fakt, et rahvasuust on üles tähendatud üle 40 variandi, sealhulgas

Konstantin Tuttavat lindistab Richard Hansen, laulumeistriga vestlevad Ingrid Rüütel ja Ottilie Kõiva. L. Briedise foto 1961. ERA, foto 5553

Muhust, Hiiu- ja Läänemaalt. Nagu muid K. Tuttava laule, nii on „Tumala Matsi” laulugi seotud eri paikades erinevate meloodiatega.

Unustusse jäänud on K. Tuttava armastus- ja „lorilaulud”, mida ta samuti olevat teinud ja vahel ka laulnud.

K. Tuttava laule lauldi varem tuntud meestelaulude viisidel. Kuigi K. Tuttav ise suur laulumees ei olnud, kandis ta vahel oma laule ka teistele ette. Sellest jutustab Juula Tuttav: „Noored poisid olid päris hullud ta järgi. Tõid vanale viina. Vana kukkus siis laulma. Poisid naersid ja laulsid järgi, et viisi kätte said. Sõnad kirjutasi üles.” Tuttava laule võib leida paljudes laulukladedes. Seega, nagu uuemale rahvalaulule üldse iseloomulik, tuleb siingi mõnevõrra arvesse ka käsikirjaline levik. Mitu Tuttava lauluteksti on avaldatud anonüümsena ka 1930. aastal ilmunud „Saarlaste laulikus”, mis kindlasti aitas neid kauem käibel hoida. Põhiliseks jäi siiski suuline traditsioon.

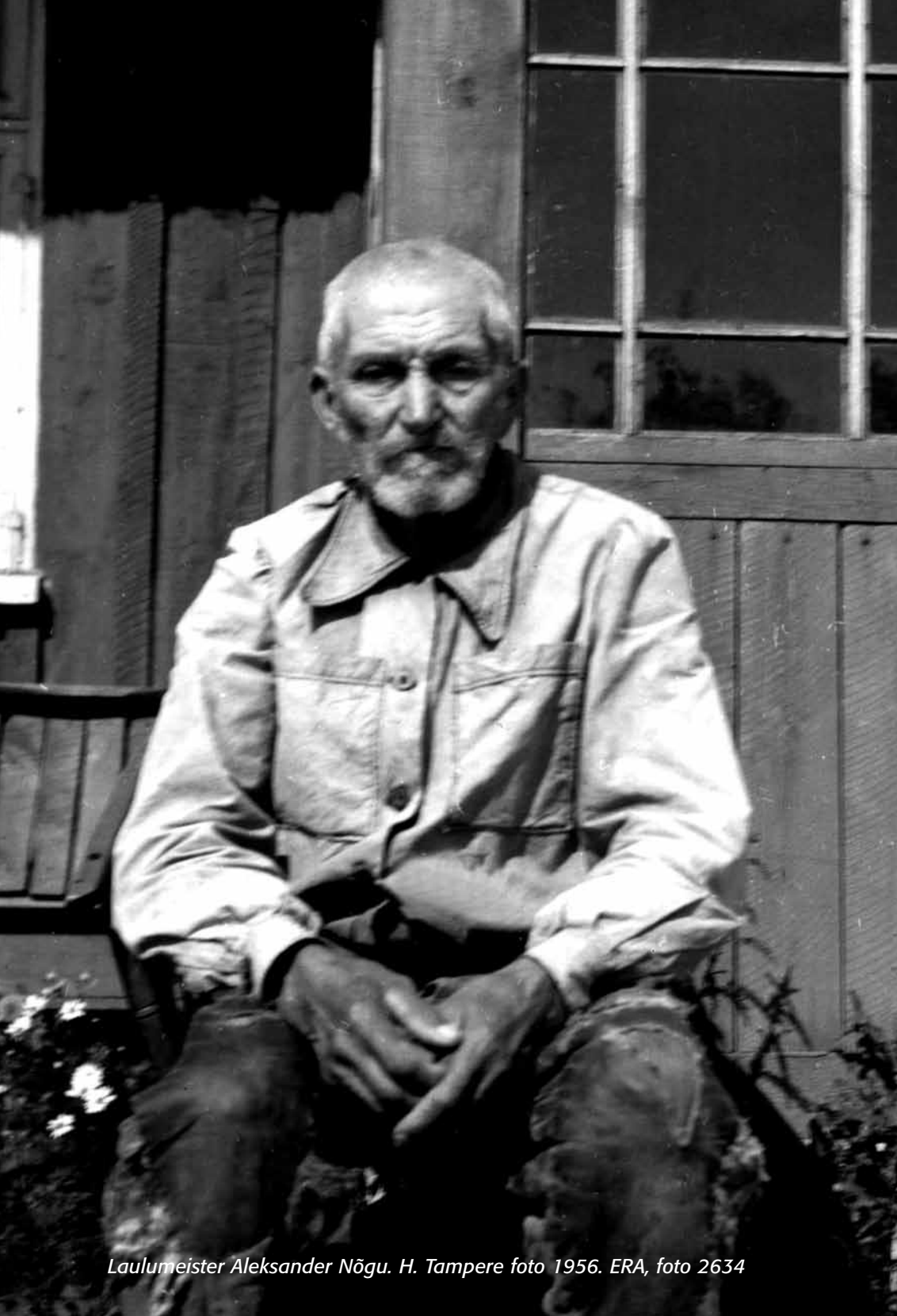
Lähemas ümbruses teati üldiselt K. Tuttavat kui laulude loojat. Laulude sündmuspaikadest ning autori elukohast kaugemal autorit ei teatud. Melania Tuus Kõigustest vastas küsimusele, kas ta teab nende laulude loojat: „Pöide poolt tulid need laulud. Sii oli õnnemees, kes nad käde sai!”

Konstantin Tuttav suri 1. jaanuaril 1966. aastal ja on maetud Tornimäe kalmistule.

5.2. Audla küla värsisepp Aleksander Nõgu (Peerna Sass)

Teine Pöide kihelkonna populaarne laulumeister oli Aleksander Nõgu ehk Peerna Sass, nagu teda ümbruskonnas kutsuti. Ta sündis 28. märtsil 1874. aastal Laimjala vallas Audla külas ja veetis siin suurema osa oma elust talupidajana. Ainult kroonuteenistus viis ta ajutiselt kodust eemale.

Nõgu laululoomingu kohta, mis langeb 20. sajandi 20.–30. aastatesse, võib öelda palju sama mis Tuttava lauludegi puhul: kohaliku meestelaulutraditsiooni järgimine värsivormis ja stiilis, olustiku vahetu kujutamine, humoorikas laad, laded sõnastus. Siiski on neil ka erinevusi. A. Nõgu laulud kajastavad valdavalt kitsa kollektiivi – mõne küla eluolu ja juhtumeid, tungimata üldisemate päevaprobleemideni. Eranditeks on tema valimiste laul, kus laulumeistri sümpaatia kuulub selgesti maarahva esindajale Konstantin Pätsile (nr 94) ning „Vaata mis saksad teha võisid”, mis kirjeldab kroonuteenistuse teekonda ja juhtumeid tagavaraväes. Ühiskondliku protestivaimu poolest, mis oli nii omane K. Tuttavale, pole Nõgu silma paistnud. Põhjusi tuleb otsida valitsevast ajaloolis-sotsiaalsest olukorrast, laulumeistri sotsiaalsest seisundist, aga ka sünnipärastest karakteriomadustest. Tema lauludes on naligi üsna leebe, teravat pilget ega satiiri neist ei leia. Meie jutuajamises ütles laulumeister ise, et ta pole kunagi tahtnud oma lauludega kellelegi halba teha.

Laulumeister Aleksander Nõgu. H. Tampere foto 1956. ERA, foto 2634

A. Nõgu laulud on enamasti lihtsalt vemmälväsrid külaolustikust. Huumoritoonis kirjeldatakse ka selliseid sündmusi, milles iseenesest polegi midagi naljakat. A. Nõgu jutustab oma lauludes sellest, kuidas Audla poisid jõuludeks trummi tegid („Trumma laul”), sellest, mis juhtus Ridala külas Kõmmi talus heinatalgutel („Heinatalgu laul”), esimestest meiereis käikudest („Piimaküüdi laul”), 1930. aastail käima pandud Audla (Kuke) auruveskist, lahtipääsenud vihasest pullist, kes palju pahandust tegi ja muust. Ümbruskonnas hästi tuntud Audla auruveski laulu algus on traditsioonilises ümberkülalaulu vormis (võetakse järjest läbi kõik tee äärde jäävad talud). Niisugust kompositsiooni kohtame juba siirdevormilistes meestelauludes. Keskkel kohal on laulus aga ikkagi uus auruveski ja selle meeskond.

Nõgu lauludes paelub eelkõige mõnus huumor ja muhe ütlemissviis. Eks vasta selline laad laulude temaatikalegi: see on suhteliselt rahulik külaelu argimiljö, kus kindlasti ei puudu omad hädadki, aga kus inimesed on erakordselt naljaaltnid. Kollektiivile, kus need laulud elasid, oli huvitav ja aktuaalne nende sisu, sest lauludes räägiti inimestest nende eneste hulgast ning tõestisündinud juhtumitest. See oli kohalik külakroonika, suuline meedia. Ometi ei otsitud neist lauludest informatsiooni: inimesi ja sündmusi teati tavaliselt niigi. Huvitas eeskätt kunstiline teostus – vaatenurk, detailide valik, see, kuidas asju käsitletakse, mida kellegi või millegi kohta öeldakse. Nii kandis A. Nõgu laulegi teatav sotsiaalne tellimus, kuigi siin olid esikohal teised aspektid kui K. Tuttava protestilaulude puhul.

A. Nõgu oli osav sõnaseadja. Ta lõi oma laulud ilma suuremate sünnitusvaludeta ja peast, paberi-pliiatsi abita (erinevalt Tuttavast, kes oma laulud üles kirjutas). Need sündisid sageli otse asja käigus. A. Nõgu on loonud laule ka otseste tellimuse peale. Tema külaeluaineliste laulude üks paremaid ja iseloomulikumaid näiteid on „Trumma laul”. Laulu saamisloost jutustab Nõgu: külapoisid tulnud kord pühapäeval tema poole, et tehku ta laul valmis. Teised läinud kirikusse, ja kui tagasi tulnud, olnudki laul tehtud. Poisid kirjutanud selle üles ja nii see hakanudki küla peal ringi liikuma (nr 93).

Peale „Trumma laulu” on A. Nõgu loonud muidki laule otseste tellimuse peale. Üks naabrimees näinud kord tähendusrikka unenäo. Ta jutustanud loost laulumeistrile ning palunud, et too selle laulus jäädvustaks. Nii sündiski laul algusõnadega „Ma mõtlen ikka, oh te reod, kui tõsised on unenäod”. Unenägu aga läinudki hiljem täide. (RKM II 103, 107/8 (2)). Laiemat populaarsust pole laul siiski võitnud, nagu ka „Vaata mis saksad teha võisid”. Ei jää lauluga karistamata ka laulumeistri petis pruut – „B-kihelkonnast pärit ma, / A-valdas võtan elada” (RKM II 54, 230/3 (3) – O. Niinemägi 1956). Laulumeistri isiklikumate elukogemuste kajastused laiemat levikut ei leidnud.

Nagu K. Tuttav, nii lõi A. Nõgu oma laulud põhiliselt vanadele jutustava ise-loomuga meesteviisidele. A. Nõgu laulab rahulikult, nagu jutustades, tehes iga salmi lõpus väikese peatuse. Peatus on ka iga värsipaari järel, kui aga järgnev rida algab eelsilbiga, siis selle ees. Sageli pikendab ta laulmisel rõhulisi silpe, rõhuliste nootide pikendused vahelduvad ühtlaste kaheksandiknootidega. Vahel aga järgib ta silbipikkusi, pikendades kolmandavärtelisi ja lühendades esmavärtelisi silpe. Mõnes laulus kasutas ta ka pillilugudelt laenatud meloodiaid.

♩ = 162

Ri-da-la kü-las on Kõm-mi, Põl-da, mö-le-mad läk-sid üh-te kil-da,

Ri-da-la kü-las on Kõm-mi, Põl-da, mö-le-mad läk-sid üh-te kil-da.

Lau-lu sees, mi-nu sö-ber, kuu-la, mö-le-mis pe-res on Ju-han ja Juu-la,

lau-lu sees, mi-nu sö-ber, kuu-la, mö-le-mis pe-res on Ju-han ja Juu-la.

RKM II 54, 529 (3)

Seega võib A. Nõgu laulude meloodiate puhul märgata K. Tuttavaga võrreldes suuremat individuaalsust: Tuttav laulis kõiki oma laule ühel viisil. Teisalt pole aga Nõgu alati järjekindel. Ta ütleb ühe laulu juures: „Ma ole mitme viisi peal laulnud, mis teise laulu lähis tuleb, selle viis pandi peale ka.” Selleski avaldub traditsioon. Erinevalt K. Tuttavast on A. Nõgu olnud silmapaistev laulja, samuti pillimees. Tih-ti on teda palutud oma laule ette kandma perekondlikel tähtpäevadel, talgutel ja muudel koosviibimistel, kuhu teda selleks spetsiaalselt on kutsutud. A. Nõgu laulud olidki vanasti populaarsed eelkõige tema enese ettekandes, kuid neid on laulnud lähiümbruses ka teised, ning neid mäletatakse tänaseni. Peerna Sassi laule lauldi Eha Ennemuisti andmetel veel 2013. aasta suvel Audla küla kokku-tulekul.

Üks A. Nõgu lauludest (õieti küll osa sellest) on saanud Eestis laialt tuntuks, seda küll erilisel viisil. Aastatel 1965–1973 Tallinnas tegutsenud omanäoline noorteansambel „Peoleo”, kelle repertuaari kuulus mitmeid eesti uuemaid rahvalaule, võttis oma programmi ansambli liikme Enno Kõo loodud kontaminatsiooni August Trei Keru Aadu laulust ja Aleksander Nõgu auruveski-laulust, mida lauldi samal viisil. „Peoleode” kaudu läks see noorte seltskonnalauluna mõnevõrra laiemaltki käibe. Laulumeister ise puhkas aga sel ajal juba Põide kalmistul. Ta suri 27. detsembril 1966. aastal.

5.3. Haeska küla laulumeister Mihkel Trei

Kolmas suurem laulumeister, kelle loominguks 1961. aasta ekspeditsioonil kokku puutusime, oli Valjala kihelkonnast Haeska külast pärinev Mihkel Trei. Tema laulust „Meie aja palvevennad” (Keru Aadu laul) oli rahvaluulekogudes mitmeid kirjapanekuid. Autori jälile sattusime üsna juhuslikult. Nimelt juhatati meid Valjalas Haeska külla August Trei juurde, kes pidi olema suur laulumees ja teadma palju lorilaule. Selgus, et tema onu Mihkel Trei olnud tuntud laulutegija. August Trei mäletas onu ja tema laule poisikesepõlvest.

Mihkel Trei laulude põhiteemaks olid mitmesugused juhtumid, mis olid aset leidnud Haeskas ja selle ümbruses alates sajandivahetusest kuni 1930. aastateni. Tänuväärset ainet pilkelauludeks olid pakkunud ka kohalikud palvevennad ja piibliõpetus. Mihkel Trei esindas eeskätt laululooja, mitte esitajalauliku tüüpi, kuigi oli ka laulumees. Hiljem, linnas elades arenes tema ja külarahva vahel omapärane kirjavahetus: kodukandist teatati talle tähelepanuväärsematest juhtumitest, M. Trei sepsits neist värsse ja saatis kirja teel kodukülla. Neile sobitati kohapeal viisid. Nii olnud enamasti igaks jõuluks jälle võtta mõni uus laul, mis ümbruskonnas elevust tekitanud. Ka külastanud ta vahel isiklikult kodukohta, kui pühi või talgud peeti ja õlut tehti.

Kõige lauldavam Mihkel Trei lauludest oli kahtlemata „Meie aja palvevennad”. Seda tunti laialdaselt Saaremaal, Hiiumaal ja mõnevõrra mandrilgi. Laul põhineb konkreetsetel faktidel. Selle peategelane Keru Aadu oli kohalik lahusjutlustaja, kelle teod ja moraal polnud kooskõlas selle moraaliga, mida ta oma jüngritele jutlustas. Juhtum, mis sai laululoomise ajendiks, andis ümbruskonnale palju kõneainet. „Metodisti jutlustaja Keru Aadu teinud õlut ja joonud üksi, kuid külas rääkinud, et tema paneb õlut hapu piima sisse, siis on hää tangupudruga süüa. Külapoised viinud ühel laupäeva öösel õllenõu ära ja joonud küla vahel tühjaks. Tühjale õllenõule kinnitanud sildi: „Palvevenna patuoinas.” Samas külas tehti ka laul,” jutustab selle tagapõhjast Albert Kald (RKM II 122, 659/60 (77)).

Laul levis anonüümselt, üksnes Haeska külas teatakse tema õiget autorit. Prototüübi olemasolu kohta on andmeid märgitud ka Pöidelt, Karjast ja Kaarmalt. Tavaliselt aga ei teata kaugemal sedagi. Mõnikord peetakse laulu kohapeal looduks ja seostatakse kohalike sündmustega. Laulu nii ulatusliku leviku peapõhjuks on kahtlemata üldisema kandepinnaga aktuaalne sisu (nagu K. Tuttava „Tumala Matsi” puhulgi). Kindlasti ei saa tähtsusetuks pidada ka kunstilist väljendust. Laulus täiendatakse tõestisündinut vaimuka fantaasiaga, lisatakse loole uusi värve ja fantastilisi kujutluspilte. Pildirikas iroonia läbib kogu laulu. Nii põimub siin reaalsus piiblilooga ja autori fantaasiaga, sotsiaalne sisu külajantide ja lorilaulude ainega, tõde naljaga, nii nagu elus endaski. Seda on lauldud kohalikel meestelauluviisidel, iga värssi korrates, nagu K. Tuttava ja A. Nõgu laulegi.

Mihkel Trei laulude hulgas on üks, mis jääb oma temaatikalt kohalikust külaulust väljapoole, kuigi ühtib viimasega kujutamislaadi, värsivormi ja meloodia poolest. Selles tutvustatakse naljatoonis piibliõpetust ja usureegleid ning antakse omapärane ülevaade ristiusu tekkimisest („Sõbrad, tulge siia ruttu”). Piiblitugusid kirjeldatakse nagu tõestisündinud külaelusündmusigi. Muidugi on autor lisanud omapoolseid värve. Ka käsureegleid jagatakse näiliselt tõemeeli, samas väga humoorikate kujunditega.

Trei loomingus valitsevad siiski külaelueluainelised „lorilaulud” – kosjas- ja ehal-käigulood jms. Tuleb tunnistada, et needki on kokku seatud talendiga, mida võib kadestada nii mõnigi tänapäeva humorist (vt nt „Mina võtan kätte pliiatsi”, meloodiaks üldtuntud „Heeringa laulu” viisi variant). Või näiteks kosjastseen, nähtuna ühe külapoisi poolt läbi akna („Kui Tilber tuli Tikamäält”). Muidugi näeb ta jällegi rohkem, kui sealt tegelikult paista võib, isegi peretaadi mõtteid, kui see kambrist õlut tooma läheb. Lugu jääb õieti punktita, fikseeritud oleks nagu üksainus episood, üks lõik asjade üldisest käigust.

Mihkel Trei oli tõeline külalaulumeister. Tema väljendusviis on piltlik, vaimukas ja fantaasiarohke. Selles suhtes ületab ta nii K. Tuttavat kui ka A. Nõgu. M. Trei laulud olid kodukandis väga populaarsed. Samast külast pärinev Juhan Lätt jutustas: „Haeska küla mees Mihkel Trei oli suur laulude tegija. Enne viimast sõda läks mandrile, suri sinna. Tegi teiste inimeste kohta laule. Neid laulsid kõik, praegugi lauldakse.” (RKM 103, 95 (2))

Laulumeister olevat kunagi kõik oma laulud kirja pannud ja tahtnud trükki anda, kuid polevat võetud. Saanud päris paks käsikiri. Selle saatus on teadmata. A. Trei arvas, et selle võis ära hävitada ta naine, kes olnud väga usklik. Elu lõpul olevat onu ka ise hakanud usklikuks ja vagaks meheks.

5.4. Maidu Vallik ja tema laulud³

Laimjala ja Valjala vallas pole kohaliku meestelaulu traditsioon tänaseni katkenud. Maidu Vallikut kuulsin esmalt laulmas mõni aasta tagasi ühel juubelil. Hiljem kutsusin ta koos sõbra Peedu Kallega külla oma suvekoju ja jäädvustasin videolindile tema loodud laulud ning muidki meestelaule, mida nad koos Kallega ka kommenteerisid. Maidu Vallik sündis 1954. aastal Valjala vallas Kungla külas, 4aastaselt kolis sama valla Turja külla. Praegu elab Laimjala vallas Asva külas Alan-gu talus, kus kasvatab lihaveiseid.

Tema laulud kajastavad kolhoosiaega ja Eesti iseseisvumise taastamisele järgnenud aastaid. On nii ühiskonnakriitilisi laule (elu kolhoosikorra ajal, aga ka maa-rahvale raske üleminekuaeg), domineerivad aga olupildid, mis keskenduvad mõnele erilisele sündmusele, nagu laiematki kõmu tekitanud lugu sellest, kuidas üks talumees kord jala oma lehma linna lihakombinaati viis, kuidas mehed Kahtla laiust otse üle mere Viltinale sõites autoga sisse vajusid, kuidas kohalik folkloorirühm Tallinnas Baltica festivalil käis ja mis juhtus sealt tagasi tulles, kuidas Laimjala ümbruses 1990. aastatel hundijahti peeti. Huvitava paralleelina võib siinkohal meenutada, et üks varasemaid Muhus ja Saaremaal tuntud riimilisi luuletusi oli 1837. aastal ilmunud Muhu pastori C. W. Freundliche hundijahi laul. Peale ühise teema ja humoristliku laadi ning jahile järgnenud kõrtsiskäimise neil siiski midagi ühist pole.

Maidu Valliku laulud jätkavad nii sisult kui stiililt olustikulist meestelalutraditsiooni. Jutt on kohalikest sündmustest ja konkreetsetest inimestest, sündmusi kirjeldatakse muhedas naljatoonis. Sõnastus on ladus, kohtab toredaid vaimukaid leide. Ka tema on teinud laule tellimuse peale. Nimelt osales ta kolhoosis korraldatud taidlusülevaatusel, milleks kõik spetsialistid pidid tegema mingi laulu. Zootehnikud pannud enda kohta käivat pilget natuke pahaks, kuid kohalik kogukond peab tänaseni tema lauludest lugu ja soovib neid tema esituses kuulata. Ta on nii oma laulude laadilt kui looja-esitaja natuurilt kõige lähedasem Aleksander Nõgule.

Võrreldes sajandi alguse laulumestritega oli Vallikul rohkem meloodiaid, iga laulu jaoks eri viis, kuigi tema enda väitel teksti ja viisi seos väga kindel pole: „Mingit kindlat viisi polnud, kui sõnad hakkasid tulema, siis tuli ka viisijoru” (RKM, DV 535). Viisid laenab ta tuntud lauludelt, kuid esitab neid nii meloodiliselt kui ka rütmiliselt varieerides. Tema esitusmaneer on väga omapärane. Avara heliulatusega laululistest meloodiatest hoolimata võib seda nimetada jutustavaks. Mõne laulu puhul sobib termin *parlando rubato*. Säilivad enamasti kõnelised silbipikkused: esmaväitelised silbid on lühendatud, kolmandaväitelised silbid pikendatud, fraaside lõpus on muusikaliselt mittestruktuursed, kõnelised peatused. Erandliku

³Maidu Vallikut võib näha laulmas oma laule DVD-l kogumikus Rüütel 2014.

kunstilise võttena kasutab ta vahel skansiooni (alistab sõnarõhud muusikalisele meetrumile): mehed jalgrataste selga, mis lisab laulule humoristlikku värvingut. Erinevalt vanematest külalaulikutest kasutab paarisriimi kõrval ka ristriimi ning värsikordusteta salme. Vaid üks laul („Hundijah“) on vanal külalaulude viisil ning sellega korratakse iga värssi.

5.5. Sõrve värsisepad

19. sajandi lõpupoolel Jämaja kihelkonnas elanud Suurnde Hindrik (Hendrik Koppel) teinud väga palju laule, mõned olnud väga pikad. Jämaja kirikuõpetaja Masing tahtnud need ära trükkida, aga laulud läinud lõpuks „nii valjuks, et ei kannatanud seda trükimusta ära ja siis nad jäid kõik pooleli“ (vt nr 198) Kahjuks on tema kohta vähe andmeid.

20. sajandi alguses tegid Jämajas laule ka köster-koolmeister, hiljem purjeka kapten Jüri Kokk, samuti Jüri Vipp Läbara külast. Jüri Kokk oli eriti andekas värsisep. Tema laulud on vormilt omapäraseks – neis leidub külalauludele mitteomast ristriimi, aga samas ka allitereeruvaid värsse:

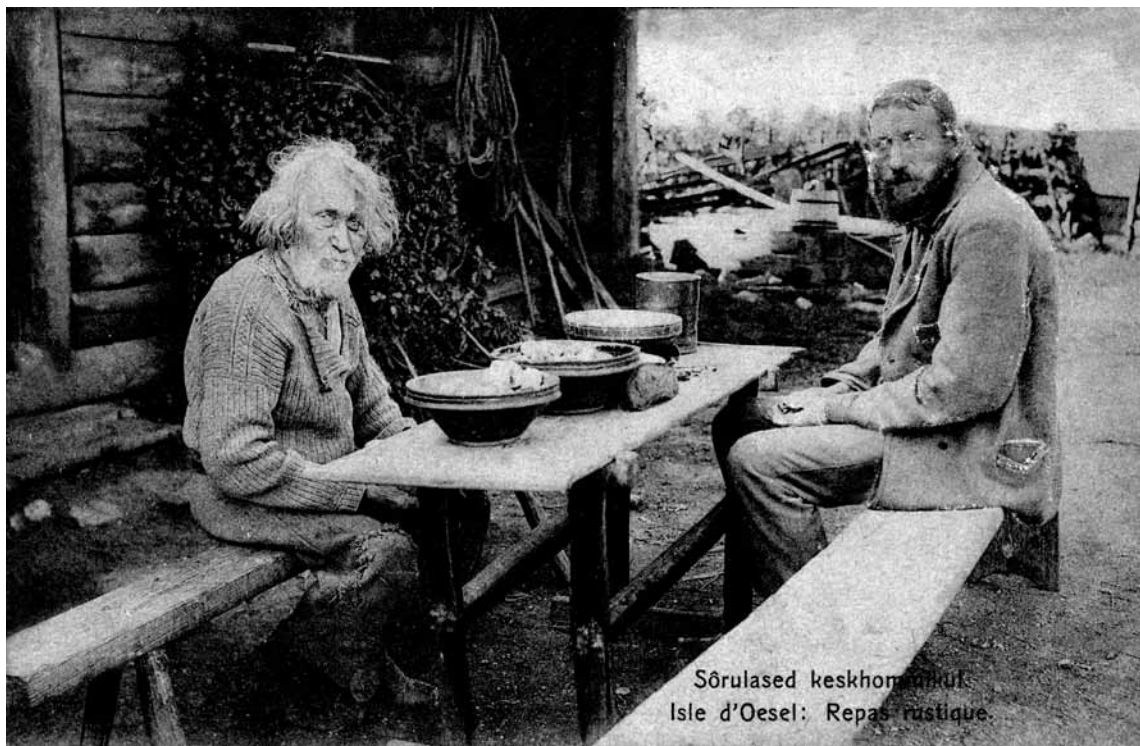
*Kord mind nägi nälja jumal
Sõrve kaldal söudemas...
Päeval sõidan päevavalgel,
öösse sõidan pilve peal jne.*

Alliteratsioon võib läbida pea tervet laulu, lõppriim seevastu jääda juhuslikuks:

*Kui poleks kokka pulmas käind,
siis oleks limbid litsiks läind,
pudru oleks põhja kõrbenud.
Kokk läks ruttu kolde juurde,
ta pani kulbi kuningaks.
See tegi säädust särgi vää, l,
higistas end hirmsast sää l jne.*

Laulu „Ma tuln aja hirtega“ erandlik stroofivorm lubab arvata, et see võis olla mõne kirikulaulu travestia ja seda võidi laulda vastava kirikulaulu viisil: 7-realine salm algab nelja ristriimis värsiga, järgneb paarisriimiga värsipaar ja lõpuks veel üks järelrida. Kirikulaulude travestiad olid rahvasuus laialt levinud.

Paljude laulude autorid on teadmata. Sõrve laulude temaatika ringleb ikka kohaliku külaelu ümber, teemaks on poissmeeste lood – tüdrukud, kosjaskäigud, aga ka muu igapäevaelu – talgud, näärisokud, hülgepüük, sekka muid olustikulisi seiku, kombeid ja uskumusi. Lauludes on juttu ka kohalikust nõiast Salgu Juulast. Usk pahaendelistesse kuulumistesse, nägemistesse, nõidustesse ja muudesse üleloomulikesse nähtustesse oli sajandi algul veel üsna elav. Kuid ühes laulus, mis

Sõrulased keskhommikul.
Isle d'Oesel: Repas rustique.

Sõrulased keskhommikul. J. Pääsukese foto 1913. SM F 3761: 2557

võis olla sündinud ehk 1920.–1930. aastatel, öeldakse:

*Aga niid on rahvas koolitud,
ja ebausk on kadunud.
Kõik tulispasad, painajad
ja puugad maa peelt kadunud.
Hoorus, vargus, pettus, vale,
need veel ilmast kadund pole. (RKM II 353, 89–90)*

Saartel üldse oli meestelaulu roll mandri-Eestiga võrreldes suurem, Sõrves aga eriti tähelepanuväärne. Meestelauludes nagu ka anekdootides on tavalised erootilised motiivid. „Altpoolt naba” teema algab Sõrves juba siirdevormilistest meeste pulmalauludest, kosjalauludes ja muudes poissmeeste lauludes on see kõikjal tavaline.

Sõrves lisandusid külalauludele ka meremeeste laulud – värvikad tõsielulood, millest saame mõndagi teada nii omaaegsest kaugsõidumeremehe elust („See juhtus ükskord Londonis”) kui ka rannakaluri tegemistest (hülgekütilaul). Viimases on mh juttu uskumustega seotud sõnakeeldudest ja tabudest, mida tuli silmas pidada hülgepüügile minnes:

Sõrve meremehed 1920. a paiku. Esireas paremalt teine Mart Kaup. Jämaja, lide k. ERA, foto 16552

*Meil püss on laiper, kuul on tina,
kotkas lehmik, hüljes kala.
Kes näitab ühe sõrmega,
see pannakse just kõige ta'a.
Kes kala hülgeks nimetab,
see kohe koksivart ju saab.
Kes öösel katsund oma naist,
on ära rikkund hülgepüist jne.*

Sama laulu erinev versioon on tuntud Kihnus, kus seda peetakse oma lauluks.

Ei puudu ka kirikuõpetajate teema. Omapärast fantaasiat leidub Jüri Koka laulus tema vägikaikavedamisest kohaliku kirikuõpetajaga („Kord mind nägi nälja jumal”). Tüli algas naljandilise seigaga: nimelt tahtis õpetaja sauna maha müüa, et raha saada, mille peale köster Jüri Kokk vastas: müüme parem kiriku, saame rohkem! Kirikuõpetaja soovitab talle seepeale mitmeid viise, kuidas ta võiks oma elule kiire lõpu teha.

Saaremaal oli tuntud kõnekäänd:

*Sõrve ots on laulupesa,
Muhus elab nende isa.*

Ehk siis sõrulased on suured laulumehed, aga muhulased veelgi kanged. Parafraas sellest on ühes Jämaja laulus (tõenäoliselt kuulub see Hendrik Koppelile):

*Sõrve'ga ots on laulupesa,
ma tahaks olla nende isa,
kes kõik laulud tieb ja trükib,
kirjutab ja kokku pakib.*

Sõrve laulumeistrid vääriskid kindlasti eraldi uurimist. Nende laule leidub ka varasemates rahvaluulekogudes, mõned neist olid tuntud üle kogu Saaremaa ja kaugemalgi.

5.6. Kohalike külalaulude stiilist

F. Tuglas, kes hindas kõrgelt uuemat rahvalaulu kui tuiksoont, mille järgi võib tunda „rahva sotsiaalse rahutuse tukset ja vaimset ärevust”, tõstis ühtlasi esile selle väljenduslikku külge. Ta kirjutab: „Meie vemmälvärsis leidub küllaltki üllatavat ja värsket. Nad võivad olla haavavad, kuid nad pole igavad ega paku „literatuuri”. Nende värvid pole halliks ja tuhmiks segatud, nagu tihti teadlikus kunstluules. Neis valitsevad kõik primitiivse kunsti head ja halvad omadused: vormi nappus ja plastika, kontuuride teravus ja reljeefsus, kuid ühes sellega ka mõtte ning sõna koredus.” (Tuglas 1959: 136–137)

Külalaulu kohta kehtib see eriti. Neis pole tavaliselt paika ilutseval tundelüürikal ega väljamõeldud sündmustikul. Seal on tõestisündinud lood ja reaalselt eksisteerivad olukorrad, mida kirjeldatakse vahel väga üksikasjalikult. Ometi pole need kiretud elunähtuste fikseeringud. Autori mina astub esile nii nähtuste ja detailide valikus kui ka vaatenurgas, suhtumises, millega need esitatakse, samuti stilistilis-poeetilistes väljendusvahendites. Lauludele annab ilme see, milliseid detaile asetatakse fookusse, millise vaatenurga all neid näidatakse, kusjuures mõningaid neist maalitakse üpris eredais, vahel koguni ebatavalistes ja fantastilistes värvides, teised aga jäetakse hoopis varju. Autor võib oma suhtumist mõnikord otse näpuga näidata, eriti kui kõne all on sotsiaalsed nähtused (K. Tuttava laulud, „Meie aja palvevendade” ekspositsioon). Külalaulus on aga oluline kunstiline väljendus, kasutatud stiilikujundid, vahest veelgi enam aga üldine kujundlikkus (meenutagem kas või Keru Aadu õlletegemist ja ta nägemust või teekonda „Sõrve taevavärvateni” Jüri Koka laulus).

Saaremaa külalaulude kõige iseloomulikumaid jooni on nali. Isikuid, sündmusi, olukordi – kõike nähakse läbi koomikaprisma. Naljakat leitakse ka sealt, kus seda polegi. Selline vaatenurk annab kujutatavale omapärase ilme, määrab süžeearenduse, detailid ja värvid, kujundid ja keele. Koomika teenistuses on mõnikord riimidki. Leiame eri koomika-astmeid: huumorit, satiiri, irooniat, vahel ka groteski, võrdlemisi harva sarkasmi (nt lõppread K. Tuttava laulus „Koigi järvel”, mis sisult ei kuulugi tavalisse külakroonikasse). Sotsiaalse suunitlusega koomika seguneb ja vaheldub lihtsa naljaga, mis kohalikus külakroonikas on üldiselt esikohal. Jüri Koka lauludele on iseloomulik mõnus eneseiroonia, leidub võllanaljagi (kirikuõpetaja soovitusel kiireks taevajõudmiseks).

Külalauludes on tugev süžeeiline liin. Ent sündmuste kirjeldused ja dialoogid vahelduvad autori mõtiskluste, arutluste, kuulajate poole pöördumistega. On ka selliseid laule, millel puuduvad tüüpilised eepilise laulu tunnused (sündmuste areng, dialoog jne) ning milles domineerib autori mõttearendus, üldisem olukorra kirjeldus, kuid mis oma laadilt on ometi jutustavad.

Jämaja naised räimi puhastamas. Foto u 1920. SM F 3820: 132

Laulud keskenduvad kas üheleainsale sündmusele või siis tihedalt seotud sündmusteahelale, kusjuures tõestisündinut võidakse ilmestada väljamõelduga. A. Trei kirjeldab, kuidas onu lõi külasündmustest laule: „Paar sõna sai kätte jälle ja ... sai juba suure pika laulu sellest.” Koomiline liialdus pole taandatav üksikutele kõnekujunditele, vaid avaldub lauludes tervikuna.

Saaremaa külalaulude viisid on valdavalt rühmaviisid, s.t samal viisil lauldakse mitut sisult ja laadilt lähedast teksti. See printsiip vastab üldiselt Eesti kohaliku meestelaulu traditsioonile ning selle juured ulatuvad tagasi regivärsilise lauluni. Kõige puhtamalt järgib seda printsiipi K. Tuttav, kes on kõik oma laulud loonud ühtainust tüüpmeloodiat silmas pidades. Sealjuures ei saada üks rühmaviis laulu kogu tema levikualal, vaid võib juba naaberkülas olla teistsugune. Ka ühes külas võib kohalike külalaulude jaoks olla rohkem kui üks rühmaviis. Mõningail külalauludel oli ka üksnes ühe tekstiga seonduv spetsiaalviis, mis on uuem nähtus (eeskätt Maidu Valliku laulud).

Meie uuemal külalaulul, mida eredalt esindab Saaremaa laulumeistrite loomine, on oma nägu. Tema looja ning lüüriline kangeline on enamasti vähese haridusega, kuid terase pilgu ning terava keelega külamees, kes oma aktiivse ellusuhtumise, vahetuse ja huumorimeelega kõiki nakatab. Ta on oma aja laps, nagu need lauludki, kust ta meile naerusui vastu vaatab, püüdmata näida parem ja ilusam, kui ta on. Laulud on seotud tavaliselt kindla kogukonnaga, kes lauludega seotud inimesi tunneb ja sündmusi teab. Üksikud laulud on levinud üle kogu Saaremaa ja kandunud mandrilegi.

Kohalike külalaulude sisuline ja kunstiline väärtus pole tänase lugeja pilguga vaadates enamasti suur. Ent nende hindamisel ei saa tänapäeva lugeja maitset pidada ainsaks mõõdupuuks. Mis tegi laulu (ja laulustiili) populaarseks ja miks, milline funktsioon oli tal omas ajas ja kohas, kuidas kajastus lauludes ajastu sotsiaalne mentaliteet ja maitse – eelkõige selliselt küsimusi püstitades võime läheneda meie uuema rahvalaulu ja kohalike külalaulude olemuse mõistmisele. Ometi on nad mitmeski mõttes huvipakkuvad ka tänapäeval ning oma värvika ütlemissviisi, üllatavate kujundite ja ehtsa, võltsimatu eneseväljendusega omamoodi võluvadki.

Kajastades kohalikku olustikku ning väljendades oma loojate ja kandjate elamusid, mõtteid, suhtumisi ja arusaamisi konkreetsetes kohas ja ajas, pakub külalaul ka lisamaterjali rahva, tema ajaloo, mentaliteedi ja sotsiaalpsüühika mõistmisel.

6. KODUPAIGALAU LUD

Saaremaa kohalike laulude hulgas on erilisel kohal kodupaigalaulud, eeskätt „Me isad ja emad on saarlased”, „Sõsarsaared” ja „Muhumaa”, mis on tänaseni tuntud ja armastatud. Nende tekstide autor Antonina (Niina) Klaas, neiuna Jõeäär (1910–1982), sündis Tornimäel, kuid lapsepõlve veetis Kuressaare linnas, õppis Saaremaa ühisgümnaasiumis, kus tekkis mh armastus luule vastu. Ka meeldis talle sporti teha, kuid kahjuks aheldas haigus ta juba 13aastasena ratastooli. Abiellus 1929. a kooliõpetaja ja koorijuhi, hiljem mitmel pool õigeusu preestrina tegutsenud Andrei Klaasiga, kes viisistas ka tema luuletused „Sõsarsaared” ja „Muhumaa”. Andrei Klaasi juhtimisel tegutsesid laulukoorid, kellel oli nähtavasti oma osa ka mainitud laulude esialgsel levikul. Hiljem on need laulud suuliselt ja käsikirjaliste laulikute kaudu kandunud üle kogu Saaremaa ning mõneti varieerunudki. Pärast sõda levisid nad anonüümsena üle Eesti. Pole siis ime, et Juhan Zeiger kord laulu „Sõsarsaared” rahvasuust üles kirjutas ning ehtsa rahvalaulu pähe enda seades trükkis avaldas (Zeiger 1955), mille kaudu see sai taas laialt tuntuks. „Muhumaa” laulis omal ajal üldtuntuks raadios Ivo Linna. Helmi Peegel esitas selle miskipärast laulu „Lääne-mere lained” viisil. Kas ta ajas kogemata segi või järgis mingit kitsamalt kohalikku traditsiooni, pole teada.

Klaaside lauludes leidub ilusaid poeetilisi kujundeid, ka viisid on meloodilised ja hästi lauldavad. „Sõsarsaared” ja „Muhumaa” on valsilaulud, „Me isad ja emad on saarlased” viisi aluseks on rahvalik reinlendrilugu. Kohalikest külalauludest erinevad need laulud nii oma sisu kui stiili poolest, olles lähedased 20. sajandi alguses Pärnumaal tegutsenud preestri Peeter Laredei, aga ka Martin Körberi Sõrve lauludele. Neid iseloomustavad romantiline kodukohaülistus ja looduslähedase randlaseelu idealiseerimine.

Vilsandi lauludest lisanduvad siia kohaliku poeedi Mihkel Pussi „Vilsandi hümn” ja tõenäoliselt sama autori „Minu armas saarekene”. „Vilsandi hümn” seadis koorile Anton Kasemets ning kohalik noortekoor laulis seda tema juhtimisel alati pidulikel sündmustel (Albo: 36). Vilsandi tuletornis teeninud Mihkel Puss läks hiljem kaugsõidu meremeheks, kus hukkus mastilt alla kukkudes. Ka Vilsandi variant laulust „Me isad ja emad on saarlased” on kolme salmi võrra originaalist pikem. Kuid see on loodud ilmselt hiljem ja nagu tekstist nähtub, tüdrukute poolt. Kodukohateemaga seondub ka Villem Nõgu „Oh sa väike Väljaküla”, mille ta olevat teinud koos Vassili Käoga. Temaatikalt liitub käsitletavatega ka tänaseni üle Eesti populaarne „Ma vaatan paadist kiikriga”, kuid see on sisult armastuslaul, laadilt aga külalauludega analoogselt humoorikas. Tavalisele kujule liitub uusi salmegi („Tal roosipõõsas voodi ees...”, „Ei ma pole saare saunas käind...” jm). Vilsandis käibis see valsilaul ringmängude vahelauluna.

Kalamehed Mustjalas Ninase külas. J. Pääsukese foto 1913. SM F 3761: 1714

7. BALLAADID, RINGMÄNGU- JA TANTSULAULUD

Omapärane žanr, mis levis osalt trükiste vahendusel, osalt suuliste tõlgetena, olid ballaadid. Mõned keskaegsed Euroopa ballaadid olid Eestis tuntud juba regivärsiliste lauludena, kuid uuemas lauluvormis tekkis ballaade märksa enam. Suurem osa viimastest kuulus siiski saksa rahvalike ballaadide hulka, mis levisid Saksamaal 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses trükiste vahendusel. Ballaadid jõudsid Eestisse ka Rootsist ja Soomest. Need on haledad lood kuningalastest, krahvihäradest-preilidest, õnnetust armastusest – mahajäetud, vägivaldselt lahutatud või hukkunud kallimast jne. Iseloomulik on traagiline lõpp – üks armastatutest (sageli vaene neiu) hukkab ja teine (kõrgeast soost noormees) surmab end ise, üldjuhul mõõga läbi, või siis lähevad mõlemad vabaturma. Harvem võib lugu lõppeda ka õnnelikult. Ideaaliks on neiu, kes oma peigmeest seitse aastat truult ootab. Laadilt lähedased on ka peamiselt saksa keelest tõlgitud lüürilised armastuslood. Iseloomulik on ülepaisutatud, sentimentaalne tunneteväljendus. Viimane oli omane ka varasemale kirjanduslikule proosale (vaga Jenoveva lood jm).

Ballaadide olustik ja stiil on eesti rahva elulaadile ja eesti rahvalauludele võõrad. Kuid just selline omapärane eksootika pakkuski huvi, need olid nagu muinasjutud. Samas pole tähtsusetu seegi, et ka eesti talupojaühiskonnas olid vanemate poolt või kroonuteenistuse läbi vägivaldselt lahutatud armastused ja sundabielud üsna tavaline sotsiaalne probleem. Puudujäägid vormi viimistletuses korvasid põnev sisu ning vanade lauludega võrreldes laiemas heliulatuses, meloodilisemas viisisid.

Käesolevast raamatust leiame selliseid ballaade, nagu „Üks neitsit kõrge mäe peal” („Kolm krahvi”), „Üks kõrglane vritter seal Prantsusemaal”, „Mets ja maa kõik hingab une süles”, „Ühel ilusal laupäeva õhtu aal”, „Mu pruut, miks pisarad sul silmas” („Ludvig ja Klaara”), „Üks noormees kaugel võõral maal” („Vang ja pruut”) jm. Nii ballaadide kui ka lüüriliste armastuslaulude saatel hakati Eestis ringmänge mängima. Ballaadid „Kõrge jõe kaldal kõndsin” („Robert ja Roosi”), „Mu pruut, miks pisarad sul silmas?” („Ludvig ja Klaara”), „Londoni linna kõrges tornis”, „Mäe otsas kaljulossis”, „Mõisnik astus väravast välja” jt olid levinud ringmängudena.

Saaremaal olid tuntud kõik eesti uuemate laulumängude alaliigid – figuraalse ja tantsulise liikumisega laulumängud ning vanemad ja uuemad ringmängud (vt Rüütel 1980–1983). Viimastel on rohkesti ühist nii naaberalade Lääne- ja Pärnumaa kui ka Mulgimaa laulumängudega. Samad ringmängud olid enamasti tuntud kogu Saaremaal ja Eestis laiemalt ning jõudsid Saaremaale kas suuliselt või trükiste kaudu. Saartel püsisid kauem kui mandril laulu süžeed jälgendava dramaatilise tegevusega etendusmängud. Neis etendati laulu sisule vastavat tegevust („Eila õhtul nägin sind”, „Keset Riia linna”, „Pruut ja peigmees pärna vilus” jm). Mõned varasemad etendusmängud muutusid hiljem vahetantsuga ringmängudeks. Neis moodustas refrääni tavaliselt 4realise salmi lõpuosa ning selle saatel hakatigi hiljem tantsima, eraldi vahelaule ei liidetud („Mõisnik astus väravast välja”, „Oh sa ilus tammekene”).

20. sajandil üldistusid vahetantsuga ringmängud. Enamik vahetantsuga ringmängude tekste polnud algselt üldse mängulaulud, neid hakati selleks kasutama, kui selline lõbustusvorm muutus Eestis populaarseks. Ka raamatutest pärit laulude, sh koolilaulude saatel hakati mängima ringmänge. Viimastest oli kogu Eestis üks armastatuid „Mu isamaa armas”. Salme Albo kirjutab oma mälestusteraamatus „Kodusaar Vilsandi”:

See oli pühapäeva õhtul, kui mindi „Allikivi alla” tantsima. Ega kivi all tantsitud, kuid see oli suur, madal kivi Küla metsas, mitte kaugel Venekülast. Kivi kõrval oli avar muruplats, tasaseks trambitud tantsijate jalgadest. [...] Pillimees istus kivil ja tantsijad keerutasid murul ringi. Alustati ikka valsiga. Tahtis pillimees puhata, alustati ringmänguga, seal said kõik kaasa teha. Üksteise käest kinni hoides tehti

suur ring. Ringi sees oli 4–5 tüdrukut ja poissi – väike ring. Kui siis Küla Mann kõva häälega alustas „Mu isamaa armas”, löid ka kõik teised laulule kaasa ringi käies. [---]

Iga salmi vahele lauldi valsi või polka taktis vahelaul. Seesolijad valisid ringist omale tantsukaaslased ja keerutasid vahelaulu lõpuni. Nüüd jäid sissevõetud ringi. „Mu isamaa armas” oli ülistuslaul isamaale. Vahelaul oli valsi taktis kiidulaul Saaremaale:

*Ma vaatsin paadist kiikriga,
kui kaugel seisab Saaremaa.
Ei paremat pole kuskil pool
Kui suisel ajal Saaremaal.
Mu pruut oli valge niikui tui,
Ma nägin teda mullusui.
Tal mustad juuksed, valge kael
Ja kaela ümber sametpael.
Kui tahad minu naiseks tulla Sa,
Pead Saaremaale kolima.
Ei paremat pole kuskil pool
Kui suisel ajal Vilsandis!*

Nii laulsime muidugi meie, vilsandlased (Albo: 57–60).

Kui suuliselt tekkinud ringmängude tekstid olid ebaregulaarse riimiga, siis vahelaulud on tavaliselt riimilised nelikvārsid. Sisuks on enamasti armastus, nii lüürilises kui ka humoorikas võtmes. Osa neist tuntud Eestis laiemalt, kuid paljud olid kohapeal loodud. Mõnel ringmängulaulul oli kindel vahelaul, teistele võidi liita erinevaid vahelaule. Esimese maailmasõja ajal, kui mehed olid sõjas, levis selline vorm, kus ühele laulule liideti eri salmide vahele erinevaid tantsulaule, vahel koguni mitmesalmilisi lüürilisi laule, et kauem tantsida saaks. Partnerite vahetus polnud oluline. Nii leevendasid oma üksindust eeskätt tüdrukud ja naised, kelle kallimad ja mehed olid sõjaväes. Tekkisid koguni sõjateemalised vahelalulud, nagu

*Oh, noored neiud, mötelge,
mis vaeva sõjas nähakse,
kas tuletate meelde neid,
kes tuleliinil kaitsvad teid...*

või:

*Oh sõda, sõda, sa hirmus sõda,
sa miljonid teed õnnetuks,
sa paned jooksma vereojad
ja mitmed hinged puhkama jne.*

Ma vaatan paadist kiikriiga... Veljesto laulik, RKM AK 104, 86–86a

Vahetantsudes olid ülekaalus polkad, järgnesid valsid, siis reinlendrid, harvem muud tantsud (aissa, oirah, padespaan). Tantsulaulud on enamasti 4realised paarisriimilised salmid, mis põhinevad värsipaari kordusel (ABAB) või koosnevad neljast erinevast värsist (ABCD). Ristriim ja pikemad stroofid on haruldasemad ning tulenevad meloodiast.

Sisu järgi otsustades oli vahelaulude hulgas meeste loodud laule enam, käesolevas raamatus ligi 30, neidude omi ligi 20, osa olid neutraalsed. Teemaks oli peamiselt armastus, kuid laadilt võisid laulud olla ka humoorikad. Tüdrukute meelesteemasid oli petis noormees.

8. LAULUD AJALOOSÜNDMUSTEST NING SÕDURILAULUD

Ajaloolise taustaga lauludest olid Saaremaal tuntud pärisorjuse kadumist ja mõisate kaotamist kajastavad laulud. Laiemalt oli levinud „Oh sa tore Torgu mõis“, mida seostati erinevate mõisatega. Lokaalse levikuga on Sõrve laul „Ei saa änam peksa matsi“. Sama teemat puudutab ka järgmine laul:

*Tunnete seda Güldenstuubet,
seda endist Võhksa härrat,
tal enne oli seitse mõisat,
kus teenisid paarsada orja.*

Güldenstubbete aadlisuguvõsale kuulus Saaremaal rohkesti mõisaid. Pole päris selge, kas laulus mõeldakse Theodor Willibald von Güldenstubbet (26.02.1850–24.12.1930) või tema vennapoega Ludwig Karl Maximilian von Güldenstubbet. Võhksa mõis on kuulunud ainult Theodor Willibald von Güldenstubbele, ja sedagi lühikest aega: aastast 1893 kuni 20. sajandi alguseni.

*Ludvig K. M. von Güldenstubbe.
SM F 3848: 24*

Theodor von Güldenstubbe oli silmapaistev ühiskonnategelane: vannutatud õigusnõunik ja kindlustusametnik, korporatsiooni „Estonia” liige jne. Ludwig Karl Maximilian von Güldenstubbe (vkj 20.10.1876–17.08.1940) oli rahvalähedane mees, valdas hästi Saaremaa murrakut. Ta oli vaid Uue-Kaarma mõisa omanik ning Kärla ja Võhksa mõisa rentnik (viimast rentis onult). Oma mõisavalitseja Aleksander Saare mõjul, kes oli ühtlasi Kaarma baptisti koguduse vanem, sai temastki koguduse liige. Võttis sageli osa talutubades või palvemajades peetud jumalateenistustest, kus tavaliselt ka kõneles. Vaimulikke koosolekuid korraldas ta ka oma talus. Mõnikord käis ka Saaremaal erinevates paikades jutlustamas. Pärast mõisate rekvireerimist 1919. aastal asus elama oma endistesse valdustesse kuulunud Kiitsaka metsatallu Matsiranna külas, kus elas kuni surmani (Pilli 2006: 10–11). Seega värsid „Tal enne oli seitse mõisa” jne käivad pigem Güldenstubbe de suguvõsa kohta üldse või kujutavad endast lihtsalt Saaremaa lauludele omast kunstilist liialdust.

Rahvalauludes kajastuvad ka 1905. aasta vastuhakud („Saksad surevad, mõisad põlevad”) ja nendele järgnenud karistussalkade tegevus („Kui aastanumber sai 1906”), aga ka 1919. aasta sündmused („Kuressaares Roomassaare rannas”, „Tasa vaikselt sõudvad pilved” jm).

Ka Konstantin Tuttava laulud 1905. aasta ülestõusust ja sellele järgnenud sündmustest Põide kandis olid laiemalt tuntud. Tema lauludes mainitakse Emanuel Hugo Eugen Ottokar von Aderkasi (5.07.1859–7.03.1921), kellele kuulusid Oti ja Koigi mõis, kus ta „valitses kui keiser riikis”, samuti Koigi järv, kust talumehed ei tohtinud kala püüda. Ta sai mõisad päranduseks oma vanemalt vennalt Woldemar Alexander Emanuel Viktor von Aderkasilt, kes suri vallalisena 1908. aastal.

Tuttava lauludes mainitakse ka Tumala Matsi – Tumala ja Orissaare mõisnikku Parun Otto Reinhold Matthias Stackelbergi (19.04.1868–4.11.1945). Viimane oli ka poliitik ja jurist – Saaremaa ülemtalurahvakohtu esimees, konvendideputaat, maanõunik, Kuressaare linnavolinik jm. 1918. aastal küüditasid enamlased Stackelbergi Siberisse, kust ta pääses tagasi. Aastail 1922–1939 oli ta vandeadvokaat Kuressaares, siirdus siis Saksamaale, kus suri. Ühes laulus nimetatakse ka Kareda Vikki – nähtavasti mõeldakse Kareda (Karida) mõisa rentnikku 20. sajandi algul Karl Försterit, kelle kohta ei õnnestunud rohkem andmeid saada.

Nii Tumala kui ka Kareda mõisas põletati 1905. aasta mässu ajal abihooneid. Häärbereid ei puutunud, seetõttu polnud neis paigus ka tsaarivõimu esindajate määratud karistused eriti ranged, piirduti lühemate vanglakaristustega, kuigi mõisnikud olevat lasknud mässuliste talupoegade hirmutamiseks võllapuu püstitada.

Otti mõis. Tundmatu foto 1920. aastate II pool. SM F 3571: 5

*Oti Woldemar von Aderkas, Põide ja Koigi
mõisa omanik, Saaremaa maanõunik.
SM F 3694: 84*

Sõrvest on üles tähendatud veel üks huvitav laul, milles on juttu konkreetsest välisabist mingi näljahäda puhul:

*Nüüd nisu Nisu sadamas
ja veel on nisu tulemas.
Sinepi ja pipraga
meid varustamas Soomemaa.
Ja Norrast mõne heeringa
meil kaasa toob veel Kodumaa.
Nüüd võime laulda rõõmuga,
äi nälg meid änam näpista!*

Kahjuks puuduvad andmed selle tekkeaja ja tausta kohta. Võimalik, et tegemist on Esimese maailmasõja järgse ajaga.

Saaremaal oli 20. sajandi esimestel aastakümnetel tuntud suur osa üle-eestilisest sõdurilaulude repertuaarist, alates Vene-Türgi sõja lauludest kuni Esimese maailmasõja aegseteni. Need jutustavad liisutõmbamisest ja väeteenistusse minekust, sõjasündmustest, eriti levisid aga kurvad laulud, mis kajastasid sõduri surmaeelseid mõtteid kaugel kodumaast. Selliseid laule armastasid laulda ka naised. Kogu Eestis, k.a Saaremaal oli populaarne Peeter Jakobsoni „Kaugel võõral vae-nuväljal Augustovo metsa all“, mida lauldi vene laulu „Stenka Razini“ viisil. „Kord sõitsivad linna husaarid“ oli lauldav aga tsaarisõjaväes rivilauluna, algul vene, hiljem ka eesti keeles. (RKM II 353, lk 99)

Laulus „Kakskümmend aastat olen ma“ on juttu sellest, et ajateenistus on lühenenud kuuele aastale ning et rikkam rahvas ei saa enam oma poegi raha eest vabaks osta, vaid kõik on seaduse ees võrdsed. Kuueaastane ajateenistus tsaar-armees varasema kahekümne viie aasta asemel ja üldine liisuvõtmise kohustus kehtestati Venemaal 1860.–70. aastate sõjaväereformiga.

Üks Sõrve vemmalvärss põhineb keelenaljadel ja on humoorikas kommentaar Peterburis aega teenivate eesti sõdurite argipäevast:

*Kukud kraavi, siis läind kriiva,
keedad õlut, see on piiva.
Pesuriist on rukomoinik,
sulipoiss, see on raspoinik.
Magad püsti po soldatski,
tühi kõht po Petrogradski.*

Saaremaal oli tuntud ka kogu Eestis populaarne Vene-Türgi sõdade aegne „Dvatsat let služilsja mina“, mis võis ehk ülaltoodule inspiratsiooni anda.

Kolm Juuli Kaldi sõdurilaulu pärinevad Esimese maailmasõja päevilt. Kõik nad on äärmiselt sünetoonilised noore sõduri surmaeelsed mõtisklused „vere-

pulmas". Nende päritolu on teadmata. Laulus „Pea jõuab aeg” kurdetakse, et elu on murtud, armastus purustatud ning sõduri keha kantakse kalmule, kus keegi ei vala ühtki pisarat. Laulus „Seal võõrsil valuväljal” lisanduvad motiivid, et sõduri haul ei öitse ükski lill ega saada tema matust kirikukella kõla. Laulus „Kuu pais-
tab, tähed kõrges õhus” meenutab sõdur soojalt vanemaid ja kallimat ning tõdeb kurvastades:

*Ei ole ühtki armast silma,
kes hauakünkal saatvad mind,
kui Poola muld siin oma hõlma
saab võtma teisi ja ka mind.*

Samuti Esimese maailmasõja aegne „Sakslane küll tahtis ammu” annab sõja-sündmustele omamoodi poliitilise hinnangu, mh süüdistatakse kohalikke aadlikke sakslaste abistamises. „Minu õnnelik noorusepõli” kuulub aga sisult saatuselaulude hulka, kus mõtiskletakse kaduva muretu nooruse ja tundmatu tuleviku üle.

Nagu eespool öeldud, tekkis ka sõjateemalisi tantsulaule, mis on sotsiaalsühholoogiliselt huvitav: saare naised tavatsesid väljendada oma ühist muret sõttaläinud lähedaste pärast mitte igaüks omaette toanurgas nuttes, vaid kogukondlikult ja omapärasel viisil – koos lüürilisi laule lauldes ja tantsides. Sama oli Muhus.

Valter Loigu kaks uljast Eesti Vabariigi kaitseväge rivilaulu pärinevad 1930. aastatest ja on eelmistest täiesti erinevad. Ühe tekst on pärit Brandti „Harju laulikust” (röövel Rinaldiini laul), teine on armastuslaul, mõlemad lauldud „Sauna taga tiigi ääres” viisil. Teise lõppu on liidetud erinevais Eesti Vabariigi kaitseväge rivilauludes kasutatud naljasalme („Ai Juku, Juku, till, till, till...” jne).

Sõdade ja revolutsioonide kõrval kajastub lauludes ka Saaremaa tsiviilajalugu. Populaarses „Sõrve põualaulus” on juttu tsaari venna külaskäigust Saaremaale. Laulu tuum seisneb küll Sõrve neidude moraali tõgamises: kõrge külalise tervitamine tseremooniaks ei olevat kuidagi õnnestunud leida tütarlast, kes oleks neitsi! Lauludes leiavad kajastamist ka konkreetsed kirikuõpetajad ja lahkusujutlustajad, kelle teod tihti sõnadest lahku lähevad (rahaahnus, viinalembus jms).

Eesti Vabariigi aegsetes lauludes oli kogu Eestis populaarne valimiste teema ja parteide omavahelise võitluse pilamine. See puudutas ka Saaremaad. Laulu „Eesti riigi asi oli sossis” teinud Aleksander Nõgu Tõnissoni valitsuse ajal ning laulnud seda presidendi valimistel valimiskasti juures:

*Mu eest on siis riik nii kole,
kui tal kunningad ei ole.
Valitseks üks õige isa,
nüüd on riik partiide pesa.*

*Konstantin Päts Kuressaares. Tundmatu foto 1939. SM F 4034: 12 (ülal)
ja SM F 3761: 2863 (all)*

Laulik soovib presidendiks põllumeeste esindajat Konstantin Pätsi, kes oleks „meitel kõigil isa.” Päts valitigi presidendiks ning ta külastas 1939. aastal ka Saaremaad.

Laulus „Kuressaare huvielu park ja mereäär” räägitakse omal ajal Saaremaale ehitatud raudteest ja *suslast*, mis vedas suvitajaid sadamast Kuressaarde. Saaremaa raudteegi on osa Saaremaa ajaloost. Selle ehitus algas Saksa okupatsiooni ajal 1917. aastal, mil alustati Roomassaare sadama ja linna vahelise liini rajamist. Valmisenhitatud lõik võeti kohe kasutusele. Kaubaveo kõrval oli liin avatud ka reisijatele. 1918. aastal asusid sakslased realiseerima kogu saart hõlmava raudteevõrgu plaani. Mais läkski lahti Kuivastu poole suunduva tee ehitus. Rööpad suudeti maha panna Rõõsa mõisani. „Raudtee ehitus lasus raske koormana elanike õlul. Tööle aeti kõik täisealised, naised kaasa arvatud. Vastuhakkajad lubati saata Haeska Vene sõjavangide laagrisse. Mehed kaebasid kraave, et saada täitematerjali teetammi jaoks. Hobusemehed vedasid liipripakke, ehitusmaterjali truupide jaoks, poste raudtee kõrvale rajatava telefoniliini tarvis ning Roomassaare sadamast rööpaid. Tee-ehitusele kamandati ka Vene sõjavange.” (http://www.saaremaa.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=411&Itemid=250&lang=ru)

Saksa okupatsioonirežiimi kokkuvarisemine tegi lõpu ka raudtee ehitusele. Olemasoleva tee andsid sakslased lepinguga üle Kuressaare linnale. Kuna omavalitsused selle ülalpidamiskulude kandmisest keeldusid, algas 1922. aastal tee lammutamine. Alles jäeti vaid Kuressaare ja Roomassaare sadama vaheline nn linnaraudtee. Sellest perioodist räägibki ilmselt kõnealune laul. Jutud linnaraudtee kui ebamajandusliku transpordiliigi likvideerimisest algasid 1930. aastate keskpaigast, kuid selle sulgemiseni jõuti alles 1940. aasta oktoobris. Sõja järel anti tee kasutada Nõukogude ehitusväeosadele, kelle valduses see peagi lõplikult lagunes (samas).

Tähelepanu on leidnud laulus ka Kuressaare ravimuda. Eesti esimene mudaravila loodi Saaremaal juba 1824. aastal. Heade raviomadustega mudast sai tähtis turismimagnet, mis on meelitanud Kuressaarde rohkesti suvitajaid. Nagu raudteest, mis „võistleb vabalt jalakäijaga”, nii räägitakse Kuressaare ravimudastki läbi ironia prisma:

*Olgu katk või kõhutõbi,
mudavann, see annab abi,
surnuidki võib üles ärata!*

Laulu meloodia on 20. sajandi alguse seltskonnatantsu *subota* viisi algusosa variant.

J. G. Weisse mudaravila 1840. Tundmatu foto. SM F 4677

Susla. D. Haidaku foto 1930. aastad. SM F 3761: 2746

9. MEREMEHE-, VANGI- JA SAATUSELAULUD

Meremehelaulude hulgas on erineva meeleoluga laule, sagedane on laevahuku motiiv tormisel merel. Laadilt lähenevad kurbadele sõduri- ja meremehelauludele vangilaulud ja muud saatuselaulud.

Meremehelauludest saame teada, et Saaremaa noormehed on vaprad merimehed, kes ei karda tormimöllusid ega hooli sellestki, et neid neid koju taga nutma jäävad. Samas on nad valmis vastu võtma ka kurba saatust, kui see on neile määratud. Sagedased on laevahuku ja surma motiivid. Meremeeste elust jutustas juba Anna Milleri regivärsiline laevahuku laul, mida ema talle lapsena vokki kedrates oli laulnud. Uuemat laulu „Suurel merel purjetades” seotakse ühe Vilsandi noormehe hukkumisega:

Üks Vilsandi noormees uppus. Läksime paatidega välja, sõitsime edasi-tagasi, kus paat merre kummuli läks ja tormid ei toonud teda ka ära. Viskasime pärgi vette ja laulsime seda laulu.

Sageli mõtiskleb noor meremees tormisel merel oma saatuse üle, meenutab kodu ja omakseid („Atlandi ookeanil”, „Laev vulisedes lõikab läbi lainte”). Laulus „Kui tuleviku tuulte tiivul” leiab meremees koju tulles eest truudusetu pruudi ning pöördub tagasi merele.

„Kes purjetanud on laevaga” räägib meremeeste elu lõbusamatest külgedest – seiklustest võorastes linnades, tantsimisest kõrtsides. Olustikulisi sadamakõrtsi motiive kohtab meremeestelauludes tihti. Laiema levikuga valsilaul „Küll santu saab merimees neidude seas” oli Saaremaal tuntud ka ringmängude vahelauna. Laulus „Kett kõliseb ja ankur tõuseb üles” kaotab meremees kaardimängus oma raha ning süüdistab valemängus kõrtsi perenaist. Sõrve laul „See juhtus ükskord Londonis” annab humoorikas laadis üksikasjalise pildi sellest, kuidas eri maadest pärit mehi laevale palgati ning nende vahel puhkenud kakklastest.

Eestis tänaseni Kukerpillide vahendusel tuntud vana meremeestelaulu (refrääniga „Jää jumalaga, Mann”) uuema variandi on 1940. aastatel mandrilt kaasa toonud Juuli Kald. Sellele on lisandunud read

*Kaugelt juba paistavad need Leningradi suitsud
ja Leningradi naised on kai peal kui kut'sud.*

Haruldane on Villem Õunpuult lindistatud mereloodijatena ringirändavate noormeeste seiklustest jutustav loodipoiste laul („Kui Toila tulil”). Sellel on vanadest meremeestelauludest erinev, suure heliulatuse ja keerukama struktuuriga meloodia, mis meenutab 1930. aastate välismaise taustaga lööklaule.

Kurbadele sõduri- ja meremehelauludele meeleolult lähedased on Eestis laiemalt tuntud vangilaulud „Nüüd kuldne päike veerenud“, „Maantee ääres istun mina“ ning lüürilised saatuselaulud, nagu „Kodu, sinust pean lahkuma“, „Kaugel üksi võõra rahva hulgas“, „Noorusraalt kolm lille noppisin“, „Neiukene noorukene, ilus olid sa“. Viimast valsilaulu lauldi Saaremaal nii ringmängu põhilauluna kui ka vahetrallina. „Kodu, sinust pean lahkuma“ oli lauldav pulmas pruudi ärasaatmisel isakodust.

Lauliku „Rekruti laulud“ (1875) kaas

Laulud, mida raamatust võib leida, olid osa rahva elust. Nad kajastavad omaaegseid tavasid ja arusaamu, ajaloolisi olusid, elukorraldust ja lõbustusvorme, ühiskondlikke, kogukondlikke ja perekondlikke suhteid ning väljendavad inimeste isiklikku ja kogukondlikku identiteeti konkreetses ajas.

Käesolev kogumik hõlmab peamiselt 20. sajandi kolme esimest aastakümnet. Kuigi 1920., eriti aga 1930. aastad tõid eesti kultuuri palju uut – moodsate tantsumade kursused, raadio, heliplaatide ning uute „modern lööklaulude“ väljaannete kaudu levitav lääne levimuusika, ei lõhkunud see maarahva traditsioonilist elulaadi, eriti suurtest keskustest kaugemal.

1940. aastatel paikasid sõda, küüditamised ja kollektiviseerimine senise suhteliselt rahuliku maaelu tundmatuseni segi. Vanad traditsioonid taandusid uue elukorralduse ees, rahva lauluvara hakkas kujundama peamiselt raadio kaudu levitav uus, nõukogulik repertuaar. Säilis käsikirjaliste laulikute traditsioon. Neist võib leida vanu laule, mida veel mäletati, uuemat rahvaloomingut, eelkõige aga kaasaegsete eesti ja vene autorite ning teiste „vennasrahvaste“ laule, mis said populaarseks eelkõige tänu oma meloodilistele viisidele. Vähehaaval imbus üha enam sisse ka uut lääne muusikat, algul peamiselt välismaa raadiojaamade kaudu, kust õpitud lugusid kaverdasid kohalikud bändid.

1970. aastatel algas eelnevale vastukaaluks vanade kogukondlike traditsioonide taassünd, mis oli laiema sotsiaalsühholoogilise kandepinnaga nähtus (lähemalt Rüütel 2010: 522; 510). Rahvamuusika taastulek nii vanades kui uutes vormides hoogustus eriti 1980.–1990. aastatel. Seda toetas Eesti liitumine rahvusvahelise folklooriliikumisega. Teiselt poolt tugevnes meediakanalite, järjest enam ka plaaditööstuse ja interneti vahendusel ingliskeelse, eeskätt angloameerika meelelahutusmuusika pealetung, mis jätkub tänaseni. Internetist võib kuulata igasugust muusikat üle terve maailma. See kõik on aga juba hoopis uus teema.

Loodan, et saarlased – nii need, kes on oma kodupaigale truuks jäänud kui ka need, keda elu on paisanud kodusaarest eemale – leiavad käesolevast raamatust mõndagi äratuntavat. Tuttavad laulud, lood, paigad ja inimesed äratavad mälestusi, meenutavad lisaks muid laule ja pärimusi. Oleks tänuväärne, kui paneksite need paberile või salvestaksite heli- või videolindile ning saadaksite Eesti Rahvaluule Arhiivi, kus on tagatud nende säilimine ning kust neid võivad leida kunagi ka teie lapselapselapsed.

Loodan, et inimesed, kes laulda armastavad, leiavad siit üht-teist ka laulmiseks kas seltskonnalauluna või siis mitmesugustes esinemiskavades, lavastustes jm. Samadel külalaulude rühmaviisidel sobib laulda ka muid sõnu kui raamatus avaldatud. Alati võib sõnu kohendada, lühendada või täiendada.

Loodan samuti, et lugejad leiavad raamatust mõndagi sellist, mis avardab nende teadmisi ja süvendab huvi Saaremaa kultuuripärandi vastu. Tore oleks, kui see ärgitaks noori kohalikku pärimust uurima, innustaks uusi laulegi looma ja kohalikku laulutraditsiooni edasi kandma ning lisama uusi lehekülgi Saaremaa kultuurilukku.

*Anu Raun ja Ella Metsamaa imiteerivad pulmas mustlastantsu.
Laimaja v Saareküla. ERA, foto 5960*

KASUTATUD KIRJANDUS

AKS 1930. *Saarlaste laulik. Kogu üldiselt lauldavaid ja rahvalikke laule. Kogunud lauluonu* Aks. Kuresaare: J. Treufeldt & A. Kallus.

Albo Salme. *Kodusaar Vilsandi*. I.a.

Armastuse õied. Kilingi[-Nõmme]. Fellin : A. Peet 1899.

Brandt, Friedrich 1864. *Eestima Öpik, ehk mitmesuggused aialikkud laulud. Nore rahva rõmuks ja mele jahhutamiseks kokkukorjatud*. Tartu: H. Laakmann.

Brandt, Friedrich 1869. *Pisukene Laulu- ja mängimees. Uued kolme ja nelja healega laulud, mis Noorerahva rõmuks väljaantud*. Tartu.

Brandt, Friedrich 1870. *Teine Eesti Ööpik. Mitmesugused ued laulud norerahva rõmuks, õpetuseks ja aeaviiteks*. Tartu.

Brandt, Friedrich 1872. *Harju Laulik. Ued Armsad, haledad, tõelikud ja naljakad laulud. Noorerahva rõmuks ja õpetuseks*. Tallinn.

Brandt, Friedrich 1875. *Eesti Kukulind, ehk Küla Kägu. 34 aedliku laulu, Noorerahva rõmuks ja õpetuseks*. F. B.

Brandt, Friedrich 1875. a. *Harju Ööpik, 50 ajalikku laulu*. Tallinn: J. H. Gressel.

Brandt, Friedrich 1881. *Ajalik Tasku-Laulu-Raamat. Noorerahvale Lõbusaks ja armsaks ajaviiteks. Esimene jagu*. Tallinn.

Böhme, Franz Magnus 1895. *Volksthümliche Lieder der Deutschen im 18. und 19. Jahrhundert*. Leipzig: Breitkopf und Härtel.

Eestlaste Tasku-Laulik. Tõine jagu. Tallinn: H. Mathiesen 1886.

Elken, Jaan 1905. *Eesti Noorerahva laulud. Ringimängijatelt üleskirjutanud ja sega-koorile seadnud J. Elken*. Tallinn: G. Pihlakas.

Elken, Jaan 1913. *Koolilaste laulud kahele ja kolmele häälele. Rahvakoolides M. Kampmanni „Lugemiseraamatu” kõrval tarvitada, iseäranis viisiraamatuks „Lugemiseraamatu” 1. jao juurde. Kokku seadnud J. Elken. Kaasa lühike noodiõpetus ja hääleharjutused*. Tallinn. G. Pihlakas.

- Erk, Ludvig & Böhme, Franz M. 1893–1925. *Deutscher Liederhort* I–III. Auswahl der vorzüglicheren deutschen Volkslieder : nach Wort und Weise aus der Vorzeit und Gegenwart. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Ernits, Tiiu 2013. *Muusikaõppekirjandus ja laulmisõpetus saksa õppekeele koolides Eestis aastatel 1860–1914*. Doktoritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool (<http://e-ait.tlulib.ee/id/eprint/320> – 29.09.2014).
- Freundlich, Carl Wilhelm 1837. *Siin on Magdeburgi-linna hirmsast ärrarikkumisest. Muhho-maa hundi jahhist. Jännese öhkamisest ja Rehhepappist lugeda*. C. W. Freundlich, Muhho kirriko Koolmeister. Pärnu: J.G. Marquardt.
- FSF V 3 = Andersson, Otto Emanuel & Dahlström, Greta & Forslin, Alfhild (koost) 1967. *Finlands svenska folkdiktning V:3. Sånglekar*. Åbo: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Gildenmann, B[erend] 1858. *Lillekessed, ehk Mitmed ja mitmesuggused laulud Ma rahvale ello parrandamisseks ja ausaks aiaviteks, kokko-korjand* B. G. I. Pärnu. [2. tr. 1864.]
- Graf, 1931/2. *Über den deutschen Einfluss auf den estnischen Volksgesang. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades*. Wien. Käsikiri Eesti Rahvaluule Arhiivis, KK 25.
- Grenzstein, A[do] 1878. *Kooli Laulmise raamat. Kuues jaos kirja pannud A. Grenzstein, seminari koolm*. I–III. Tartu: Schnakenburg.
- Hermann, Karl August 1875. *Koori ja Kooli kannel. Välja valitud mitme häälega segakoorilaulud, mis kõigile lauluarmastajatele iseäranis aga Eesti kihelkonna- ja külakoolidele on kokku pannud K. A. Hermann. Esimene anne*. Tartu.
- Hermann, Karl August 1882. *Koori ja Kooli kannel. Välja valitud nelja häälega segakoorilaulud, mis kõigile lauluarmastajatele iseäranis aga Eesti kihelkonna- ja külakoolidele on kokku pannud K. A. Hermann*. Tartu: H. Laakmann.
- Hermann, Karl August 1885–1897. *Laulu- ja mängu-leht*.
- Hermann, Karl August 1897. *Laulude raamat. Ilu-hääled kooli, kiriku, kodu, konzerdi ja pidu tarvituseks. Kokku seadnud ja välja andnud Dr. K. A. Hermann*. Tartu.
- Hermann, Karl August 1905–1908. *Eesti rahvalaulud Segakoorile. Kogunud ja trükkid andnud Dr. K. A. Hermann*. Esimene vihk Tallinn 1905. Teine vihk 1905. Kolmas vihk 1908.
- Jakobson, Carl Robert 1867. *Kooli Lugemise raamat. Kirja pannud C. R. Jakobson, gümnaasi koolmeister*. Esimene jagu. Tartu: H. Laakmann.
- Jakobson, Carl Robert 1872. *Rõõmus laulja. Kooli lugemise raamatu viisid. Välja andnud C. R. Jakobson. Esimene jagu: Kahe, kolme ja nelja healega laulud laste ja segatud kooridele*. Tartu: [C. R. Jakobson].

- Jakobson, Carl Robert 1876. *Kooli Lugemise raamat. Kirja pannud C. R. Jakobson, gümnaasi kooliõppetaja*. Kolmas jagu. Tartu: H. Laakmann.
- Jakobson, Carl. Robert 1875. *Kooli Lugemise raamat. Kirja pannud C. R. Jakobson*. Teine jagu. Tartu: H. Laakmann.
- Jannsen, Johann Voldemar 1860. *Eesti Laulik. 125 uut laulo neile, kes hea melega laulvad ehk laulo kuulvad. Essimenne jaggo*. Tartu: [H. Laakmann].
- Jannsen, Johann Voldemar 1862. *Eesti lauliko visi-ramat. 120 uut laulo-visi neile, kes hea melega laulvad ehk laulo kuulvad*. Tartu: H. Laakmann.
- J. F. W. T. 1881. *Laulu tasku. Ajalikud laulud noorerahvale*. Tallinn: J. H. Gressel.
- Jung, Jaan 1871. *Laulud kolme heälega*. [1]. jagu. Keige laulu armastajatele, isse-ärnanis Eesti kolidele ja lastele väljavallitsetud, seatud ja üllespantud. Tartu: H. Laakmann.
- Jung, Jaan 1876. *Laulud kahe ja kolme häälega ja kaanonid. Kõigile laulu armastajatele välja annud J. Jung*. Teine jagu. Tartu: H. Laakmann.
- Klaas, Niina 2010. Pitk, Aimi (koost). *Lihtsad laulud*. Kuressaare: A. Pitk.
- Kõiva, Ottilie & Rüütel, Ingrid 1997. *Kihnu regilaulud. Monumenta estoniae antiquae I. Vana kannel VII:1*. Tartu: Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Keele Instituudi folkloristika osakond.
- Kõiva, Ottilie 2002: Regilauludest. Kään, Heino (toim). *Saaremaa. 1. Loodus. Aeg. Inimene*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 514–520.
- Kõivupuu, Marju 1999. Sauna taga tiigi ääres ehk ühest unustatud laululoojast ja mõnda tema vennastki. *Mäetagused* 10, lk 106–129 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr10/schmalz.htm> – 1.10.2014, doi: 10.7592/MT1999.10.schmalz).
- Krohn, Ilmari 1904. *Laulusävelmiä. Suomen kansan sävelmiä I–IV*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 68. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuhlbars, Friedrich 1868. *Laulik koolis ja kodus. Ued laulud ühe, kahe, kolme ja nelja healega ja kaanonid. Noorele ja vanale, iseärnanis Eesti koolidelle väljaannud Friedrich Kuhlbars*. Tartu: [E. Wettering].
- Kuhlbars, Friedrich 1908. *Kooli kannel. 176 ühe-, kahe-, kolme- ja nelja-häälelist laulu Eesti koolidele, ühtlasi ka Laste-aedadele ning kodulastele*. Lisa: Lühike noodiõpetus. Toimetanud Friedrich Kuhlbars. Viljandi: H. Leoke.
- Körber, Martin 1862. *Sörvemaa löoke ehk 30 mönnusat laulo. Die schworblische Lerche oder 30 Volkslieder*. Tallinn
- Körber, Martin 1864: *Saremaa laulik, üks mönnus lugemisse ramat nore ja vanna rahvale*. Anseküllä õppetaja kirjutud. Kuressaare: Ch. Assafrey.

- Körber, Martin 1864 A: *Laulud Sörvemaalt, mitme healega. Lieder aus der Schworbe, mehrstimmig*. I–II. Tartu: H. Laakmann.
- Körber, Martin 1866. *Laulud Sörvemaalt, mitme healega*. Teine jaggo. Lieder aus der Schworbe, mehrstimmig. Tartu: H. Laakmann.
- Körber, Martin 1879: *Saremaa kuld nok*. Ilmaliku laulude koggu, nore ja wanna rahwa melejahhutuseks. Kurresare: Ch. Assafrey.
- Laulo Pois ehk Laulo poisi nalja tükkid, nore rahvale rõmo jätkuks väljaantud* A. S. Pärnu: W. Borm 1877.
- Lepp, L. 1930. „Mäeotsas kaljulossis.” *Monograafia. Seminaritöö*. Tartu. Käsikiri Eesti Rahvaluule Arhiivis, S 33.
- Lewalter, J. 1911. *Deutsches Kinderlied und Kinderspiel. In Kassel aus Kindermund in Wort und Weise gesammelt von J. Lewalter. Abhandlung u. Anmerkungen von Dr. G. Schläger*. Kassel.
- Magister Cantandi [= Volmer, Leonid] 1929. *Laulik üliõpilastele ja lauluarmastajatele*, täiendanud Ev. Metslang. Kolmas väljaanne. Tartu: Postimees.
- Malm, Carl Eduard 1892: *Laulud ja Loud. Üks kooli-lugemisse raamat*. I ja II jagu. 4. täiendatud trükk. Revel: [s.n.].
- Meigas, Julius Ernst 1915. *Laulik Neiudele ja Peiudele*. Kogunud J. E. Meigas. Tallinn: R. Loik.
- Melngailis, Emilis 1951–1953. *Latviešu muzikas folkloras materiali* I–III. Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība.
- Mustonen, Oskar Anders Ferdinand 1893. *Violaisia kansanrunoja – Vihukene eesti rahva laulusid*. Helsinki.
- Mäeniit-Mihkelson, O[skar] 1935. *Valjala avalikuelu tegelased: kuni suveni 1935*. Kurresare: J. Treufeldt & A. Kallus.
- Mägi, Marika. Tuulingumäe tarandkalme Tõnijaal. *Saaremaa. Island of the Baltic Sea*. Kodulehekül (http://www.saaremaa.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=128&lang=ru – 2.10.2014)
- Noor Laulja: Rahva rõõmuks ja õpetuseks ajalikus elus*. Tallinn: J. H. Gressel 1871.
- Oh laula ja hõiska! Täielik kogu lauldavaid laulusi. Rahva suust kogutud*. Narva: G. Pihlakas 1914.
- Oststavel, Jaan 1875. *Kuld nok ehk Teine „Pärnu Laulik”*. Noorerahvale südame äratamiseks, rõõmuks ja õpetuseks. Tallinn: J. H. Gressel.
- Oststavel, Jaan 1873: *Pärnu Laulik*. Noorerahvale südame äratamiseks. Pärnu: W. Borm.

- Paulsen, Aleksander Leopold 1853. *40 Laulo nore rahva kassuks ja rõmuks, ühhe ehk kahhe heälega laulda. Mis kirja pannud Aleksander Leopold Paulsen, Ambla Kihhelkonna õppetaja*. Leipzig: Breitkopf ja Härtel.
- Pilli, Toivo 2006. Ludwig von Güldenstübbe – baptistist parun. *Teekäija*. Eesti EKB Koguduste Liidu väljaanne 5: lk 10–11 (<http://www.ekkllesia.ee/vana2011/index.php?s=709> – 1.10.2014).
- Püüa, Endel. Saaremaa raudtee. *Saaremaa. Island of the Baltic Sea*. Kodulehekülg (http://www.saaremaa.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=411&Itemid=250&lang=ru – 1.10.2014).
- [Rattur, Villem] 1886. *Kaksteistkümmend tosinat Tõtt ja nalja: Noorte ja vanadele lõbuks ja õpetuseks. Rahwasuust luuletanud Saarlane*. Esimene tosin. Kuresaare Nädalileht.
- Rinck, Hans 1882. *Eesti rahva mängud ja laulud. Üles korjanud ja kimpu sidunud H. Rinck*. Tartu: J. Mäsepp. [Täiendatud trükk 1883, 3. tr. 1884.]
- Ruut, Karl 1910. *Kooli laulude kogu I-III. Kogunud K. Ruut, koolm. Koorkülas*. Viljandi: H. Leoke.
- Rüütel Ingrid 1974. Ida-Saaremaa külalauludest ja laulumeistritest. *Keel ja Kirjandus* 4, lk 232–241; nr 5, lk 287–294.
- Rüütel, Ingrid 1980. *Eesti uuemad laulumängud*. I. Tallinn: Eesti Raamat.
- Rüütel, Ingrid 1980 a. *Mustjala regiviiside tüpoloogia*. Ars Musicae Popularis I. Tallinn: Valgus.
- Rüütel, Ingrid 1983. *Eesti uuemad laulumängud*. II. Tallinn: Eesti Raamat.
- Rüütel Ingrid 2002. Uuem rahvalaul. Kään, Heino (toim). *Saaremaa. 1. Loodus. Aeg. Inimene*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 520–534.
- Rüütel, Ingrid 2010. *Muutudes endaks jääda. Valik meenutusi, artikleid, uurimusi*. Tallinn: TEA kirjastus.
- Rüütel, Ingrid 2010 A. Pulmakombed. Vunk, Aldur (peatoim). *Pärnumaa. Loodus, aeg, inimene* 2. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 510–522.
- Rüütel, Ingrid 2012. *Eesti uuema rahvalaulu kujunemine*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Rüütel, Ingrid 2013. *Naised Kihnu kultuuris*. Sator 11. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Rüütel, Ingrid 2014. *Saaremaa rahvamuusikat ja kombeid / Traditional Music and Customs of Saaremaa*. Kogunud ja koostanud /Collected and compiled by Ingrid Rüütel. Helisalvestusi Eesti Rahvaluule Arhiivist / Recordings From the Estonian Folklore Archives 8. Tartu.

- Schmalz, H[ermann] J[ulius] 1905. *Nalja laulik*. Tartu: J. Ilves.
- Sūna, Harijs 1965. *Latviešu rotaļas un rotaļdejas*. Rīga: Zinatne.
- Taara laste *Lusti-laulik* 1905. Jurjev: K. Jaik. [2. tr. 1906, 3. tr. 1908].
- Tamman, Voldemar & Aavik, Juhan 1924. *Eesti laul*. Kogu üldiselt lauldavaid laule, seatud kahele häälele. Tartu: V. Tamman.
- Tamman, Voldemar & Aavik, Juhan 1925. *Laste-laul. I jagu. Ühehäälsed laulud ja laulumängud I ja II õppeaasta jaoks*. Tartu: V. Tamman
- Tamman, Voldemar & Aavik, Juhan 1931. *Laste-laul II. Kooli laulmisraamat II jagu. Noodiaabits ja -algõpetus, ühe- ja kahehäälsed laulud III ja IV õppeaasta jaoks*. Tartu: V. Tamman.
- Tamman, Voldemar 1913. *Laulmise õpetus ühes noodiõpetusega*. Metoodiliselt korraldatud ja piltidega kaunistatud kooli laulmise materjal: seletused ja näpunäited, harjutused, ühe-, kahe- ja mitmehäälsed laulud. Koolide tarvis kokku seadnud V. Tamman. Tartu: Postimees.
- Tamman, Voldemar 1920. *Kooli laulmiseraamat*. Metoodiliselt korraldatud ja piltidega kaunistatud kooli laulmise materjal: seletused ja näpunäited, harjutused, ühe- kahe- ja mitmehäälsed laulud ja laulumängud. 3. täiendatud trükk. Tartu: Postimees.
- Tampere, Herbert 1961. Eesti lüro-eepiliste rahvalaulude muusikalistest stiilidest. *Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed* II. Tartu: Eesti Raamat, lk 235–261.
- Tampere, Herbert 1985. Tampere, Herbert & Tampere, E. *Mustjala regilaulud. Vana Kannel* V. Monumenta Estoniae Antiquae I. Tallinn: ETA Fr. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum.
- Töldsep, Paul 1929. *Sõduri laulik*. Võru: Täht.
- Tõnisson, Mats 1886. *Eestlaste Laulik. Rahvuslised isamaa-, armastuse-, rõemu- j. m. ning mängi-laulud*. Tallinn [esmatrükk 1885].
- Tõnisson, Mats 1895. *Tasku laulud. Valitud ilusad, lauletavad salmikud*. Teine trükk 1898. Weissenstein : A. Seidelberg.
- Tõnisson, Mats 1902. *Kukulind. 50 kahehealega eesti laulu*. Jurjev: Hermann.
- Tšurkin 1949 = Чуркин, Николай. *Беларускія народныя песні і танцы*. Мінск.
- Tuglas, Friedeberg 1912. Kirjanduslik stiil. Mõned leheküljed salmi ja proosa ajaloost. *Noor-Eesti* IV. Tartu: E. K. S. Noor-Eesti, lk 23–100.
- Tuglas, Friedeberg 1959. Kirjanduslik stiil. *Valik kriitilisi töid*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Tütarlaste rõõmu Laulik 1903. Jurjev: K. Jaik. [Uuem täiendatud trükk 1904. Jurjev: K. Jaik.]

Uus Nalja-laulik 1908. *Väljavalitud Nalja- ja pilke-laulud ning kupleed*. Tartu: Hermann.

Uus neiude laulik armastuse ja rõõmu-laulud noorele rahvale. Tartu: Hermann 1908.

Uus Reisi-laulik, ehk siiski vana tuttav reisi ja meremehe laulik. Tallinn: H. Hehn 1895.

Veske, Johan 1885. *Lõbus laulik Saare laanes, ehk 18 uut laulu noore rahwa rõõmuks*. J. W. Kuresaare: Ch. Assafrey pär.

Veske, Mihkel 1874. *Laulud viisidega*. Luuletanud ja toimetanud M. Veske. Tartu: K. Mattiesen.

Vinkler, Reinhold Johann 1807. *Eesti-ma Ma-wäe söa-laulud. Üllespandud Jürri Kihelkonna Õppetajast R. J. Winkler, keiserlikko üllemade loaga, kes kolide üle Tartolinna seätud*. Tallinn: J.H. Gressel.

Zeiger, Juhan 1955. *Viis laulu eesti folkloori alusel*. Tallinn: NSV Liidu Muusikafond Eesti osakond.

Ööpik eesti laandes: Wördlemata kena laulu lind, mille sisuks on kõige tähtsamate kirjanikkude ilusamad ja moodsamad laulud. Siin leidub isamaa, armastuse, meremeeste, nekruti, wangi, jahi, reisi, ringmängu ja muud kõlblikud laulud. Haapsalu: M. Tamverk 1915.

Internetiallikad:

Eesti Ajalooarhiiv (ligipääs parooliga):

http://www.ra.ee/dgs/_purl.php?shc=EAA.1293.1.290:365

http://www.ra.ee/dgs/_purl.php?shc=EAA.1293.1.290:356

http://www.ra.ee/dgs/_purl.php?shc=EAA.1293.1.290:353

Vaade Kihelkonnale mere poolt. Tundmatu foto u 1920. SM F 3761: 93

SALME LUBI ja INGRID RUUS (RÜÜTEL)

Kihelkonnal 11.–24. juulini 1956

Päevik

INGRID RUUS

MEIE REIS ALGAS 11. JUULIL KELL 14.05. Rong viis meid Tartust Tallinnasse. Pärast mitmesuguseid sekeldusi õnnestus meil järgmisel varahommikul edasi sõita. Umbes kell 11 jõudsimme Virtsu, kust jätkasime oma teekonda laevaga Kuivas-
tusse. Läbisime piirivalvepunkti ja istusime taas bussile. Läbisime Muhu saare, Väikese väina ja jõudsimme Kingisseppa. Siin kuulsime, et peame loobuma oma kolmandast kaaslasest, kel polnud võimalik meiega kaasa sõita. Seega jäigi meie ekspeditsioonigrupp kaheliikmeliseks – IV kursuse üliõpilane Salme Lubi ja mina.

13. JUULI hommikul vormistasime oma dokumendid ja muretsesime eelmüügilt bussipiletid. Hiljem tundsimme tõsist rõõmu oma ettenägelikkuse üle, sest muidu vaevalt oleksime saanud sel päeval edasi sõita.

Seejärel külastasime kohalikku koduloomuuseumi. Uurisime arheoloogilisi lei-
de, ronisime torni, tungisime kõige pimedamatesse ja kitsamatesse käikudesse, astusime sisse salaruumi, kus piiskop varjas end hädaohu korral jne, jne.

Pärastlõunal istusime bussile ja õhtuks saabusime Kihelkonnale. Külastasime kohe kohaliku kooli direktorit, kes juhatas meid internaati. Ühtlasi saime temalt ka paar nime, kelle käest võiksime saada andmeid ümberkaudsete laulikute või jutustajate kohta. Ise nimetas ta meile kaks aadressi – Atlas elav Pime-Mihkel (A. Hindi Pime-Kaarli prototüüp), kes teadvat palju vemmalvärse, kuid olevat väga õrnatundeline mees ja nõudvat erilist lähenemist, ning teiseks jutustas ta meile ühest vanast meremehest Liivakülas, kes olevat tingimata käskinud Aadu Hinti tema juurde tulla, kui ta seda kanti peaks veel külastama – muidu minevat ta rohked merejutud temaga hauda.

Internaadis tundsi end peagi nagu kodus. Lõime kohe kontakti perenaisega – Salme tundis teda küll juba möödunud aastast. Järgmisel hommikul külastasime koolidirektori poolt juhatatud inimesi – kooliteenijat ning kooperatiivi arveametnik Panka. Kahjuks ei teadnud need aga juhatada meile kedagi. Pank avaldas arvamust, et meid olevat saadetud väga halba rajooni ja soovitas igaks juhuks minna küladesse ja küsida kohapeal. Seda me otsustasime ka lähemas tulevikus teha.

Tulime tagajärjetult koju tagasi. Siin kuulsime Roos-tädilt (internaadi perenaiselt), et Tang Miina Liivakülalt teadvat palju vanu laule. Hiljem kaldus kuidagi jutt Vilsandi saarele. Kuulsime tädi Roosilt, et seal olnud isegi oma hümn, mida temagi vast natuke mäletab. Palusime tal muidugi kohe laulda niigipalju, kui tal meeles on. „Ma’p mõistagi laulda,” vastas ta tagasihoidlikult, „aga kui te just tahate, eks ma või siis teile nurutada.” Katkestamata voki tallamist, laulis ta meile „Vilsandi hümn” ja veel 7 laulu. Imestunud sellest, et magajalegi kassile jooksis hiir suhu, otsustasime kohe järele vaadata, millised on tulemused, kui kohe jahile minna.

15. JUULI oli pühapäev. Hommikupoole poleks me perenaise jutu järgi kedagi kodunt leidnud, sest kõik kogunevat surnuaiapühale. Otsustasime siis ka Roos-tädiga kaasa minna. Rahvast kogunes tõesti rohkesti – küll jalgsi, küll rataste, küll veoautodega. Küllastati üle hulga aja omaste haudu, aeti juttu eemal elavate sugulaste ja tuttavatega ning võeti osa ka jumalateenistusest. Meie perenaine ei paistnud aga eriti agar usuõde olevat ja lahkus enne jutluse lõppu.

Õhtupoole võtsime ette teekonna Liivakülla. Meie sihtkohaks oleva talu uksele tuli meile vastu vanem kõhnavõitu talunaine. Kuulsime, et talus elavat kaks Tangi Miinat. Kohe hõikas ta teisest toast oma vennanaise, kes hiljem, kui laulmiseks lahti läks, juhtivat kohta oma käes asus hoidma. Ta meheõde oli tagasihoidlikum, kuid laulude meeldetuletamisel näitas temagi küllalt suurt agarust. Lisaks kõigele näis tema kõige enam lugu pidavat just ehtsamatest rahvalauludest. Laulmislaadki oli tal nagu lihtsam ja lauludele lähenemine siiram, kuna tema vennanaise maitse oli kohalikes koorides laulmise tagajärjel n-ö veidi koolitatum. Siiski ei saa seda öelda sel määral kui Mänder Alma kohta, kellega hiljem Vilsandil kokku puutusime. Kirjutasime neilt seekord 10 laulu, nende seas paar hale-armsat ja ülejäänud – rahvalikud ringmängulaulud. Regivärsse aga kahjuks ei saanud.

16. JUULIL käisime kõigepealt alevi sidejaoskonnas pärimas teateid oma „rahalaevade” kohta ning ühtlasi uurisime välja Atla ja Undva busside väljumise ajad. Samuti võtsime ette külaskäigu piirivalve staapi, et hankida load Vilsandile sõiduks. See osutus lihtsamaks kui võisime arvata.

[Siin on küll tegemist tõsise enesetsensuuriga. Tegelikult istusime piirivalve staabi õuemurul ikka paar tundi, kuni meie tausta uuriti ja märkmeid kontrolliti. See, et käime ümbruses ringi, teeme mingeid märkmeid ja pildistame, äratas ilmseid kahtlusi. Väga kahju oli sellest, et meie film läbi valgustati. Nii ei jäänudki meil jälle fotosid lauljatest. Kõige naljakam oli aga see, et erilist kahtlust äratasid minu noodid. Piirivalveohvitser, kes meiega tegeles, polnud ilmselt enne kunagi noote näinud ja pidas neid mingiks šifreeritud koodiks. Tema üsna kurjale küsimusele, mis asjad need on, vastasin, et ноты. – Что за ноты?! Seletasin siis, et need on ümbruskaudsetelt inimestelt kogutud rahvalaulude meloodiad, näitasime ka Salmel kirjapandud laulude tekste. Seepeale käskis ta mul need ette laulda. Laulsin paar viisi. Siis jäi ikka rahule ja lõpuks saime ka loa Vilsandile minna.]

Õhtupoolikul panime jälle kirja mõne laulu meie perenaiselt.

17. JUULIL kohtasime juhuslikult postkontoris vilsandlasi, tegime tutvust ja kauplesime end nende paadi peale. Papisaarel, sadamas, kohtasime paadi „pärisperemeest” – alati optimistlikku Saškat. Rääkisime talle ära oma soovid ja eesmärgid ning istusimegi paati. Peagi olid loodud soojad suhted kohalike elanikega, kes juhtusid olema meie reisukaaslasteks. Reibas, rõõmsaloomuline, lahke, kaugeltki mitte „naljavaene saarlane”, vaid vastupidi – vägagi huumorimeelne, päikesepõlenud ja tuultes karastunud sitke ja töökas saarenaine – sellisena jäi algusest peale meelde Helmi Lambot. Kuidagi ei oleks võinud arvata, et ta oli hiljuti paar kuud haiglas lamanud ja on veelgi tõsiselt haige.

Tutvusime teistegi paadisolijatega – väliselt tagasihoidlikuma Ella Luubi, tema tütre, väikese terase Helju ja teistega saavutasime õige pea hea kontakti ja kuulsime neilt toredalt inimestelt nii mõndagi saare ja selle elanike kohta. Viimaseid olla saarele jäänud väga vähe, kuid vanu laule võivat sealt siiski leida.

Pärast seda, kui Saška oli 55 minutit vaeva näinud paadimootori käimapanemisega, õnnestus tal see. Kuid 5 minuti pärast seiskus see jälle. Tuli päris tublisti jõudu pingutada, et vastu tuult tagasi sõuda. Ronisime paadist maha, et oodata, kuni mootor ära parandatakse. Papisaarel istudes sõime leiba ja „piprasilku”, mida Helju kohalikust kalatööstusest hankis, püüdsime ennustada, kas jõuame õhtuks Vilsandisse või mitte ja suutsime Helju ema laulma meelitada. Nii kirjutasime siingi paar laulu.

Vahepeal õnnestus meestel mootor uuesti käima panna ja seekord jõudsimen enam-vähem õnnelikult Vilsandisse. Pärast piirivalves käimist asusime öökorteri otsingule.

Astusime sisse Lambot, Helmi poole ja palusime juhatada meid kuskile. Tema eestkostel jäeti meid öömajale samasse tallu. Majaperenaiseks oli siin Alma

Mänder – suur laulusõber ja aktiivsemaid tegelasi omaaegses Vilsandi laulukooris – kelle poole Roosi-tädi soovitaski meil minna. Samas elas ka Karoline All, kes samuti laulude meenutamisel kaasa aitas, hoolimata oma vanusest. Tõsi küll, välimuse järgi ei oleks talle kuidagi võinud nii palju aastaid anda. Ta oli nagu headuse ingel – hoolitsev, vastutulelik ja hell. Kõik see peegeldus juba ta tuhmides, kuid ometi nii ilmekates tumedates silmades ning kogu näoilmes.

Juba samal õhtul panime kirja mitu laulu. Laulsid kõik kolm – nii Helmi Lambot kui ka mõlemad vanainimesed. Tavaliselt alustas üks neist, enamasti Alma Mänder, teised aga ühinesid peagi, sest laulud olid tuttavad kõigile. Siiski kuulusid nende laulud uuemate hulka, päris vanu ei õnnestunud meil siin kuulda nüüd ega hiljemgi.

18. JUULIL võtsime ette ringkäigu mööda saart. Kõikjal hakkasid silma kiviaiad ja tuulikud. Viimastest töötas veel vaid üks. Siin-seal paistsid mahajäetud majade varemed ja metsa ääres seisis tühjana ning lagunevana kunagine vilsandlaste suveteater... Püüdsime kokku saada mõningate vanade saare-elanikega, keda meile oli juhatatud, kuid oli parajasti tööaeg ja isegi vanu inimesi ei olnud kodus. Meil õnnestus siiski kohtuda Lambot, Helmi emaga, kuid viimane kaebas, et tal olla halvatusena kõik peast kadunud. Palusime tal siiski veidi meelde tuletada ja lubasime hiljem sisse astuda. Õhtupoole kohtasime juhuslikult Maie Lambotit (Helmi tütar), kes oli vahepeal jõudnud juba vanaemalt paar meeldetulnud laulu üles kirjutada. Viisid saime hiljem „kodus“ (nimetasime nii muidugi jälle oma peatuspaika, sest üks vanasõnagi ütleb – kus kott maas, seal kodu). Kirjutasime sel päeval veel terve rea laule. Vahepeal aitas kaasa külla tulnud Emma Ulm, kes oli meist juba kuulnud ja tundis ise meie vastu huvi, enne kui meie jõudsimegi temaga kokku puutuda.

Pärast õhtusööki kogunes terve pere kööki. Otsiti üles vanad laulikud, meenutati endisi aegu ja endisi laule. Kirjutasime niikaua kui silm seletas. Ja ka päris pimedas ei tahtnud jutul ja laulul lõppu tulla.

Järgmisel hommikul lahkusime vilsandlastest parimate muljetega. Kihelkonnale jõudes äratasime tädi Roosi, kes oli parajasti pärast ekskursantide ärasaatmist magama heitnud. Jagasime temagagi oma reisimuljeid. Kuulsime, et temagi oli kunagi kolm aastat Vilsandis elanud ja teeninud majas, kus praegu asub piirivalve.

Puhkasime veidi ja seejärel läksime koos perenaisega alevisse. Kohtasime oma tuttavaid vilsandlasi – Arnot, kes oli meile jutustanud merelindudest jm, Sašat, kel olevat *prikas* meid tagasi viia jt.

Õhtupoole alustasime sõitu Tagamõisa poole. Sidejaoskonnas vihmavarjus seistes ja bussi oodates sattusime juttu ajama väga rõõmsameelse ja oma vanuse

kohta ülireipa eidekese Marie Tõruga Undvast. Kuulsime, et on varem osanud palju vanu laule ja avaldasime lootust, et vast temalgi mõni meeles on. „Ei ma`p tia küll midagi,” oli esimene lause, nagu tavaliselt ikka. Kuid pärastpoole uskus juba temagi, et küll pikapeale ikka mõni laul meelde tuleb. Lubasime talle tingimata hiljem külla minna.

Otsustasime endale ankrukohaks jätta Tagala koolimaja, mida aga hiljem väga kahetsesime. Üks kohalik õpetajanna juhatas meile klassiruumi, kuhu end sisse seadsime. Ühtlasi juhatas ta meile ka ühe aadressi, kust võiksime vast kuulda ühteist. See oli Õunapuu Marie. Tema iseloomustamiseks öeldi aga, et ta olevat väga omapärane naisterahvas [---]. Kui me ta aga kainena leiame ja temaga ümber käia oskame, siis heal juhul võivat me temalt ehk midagi saada.

Mõne aja pärast läksimegi Õunapuu talu otsima. See asus koolimajast mitte kaugel. Kohtasime Mariet maja uksele. Leppisime kokku, et tuleme ta poole homme õhtul tagasi. Selle aja peale jõudvat ta mõne laulu meelde tuletada ja siis olevat ka ehk rohkem aega. Kuid Sepise külas elavat üks suur laululind – Ida Algo. Kuna oli juba kaunis hilja, ei saanud me seda teekonda enam tol päeval ette võtta. Hakkasime mõtlema magamise peale.

Ööbimisolud olid seal küll üsna lõbusad. Nimelt polnud meil mingit magamisvarustust peale ühe suurräti. Pealegi ei saanud põrandale heita, sest see oli õlitatud. Konstrueerisime endale siis õpetaja lauast ja koolipinkidest mingi magamisaseme. Julgesin siiski ka omal käel veidi koolimajas ringi vaadata ja selle tulemusena leidsin ühe koti, mille suure võidurõõmuga tirisime oma asemele. Pead mahtusid ikka peale, natuke rohkem ka. Kuna me sellele kõrvuti ei oleks mahtunud, siis panime pead keskele kokku ja jalad muidugi olid mõlemalt poolt üle ääre. Järgmisel hommikul ärgates (õigemini lõplikult ärgates, sest tegime seda öö jooksul pidevalt) sirutasime tükk aega oma kangestunud luid-liikmeid. Üks häda oli meil veel: veidi eemal oli küll kaev, kuid puudus ämber. Kasutasime siis vinnamiseks konstruktsiooni limonaadipudelidest ja nõõrist.

Päev möödus meil üldse väga õnnetult ja tulemusteta. Ida Algot Sepise külas polnud kodus. Ta ema aga sõnas väga kahtlevalt: „Ei ma`p tea sest midagi, kas ta teile laulab või ei”, kui me lubasime teine kord tagasi tulla. Õhtul, kui Õunapuu Marie poole läksime, selgus aga, et ta oli sõitnud Sepise külla... Tahtsime Kihelkonnale tagasi minna, kuid õhtune buss oli juba ära läinud.

Kui eelmisel õhtul magama heites laulsime veel kaunis optimistlikult: „Kaks õnnist inimest said jälle taeva...”, siis seekord sulgesime oma silmad juba hoopis tagasihoidlikumas meeleolus.

Järgmisel varahommikul istusime bussile ja sõitsime Undvasse, lootes üles leida meie tuttava Marie Tõru. Selgus aga, et ta oli just heinamaale läinud. Teda ootama

jääda polnud mõtet, sest enne (järgmise) õhtuse bussi minekut ta tõenäoliselt veel poleks tagasi tulnud. Meie aga tahtsime tingimata samal päeval ära sõita, et järgmisel päeval Liivakülla jõuda, nagu see meil varem Tang, Miinadega kokku oli lepitud.

Kihelkonnale jõudes langesime suure rõõmu ja kergendustundega internaadi voodisse... Peagi läksime alevisse, et osta endale söögipoolist ja müüa ära tädi Roosi pudelid. Õhtupoolikul andsime Roosi-tädile Vilsandi hümni täielikud sõnad, mida ta meilt oli palunud. Vastutasuks saime 11 laulu.

22. JUULI oli pühapäev. See oli meile kõige õnnestunud päev kogu ekspeditsiooni vältel. Hommik rõõmustas meid juba kõigepealt ilusa ilmaga. Kasutasime seda muidugi päevitamiseks. Tädi Roosi istus ka meie juures õuel, laskis päikesel enda peale paista ja kudus kinnast. Ta oli vahepeal veelgi vanu laule meelde tuletanud ja moment nende ilmutamiseks oli meile kõige soodsam. Mul tuli nii mõniagi kord maha ronida keldri katuselt, kuhu end olin väga mugavalt sisse seadnud, et päikesele lähemal olla. Rikastasime oma kirjapanekuid jälle mitme laulu võrra.

*Hermine Tang Tallinnas laulupeol
1938. aastal. Erakogu*

Pärastlõunal seadsime oma sammud Liivaküla poole. Tang, Miina – see juhtivam laulumees – oli algul kuidagi nagu veidi tujust ära ja väga väsinud. Andis meile õlletegemise laulu sõnad ja paistis, et meie seekordne saak ongi otsas. Kuid asi polnud kaugeltki nii hull. Laul edenes järjest rohkem ja kui ta meheõde ka veel kaasa aitas, ei paistnud laulul enam lõppu tulevat. Kirjutasime seekord 25 laulu! Küll oli neid heinamaal meelde tuletatud, küll teiste käest küsitud, küll vanadest käsikirjalistest laulikute otsitud, mida ka meile näha toodi. Lõpuks tõi perenaine veel oma fotoalbumid, näidates oma perekonna ja lauluseltside pilte. Pärast 2-tunnist külasviibimist lahkusime sealt täieliku rahuldustundega.

Õhtul käisime veel kohalikus rahvamajas, kus demonstreeriti mingit kolhoositeemalist filmi. Sellele järgnes muidugi tants, mis ei pakkunud meile midagi eriti huvitavat, sest tantsiti täiesti linna moodi. Tantsuviisideks olid enamasti kaunis üldtuntud lood või nende muudetud järelaimeid nii tolaeagsest kui varasemast repertuaarist.

23. JUULI hommikupoolikul sadas vihma. Seepärast ei tulnud Viki külasse minnekust, mida olime plaanitsenud, midagi välja. Vilsandlastelt kuulsime nimelt, et seal elavat Kupli talus Ärna ja Liide Tihikud, kes teadvat jutustada ühest vanast sõdurist-laulumehest ja kes tõenäoliselt mäletavat ka tema laule.

Istusime siis kodus, meenutasime eilset päeva, laulsime eile Liivakülas kuulnud külapolkat, mis meile algusest peale väga meeldis oma lõbusa ja hoogsa meloodia tõttu ja vahelduseks venitasime ka mõnd haearmsat armastuslaulu. Ajasime jälle juttu Roosi-tädiga, kes laulis meile paar laulu vanapoistest ja joodikutest. Kuni hilisööni korrastasime oma märkmeid ja ma kirjutasin viisidele sõnad alla.

24. JUULI hommikul jätsime jumalaga Roosi-tädi ja Kihelkonnaga. Kingisepas külastasime jälle miilitsaosakonda ja täitevkomiteed, et vormistada oma dokumente. Kuna mingit võimalust samal päeval edasi sõita polnud, tuli see edasi lükata järgmisele hommikule. Siis õnnestus meil saada reisupiletid bussile.

Ja uuesti Kuivastu – Virtsu – Tallinn.... Seljataha jäi aga niipalju seninägematuid paiku, niipalju uusi tuttavaid, niipalju toredaid inimesi ja unustamatuid muljeid.

ROSALIE ÕUNPUU, Kihelkonna alev [Kihelkonna khk]

1. KUU PAISTAB ÜLE ILMAMAA

∴ Kuu paistab üle ilmamaa
ja üle metsa ka. ∴

∴ Seal kambris kena linnuke
on kullast tooli peal. ∴

∴ Seal metsas kena majake
ja majas kambrike. ∴

∴ Ja linnu nimi Lüsake,
ta kujub sukka seal. ∴

EKRK I 10, 395 (2) + 277/8 (2)

2. OH SA ILUS TAMMEKENE (ringmäng)

Variandid:

Oh sa ilus tammekene,
üksi kasvad oru sees.
Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
üksi kasvad oru sees.

Neiud sinu oksi murdvad,
mäe otsas seisad sa.
Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
mäe otsas seisad sa.

Murdke oks, mis on murda,
jätke ladvad järele!

Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
jätke ladvad järele.

Jätke ladvad lindudele,
röömulaulu lauljatel!

Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
röömulaulu lauljatel.

Sinna lendas kena ööbik
kuldse siidiriites.

Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
kuldse siidiriites.

Ei see olnud mitte ööbik,
see on tamme pruudike.

Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
see on tamme pruudike.

Pruut see istus tamme vilus,
valas härdast pisaraid.

Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
valas härdast pisaraid.

Punus pärga, mis on ilus,
pani pähe peiule.

Ui-a, ui-a, ui-ja-ja,
pani pähe peiule.

EKRK I 10, 395 (3) + 278/9 (3)

3. LAMBRIKUD, TÖUSKE ÜLES (kaanon)

Lamb-ri - kud, tõus-ke ü - les, sest kä - gu ku - kub ju, seal

kör - ges tae - va sü - les ju tõu - seb päi - ke - ne. Oh

tõus - ke ü - les, sest kä - gu ku - kub ju, ku -

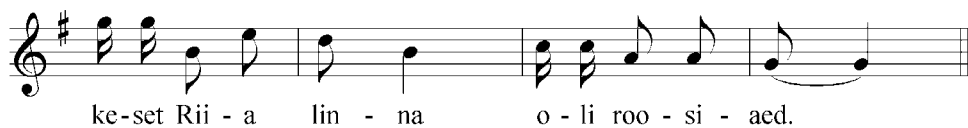
ku, ku - ku, ku - ku - ku, ku - ku - ku, ku -

ku, ku - ku, ku - ku - ku, ku - ku - ku!

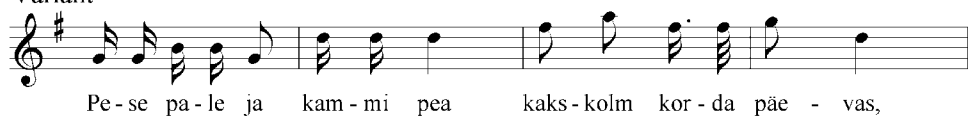
Seda lauldi neljakesti. Neid võib ka rohkem olla, aga neljast kohast hakatakse peale.

EKRK I 10, 396 (4) + 283 (4)

4. KESET RIIA LINNA (ringmäng)

Variant

∴ Keset Riia linna
oli roosiaed. ∴

∴ Seal ajas kasvas
üks kähar puuke. ∴

∴ Seal puu all itsid
kolm ilusad neidu. ∴

∴ Neiud nuttes ootsid
omal armast peigu. ∴

∴ Tule, vend, ja lähme
roosiaeda käima! ∴

∴ Mina, vend, võtan ühe,
sina, vend, võtad teise. ∴

∴ Kolmas jääb meist maha
roosiaeda nutma. ∴

∴ Neiu, ära sina nuta,
sinu õnn saab öitsma! ∴

∴ Pese palet ja kammi pead
kaks-kolm korda päevas! ∴

∴ Kolm korda nädalas
käivad kosilased. ∴

∴ Ennem sa ei saa välja,
valitse kolm sisse! ∴

[Sõnadele vastava tegevusega ringmäng.]

EKRK I 10, 396 (5) + 280/1 (5)

5. HÜÜAVAD PASUNAD

Hüü - a - vad pa - su - nad, tõus-ke ü - les, ma - ga - jad!

Lä - he - me, kar - jat - sed, met - sa mar - ju - le.

Met - sas on nii värs - ke öhk, met - sas peh - me sii - di - põhk,

met - sa sees, pöö - sas - tes sel - ge al - lik keeb.

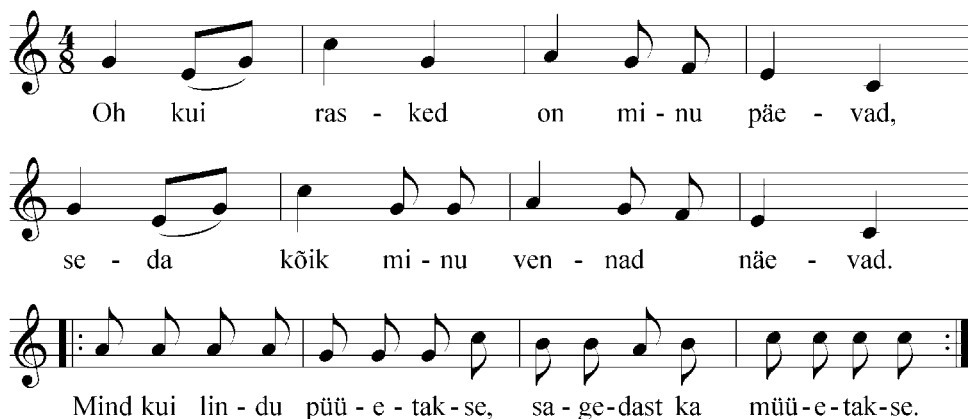
Hüüavad pasunad,
tõuske üles, magajad!
Läheme, karjatsed,
metsa karjale!

Metsas on nii värske öhk,
metsas pehme siidipõhk.
Metsa sees pöösastes
selge allik keeb.

Päike nii vagusi
vajub ikka edasi,
pilved ka ujuvad
üle metsa, maa.

Läinud päike loodele,
lähme koju, karjatsed!
Röömus meel ikka veel
kõnnib meie eel.

6. OH KUI RASKED ON MINU PÄEVAD

∴ Oh kui rasked on minu päevad,
 Seda kõik minu vennad näevad. ∴

∴ Mind kui lindu püüetakse,
 Sagedast ka müüetakse. ∴

∴ Täna sai mind jääger näha,
 Püüdis mulle tüli teha. ∴

∴ Küll mina kokka palusin,
 Haledasti hulusin. ∴

∴ Armas kokk, sa rasvamokk,
 Jääger on nii loll kui sokk, ∴

∴ Võiks tema huredad hulluks jääda,
 Rahvas teda välja naerda. ∴

∴ Ma ei ole paha teinud,
 Orasel küll olen käinud, ∴

∴ Haavaoksi närinud,
 Mööda metsi hulkunud. ∴

∴ [Viimaks sündis suurem häda,
 Sest et kokk ei kuulnud seda. ∴

∴ Poos mind üles varna otsa,
 Naha selle viskas metsa. ∴

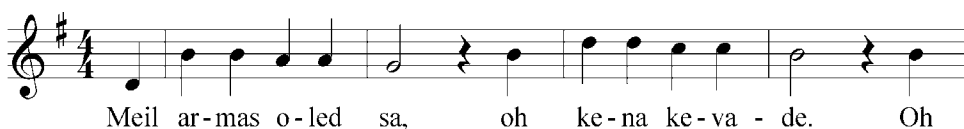
∴ Kui ta minu nahka nülgis,
 Tuhat tulist välja sülgis. ∴]

∴ Pärast praevarda pani,
 küpsetas mind niikui hani. ∴

[Tekst jääb pooleli. C. W. Freundliche originaalteksti vt lk 50–51.]

EKRK I 10, 397 (7) + 283/4 (7).

7. MEIL ARMAS OLED SA

ke-va-de, oh ke-va-de, oh ke-va-de, oh ke-va-de, küll
o-led i-me-i-lus, küll o-led i-me-i-lus, kui
lil-led aa-sal õit-se-vad ja lin-nud lau-la-vad, kui
lil-led aa-sal õit-se-vad ja lin-nud lau-la-vad. Tiu -
tiu, tiu - tiu - tiu, tiu - tiu, tiu - tiu - tiu, tiu -
tiu, tiu - tiu, tiu - tiu!

Meil armas oled sa,
oh kena kevade.

∴ Oh kevade, oh kevade, ∴
∴ küll oled imeilus, ∴

∴ kui lilled aasal õitsevad
ja linnud laulavad. ∴
∴ Tiu-tiu, tiu-tiu-tiu, ∴
tiu-tiu, tiu-tiu, tiu-tiu!

Meil armas oled sa,
oh kena kevade.

∴ Oh kevade, oh kevade, ∴
∴ küll sütitad sa südant, ∴

∴ kui karjad laantes uitavad
ja kellad kõlavad. ∴

∴ Kõll-kõll, kõll-kõll-lõll, ∴
kõll-kõll, kõll- kõll, kõll-kõll!

Meil armas oled sa,
oh kena kevade.

∴ Oh kevade, oh kevade, ∴
∴ küll sütitad sa südant, ∴

∴ kui pasunad on puhumas
ja püssid paukumas. ∴

∴ Pomm-pomm, pomm-pomm-pomm, ∴
pomm-pomm, pomm-pomm, pomm-pomm!

8. ÜKS JAHIMEES LÄKS METSA (ringmäng)

Üks ja-hi-mees läks met - sa, just ka - se-met-sa pool, üks
ja - hi-mees läks met - sa, met-sa just ka - se-met-sa puul.
Sui o - li kät - te tu - le-mas, ta-li o - li möö-da mi - ne-mas,
too-min-gad ja öi - e - pun-gad o - lid lah - ti mi - ne-mas,
too-min-gad ja öi - e - pun-gad o - lid lah - ti mi - ne-mas.

∴ Üks jahimees läks metsa (metsa),
läks kasemetsa põõl. ∴
Sui oli kätte tulemas,
tali oli mööda minemas,
∴ toomingad ja öiepungad
olid lahti minemas. ∴
∴ Neiuke läks roosiaeda, ∴
∴ noppis lilled, köitis kimpu,
andis oma peiuale. ∴

∴ Tal tee peal vastu tuli (tuli)
üks ilus tütarlaps. ∴
Sui oli kätte tulemas...
∴ Sée teretas ja küsis (küsis):
kus pool mu mõtted on? ∴
Sui oli kätte tulemas...
∴ Ei minu mõtted mujal (mujal)
kui kasemetsa põõl. ∴
Sui oli kätte tulemas...
∴ Kui kasemetsa jõuan, (jõuan)
siis sõrmust vahetan. ∴
Sui oli kätte tulemas...

Poisid laulsid nii: „Sui oli kätte tulemas, seapõrsad suremas...”

EKRK I 10, 398 (10) + 286/7 (10)

9. MÄE OTSAS KALJULOSSIS (ringmäng)

- ∴ Mäe otsas kaljulossis
öitses mul üks öieke. ∴
- ∴ Oh, neiu, ole nii lustilik
ja tantsi muga veel üks tükk!* ∴
- ∴ Lossi aken oli lahti,
armukene laulis sees. ∴
- ∴ Oh, neiu, ole nii lustilik...
- ∴ Aasta pärast läksin jälle
sedasama tutvad teed. ∴
- ∴ Oh, neiu, ole nii lustilik...
- ∴ Lossi aken oli kinni,
armuke ei laulnud siis. ∴
- ∴ Oh, neiu, ole nii lustilik...
- ∴ Surnuajal kõlas mulle
tumedalt üks tuttav hää. ∴
- ∴ Oh, neiu, ole nii lustilik...
- ∴ Olen lahti ilma vaevast,
tule sa minu juurde ka! ∴
- ∴ Oh, neiu, ole nii lustilik...

[*Täielikku vahelauluteksti vt nr 22.]

EKRK I 10, 398/9 (11) + 287/8 (11)

10. LONDONI LINNA KÖRGES TORNIS (ringmäng)

Lon - do - ni lin - na kõr - ges tor - nis,
 sealt vaa - tab nei - u me - re pool,
 Lon - do - ni lin - na kõr - ges tor - nis,
 sealt vaa - tab nei - u me - re pool.
 Lil - led ja lin - nud kõik ä - ra on läind,
 as - ja - ta o - len neid ot - si - mas käind.
 Öö - bi - ku - lau - lu ja lil - le - de - ga
 ta - han, oh kal - lim, sind ter - vi - ta.

∴ Londoni linna kõrges tornis,
 sealt vaatab neiu mere põöl. ∴
 Lilled ja linnud on ära kõik läinud,
 asjata olen neid otsimas käinud.

∴ Ööbiku laulu ja lilledega
tahan, oh, kallim, sind tervita. ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

∴ Ja mis ta näeb sial vete pinnal?
Sial reisib reisijate laev. ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

∴ Selle laeva pial tema armuke,
kis reisib ära kaugele. ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

∴ Oh, kuule, kallim, mis mina palun,
ära mine minust kaugele! ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

∴ Sée laev läheb Põhja'meerika,
kus taevani on lumemäed. ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

∴ Ei kuule sa seal linnulaulu,
ei kuule vete kohinad. ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

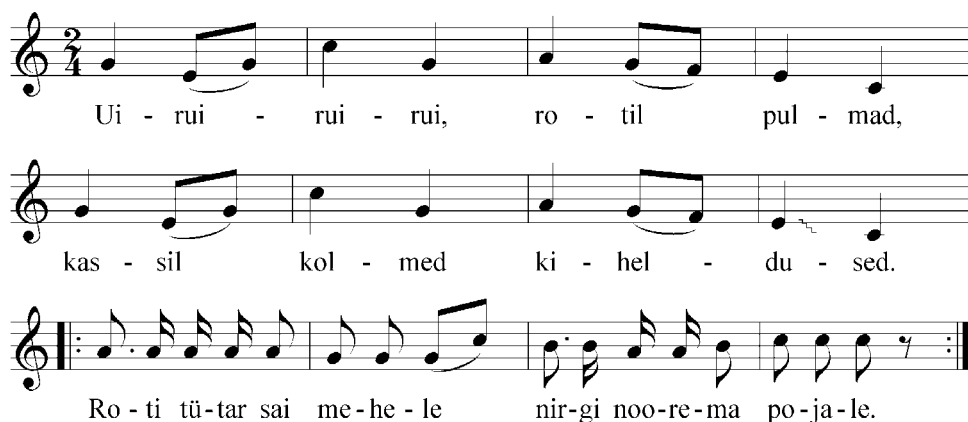
∴ Must muld, sée saab sind kinni katma
ja lilled hauda varjama. ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

∴ Ma hingam musta mulla põues,
oh, tule sa mu juure ka! ∴
Lilled ja linnud on ära kõik läinud...

EKRK I 10, 399 (13) + 281/2 (13)

11. UI-RUI-RUI-RUI

Mu emal oli veel üks laul, mis ta lastele ikka laulis:

Ui - rui - rui - rui, ro - til pul - mad,
kas - sil kol - med ki - hel - du - sed.
Ro - ti tü - tar sai me - he - le nir - gi noo - re - ma po - ja - le.

Ui-rui-rui-rui rotil pulmad,
kassil kahed kiheldused.
∴ Roti tütar sai mehele
nirgi noorema pojale. ∴
∴ Küll sääl olid uhked pulmad. ∴

∴ Hunt oli uute saabastega,
karu oli karuste kingadega. ∴
Lehm oli leedi vassikaga,
lammas laugi tallega.
∴ Hobu hiiru varsaga
ja siga seitsme pörssaga. ∴

EKRK I 10, 399/400 (4) + 283 (14)

12. OH LAULUHÄÄL

Oh lau-lu-hääl, oh laul-mi-ne, sa Loo-ja ar - mas and-mi-ne, sa
mu-re - pil - ved ka - u - tad ja me-re - lai - ned vai - gis-tad, sa
mu-re - pil - ved ka - u - tad ja me - re - lai - ned vai - gis-tad.

Oh lauluhääl, oh laulmine,
sa Looja armas andmine,
sa murepilve kautad
ja murelained vaigistad.

Kui käo kukub puude pial,
me laulame siin puude all.
Meil loodud laulja linnu keel,
sest laulgem, kunni kustub meel!

Mul loodud laulja linnukeel,
sest laulgem, kunni kustub meel!
Kui löö laulab pilve pial,
me laulame siin pilve all.

EKRK I 10, 400 (15) + 283/4 (15)

13. MU ISAMAA ARMAS (ringimängulaul)

Mu i - sa-maa ar - mas, kus sün - di - sin ma, sind
ar-mas-tan ma jär - jest ja kii-dan lau - lu - ga, sind

ar-mas-tan ma jär - jest ja kii-dan lau-lu - ga. Hur -

raa, need nei-ud e-la-gu ja klaa-sid kok-ku kõ-la-gu, hur- kõ-la-gu! Kus

on need pi - li - män-gi - jad, mi-na viin need nei - ud tant - si - ma.

Mu isamaa armas,
 kus sündinud ma,
 :: sind armastan ma järjest
 ja kiidan lauluga. ::

:: Hurraa, need neiud elagu
 ja klaasid kokku kõlaga. ::

:: Kus on need pillimängijad?
 Mina viin need neiud tantsima. ::

:: Nuta, poiss ja kurvasta,
 sina seda neiud mette ei saa! ::

Ei seedred ei palmid
 ei kasva me maal,
 :: meil siiski kenad männid
 ja kuused-kased ka. ::

:: Hurraa, need neiud elagu...

Ei hõbedad, kulda
 ei leita me maal,
 :: vaid viljakandjad mulda
 on küllalt leida igal pool. ::

:: Hurraa, need neiud elagu...

Oh, öitse veel kaua,
 mu isade maa,
 :: see maa, kus palju vahvust
 ja vaimuvara ka! ::

:: Hurraa, need neiud elagu...

Su hooleks end annan,
 sul truuiks ma jään,
 :: kunni ma ükskord suren
 ja oma hauda läen. ::

:: Hurraa, need neiud elagu...

14. KUI TULEVIKU TUULTE TIIVUL

Kui tuleviku tuulte tiivul
ma rändan kodust kaugele
;: ja tähtedelt ma taevavõlvil
näen teed Atlandi laenetel. ;:

Laev ujub aga täies seilis,
kui luige liigub edasi.
;: Mul rinnus aga valutunne,
ma'i tia, mil tulen tagasi. ;:

Kui ükskord jälle kaugelt võõrsilt
ma rändan isakoduse,
;: nii tormiline elulaene
mind paiskab Eesti pinnale. ;:

Siis tuli mulle vastu neiu,
keda olin enne armastand.
;: Tema kõrval kõnnib teine peiu,
ta on mind ära unustand. ;:

Jää jumalaga, petis noormees,
jää jumalaga, petis pruut!
;: Jää jumalaga, vale sõprus,
jää jumalaga, priius kõik! ;:

Nüüd kurvalt pööran kodul selja
ja lähen uuest merele.
;: Lään ära kaugel, võõra ilma,
kus ma pole tüliks sinule! ;:

Seda laulu lauldi ikka, kui ma alles noor veel olin. See on üks meremehelaul.

EKRK I 10, 401 (19) +300/301 (20)

MIINA (Härmeline) TANG, 58 a ja MIINA (Härmeline) TANG, 65 a,
Kihelkonna v Liivaküla [Kihelkonna khk]

Ülal: Hermine Tang.

All: Miina Tang (vasakult esimene Helga Luup, süles koer Kuti, Jaan Tang, Hermine Tang ja Miina Tang kodus Kusta talus). Erakogu

15. METS JA MAA KÖIK HINGAB UNE SÜLES

Mets ja maa kõik hin-gab u - ne sü - les ja
 maa - il - ma ka - tab tu - me öö.
 Kuu see tõu - seb tae - va ser - valt ü - les,
 lõ - pe - tud on kõik see päe - va töö.

Mets ja maa kõik hingab une süles
 ja maailma katab tume öö.

∴ Kuu see tõuseb taeva servalt üles,
 lõpetud on kõik see päeva töö. ∴

Metsa ääres kõnnib kena neiu,
 süles kannab väikest lapsukest.

∴ Aga ise härdasti ta nuttis,
 ütles kallistades lapsele: ∴

Maga, laps, oh, viimist kord mu süles,
 ei sind enam kanna minu rind,
 ∴ sest et siis, kui ärkad unest üles,
 ei sind enam varja minu rind. ∴

Sina oled armu keeldud vili,
 vanemate patud kannad sa.
 ∴ Ehk küll südames mul põleb tuli,
 siiski pean maha jätma sind. ∴

Sinu pärast pian tundma häbi,
 sellepärast maha jätan sind.

∴ Könni üksi ilmaelust läbi,
 niikui üksik mahajäetud lind" ∴

Väikse maja poole neiu kõndis,
 pani lapse ukseläve pial.

∴ Selle lapse rinnal seisis kiri:
 „Jää sa isaks talle surmani!" ∴

Helde taevasa sulle olgu
 juhatajaks siinsel eluteel.

∴ Tema arm sind ilmas juhatagu
 õnnetuma ema asemel! ∴

16. SEE MONOPOL ÜKS ARMAS KOHT

See monopol üks armas koht
seal väikse linna sies,
kust viina võtmas käivad kõik,
nii naine kui ka mies.

Roheline silt ja koltsed kirjad,
koldne number ies,
see paistab kut üks taevataht
igäühe silma ies.

Kui monopolist tulen ma,
siis olen kuulus mies,
mul saapad jalas läikivad,
pinsakil augud sies.

Mul väravas tuli vastu eit,
tal seljas oli luud,
ta andis mulle luuavart,
lõi lõhki silmad-suud.

Siis panin aga eide vastu maad,
et vändid välkusid,
et Kiis ja Muri voodi all
au-kiitust hõiskasid.

Sée on üks jõõdigu laul.

EKRK I 10, 404 (29) +303/4 (22)

SM F 3761:2532

17. VANAPOISS ON PÖRGUNUI

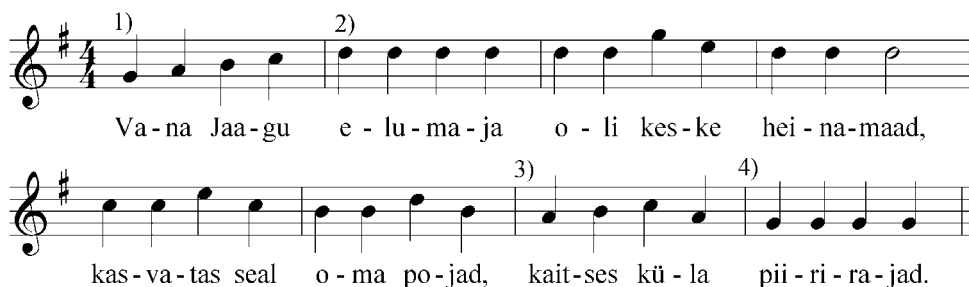

∴ Vanapoiss on pörgunui,
 vanatüdruk taevatui. ∴
 Vanapoiss on pörgus,
 tuletukk tal kurkus,

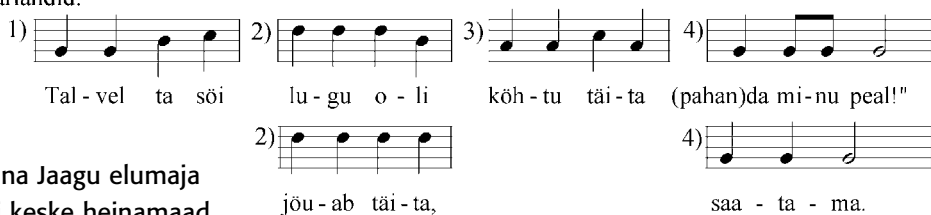
vanatüdruk on taevas,
 kuldkee tal kaelas.
 ∴ Vanapoissi aga vaevati
 ja igatpidi piinati. ∴

EKKR I 10, 403 (28a) + 305 (23)

18. VANA JAAGU ELUMAJA

Variandid:

Vana Jaagu elumaja
 oli keske heinamaad,
 kasvatas seal omad pojad,
 kaitses küla piirirajad.

Mis seal viga kasvatada –
 lehmamullik, kitsed ka,
 lambatalled sigitada,
 seapörsas pidada!

Jaanipäini Jaagu loomad
 käivad ikka heinamaal,
 kui siis külarahvas toovad
 oma vikat heinamaal.

Neljaks nädalaks nüüd pidi
Jaan ka loomad ajama
külarahva karja ligi,
karjamaale saatama.

Öhtu hilja, kes siis vaatab,
kits ja lambad heinamaal,
vara koidul lehmik võtab
köhtu täita metsa all.

Kitsed söönud niikui pullid,
lõbusasti kasvavad,
lambad, sikud rasvarullid
lihunikul kõlbavad.

Jaagul-Liisul leiba, raha
oli ikka rohkest käest,
aga külast sõna paha
sai, mis hoolida on sest.

Laulgem, kuidas lugu oli
aasta kolme-nelja eest.
Kitsedele kohus tuli
ilmast minna igavest.

Jaagu abikaasa Liisu
rääkis läbi selgesti,
röömu tundis vana kiisu,
et tal tuleb värske pääv.

Keda Liisu mõistnud välja,
pidi ette astuma,
kitsedel ei olnud nalja,
pidid ilmast lahkuma.

Jaan siis nuga vaheks tegi
köhatades kärmesti,
läks siis kitselauda ligi,
mõnel tuli tunnike.

Liisu tuleb toast välja
hüüab: „Jaak, mis oled teind!
Peo kitsel hinge välja
oled võtnud, mis sa teind!”

Kits veel Jaagu jalgul siples,
pea suitses paku peal
„Aga, Liisu!” Jaak siis ütles,
„ära pahanda minu pial!”

Usinasti ruttu võttis
kitse pea, mis verine,
Jaak siis kitse kaela tõstis,
pani kokku targasti.

Surnud loomal eluvägi
tuli jälle tagasi.
Juba kõnnib kits. Siis nägi
Jaan, et pea on teisiti.

Kogemata juhtus ime,
mis ei kuulda kuskil pool,
aga käies oli pime,
silmad vaatsid taeva pool.

Uuel kitsel vaene lugu
käies, süües siit ja sealt,
rohtu maast ei saanud suhu,
lehti noppis põõsa pealt.

Talvel ta söi karsist* heinu,
silmad läksid puru täis,
lõi end vahest vastu seina,
kui ta mööda lauta käis.

Imelik küll oli näha:
kitsel sarved kurgu all,
mõni kohkus, kukkus maha,
ütles: „Tont on meie maal!”

Armsad vennad, noored, vanad,
pange lugu tähele!
Kui ei ole төesõnad,
siis ta vale ometi.

Kis teid tööga jõuab täita,
kust see piab tulema?
Aega on meil nalja heita,
aega kurbdust kaebada.

19. ÜKS KÕRGLANE VRITTER SEAL PRANTSUSEMAAL

Üks kõrg - la - ne vrit - ter seal Prant-su - se - maal, kis
 sõ - jas o - li sõ - dind ja vap - raks o - li saand, o - ma
 möe - ga ja o - da o - li pruuk - ki - nud east ja
 kuul - sa - maks saa - nud o - ma ven - da - de seast.

Variandid

1)

mind ol - gu

2)

he - li - se - sid

3)

hüü - dis: "Oh

Üks kõrglane vritter seal Prantsusemaal,
 kis sõjas oli sõdind ja vapraks oli saand.
 Oma möega ja oda oli pruukind ta heast
 ja kuulsamaks saanud oma vendade seast.

Ta oli nii mitugi koledad ööd
 seal üle ju eland oma võitluse sees.
 Need sõnumid käskjal tal laagrisse tõi,
 mis vritteril paljugi kurvastust tõi.

See käskjal seal sõitis nii kiirest kui tuul
 ja vritter ka kihutab vastu kui kuul.
 Ja kummardades hüüdis ta käskjala põöl:
 „Oh, ütle, mis sõnumid mulle sa tööd!”

„Mu härra, see sõnum on raske nüüd ees,
 sest koguge endid ja olgem kui mees.
 See sõnum on piinlik*, mis tooma pian teil:
 teie tüdar on salaja käima pial saand.”

Kui vritter neid sõnu siis kuulda nüüd sai,
siis otsekui halvatud seisma ta jäi.

Ta hüüdis: „Oh, sadula pange mu ruun!
Oh häda ja kurvastust, mure on suur!”

Siis vihaga sadula üppas ja läks.

Kui lossi ta jõudis, siis hüüdis ta vast:

„Oh, ütle minu saadan, kes röövis sinu au!
Ehk muidu saad tunda minu koledad nõu!”

„See sõnum on vale, mis käskjalg sul töi,
mina olen nii puhas kui Jumal mind löi!
Nii hüüdis noor neiu ja salgas oma süüd.

Seal isa siis vaikselt teda kõrvale viis,
ja sõitles ta tüdart seal lainte pial siis
ja viis teda metsa sel koledal ööl
ja kibuvitsa oksaga peksis teda seal.

Pea nõrkusest kadus noore neiukse hääl,
ta hüüdis: „Oh, Jumal, halasta minu pial!
Säh, võta see lapsuke, hoia ta heast.
Sest ta on ju kuninga Formanni soost.”

Kui aasad oli haljad ja lehtes olid puud
ja lauludki helisesid lindude suus,
siis sõitis noor kuningas, õnnetu mees
ja leidis oma tuttavad vritterid eest.

„Oh, keiserlik kõrgus, see röömustab mind,
olgu siiski, kui piinlikult tuksub minu rind.
Oh, vaata seda küngast, kis hingab tema all,
kus kollased lilled on öitsemas pial!”

Siis kuningas kargas seal vritteri pial
ja möegaga tükkideks raius teda sial.
Ta hüüdis: „Oh, sure, sa õnnetu mees,
mis tegid minu kallimal, sure minu ees!”

*piinlik – piinarikas

EKRK I 10, 405 (31) + 310/4 (26)

20. ÜHEL ILUSAL LAUPÄEVA ÕHTU A'AL (ringmäng)

∴ Ühel ilusal laupäeva õhtu a'al
läks peig oma pruudiga. ∴

∴ Kas lubad truudust vandu mul,
muidu on sul viimne tund! ∴

∴ Nad läksid välja kõndima,
kus vesi vulises. ∴

∴ Peig ütles oma pruudile:
ära truudust vannu tal! ∴

∴ Nad sinna maha istsid
ja vette vaatasid. ∴

∴ Mõrtsuk võttis taskust röövlinoa,
lõi pruudil kaenlasse. ∴

∴ Nad armujuttu ajasid
ja noppisid lillesi. ∴

∴ Pruut kukkus maha kummuli
ja uinus korraga. ∴

∴ Siis tuli välja metsa seest
üks hirmus mörtsukas. ∴

∴ Peig võttis oma pruudi säält
kandis surnuajale. ∴

∴ Ja ütles: „Tere, peig ja pruut,
kas tunnete ka mind? ∴

∴ Kolm ööd, kolm päeva leinas peig
oma pruudi haua peal. ∴

∴ Kolm ööd, kolm päeva olen ma
teid järel luuranud. ∴

∴ Selle paiga maha jättis ta,
läks kloostri elama. ∴

∴ Mul täna õhtul paras aeg,
kus ma teid kätte saand. ∴

∴: Kõik kurvad laulud laulis ta
ja elas pruudita. ∴:,

[Sellele laulule lauldi vahele: „Sinilill, murrar sind...”]

21. SINILILL, MURRAN SIND (vahetrall)

[Ringmängu vahelaul, lauldi „Mäe otsas, kaljulossis...” vahele.]

Si - ni - lill, mur - ran sind, kal - lis lill, kas tun - ned mind?
 Öit-se, noor, ja hal - jen - da, ku-ni kord ko-du-maa-le jõu - ad sa.

Sinilill, murransind,
 kallis lill, kas tunned mind?
 Öitse, noor, ja haljenda,
 kuni kord kodumaale jõuad sa!

Mina sain naise niikui nuku,
 tule ääres ta ei tuku.
 Võta naine Sörvemaalt,
 siis saad silku odavalt!

EKRK I 10, 406 (33a) + 316/7 (28)

22. OH, NEIU, OLE NII LUSTILIK (vahetrall)

[Ringmängu vahelaul, lauldi „Mäe otsas, kaljulossis...” vahele.]

Oh nei-u, o-le nii lus - ti - lik ja tant - si mu - ga veel üks tükk, oh
 nei - u, o - le nii lus - ti - lik ja tant - si mu - ga veel üks tükk!

∴ Oh, neiu, ole nii lustilik
 ja tantsi minuga veel üks tükk! ∴

∴ Ja veel üks tükk ja veel üks tükk
 ja tüki piale veel üks tükk! ∴

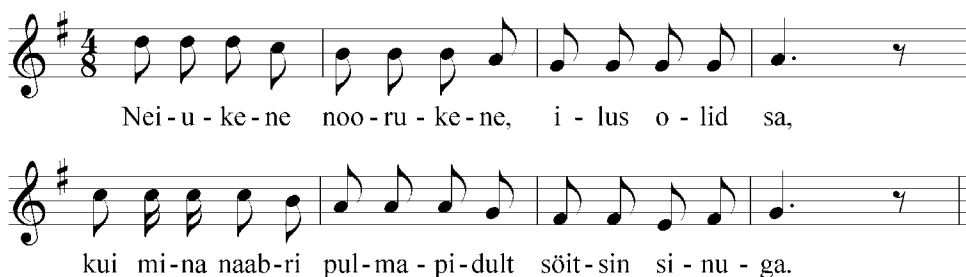
∴ Või arvad sa, et kardan ma
 su vastu tulla tantsima? ∴

∴ Mina tantsin jah, mina tantsin jah,
 mina tantsin ükskõik kellega. ∴
 (var: mina tantsin oma daamega).

EKRK I 10, 406 (34) + 317 (29)

**MIINA (HÄRMELINE) TANG, 58 a, MIINA (HÄRMELINE) TANG, 65 a
ja VIIA KOKK, Kihelkonna v Liivaküla [Kihelkonna khk]**

23. NEIUKENE NOORUKENE (vahetrall)

Neiukene noorukene,
ilus olid sa,
kui ma naabri pulmapidult
sõitsin sinuga.

Läbi kena kasemetsa
läks siis läbi meie tee.
Salaviisi ööbik laulis,
laulis sinule.

Vaikselt ütelda siis tahtsin,
neiukene, sul:
„Jää sa ikka truuviks mulle,
mulle öitse sa!”

Aga hobu jooksis ruttu,
vanker veeres nii.
Sõnad sulasivad suhu
jäivad pooleli.

Mõneks ajaks saatus ära
kodumaalt mind viis.
Tulles tagasi ma tahtsin
tervitada sind.

Aga ei sa öitsnud enam,
ei sa naeratand.
Eksind eluradadele
närtsind olid sa.

EKKR I 10, 406 (35) + 318/9 (30)

24. OH SINA VANAPOISINUI (vahetrall)

Oh sina vanapoisinui,
ära söi kõik pere või,
püti piima peale jõi
ja silgud vastu seina löi.

Tema leiba löikas nööriaga,
sõi suppi sussikannaga,
kõik neiud teda uskuvad
ja tema piale loodavad.

EKRK I 10, 407 (38) + 319 (31)

25. KODU AGA KOPLIS (vahetrall)

Ko-du a-ga kop-lis jär-ve kal-dal män-gis Mi-ku Man-ni - ga,
is - tus maas ja kor - jas lil - li väik-se lil - le - vaa - si - ga.
Vaat, seal ee-mal on üks lill, see mi-nu selt-si - li - ne on.

EKRK I 10, 407 (39) + 320 (32)

26. ÜKS NEITSIT KÕRGE MÄE PIAL (Kolm krahvi)

Üks neit - sit kõr-ge mä-e pial ju vaa-tis me-re pool. Üks
i - lus laev, see u - jus sial, ei tia, kis lae-va pial.

Üks neitsit kõrge mäe pial
ju vaatis mere pool.
Üks ilus laev, see ujus sial,
ei tia, kis laeva pial.

Pia lasti ankur merese,
laev seisis liikmata.
Kolm krahvi tulid paadiga
sealt mäele jõudsasti.

Kui tema juurde jõudsid nad,
siis noorem nende seast
tal andis klaasist rüübata
täis magust viinakest.

Ja võttis sõrmest sõrmukse,
mis oli selge kuld,
ja andis seda temale
ja ütles armsast tal:

„Oh, ära põlga õnne sa,
minu armas lapsuke!
Teid tahan pruudiks kosida,
töest nalja ma ei tee.

Ja räägi kodus emale
ja näita sõrmust tal,
ma arvan, et see temale
on tõesti õnneks küll!”

Ta täitis käsku kärmesti
läks koju rutuga
ja näitas sõrmust emale
ja ütles kartmata:

„Üks krahv, kis tuli laevaga
mind tahab kosida
ja saatis su käest küsima,
kas seda lubad sa?”

Sai tüdruk luba küsinud,
siis kostis ema nii:
„Kui krahv sind omaks arvanud,
ei keelata mina või!”

Krahv läks ka luba küsima
nüüd oma vanemilt.
Ta isa käest sai viha
ja vennalt vastumöölt.

Krahv ruttas pruudi juurde sealt
nii kurva meelega
ja tõstis nuttes oma häält
ja ütles pruudil nii:

„Ei või mina võtta sind,
ei sa minu jäädav pruut,
sest sinu seisus madal on
ja mina krahvi poeg.”

„Kui olen mina halvast soost
ja teie krahvi poeg,
siis tahan kloostri minna ma,
jään nunnaks eluaeg.”

Kui ütles, nõnda tegi ka,
läks kloostri elama.
Seal haigeks jäi ja suri ta
kolm päeva järele.

Ei teadnud krahv, et surnud pruut,
vaid mõtles eneses:
„Mina lähen teda vaatama,
mis teeb ta kloostri sies.”

Kui kloostri ligi jõudsid nad,
siis kanti surnutöld.
Kõik kandjad kurvalt laulsid
ja viisid kabeli.

Krahv kandjatelt nüüd küsis:
„Kes kloostri surnud on?”
„Üks krahvi pruudike,
kes hilja siia tulnd.

Pöölhaige ta ju oli siis
ja suri peagi.
Kolm päeva siin ta olla sai,
nüüd läinud magama.”

Krahv küsis: „Mis ta nimi on?”
Nad vastasid: „Loviisa.”
Krahv ehmatas ja ütles siis:
„Minu õnn on otsas ka!”

Ja oma suures mures ta
veel ütles kutsaril:
„Vi tervist minu kodusse,
ma suren valuga!”

∴ Ja oma mõega tõmbis
ja pistis südame. ∴
Krahv rahus haudas magab
nüüd oma pruudiga.
Ei tunne isa kurjust,
ei venna kadedust.

See mees, kes seda näinud,
kuis lugu olnud seal,
see selle laulu teinud,
mis praegu lõpeb teal.

EKRK I 10, 407 (37) + 320/5 (33)

27. MITU ASJA LÄHEB TARVIS (Ölletegemine)

Mitu asja läheb tarvis
ölletegemisele.
Kõigepealt sèe kallis tervis
töõbri talumisele

Tahad sa nüüd kuulda saada,
mis need teised asjad on?
Seda kõike võin ma öelda,
kuule nüüd, kui kuulutan!

Esmalt maged*, mis on heaks
sõreks jahuks jahvatud,
ölleto juures piab,
teiseks vesi keedetud.

Kolmandamaks humalad
naela kaks käib vaka pial.
Ja siis palu Jumalad,
et ta õnne annab tööl!

Minu silm kõik seda nägi,
kui need asjad seerati.
Meite taat, kui õlut tegi,
mind siis abiks võeti.

Poolest ööst mind üles aeti,
pandi katel tulele.
Kurnatörs see üles seati,
keedeti vett meskile.

Kurnatörde aeti kokku
humalad ja meski ka.
Pikka küna nii kui paku
törre alla kandsin ma.

Piasteti siis naga** lahti,
virret törde tõsteti.
Küll seal oli mitu jahti,
ikka veel vett keedeti.

Katlatäis üksteise järke
hästi läbi keedetud.
Ei see polnud mitte kerge,
kõik sai ära talutud.

Kui see naga kinni kukkus,
minu mure murtud nüüd.
Taadi suu just nagu lukkus.
Mina mõtlen, mis tal nüüd –

silmad kinni, juuksed sakkus
istub paku otsa pial.
Memm see tuli, süüa pakkus,
taat ei tahtnud mitte veel.

Tõusis üle tõrre ääre
maitses, mekkis, maigutas.
Valas virret ühte toopi
töömest*** sisse tilgutas.

Musutades muljus mokad
neiu nägu näitis ta.
Südames tal mureokkad,
neid seal tahtis salata.

Veerand tunni aeg läks mööda.
Memm see tuli kambrisse,
tahtis taati sööma hüüda,
astus sisse kärmesti.

„Hõissa, poisid, ölut käib!”
hüüdis taat nüüd rõömuga.
Küll meil varssi anda täib,
kallis eit, veel kannata!

Ei nüüd polnud enam jahti,
murepilved mööda läind,
taadi keeleköidik lahti,
kes see oli seda teind?

Isa arm kõik seda teinud,
meie töö on korda läinud,
kes on ise ölut teinud,
ja ka kurbdust, rõömu näind.

Aga meie märjast tuli
kõige kangem ilma pial.
Kes kord seega kokku juhtus,
see äi seisnud jalge pial.

Noh, kortel anti vanadele,
lapsed, need said koostaga****,
kus tilk kukkus, sinna jälle
kärna kord sai sündima.

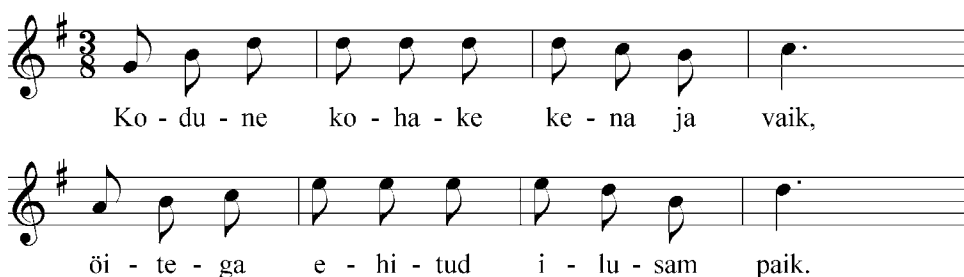
*maged – linnased
**naga – prunt, kork
*** töömes – pärm
****koost – lusikas

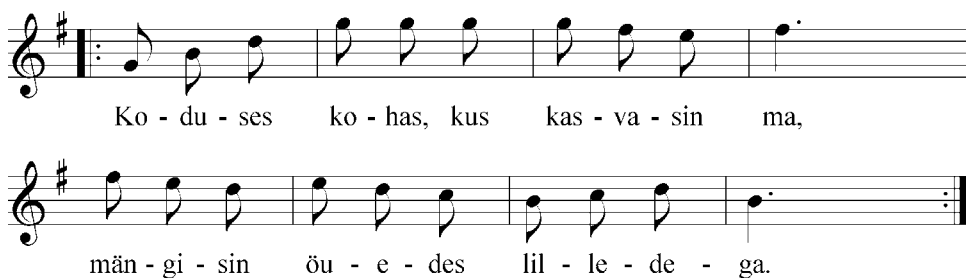
Nooremad seda laulu ei oska. Seda lauldakse talgutel, pidudel ja siis on igavene maru jant kohe.

EKRK I 10, 408 (40) + 325/9 (34)

28. KODUNE KOHAKE, KENA JA VAIK (vahetrall)

[Vahelauluks laulule „Üks kask meil kasvas öues.”]

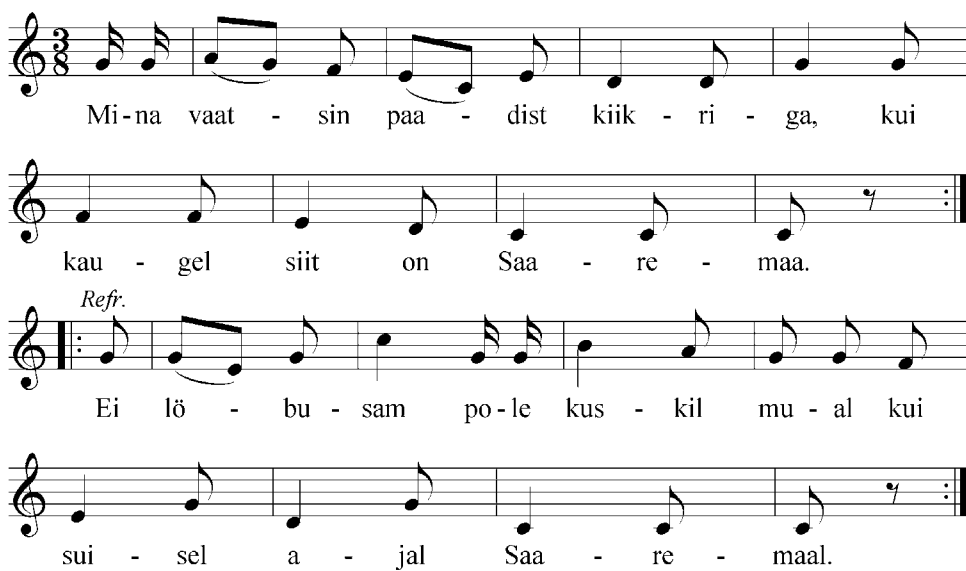

Kodune kohake kena ja vaik,
õitega ehitud ilusam paik.
.: Koduses kohas, kus kasvasin ma,
mängisin õuedes lilledega. :.

Ei tunnud seal rõõmu, ei kurvastust hing,
ei aimanud ammugi lapselik hing.
.: Koduses kohas, kus kasvasin ma,
mängisin õuedes lilledega. :.

EKRK I 10, 408 (41) + 329/330 (35)

29. MINA VAATSIN PAADIST KIIKRIGA

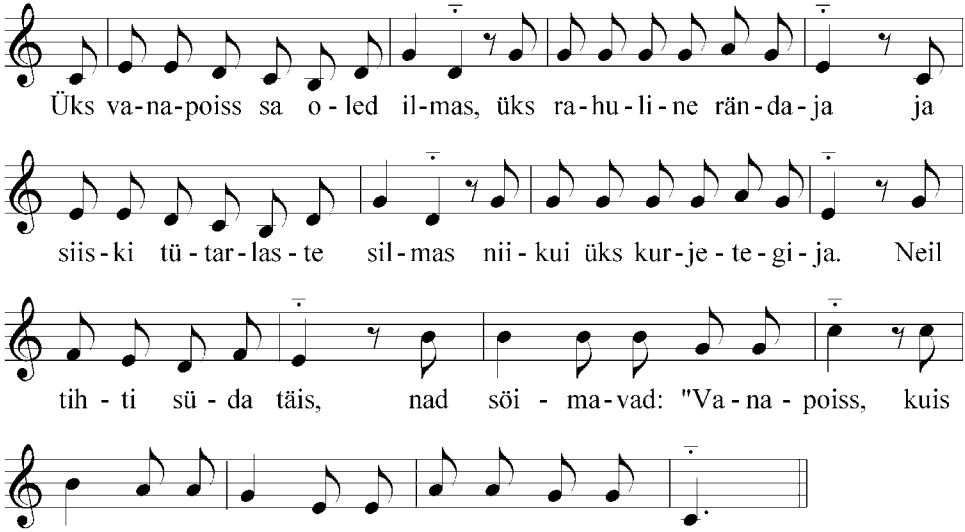

.: Mina vaatsin paadist kiikriga,
kui kaugel siit on Saaremaa. :.
.: Ei lõbusam pole kuskil mual
kui suisel ajal Saaremaal. :.

.: Minu pruut oli valge nagu tui,
tema juures ma pole käinud sui. :.
.: Ei lõbusam...
.: Tal mustad juuksed, valge kael,
ja kaila ümber sammetpael. :.
.: Ei lõbusam...

EKRK I 10, 408 (42) + 330 (36)

30. ÜKS VANAPOISS SA OLED ILMAS

Üks va-na-poiss sa o - led il-mas, üks ra-hu-li-ne rän-da-ja ja
 siis-ki tü - tar-las - te sil-mas nii - kui üks kur-je - te-gi-ja. Neil
 tih - ti sü - da täis, nad söi - ma-vad: "Va - na - poiss, kuis
 oo - tad ja vaa - tad, et sa ei võ - ta naist!"

Üks vanapoiss sa oled ilmas,
 üks rahuline rändaja
 ja siiski tütarlaste silmas
 niikui üks kurjategija.
 Neil tihti süda täis,
 nad söimavad: „Vanapoiss,
 kuis ootad ja vaatad,
 et sa ei võta naist!”

Need neiud kõik on ära kuultud,
 mul pole minna kusagil,
 kõik minu eest on ära võetud,
 nüüd olen ilmas üksinda.
 Siin olen vanapoiss,
 ma suren vanapoiss,
 Oh, neiud, oh, neiud!
 oh ärge leinake!

EKRK I 10, 408 (43) + 331 (37)

31. MINU AKNAL LAULIS LAULULIND (vahetrall)

∴ Minu aknal laulis laululind
 ja sundis kirjutama mind ∴
 ∴ üht kirja kena neiule,
 kis aastad kahekümnene. ∴

∴ All orgus jooksis jõesuu,
 tema kaldal kasvis pärnapuu. ∴
 ∴ Puu okstel laulis laululind
 ja sundis kirjutama mind. ∴

Viisil: „Ma vaatan paadist kiikriga”. See passib igaühele vahele laulda. Kõige rohkem „Mu isamaa armas”.

EKRK I 10, 332 (38)

32. KETT KÖLISEB JA ANKUR TÖUSEB ÜLES

Kett kõ - li - seb ja an - kur tõu - seb ü - les ja

ve - si läi - gib lae - va vöö - ri eès. Seal õh - tu e - ha

pu - na tae - va ser - val kord jä - tab ju - ma - la - ga me - ri - mөөs.

Variandid

1) 2)

Kett kõliseb ja ankur tõuseb üles
ja vesi läigib laeva vööri eès.
Seal õhtu ehapuna taeva serval
kord jätab jumalaga merimөөs.

Tuul tasakesti puhub ahterisse,
laev laia teele ruttab edasi,
ajab merimehel kurvad mõtted pähe
ei tia, kas tulen enam tagasi.

Laev tõuseb, vajub veteema pinnal,
vett käega silmast pühib merimөөs.
Neist pisaraist, mis ujutanud palged,
[tekk märjaks saanud oli tema eès.]

Ei inimene igavene ole,
mind saatustunnid viivad kaugele
ja kõik, mis üliarmas mulle oli,
pian täna maha jätma igavest.

Mul eile õhtu küllalt raha oli,
ei täna pole enam kopikat.
Ka eile õhtu palju sõpru oli,
kui istusin ma kõrtsulaua ees.

Seal emand kaarte mängides mind pettis
ja kõrtsmik tralli mängis uuesti,
mind rahast-kotist, kõigest ilma jättis,
jah, tõest ta on üks varga sulane.

Sampanjerid ja konjakki ma'i taha,
sest marjaviin on mulle kahjulik.
Mina karjajaaguks* lakun viimse raha
ja lähen jälle röömsalt merele.

Ma olin siis tükis väike tüdruk, kui kuulsin seda laulu.

*Karjajaak – viinapudel.

EKRK I 10, 409 (44) + 332/4 (39)

MIINA (HÄRMELINE) TANG, 58 a ja MIINA (HÄRMELINE) TANG, 65 a,
 Kihelkonna v Liivaküla [Kihelkonna khk]

33. MU PRUUT, MIKS PISARAD SUL SILMAS

"Mu pruut, miks pi - sa - rad sul sil - mas?" nii kü - sis
 Lud - vig Klaa - ra käest.

Variant 1)

„Mu pruut, miks pisarad sul silmas?”
 nii küsis Ludvig Klaara käest.

„Mis vaevab sinu südant ilmas,
 mina rõõmustaksin kõigest väest!”

„Sa küsid, armsam, mis mind vaevab,
 mis ajab südant lõhkema?
 Sest neljas käsk mu pial kaebab,
 ei või sust siiski lahkuda.”

„Oh, jäta sa need kõned maha!
 See on su igapäine viis.
 Ma tahaksin küll seda näha,
 kes armastust meil arvab süüks?”

„Kui sinu isa uhkus, ahnus
 mind sinust tahab kiskuda.”
 „Oh, ei või mitte, minu armas,
 sa oled ja pead jääma ka.”

„Miks kurvastad, mu pruut, nii vara,
 miks on su käsi nõnda külm,
 miks pöörad paled minust ära,
 miks iluta so kena silm?

Oh, räägi, mulle omad mured
 sa tütarlaps, oh usu mind.
 Mu käte vahel sina sured
 üks teine ei pia saama sind.

Või põlgad sa mind hoopis ära
 või on üks teine armsam sul?
 Siis õnnetus on minu osa,
 surm üksi päästab kõigest mind!”

„Oh, ära mõtle minust seda,
 ma olen ikka sulle truu!
 Mind aga tapab piin ja häda,
 sest kurblik küll on minu meel.

Oh, kuule, surm mul armas oli,
 sest krahv mind tahab omale.
 Surm üksi päästab, kui ta tuleb,
 mind isa lubas krahvile!”

„Mu pruut, see sõnum on küll kole,
 mis paergu su käest kuulsin ma.
 Kas on meil maa pial elu hale,
 kas tõest siis piame lahkuma?”

„Ei mitte, Ludvig, armas peigmees,
ei teisele ei lähe ma.
Kas sul siis pole mõeka tupp
et võiks mul rindu ajada?”

„Kui südamest sa oled öelnud,
siis suga seltsis suren ma
ja anna mulle viimaks andeks
enne kui algab surmatöö!”

Siis tõmbis mõega tupest välja
ja pistis rindu Klaarale.
Ja tõmbas mõega välja halja,
see oli hoopis verine.

Siis põlvili ta langes maha,
suud andes hüüdis: „Sõber, sa,
meid päästad ilmaelust raskest,”
ja oma rinda pistis ta.

Sääl lillepöösas puude vilus
nad leiti surnud mõlemad
ja kahte armast lahkund elust
nad pandi hauda magama.

Ja kena kiri risti külges
need sõnad olid lugeda:
„Mis armastus on kokku pannud,
ei tohi ükski lahuta!”

See pole kuigi kena viis, ühetooniline.

EKKR I 10, 409 (45) + 334/7 (40)

34. ÜKS NOORMEES KAUGEL VÖÖRAL MAAL

1)
Üks noor-meès kau-gel vöö-ral maal, kel i - sa - e - ma surnd, ta

2)
o - li ras-kest ek - si-nud ja koh - tu al - la lan - ge - nud ja

3)
van - gi - rau - ad saand, ja van - gi-rau - ad saand.

Variandid

1) 2) 3)
ja nut-tes lah-ku - sid.

[Sagedane on rütmi varieerumine ♩ või ♪.]

Üks noormees kaugel vööral maal,
kel isa-ema surnd,
ta oli raskest eksind
ja kohtu alla langend
∴ ja vangirauad saand. ∴

Seal hirmsas vangitornis ta
ju ohkas haledast:
oh, oleksid minul vanemad,
nad tuleks rutust mõlemad
∴ veel vaatma oma last. ∴

Minu armas kallis pruudike
end surnuks kurvastab,
kui kuuleb ta mu viletsust,
ja rasket langmist, hukatust,
∴ mis mind siin kurvastab. ∴

Kui peigmees vangis mõtles nii,
siis pruut ju oli sääl.
Ta oli tulnud rutuga,
et peigmehe eest saaks paluda,
∴ et saaks ehk armu veel. ∴

Ta kohtutuppa ruttas siis
ja palus haledast:
„Oh, kulla härrad, kuulge nüüd,
sel mehel mitu on küll süüd!
∴ Oh andke andeks tal! ∴

„Minu laps, ei lähe korda sée,”
nii vastas kohus tal,
„sest üleliia suur tal süü
sealjuures parata ei või,
∴ ta piab surema.” ∴

Kui seda kuulis tütarlaps,
et armu loota polnd,
siis viimaks luba palus ta,
et rääki saaks ehk temaga,
∴ ei seda keeldud tal. ∴

Pruut ruttas vangihoonese
ja peigmeest teretas.
Seal haleduses silmavêes,
pruut seisis viimist kord ta êes,
∴ nad nutsid mõlemad. ∴

Pruut võttis oma põlle seést
üht valget särgikest
ja kinkis seda peiule,
et see saaks selga temale,
∴ kui ta saab surmatud. ∴

Peig võttis oma sõrmest siis
ühe kullast sõrmukse
ja kinkis seda pruudile,
et kannaks sõrmes surmani
∴ ja nuttes lahkusid. ∴

Seal jumalaga peig ja pruut
siis jätsid viimast kord.
Peig hingab hauas rahu sêes,
pruut nutab ilmas silmavêes,
∴ aeg igav ja meel kurb. ∴

35. SEE SUURE UHKE LAEVAGA (vahetrall)

Sèe suu-re uh-ke lae-va-ga, mis tu-gev, mit-me mas-ti-ga, läks
noo-relt e-lu-me-re-le, et jõu-ak-sin ta jä-re-le.

Variandid

1) sagedasem

2)

3)

Sèe suure uhke laevaga,
mis tugev, mitme mastiga,
läks noorelt elumerele,
et jõuaksin tema järele.

Pia lõpeb elumere tee
ja kallas paistab üle vee,
siis kaugelt piastja paadi seest
tuleb randa väsind reisumees.

Sinu tundelained tumedad
minu sooja rinnas möllavad,
siis ära ühtki otsust tee,
torm ei vii laeva üle vee.

Kui aga vaikne on minu rind,
kui maikuu öhtal vete pind,
oh, kallim, kallim, mõtle sa,
sinu rinnal hingata on ea.

EKRK I 10, 410 (49) + 345/6 (45)

36. KASEMETSAS KENA LIND (vahetrall)

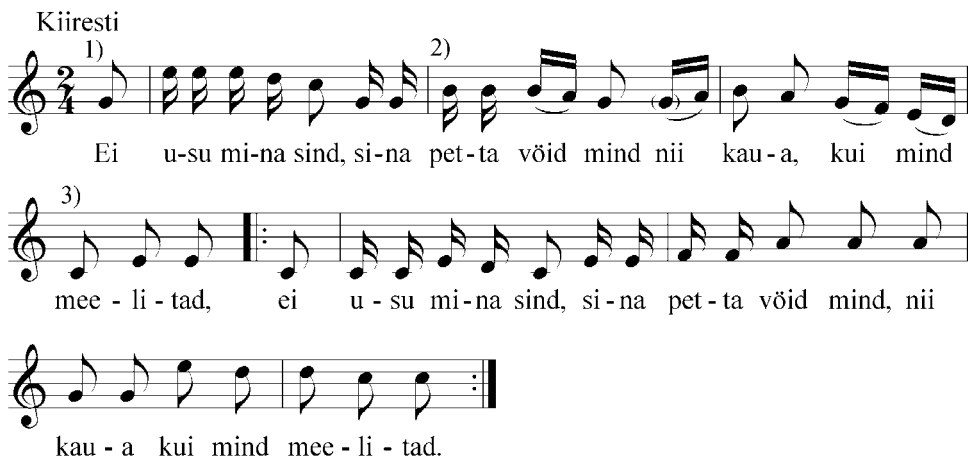
Ka-se-met-sas ke-na lind, si-nu sil-mad pet-vad mind.
Mam-ma tü-tar o-len ma, poi-sid a-ga pet-ta mind ei saa,
mam-ma tü-tar o-len ma, poi-sid a-ga pet-ta mind ei saa.

See vahelaul passib igasse kohta.

EKRK I 10, 411 (50) +346 (46)

37. EI USU MINA SIND (vahetrall)

Kiiresti

1) Ei u-su mi-na sind, si-na pet-ta võid mind nii kau-a, kui mind

2)

3) mee - li - tad, ei u - su mi-na sind, si-na pet-ta võid mind, nii

kau - a kui mind mee - li - tad.

Variandid

1) 2) 3)

[Varieerimisi oli võrdlemisi sageli. Kuna tempo oli väga kiire, ei olnud võimalik kirja panna ühte viisivarianti täies ulatuses algusest lõpuni, vaid seda on täiendatud korduval esitamisel, kusjuures võis muidugi üksikuis taktides esineda muutusi.]

∴ Ei usu mina sind, sina petta võid mind
nii kaua, kui mind meelitat! ∴

∴ Sina teise petsid ära oma iludusega
ja maha mind jätsid leinama. ∴

∴ Sinu süda oli külm kui talvene ilm,
aga vahest nairatab sinu silm; ∴

∴ Aga seda sina tiad, et sulle ei saa
mina iial truudust vanduma. ∴

Seda saab leinlenderiks või padikaateriks tantsida.

EKRK I 10, 411 (51) + 347 (47)

38. KALLIMALE TAHTSIN MA

Kal - li - ma - le taht - sin ma mu - su an - da sa - la - ja,

a - ga mu - su ta - ba - des lamp see lau - al ko - li - ses.

Variant

Kallimale tahtsin ma
 musu anda salaja,
 aga musu tabades
 lamp see laual kolises.

Ema kuulis seda häält,
 trehvas meid siis musu päält
 ja siis näitas näpuga
 tüdart ähvardades ka.

Selle piale neiuke
 nagu vähe pahane,
 et ei mõistnud musu ma
 temalt võtta salaja.

„Aga armas neiuke
 see on auks veel minule,
 et vist musu võtmiseks
 pole ma veel osav mees.

Oleks musu võtmine
 tuttav mulle ammugi,
 teda oleks pidanud
 teistelt suudelt öppima.”

39. TULE MU RINNALE (vahetrall)

Tu - le mu rin - na - le, siin on nii hia,
 kum - mar - da sii - a su vä - si - nud pia,
 kui ka kõik kõi - gub ja van - gub su ies,
 tu - le mu rin - nal, seal tru - dus on sies.

Variant
 1)

Tule mu rinnale, siin on nii hia,
 kummarda siia su väsinud pia,
 kui ka kõik kõigub ja vangub su ies,
 tule mu rinnal, seal truudus on sies.

Tule mu rinnale, terveks siis saad,
 troostlikult magusalt magama jääd,
 kuule, kus tuksub mu südame hääl,
 igavest truudust ju vannub see sääl.

Tule mu rinnale, rahu siis saad,
 laevale sadamaks leiad siit maad,
 kaeba siin hädad ja unusta oht,
 siin minu rinnal sul öitseb üks koht.

40. KÖRGE JÖE KALDAL KÖNDISIN (ringmäng)

Kõrge jõe kaldal kõndisin
mina kurvalt üksinda,
:: suurt igavust mina tundsin,
ei peigu leidnud ma. ::

Veel ootsin kaua teda,
ja vaatsin ringi seal,
:: ei kuulnud muud kui häda
ja laulu vainu pial. ::

Nii ahastes ja kurtas
ei pannud tähele,
:: üks noormees ligi ruttas,
tal ütles lahkesti: ::

„Oh, ära karda, neiu,
ei ma sind tüli ta,
:: ma nägin sinu peiu,
sul tahan rääkida. ::

Seal kaugel merel ujus
üks ilus laevuke,
:: see merepõhja vajus
ja Robert tema pial” ::

„Kui Robert on ju surnud,
siis suren mina ka,
:: sest ilma Roberdita
ei või mina elada.” ::

„Oh, ära karda, Roosi,
kas mind ei tunne sa,
:: ma olen sinu peiu,
su Robert olen ma. ::

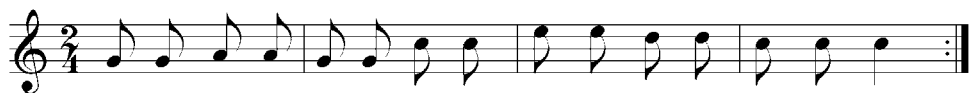
See laev, kus mina olin,
sai hukka tõesti,
:: aga lainte ohkel tuln,
sain õnneks kaldale. ::

Nüüd õnnemerel ujun,
et üles leidsin sind,
:: su rinnale mina vajun,
oh võta vastu mind!” ::

Sellele käis vahele vahetrall „Kasemetsas kena lind” või „Närtsinud oli lilleke”.

EKKR I 10, 402 (21) + 350/1 (51)

41. NÄRTSINUD OLİ LILLEKENE (vahetrall)

Närt-si - nud on lil - le - ke, mis üks-kord öit-ses ke - nas - ti.

Vai - ki - nud o - li lau - lu - lind, kel - lest rõõ - mu tun - dis rind,

vai - ki - nud o - li lau - lu - lind, kel - lest rõõ - mu tun - dis rind.

∴ Närtsinud oli lilleke,
mis ükskord öitses kenasti. ∴

∴ Vaikinud oli laululind,
kellest rõõmu tundis rind. ∴

∴ Kasemetsas kena lind,
linnu silmad petvad mind. ∴

∴ Mamma tütar olen ma,
poisid aga petta mind ei saa. ∴

EKRK I 10, 402 (22) + 352 (52)

42. VALUSAD ON ARMUHAAVAD (vahetrall)

Va - lu - sad on ar - mu - haa - vad, kui nad sü - da - mes - se saa - vad.

Seis - vad sü - da - mes nii kau - a, val - mis - ta - vad kül - ma hau - a.

∴ Valusad on armuhaavad,
kui nad südamesse saavad. ∴

∴ Seisvad südames nii kaua,
valmistavad külma haua. ∴

∴ Härdasti jäi nutma neiu,
kui tast ära lahkus peiu. ∴

∴ Tema lahkumiseks andis kätt
ja valas härdast silmavett. ∴

EKRK I 10, 402 (23) + 352 (53)

43. EHK KÜLL TORM JA MARU MÖLLAB (vahetrall)

Ehk küll torm ja ma - ru möl - lab hirm - sas - ti,
siis - ki jõu - an ma su juur - de arm - sas - ti.

Ehk küll torm ja maru möllab hirmsasti,
siiski ma su juurde jõuan armsasti.

Päike veeres metsaladvalt alla ju,
kuu see tõuseb taevaservalt ülesse.

Mina aga laias ilmalaanes üksinda,
kallim puhkab teise rinnal teisega.

Vahelauluks laulule „Mu isamaa armas”.

EKRK I 10, 402 (24) + 353 (54)

Mustjala pulmarong. A. Paju foto 1956

ELLA LUUP, Vilsandi saar [Kihelkonna khk]

44. OH, NOORED NEIUD, MÖTELGE (vahetrall)

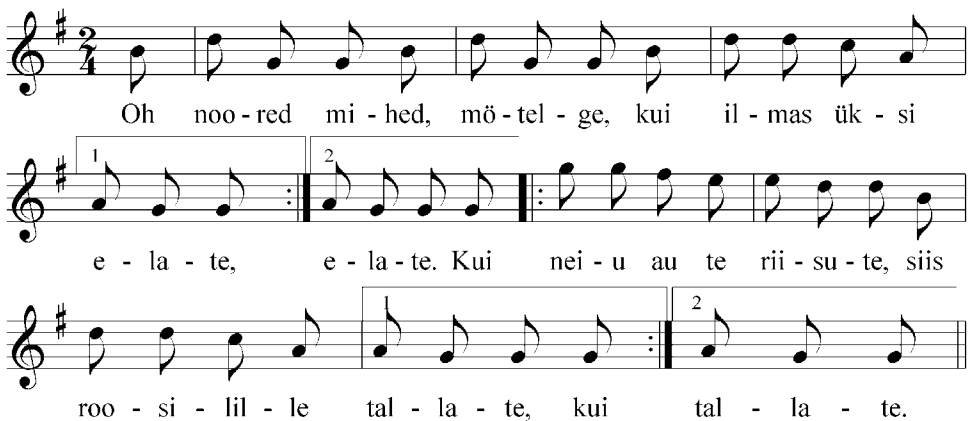
Oh, noored neiud, mötelge,
mis vaeva sõjas nähakse,

Nad teid seal meeles kannavad
ja elu kroonule annavad.

kas tuletate meelde neid,
kes tuleliinil kaitsvad teid?

EKRK I 10, 402 (25) + 353 (55)

45. OH, NOORED MIHED, MÖTELGE (vahetrall)

∴ Oh, noored mihed, mötelge,
kui üksi ilmas elate. ∴
∴ Kui neiu au te riisute,
siis roosilille tallate. ∴

∴ Teil olgu ikka kindel meel,
kui käite armastuse teel. ∴
∴ Ja täitke seda tõega,
mis töötanud vandega. ∴

EKRK I 10, 403 (26) + 354 (56)

ALMA MÄNDER, KAROLINE ALL ja HELMI LAMBOT

Vilsandi saar [Kihelkonna khk]

Paremal Helmi Lambot. Erakogu

46. KULDNE KUU END VARJAB

Kuld - ne kuu end var - jab ü - le loo - du - se,
kõik, mis e - lab, lii - gub, ui - nub va - gu - salt,
kõik, mis e - lab, lii - gub, ui - nub va - gu - salt.

Kuldne kuu end varjab üle looduse,

∴ kõik, mis elab, liigub, uinub vagusalt. ∴

Uhkes pialinnas kivimüürides

∴ tuksub närtsind süda raskes mõtetes. ∴

Vene riigi pia, kuulus Piterburg,
 :: sinust hirmust häda tunneb mitme rind. ::
 Mitu tuhat hinge kaebavad su pial,
 :: et sa piinakoda oled asutand. ::
 Kena Neeva kaldal üles ehitud
 :: ja tal nimeks pandud Litovski vangirööd. ::
 Juba eemal silma paistab piinapaik,
 :: katuksel kaks inglid risti kannavad. ::
 Koledad on müürid noore hingele,
 :: elu, tervis jõuab ohvriks sinule. ::
 Sind, oh kuldne noorus, ei näe enam eal,
 :: alaline öö on valitsemas seal. ::
 Õnnelik mina olin, röömul rändasin,
 :: elulaev see kõikus armulainetes. ::
 Kurvalt mina istun oma kambri sees,
 :: mööda läinud õnnest pilti kirjutan. ::
 Kohus minult röövis kõik minu õigused
 :: ja mind saatis ära pinnuks sinule. ::
 Armuta siin tööle kõiki sunniti,
 :: jõuad sa ehk mitte, ei sest hoolita. ::
 Hukatus minu järel käsi sirutas,
 :: vangistus minu meele hirmsalt purustas. ::
 Millal jõudvad päevad, millal jõudvad kuud
 :: oh, suur jumal, aastad on veel alles ees! ::
 Kuu ja kuldsed tähed taevavölvidel,
 :: teie hiilgust enam ei näe minu silm. ::
 Lahkumise tunnil mõtle, armsam, veel,
 :: kui nii suurel armul andsid mulle suud. ::

47. MEIE ARMAS SAAREKENE

Mei-e ar - mas saa - re - ke - ne ke-set lai - neid si - na - vaid,
tuu-led vu - hi - se - vad ü - le ra-pu - ta - des ka - da - kaid.

Ka-lu - ri - te paa-te me-res saat-vad par - ves ka - ja - kad, lain-te

laul nii ü - he - toon - ne, kuid ei lei - du kau-ne - maid.

Meie armas saarekene
keset laineid säravaid,
tuuled vuhisevad üle
raputades kadakaid.

Kalurite paate merel
saatvad parves kajakad,
lainte laul nii ühetoonne,
kuid ei leidu kaunemaid.

Koidu ajal rand meil kuldne
niikui muinasjutumaal,
linnud laulvad samu viise
nagu kaugel lõunamaal.

Taevasina, päike, tuuled
maailmas kõikjal leiduvad,
aga saare lapsed teadvad
mis on kodus kaunimad.

EKKR I 10, 414 (57) + 358 (58)

48. ME ISAD JA EMAD ON SAARLASED (Saaremaa laul)

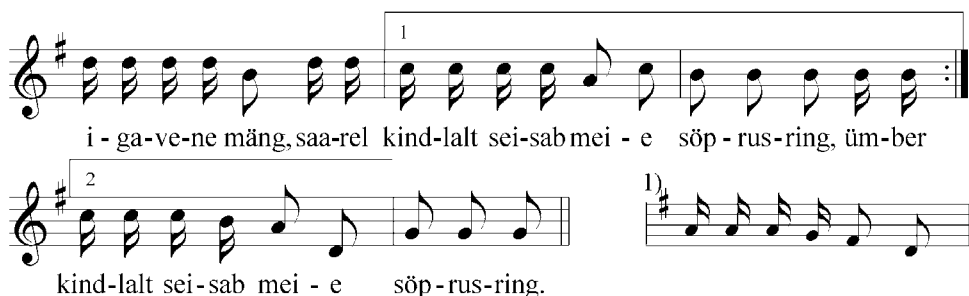
Me i-sad ja e-mad on saar - la - sed, me-re - tuu-led me män - gu -

kaas - la - sed, män-gu - väl-jaks meil on ka - da - ga - ne kar - ja - maa, seal

laul-sin mi-na koos me-re - lin - du-de-ga. Üm-ber saa-re käib lai - ne-de

Me isad ja emad on saarlased,
 meretuuled mu mängukaaslased,
 mänguväljaks meil on kadagane karjamaa,
 seal laulsin mina koos merelaintega.
 Ümber saare käib lainete igavane mäng,
 saarel kindlana seisab meie sõprusering.

Ehk küll kividest valge on saare põllumuld,
 igapäevane leib meil on kallim kui kuld,
 ehk me saar nii kehv ja kivine,
 siiski saarlasteks jääda tahame.
 Kallis kodusaar, sulle me alati truud,
 su vahvad saare tüdrukud.

Kadak kadaga kõrval siin kasvamas,
 aluspõhjaks on Saaremaal põline paas,
 kivi kivile küünarnuki küünitab,
 kuid tubli mees kõigest sellest jagu saab.
 Sulle, kodusaar, kõlab mu kiituse laul,
 kõlab nooruse rõõmul ja rõkkaval aul.

Põllu künnname kadagasel karjamaal,
 kivist, paest häid ehitusmaterjale saab.

Oma kodumaa muudame kaunimaks,
 me tulevik kujuneb ilusamaks.

Andku taevas sulle õnne, kallim kõigist maast!

Õnne sulle, edu sulle, kallis Saaremaa!

Kannab meremeest laev siit kaugele,
 ta jõuab tagasi Saaremaa rannale.

Ja kui tööst on väsinud saarlase rind,
 head puhkepaika pakub talle kodumaa muld.

Andku taevas sulle õnne, kallim kõigist maast!

Õnne sulle, edu sulle, kallis Saaremaa!

[Originaalis on vaid kaks algussalmi – vt Klaas 2010, 16.]

EKKR I 10, 413 (59) + 360/2 (59)

49. MUSTLASE NEIU OLEN (ringmäng)

(Üks) must-la-se nei - u o - len ma, kes võib küll se - da us - ku-da? Kolm
kor - da o - len kos-jas käind ja nõn - da pal - ju vae - va näind.

Mustlase neiu olen ma,
kes võib küll seda uskuda?
Kolm korda olen kosjas käind
ja nõnda palju vaeva näind.
Kui kolmas kord läksin ma,
siis pudel viina kaasas ka.

∴ Sest teid mina, neiu, armastan,
kui põlgad mind, siis kurvastan,
sest olgem nii hea ja astuge
minu asemele ringisse. ∴

EKRK I 10, 415 (60) + 362/3 (60)

50. ÜKS MÖISNIK ASTUS VÄRAVAST VÄLJA (ringmäng)

(Üks) möis-nik as-tus vä-ra-vast väl-ja, lamb-ri - ne aas lam-bad väl-ja. Va-le-
rii, va-le-raa, va-le-ral - lal - laa, lamb - ri - ne aas lam-bad väl - ja.

Variant ¹⁾
rii, va-le-raa, va-le-ral - lal - laa,

Üks möisnik astus väravast välja,
lambrine a'as lambad välja.
Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la,
lambrine a'as lambad välja.

Oh, möisnik, pane oma kübar pähe,
mina olen üks vaene lambrine.
Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
mina olen üks vaene lambrine.

Möisnik võttis oma kübara peast
ja soovis tal head ommikut.
Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
ja soovis tal head ommikut.

Kui oled üks vaene lambrine,
miks käid siis siidis-sammetis.
Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
miks käid siis siidis-sammetis.

Mis puudub sul uhkel mõisnikul,
kui minu isa raha seda maksta võib.

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
kui minu isa raha seda maksta võib.

Su poega ma ei tahagi,
ta on üks kelm, sa ei teagi

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
ta on üks kelm, sa ei teagi.*

Oh, lambrine, ära suurusta
sind pihuks põrmuks lüüa võin.

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
sind pihuks põrmuks lüüa võin.

Kui minu poega ei taha sa,
siis vaata, siin on teisi küll.

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
siis vaata, siin on teisi küll.

Oh, mõisnik, kingi elu mul,
kõik omad lambad kingin sul.

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
kõik omad lambad kingin sul.

Kui annad luba valida,
siis annan kätt ja armust suud

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
siis annan kätt ja armust suud.

Kui omad lambad annad mul,
siis poega meheks annan sul.

Vale-ri, vale-ra, vale-ral-lal-la
siis poega meheks annan sul.

Variant viimasele stroofile:

Kui annad luba valida,
siis talupoisil annan suud
ja mõisahärral pinnapuud.

[*Vahetantsuga ringmäng lõppes selle salmiga (vt EKRK I 10, 399 (12) + 289/91 (12). Järgnevad salmid olid lisatud laulusõnadele vastava tegevusega etendusmängus.]

EKRK I 10, 415 (61) + 363/5 (62)

51. EILA ÖHTUL NÄGIN SIND

1)

Ei - la, ei - la õh-tul nä - gin sind ai - das suu - re pär - na all,

mis sa ae - ga vii - dad seal, kus su lam - ba - kar - jak-sed?

1) Edaspidi

Eila öhtul nägin sind
 aidas suure pärna all,
 mis sa aega viidad seal,
 kus su lambakarjaksed?

[Sest on sinu tegu see,
 suureks trahviks arvatud,
 et sa põle ütelnud,
 et sa mind ei armasta.]

∴ Annan trahvi rõõmuga,
 enne kui ma hukka saan. ∴

Nüüd ma langen alandades
 sinu ette põlvili.
 Kätt sul annan kõvasti,
 suud veel kõigest südamest.

Tõuse üles, kena lind,
 vaimustusest võtan sind.
 Lange sa mu kaenlasse,
 sind mina ära valitsen.

Mängutegevus vastavalt sõnadele. 1. salmi algussõnu (*eila-eila-eila*) korrati mängu ajal mitu korda, tihti venitati poolretsitatiivselt. Poisid tavaliselt alustasid sellega, nagu jutustas Helmi Lambot.

EKRK I 10, 416 (62) + 366 (63)

52. PRUUT JA PEIGMEES PÄRNA VILUS (ringmäng)

∴ Pruut ja peigmees pärna vilus,
 roosiaed neil ümber ilus. ∴

∴ Pruut on üsna truu ja õige,
 aga peigmees loll ja leige. ∴

∴ Ütles pruudil: „Jää sa siia,
 ühes ma ei või sind viia.” ∴

∴ „Mine, mine, ma ei nuta,
 sinu armastust ei oota. ∴

∴ Sul pole ausaid armusilmi,
 näitavad mul murepilvi. ∴

∴ Pales paistvad vihatuuled,
 ära närtsind musu-huuled ∴

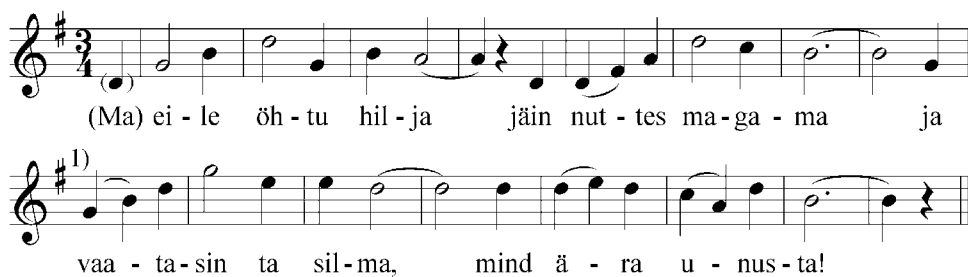
∴ Oi-oi häbi, oi-oi häbi,
 ära närtsind musu läbi.” ∴

∴ Palun teid, tee värav lahti,
 saatke uued jälle ringi! ∴

[Mängutegevus vastavalt sõnadele.]

EKRK I 10, 417 (66) + 368 (65)

53. MA EILE ÖHTU HILJA

Variant

Ma eile öhtu hilja
jäin nuttes magama
ja vaatasin ta silma,
mind ära unusta!

Kui juba palav päike
oli alla veerenud
ja öhtu kaste läige
maast üles tõusenud.

Kõik aid oli vait ja vaga,
ei liikund lehedki,
kuu vaikselt metsa taga,
ta tõuseb ülesse.

Siis nägin rohuaedas
üht neidu istuvad,
kel süda suures vaevas
ja valab pisaraid:

„Nüüd istun vait ja vaga
ma oma kambri sees
ja kiigutan ka seda,
mis magab kätki sees.

Oh, armsad öed, võtke
ka minust õpetust
ja hoitkem ennast puhtad
maailma roojusest.

Ma olin noor ja rumal
äi võinud mõelda,
et taevas ka suur Jumal
kõik võtab nuhelda.”

54. SUUREL MEREL PURJETADES

Suurel merel purjetades
läks üks laev nii tasaste,
kõrgel taevaotuses
näikse koiduvalguses.

Laevas on nii vaik ja vaga
ja kõik mehed kohmetand,
küll te seda saate näha,
et see väga hale on.

Kahvri* all seal näikse seisvat
pooles toplis kurbusplagu,
tagant tekkis kuuldaks hüüdvat:
laske suured trossid pakki**.

Pia kõigil näikse seisvat
silmad täis veel pisaraid.
Vist üht merimeest, kes noor,
ära kutsunud siit surm.

Puusärk merimeeste moodi
purjuriidest valmistud,
kus ta pia reisma pidi,
reelingul sai kannetud.

Lühikeste sõnadega
tegi kapten palvet veel
ja siis pia kadus tema
seltsimeeste silma eest.

Ei ta risti kustki leida
ega hauda lilledes,
lained võtvad teda katta
tema üle kohades.

Oh, see on mul siiski hale
hauda leida mereveest,
vaene ema kodu nutab,
leinab poja järele.

*kahver – kalapüügiriist

**pakk – laeva osa

Üks Vilsandi noormees uppus. Läksime paatidega välja, sõitsime edasi-tagasi, kus paat merre kummuli läks ja tormid ei toonud teda ka ära. Viskasime pärgi vette ja laulsime seda laulu.

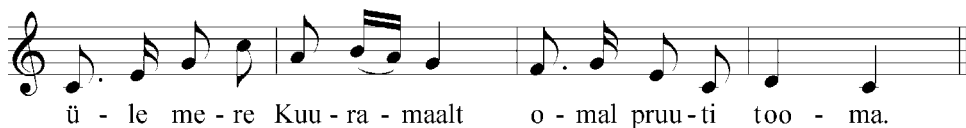
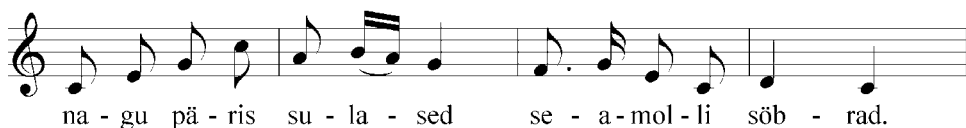
EKRK I 10, 418 (68) +370/2 (67)

ALMA MÄNDER ja EMMA ULM, Vilsandi saar [Kihelkonna khk]

Vasakul Alma Mänder. Erakogu

55. VARESED JA VARBLASED

Varesed ja varblased
meie vanad naabrid
nagu päris sulased
seamolli sõbrad.

Kui on nabad põllu pial,
varespoiss siis kosjateel
üle mere Kuuramaalt
omal pruuti tooma.

Varespoiss siis Tiina sai
Kuuramalt ju toodud.
Saaremaal pulmas seal
palju märga joodud.

Küll seal oli rõõmu siis
niikui ikka pulma viis,
suur oli pulmaplats,
kõik üks lage väli.

Viidu Tiidrik tiilutas
torupilli priskelt,
pulmarahvas liigutas
oma liikmeid kergelt.

Luugus tantsis Liisuga
Viidu Villem Viiuga,
sada paari alati
olid tantsuringis.

Toidust, mis see ette tõi,
läks küll palju vaja,
kokk see risti ette löi,
kandis saiu süles.

Pudel õlut, puntši jõid,
kordamööda kokku löid.
Teed ja kohvi keedeti
saare kõrtsi köökis.

Pruudi selts, see laulis seal
lätikeeli laulu,
rõõmu oli rõõmu peal
enam veel kui jõulus.

Pärast pulmi vares käis,
abikaasa põllul viis,
kiitis: „Nabad omad kõik,
las meil rõõmus olla!”

Nädalat kolm mööda läks,
abikaasa rahul,
ei see võinud jääda seks
külahuva põllul.

Nabad põllult kaovad,
koormas koju lähevad
Tiina kaebab Jaagule:
„Nabad varastatakse.”

Jaak see ütleb: „Pole sest,
igaüks viib omad.
Küll nad kahju saavad sest
need on tõe sõnad.

Kui nad katust tegevad,
sis nad seda nägevad,
et mu jagu põhku jäänd.
Tiinake, jää rahule!

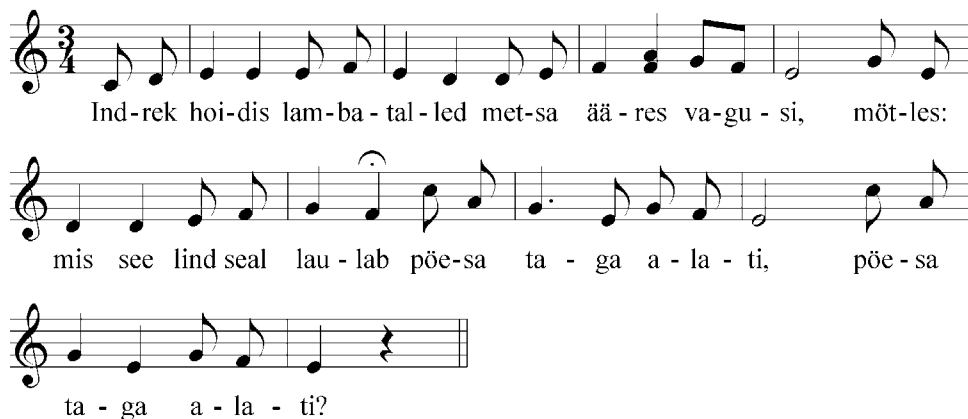
Kui nüüd Kustil täna sai
rehekatus valmis,
varespoiss siis ütles: „Või,
kes mu tiivad sõlmis!

Homme lähme vaatma seal
Kusti rehe nurga peal,
kas mu önn veel öitseb seal.
Tiina, tule seltsi!”

Nõnda võtsid nemad seal
järsku järje üles,
kõrred langsid õue peal,
tunnistasid üles.

Kusti see laskis kuuliga,
Jaagu Tiina tropiga,
nõnda kadus meie maalt
Kuuramaa vareste sugu.

56. INDREK HOIDIS LAMBATALLED

Indrek hoidis lambatalled
metsa ääres vagusi,
mötles: mis see lind seal laulab
pöesa taga alati.

Läheb ligi, vahib, vaatab,
hüüab: oh sa heldeke,
teie ema teid nii jätnud
varjuta siin pesasse.

Oh te kenad loomakesed,
las ma tahan katsuda,
kas te ise juba saate
natukest ka lennata.

Lind see oksa peal siis palus:
„Armas Indrek, ära tee,
mine välja minu pesast,
lapsed kartvad hirmsast sind!

Sinu suured silmad näitvad
neile väga pahasti,
hakkad siis veel kätte võtma,
siis neil varsti surm on käe.”

Indrek ütles: „Olgu peale,
laula mulle lahkesti,
tee mul nõnda kena hääle,
kui sa mõistad iialgi!”

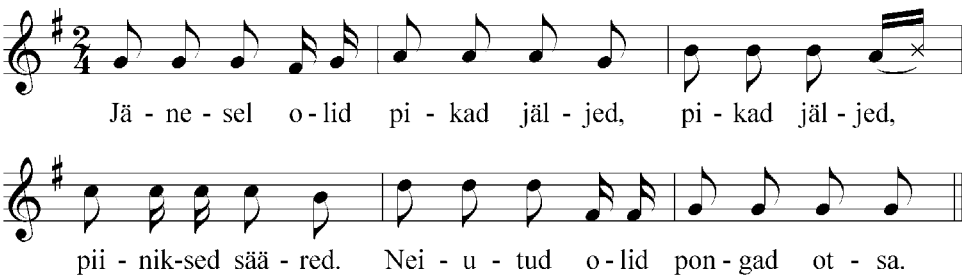
Lind siis hakkas kohe laulma
üsna kena häälega,
laulis vaga poisi kohta
üsna oma viisiga.

„Önnistud nüüd oled sina,
kui sa hoiad lambaid teal
ja nüüd võtad koju minna,
rahu olgu sinu peal!

Öitse, kasva kui need lilled,
inglid andku sulle suud,
sinu teed siis siled olgu,
kasva kui üks metsapuul!”

Indrek pühkis silmad ära,
vaatas ka ta taeval pool,
hirmus oli teiste kära
tema meelest igal pool.

57. JÄNESEL OLID PIKAD JÄLJED

Jä - ne - sel o - lid pi - kad jäl - jed, pi - kad jäl - jed,
 pii - nik-sed sää - red. Nei - u - tud o - lid pon - gad ot - sa.

Jänesel olid pikad jäljed,
 pikad jäljed, piinikesed sääred.
 Neiutud olid pongad otsa*.

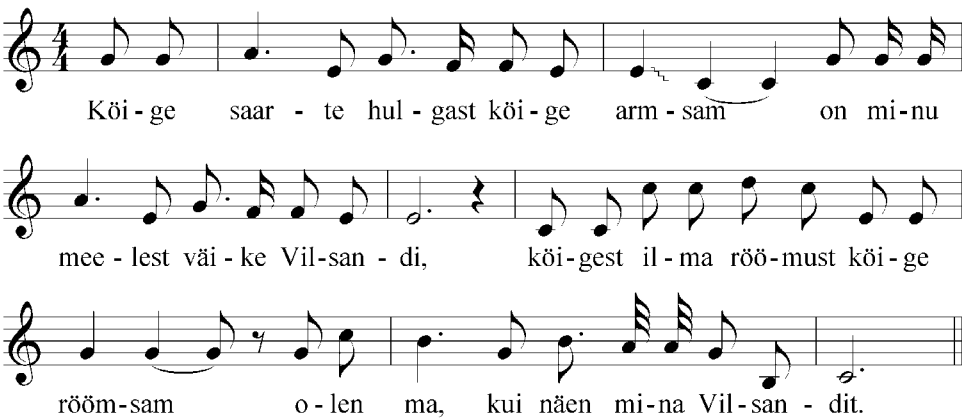
Kui sa tahad rõõmus olla,
 tule muga seltsis tantsma,
 küll sa näed, rõõmsaks saad.

Tule muga seltsis sauna – poisid laulsid ikka niimoodi.

* Arusaamatu rida.

EKRK I 10, 419 (73) + 382 (71)

58. KÕIGE SAARTE HULGAST KÕIGE ARMSAM (Vilsandi hümn)

Kõi - ge saar - te hul - gast kõi - ge arm - sam on mi - nu
 mee - lest väi - ke Vil - san - di, kõi - gest il - ma rõõ - must kõi - ge
 rõõm - sam o - len ma, kui näen mi - na Vil - san - dit.

Kõige saarte hulgast kõige armsam
 on minu meelest väike Vilsandi,
 kõigest ilmarõõmust kõige rõõmsam
 olen ma, kui näen ma Vilsandit.

Ümberringi armas mere kohin,
laineid saadab Läänemere voog,
kenas mändelatvus vaikne sahin,
okstel mängib läänetuulte hoog.

Saarerahvast ja ka nende laevu
ilmaaeg neid vahest takistab,
tasa öhtul sõudes nende laevul
lahked lauluhääled kõlavad.

Talvekülm kui öppind sillameister
teeb meil suuremaale saanitee,
priske ruunadega üksteist võites
sõites saavad üle jäätand vee.

Kevadtuul meil mõrdu lõhub,
kalapüüsed ää hävitab,
jääd seal lommi lommi* vastu uhub,
sillatee neil ära lammutab.

Sügisese tuuled, torm ja maru,
nende teel neid vahest vaevavad.
Meri möllab justkui mässav karu,
lained laeval hauda kaevavad.

Kõige saarte hulgast kõige armsam
on minu meelest väike Vilsandi,
kõige ilmaröömust kõige röömsam
olen ma, kui näen ma Vilsandit.

*lommi – mõlki

**lomm – tükk; loik; mölk

EKRK I 10, 413 (55) + 383/4 /(72)

59. MAANTEE ÄÄRES

Maan-tee ää - res is-tun mi-na, lõ-hun kat - ki ki - vi - si, kraa-vi

äär - de kok - ku ko - gun pu-rus - ta - tud kil - du - si, kraa-vi

äär - de kok - ku ko - gun pu-rus - ta - tud kil - du - si, kraa-vi

äär - de kok - ku ko - gun pu-rus - ta - tud kil - du - si.

Maantee ääres istun mina,
katki lõhun kivisi,
kraavi äärde kokku kogun
purustatud kildusi.

Tihti tunnen tühja kõhtu,
kotis leivakooruksed,
millal jõuab eluõhtu,
millal lõök on viimane?

Juuksed hallid, ootan surma,
laugel valupisarad,
nägu kortsus, kullakarva,
käed on tööst karedad.

Salaviha tunneb süda,
kivist lendvad sädemed,
igal hoobil lõhun mina
puruks kivisüdame.

Uhked härrad, uhked prouad
maanteel mööda sõidavad,
nagu kartes põgenevad,
kui minu kuju silmavad.

Uhke proua, mis sa kardad,
kas sul tüliks olen ma,
kas sa mulle leiba annad,
et mind põlgad, vaesekest?

Mul ka olid laps ja naine,
soojas toas elasin.
Aga nüüd ma vilets, vaene,
õnnepäevad kadusid.

Kui veel kodukülas neiu
oli minu kallike,
mitmed uhked rikkad peiud
ihkasid ta järele.

Mul ei olnud rikkust, vara
koduks isa saunake.
Siiski neiu põues süda
tuksus ainult minule.

Sõja ajal hirmsad tuuled
hakkasivad puhuma.
Viimne vara ära põles
sõjamõllu läksin ma.

Välja saadeti kui vangi
külmal maale elama,
asetati savikongi
kodu kohta leinama.

Nüüd siin istun kivi najal,
minu elu kurb ja vaik,
kaugel põhja piirirajal
minu viimne puhkepaik.

Minu viimne kalmuküngas
kõigile jääb teadmata,
ahervare, suitsutared
varjupaigaks lindudel.

Leisi kiigel. 1930. SM F 3761: 2528

Kogumispäevik

Otilie Kõiva:

30. MAI. Esimest korda sõidame ekspeditsioonile oma bussiga. Kaasas filmi-aparaat, magnetofonid ja muu tehniline varustus. Sõidame läbi Viljandi, Karksi-Nuia, Pärnu ja Lihula Virtsu, Virtsust praamiga Kuivastusse ja edasi Kingisseppa, kus on meie peakorter. Pahavalla külla sugulaste juurde jääb maha Ingrid Rüütel oma tütrekesega. Siin peatun edaspidi ka mina, et koos Ingridiga töötada Põide ümbruses.

31. MAI. Ööbisime Kingissepas. Hommikul saabus siia ka Ingrid Rüütel. Hommikupoolik kulub sisseregistreerimisele. Teeme tööplaanid ja vaatame läbi küsimuskavu. Peale lõunat viib buss Põldmäe kihelkonnale, meie (Briedis, Rüütel, Kaldjärv ja Kõiva) aga sõidame Valjala ja Põide poole. Sõidame kõigepealt Valjala rahvamaja juurde, et üles otsida rahvamaja juhataja ja kokku leppida rahvatantsu filmimise küsimuses. Rahvamaja juhataja – lahke noor naine – oli kodus. Mõne minuti pärast saime kaubale. Ta lubas teha paar proovi ja teispäeval kella 3–5 vahel kõik filmimiseks kohale kutsuda. Tantsijad on enamuses vanemad inimesed, kes tantsivad oma vanu tantse, nii nagu neid siin Valjalas vanasti on tantsitud. Lõõtsapillimees Aleksander Rüütel elab Kõnnu külas. Sõitsime ka tema poolt läbi. Lubas teispäeval kodus olla ja mängida nii palju kui tarvis. Arvas, et 20–30 lugu võib küll maha mängida. Tore mees!

[---] Sõitsime edasi Haeska külla, kus elab viiulimängija Juhan Lätt. Lätilt nagu Rüütli ltki lindistati 1959. a, kuid need võtted polnud kõige paremad. Tuleks uuesti võtta. Ka Juhan Lätt oli pikema selgitustööta nõus meile mängima. Leppisime kokku, et tuleme talle teispäeva hommikul bussiga järele ja viime Valjalga. Kodus ei tahtnud mängida, Valjala rahvamajas kõlavat paremini. Loojakul jõudsimme Pahavalla külla, kus Ingrid Rüütli ootas tema Maris. Öhtusöögi ajal vestlesime

pererahvaga siinsetest laulumeekest ja kommetest. Oli juttu Aleksander Nõgust, kellest teatakse, et ta on laule teinud. Audla küla mehed olevat neid laule purjus peaga ikka laulnud. Ingridi ämm Juulia Rüütel arvas, et need laulud olevat tühise sisuga, polevat suuremad asjad. Ühes laulus olnud juttu sellest, kuidas pull pistnud kinni meeste leivakoti.

Ka Konstantin Tuttavat ja tema laule tuntakse siin. Peame neid veel täpsemalt küsima. Feodor Rüütliilt sain mõningaid andmeid pulmakommete kohta. Umbes 10aastaselt näinud ta veel vanamoodi kahe otsaga pulmi. Enne peetud pulmi pruudi pool, siis läinud pruudi- ja peiupoolsed pulmalised koos pruudiga peiupoole, kus pulmi edasi peeti. Hiljem tulnud pruudipoolsed pulmalised veel pruudikoju tagasi. Veimekirst viidud pruudi poole enne pulmi.

Ingrid Rüütel:

1. JUUNI. Hommikul kuulsin J. ja F. Rüütliilt üht-teist ümbruse rahvapärimustega seotud paikade ning endise kooliõpetaja A. Ranna kohta, kes neist palju teadma pidi ning ka ajalehes sel teemal sõna oli võtnud. Ka rääkisid nad lugupidavalt kohalikust rahvaluulekogujast Toomessalust, kes selle tööga tegelevat huvi ja innuga. See olevat aga ka ta ainus sissetulekuallikas.

Võtsime koos Olli Kõivaga ette teekonna Oti mõisa poole. Otsisime üles Konstantin Tuttava. Talu õuel istus tema naine, 74aastane Juula Tuttav. Kuulsime, et tema abikaasa on väga haige. Möödunud suvel olnud tal song. Pärast operatsiooni polevat ta enam päris terveks saanudki. Praegu on ta palavikuga voodis. Laule ta polevat enam teinud, ka oma vanad laulud andnud ta oma sugulasele Vassili Riisile, kes käinud möödunud aastal tema juures. Mida ta täpselt Riisile andnud või laulnud, seda Juula ei teadnud. V. Riis elavat praegu Pärnus. Kuulsime ka, et Tuttavad elavat praegu väga vaeselt. Piimaraha on senini saamata ja pension on väike. Nende juures elab küll ka Juula tütar esimesest abielust, kuid tal on mitu last ja sissetulekust ei jää vanadele palju üle. Lindistasime J. Tuttavalt jutustuse perekonna eluloost ja Konstantini lauludest. Ajalehes Punalipp nr 31 (1090) 15. märtsil 1958 on ilmunud ka L. Kaalepi artikkel Tuttava elust ja lauludest („Rahvalaulik Konstantin Tuttav“). Selles oli toodud katkend fašistide poolt hukatud tütrele Ljubale pühendatud laulust, milles oli juttu vanglas tapetud juudi naisest ja selle tütrest. Viimase kohta ütles Juula, et see on „eksi läinud“ – tütart tal polnud, see oli ainult riimi pärast.

Ajasime juttu ka rahvalauliku endaga. Hoolimata haigusest oli ta väga nõus meiega vestlema. Ka luges ta mitu laulu, kuid laulmine käis talle üle jõu. Ta oleks meile valmis olnud veelgi rääkima, kuid kartsime, et väsitame ta väga ära. Lubasime teinekord tagasi tulla.

Edasi asusime laulikut Leena Lemberit otsima. Temalt kirjutati regivärsse 1956. a Veere küla lahked naised teadsid rääkida, et ta oli suur lauluinimene küll, kuid on kolinud Tallinnasse sugulaste juurde. Üks neist juhatas meid seejärel Jelisaveta Perkovski juurde Kõrtsi-Jurna tallu. Temalt siiski midagi ei saanud peale ühe teate pulmade kohta. Üks noorem naine samast talust teadis rääkida K. Tuttava kohta, et see oli üks *jänt* mees olnud, viimase lauludest ei teadnud aga midagi. Nad juhatasid meid aga seejärel Oti-Aadu talusse, kelle vanaperenaisel pidi mõni *jänt laul* olema. Olime viimastest ebaõnnestumistest üsna norgus ja ei teinud tükil ajal oma suure missiooni eesmärgist väljagi. Istusime vaid ahju ees ja kuivatasime oma vihmas märjaks saanud riideid. Lõpuks aga, kui jutt siiski lahti läks, ei tahtnud sel enam lõppu tulla. Vanaperenaine Liisa Värkel, kellelt algul regivärsse ja pulmakombeid küsisime, ütles: „Ma loe teitel parem ühe külalaulu” ning tuligi esimene *jänt* laul ja seejärel veel teisigi. Suurem tegemine oli viisidega. Algul ütles ta, et hääl ei tule enam välja ning et ta võib ükskõik mis viisil laulda, mis aga sõnadega klapib. Lõpuks aga laulis siiski viisid ka ära. Ka noor perenaine laulis paar viisi ja andis ühe 64salmilise laulu käsikirjalise teksti. Laulu „Läksin mööda Põide kergust” juures ütles Konstantin Suurtee (peremees), et tal polevat õige viis, ning läks välja, et õiget viisi meenutada. Seejärel tuli tagasi ja laulis laulu „Ükskord Koigi järve äärel”. Ta oli ka varem meie muuseumiga kokku puutunud – nimelt oli seal käinud L. Laidvee⁴ ja viinud kaasa vanu raamatuid. Suurtee näis üldse intelligentse ja aruka mehena. Ta lubas ka ise pärast üht-teist kirja panna. Lubasime sinna veel tagasi minna ja jätsime talle ühe küsitluskava. Kuulsime, et Veere külas elab Suurtee 1931. aastast. Sündis aga Reina mõisas teomehe pojana.

Väga lootustandev külaskäik. Kindlasti saame siit tulevikus enamgi! Oleks võinud veel üht-teist küsida, kuid esiteks – lint lõppes otsa, ja teiseks – ka aeg sai läbi. Pidime bussile kiirustama.

Ottile Kõiva:

2. JUUNI. Sõitsime hommikul Kõigustesse, et läbi käia Randvere, Viltina ja Ruhve külad. Ühes Randvere peres, kuhu sisse pöörasime, juhutati meid Viltina külla vana Villemi Andre (Andrei Kruusi) juurde, kes laulnud isegi raadios. Ta ise pole oma laulu raadiost küll kuulnud, aga teised rääkinud. Siis Andre vihastanud: „Mis ta kurat muidu sest nuiast oma peos oidis, sealt see raadio läks!”

Asva külast soovitati Alangu Anne (meie tuttav Anna Kivi!). Randvere küla olevat päris tühi – vanad surnud, noored linnas, paljud said sõjas surma. Küsisime ümberkaudsete külade kohta ka kolhoosi kontorist andmeid. Siingi kinnitati, et

⁴Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu juhataja.

suuremaid laulu- ja pillimehi siinsetes külates polevat. Nimetati Alangu Anne ja Villemi Andrest, kes raadio kaudu kuulsaks saanud. Vana Andrest polnud aga kodus. Olla Tornimäel Neemi külas. Mõningad nimed meile siiski anti, et igaks juhuks järgi kontrolliksime. Randveres olevat küll kange lauluinimene olnud, aga see surnud möödunud talvel. Rääkinud ikka, et peaks minu juurde ka keegi tulema, küll ma annaks neile laule! Aga ei jõudnud ära oodata! Ruhve külas olnud enne laulumehi küll, aga nüüd on kõik juba surnud.

Läksime kõigepealt Ruhve külas juhatatud inimeste juurde. Esimeses peres olid õde ja vend, umbes 60aastased. Mõlemad olid väga paksud ja tõrksad. Ei saanud asja! Ütlesid, et Ruhve on surnud küla, inimesi on vähe, noori pole ollagi. Paarist kohast juhatati meid lõõtsapillimehe Kadariku Ärni (Erni Väli) juurde. See oli lahke ja kena mees. Pikema kauplemiseta hakkas ta mängima, kurtis ainult, et tal pole enam oma vana head kolmerealist pilli. Praeguse kaherealisega ei tulnud tal mäng nii hästi välja. Lindistasime temalt neli lugu. Need oli ta õppinud oma onult, kes oli pärit Valjalast. Rõõmustasime väga vanade polkade üle ja suure rõõmuga unustasime pillimehest pilti teha. Tulime küll tagasi, aga siis ei olnud teda enam kodus. Kahju! Tal oli väga ilmekas nägu! Marssisime tagasi Randvere ja Kõiguste poole. Magnetofon tegi pihad valusaks.

Ingrid Rüütel:

Väsinud, higised ja janused, läksime ühte teeäärseesse tallu vett küsima. Talu peremees – vana tõsine Saaremaa taat – vaatas meid hindava pilguga ja sõnas: „Ja-jah, ega see teitegi amet kerge ole!”

Ottilie Kõiva:

Paaris juhatatud kohas ei leidnud inimesi kodust. Üks soovitatud eideke oli nii haiglane, et kohe esimesel pilgul oli selge, et lauluinimest temast pole. Üsna lootusetult otsisime üles Melania Tuusi Kõiguste külast. Siin aga tulid laulud ja lood nagu paisu tagant. Ei saanud enam pidama. Käre eideke! Kui küsisime sünniaastat, vastas ta laulusõnadega: „Seitsmekümne seitsmendamal ristirahva armuajal.” 32aastaselt heidetud ta kirikust välja. Siis läinud „sellisesse usku, mis meil praegu on”. Käinud Põide kiriku juures keelatud koosolekutel. Nüüd teised naised kutsunud teda jälle kiriku, aga tema paneb seda naljaks. Ütleb, et „kiriku trepid nii kõrged, ma’p saa ülesse mette”. Koolis on Melania Tuus käinud ainult mõne päeva, kuid lugeda ja kirjutada oskab küll. Noorena kirjutanud teistele armastuskirju ja olnud kange tantsima. Saime temalt häid andmeid Tuttava laulude leviku kohta. Sõnu on tal palju, ainult viisiga laulmisest ei tulnud midagi välja. Bussiaeg jõudis kätte, töö jäi pooleli. Lubasime järgmisel päeval tagasi tulla.

*Kahtla kooli direktor Emilie Järvalt ja
Ottile Kõiva Kahtla kooli ees.
I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5912*

*Kahtla kooli direktor Emilie Järvalt.
I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5909*

Õhtul rääkis meile Juulia Rüütel, kuidas tema meheema humalaid keetes laulnud „Humal huikas...”. See olnud kohe niisugune *kunts*. Kaks tundi keetnud humalaid ja kogu aeg laulnud seda laulu. Ingrid kirjutas viisi üles. See oli tänase päeva kõige suurem saavutus.

Ingrid Rüütel:

3. JUUNI. Lahkusime ööbimiskohast juba varahommikul. Istusime bussipeatuse lähedale jõe äärde ja hakkasime materjale korrastama. Seejärel sõitsime bussiga Kõigustesse, et külastada oma eilset tuttavat Melanie Tuusi. Kohtasimegi teda talli juures. Kirjutamiseks sobivat paika otsides leidsime ühe piima jahutamise kambri, kus võtsimegi platsid sisse. Melanie luges meile lahkesti mitu laulu. Siis tuli sinna teisigi uudishimulikke – lausa ilma otsimata! Tuli endine sõrulane Aliide Kaasik. Ta elu olevat väga raske olnud – ta on kaheksa lapse ema, mees jäi invaliidiks, üks tütar sündis vigasena. Noorelt polevat ta ka palju teiste seas laulmas-mängimas käinud. Alles hiljem, kui ta Kärjal elas, kuulis ja õppis laule ja mängu. Meilegi laulis ta mõne emalt ning Kärjal ja Kõigustes kuulnud laulu. Seejärel tuli meie piimajahutuskambris uus külaline – Maria Päästel. Temalt saime ühe laulu ja mitu mõistatust. Üht-teist võtsime ka lindile ning kõik laulikud jäädvustasime fotos.

M. Tuus paistis silma oma vanuse ja haiglase seisundi peale vaatamata haruldase huumorimeelega. Kõigis ja kõiges leidis ta midagi naljaväärset – alates kirikuõpetajast ja lõpetades minu kingadega. Kuid karme oli ta ka oma naabrit Aliide Kaasikut taga rääkima. Vaevalt oli see silmapiirilt kadunud, kui sadas sõnadevaling tema aadressil. Siin nurgas olevat tagasihoidlikumad inimesed, sõrulased aga olevat lõbusamad ja ka halvemate elukommetega. A. Kaasik ise jättis meile küll meeldiva mulje. Pealegi oli tal hea lauluhääl, mille jäädvustasime ka lindile.

M. Tuusilt kuulsime, et tema vanad lauluklased oli ära viinud Kahtla kooli direktor. Läksimegi nüüd Kahtla koolimajja. Hoovilt leidsime direktori – sõbraliku, entusiastliku, lihtsa, sümpaatse (seda loetelu võiks vist lõpmata jätkata). Kuigi ta oli just alles Tallinnast tulnud – väsinud, pesemata, ei keeldunud ta meiega vestlemast. Vaatasime kooli koduloonurga materjale – õpilaste kogutud etnograafilisi esemeid ja rahvapärimeste kirjapanekuid, õpilaste koostatud kooliajaloo stendi. Samuti oli koostatud huvitav Saaremaa kaart, millele plastiliiniga märgiti punktid, kus olid toimunud tähtsamad ajaloolised sündmused. Need punktid polnud alalised, vaid vahetatavad vastavalt kalendriale. Näiteks oli kõige viimati olnud Jüriöö ülestõusu tähtpäev ning punktid kaardil näitasid kohti, kus olid toimunud Jüriöö väljaastumised. Palusime saata meile koopiaid kodulooringi poolt kogutud rahvapärimestest, mida koolidirektor Järvalt meile lahkesti organiseerida lubas. Kaasa saime paar vana käsikirjalist laulukladet. Järvalt kurtis, et koduloolise töö jaoks

jääb väga vähe aega, kuna kooli õppekaader on vilets ja tema õlul lasuvad paljud ühiskondlikud kohustused. Lahkusime parimate muljetega.

Õhtul külastasime veel ümbruskonna tuntuimat pillimeest Oskar Koeli. Pike-ma jututa tõi ta pilli ja alustas mängu. Võtsime täis kogu oma järelejäänud linditagavara ning leppisime kokku, et O. Koel abistab meid näärisoku filmimise organiseerimisel. Samuti saime temalt väärtusliku teate, et Al. Nõgu laule lauldi ümbruskonnas palju.

Ottilie Kõiva:

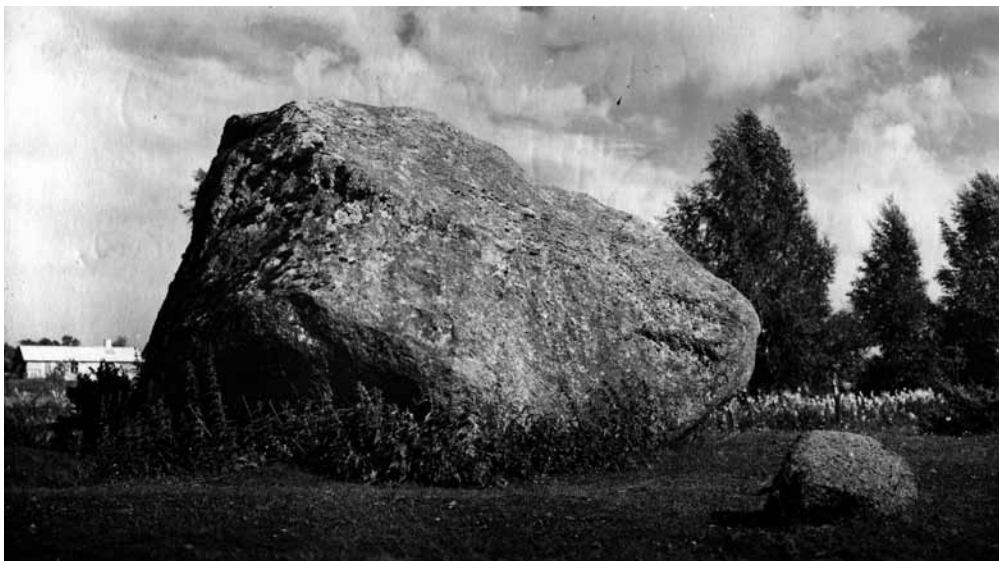
4. JUUNI. Täna filmisime Mustjalas Rahtla külas pulmakombeid ja -nalju. Kogu organiseerimistöö ja sisuline ettevalmistus oli Tamperede õlul, kes on Mustjalas päris omainimesed. Meie olime peamiselt „transporttöolisteks” [aitasime inimesi kohale tuua]. See oli sisukas ja huvitav päev. Nägime-kuulsime Mustjala pulmalaulu ehtsat esitust.

Ingrid Rüütel:

5. JUUNI. Hommikupoolikul lindistasime Pühas. Külastasime uuesti Tiina Randa, kelle juures käidi 1959. a. Kohtasime teda tema talu ees imeilusalt kadakaväljal. Vanake oli lahkesti nõus laulma. Kahjuks oli tal paljugi mälus tuhmunud. Viisid tulid välja sageli ebamääraselt, kord nii, kord teisiti, ning detoneeritult. Vahel aga

Ingrid Rüütel ja Ottilie Kõiva kirjutavad Tiina Rannalt lastelaule. R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5547

Pireti kivi. F. P Talvre foto 1962. SM F 3185: 123

sai ta nagu õige järje kätte ja püsis päris kindlas toonis, eriti kui ta laulu paremini mäletas. Mälu ebakindlus soodustas detoneerimist. Siiski saime tema laule ka lindistada ja teda ennast filmida.

Loona külast sõitsime Hämmelepa külla, et lindistada Miina ja Liisu Lõhmust, kelle juures käidi samuti 1959. a. Miina Lõhmust polnud aga kodus. Ta ema tõrkus algul laulmast, kuid suutsime teda siiski selleks veenda. Kuulsime tema ja teiste ümberkaudsete inimeste käest, et läheduses elavat keegi naine – Sepa Minni, kes olevat teinud hulga kohaliku sisuga laule ja laulnud neid pidudel. Ka teised noored laulnud vanasti tema laule. Soovitati kindlasti teda külastada, mida me oleksime ka meelsasti teinud, kuid kahjuks ei jäänud selleks aega.

Õhtupoole olime jällegi Pöidel. Filmisime Pireti kivi Kõigustes, Oti mõisa ja K. Tuttavat. Viimane rääkis ka pika loo lindile ning lubas hiljem muuseumile laulu- de üleskirjutusi saata. Samuti filmisime Tuttava kodu. Juula oli aga kahjuks kuhugi kadunud, mistõttu ei saanud teda jäädvustada.

Ottilie Kõiva:

6. JUUNI. Sõitsime hommikul kõik koos Valjalga filmima ja lindistama. Tõime kõigepealt kohale Aleksander Rüütli. Läksime varem, kui oli kokku lepitud, kuid ta oli kohe mõne minutiga korras ja tulemas. A. Rüütel on pärit Pöidest. Pillilood on ta õppinud peamiselt Valjalas, kuid ka mujalt, sest „nooremalt sai laiemalt käidud,

siis sai mitmelt poolt õpitud". Sel ajal, kui Rüütli pillilugusid lindistasime, tõime kohale viiuldaja Juhan Läti Haeska külast. Ta võttis kaasa ühe käsikirjalise ja teise trükitud lauliku. Kõige rohkem tahtis ta laulda õrnatundelisi laule õnnetust armastusest, ööbikust, kuust. Sõnad on õpitud trükitud laulikust, viisid aga külavahel. Päris külalaule ta ei tahtnud hästi laulda, ütles, et on unustanud. Lindistasime Lätilt mõned pillilood ja laulud. Hääl on tal vanuse kohta väga puhas ja kõlav. Tagasiteel laulis ta lindile veel pulma *limbilaulu*, mida lauldud Haeska üldise külalaulu viisiga. Küsisime mõlemalt pillimehelt ka Tuttava laule. Rüütel ei tundnud ühtegi, Lätt ainult „Pöide kergu laulu“, mida olevat ka Valjala kandis lauldud.

Päeva kõige tõsisem number oli tants. Aleksander Rüütel mängis tantsutükid lindile. Filmimise ajal tantsiti lindi järgi, et pärast monteerimisraskusi ei oleks. Kohal oli kolm paari. Kõige vanem naine oli 63 aastat vana, kõige noorem 41. Juhan Lätt vaatas huviga pealt ja kiitis: „Vanad eided on viksud tantsima!“ Kõige aktiivsem ning andekam laulja, tantsija ning jutustaja oli Helmi Peegel. Kohapeal tunti teda Valjala Viuu nime all. Selle nime ja samuti „ameti“ võtnud ta endale Muhu Mare eeskujul, kes esinenud Piiri rahvamaja elavas ajalehes. Muhu Mare rääkinud aga paberi järgi. Teksti autoriks olnud Piiri Vassel (rahvamaja juhataja abikaasa Vassili Vaga). Helmi Peegel teeb kolhoosist saadud kriitilise materjali ja rahvajuttude põhjal ise veste valmis – vahel proosa-, vahel lauluvormis – ja kannab selle ka ise ette. Paljugi, mida muidu ei julgeta välja öelda, jõuab niimoodi rahva naeru saatel asjaosalisteni. Rahvamaja aruandekontserdil esinenud Valjala Viuu möödunud aastal ka rajooni keskuses. Sellest peale olevat tema „rahvajuttudel“ suur minek. Nii Valjala Viuu kui ka Muhu Mare on ilmselt Liivaku Leena „õpilased“. Meile kõigile aga tundus, et „Valjala Viuu on veel etem kui Liivaku Leena“ (Juhan Läti sõnad). Lindistasime ja filmisime, kuidas „Valjala Viuu räägib rahvajuttu“ (vt Rüütel 2014 DVD I). Peale selle võtsime lindile laule tantsurühma esituses. Siingi oli eestvedajaks Helmi Peegel. Kõik rahvatantsurühma liikmed olid varem kooris laulnud. Ka külalaule laulavad nad kahehäälselt.

Õhtul juhatas Juhan Lätt meid Haeska külla August Trei poole, kes on laulu- meistri Mihkel Trei vennapoeg. August Trei olevat ka ise laulumees ja laulude tegija. Lätt küll kahtles, et ei tea, kas see mees meile laulab – olevat uhke moega. Tegelikult läks asi päris libedasti. Pikka palumist ja suurt selgitustööd polnud vaja. August Trei on tõepoolest kõva laulu- ja naljamees. Kui laulma hakkas, siis nii kõvasti, et meie mikrofoni pidi üles ütlema. Panime mikrofoni kapronsuka neljakordselt ette, laulja ühte ja magnetofoni teise toanurka, siis alles saime normaalse tugevusega lindile võtta. Algul kuulutas Trei küll suure naeruga, et „laulame aga altpoolt naba“, kuid kui mikrofoni laulis, siis jättis kõik hüllemad sõnad välja. Lindistasime temalt mitu Mihkel Trei tehtud laulu, mis ümbruskonnas olnud väga populaarsed. Mõnda

laulu ei lubanud Trei naine laulda, sest inimesed, kelle kohta laul tehtud, pidid veel elama. Lõpuks laulis A. Trei ka ühe enda tehtud laulu, mis käis tema enda kohta. Juhuslikult tuli August Trei poole üks temaealine mees. Koos laulsid nad lindile veel ühe kohaliku laulu Jaani-Tooma talu kohta. Aeg oli hiline, pidime lõpetama, kuigi laule oleks kindlasti veel saanud. Leppisime kokku, et tuleme siia tagasi reede õhtul. Lahkusime suurepäraselt tujus. Nii ilmekat külalaulu esitust pole me veel enne kuulnud. Valjalas on külalaulude traditsioon veel päris elav. Kõige uuemaid pilkelaule me aga ei kuulnud – kardeti, et laseme raadiosse.

Ingrid Rüütel:

7. JUUNI. Filmisime Leisis imeilusal merekaldal lastemänge⁵. Ka demonstreerisime möödunud aastast filmi, ajasime juttu endise korrespondendi M. Männikuga ning käisime tema saatel Oitme silmaallikal. Külastasime ka Tuttava sünnikohta Kuninguste külas ning vestlesime Tuttava noorepõlvesõbra Paul Toombuga, kes olevat aidanud mõnel määral Tuttaval laule teha (niisugune märkus oli Kingissepa koduloomuuseumis Tuttava laulude üleskirjutuste juures, tõenäoliselt Toombu enda andmetel). Algul ütles Toombu: „Eks me üheskoos tegime, ta ikka oli peamees. Kui teisel sõna puudu tuli, siis teine aitas.” Küsisime siis Tuttava laulud ükshaaval läbi. Selgus, et ainult „Mõisa teomehe laulus” aidanud Toombu mõne sõna välja mõelda, teised aga teinud Tuttav üksi. Jutu lõpul tõmbus Toombu tagasi: „Sai ju mõnda natuke aidatud, aga see nüüd midagi, vana Tuttav ikka üksi nende meister oli.”

Ottilie Kõiva:

8. JUUNI. Täna jätkame Ingrid Rüütliga koduümbruse läbitöötamist. Käisime kõigepealt Oskar Koeli juures ja arutasime läbi kõik näärisoku filmimise üksikasjad. Leppisime kokku, et filmime pühapäeva õhtupoolikul. Enne filmimist lubas Koel veel helilindile mängida koos ühe Audla küla viulimehega, kellega ta pidudel on kokku mänginud. Edasi seadsime sammud Audla küla poole, et külastada Aleksander Nõgu. Tee läheb läbi Ridala küla, kus elab meie endine kaastööline Aadu Toomessalu. Praegu kogub ta peamiselt keelematerjali, millega on võimalik rohkem teenida. Kirjandusmuuseumile ei ole Toomessalu enam ammuugi midagi saatnud. Kohapeal on ta tuntud kodu-uurijana. Üldse peetakse teda arukaks meheks. Astusime Toomessalu juurde korra sisse. Küsisime andmeid kohalike laulude ja laulikute kohta. Suurt me ei saanud. Toomessalu polevat laulumees ega tundvat laulude vastu suuremat huvi. Andsime talle „Rahvapärimeste Kogu” lootuses, et ta vahetevahel ka Kirjandusmuuseumi jaoks midagi kirja paneb.

⁵ Filmimist juhendas Lilia Briedis.

Aleksander Nõgu poole minnes sattusime kõigepealt tema väimehe Valter Loigu juurde. Ta on arukas ja vastutustundlik inimene, pealegi laulumees. Saime temalt andmeid Aleksander Nõgu laulude kohta. Ka laulis ta ise mõned laulud lindile ja rääkis uuemate rahvalaulude levikust ja esitamisviisist tänapäeval. Pärast kutsus ta Aleksander Nõgu enda poole laulma (vt Rüütel 2014 DVD I). [---] Aleksander Nõgu oli juba 87 aastat vana, mälu on tal endiselt hea. Omatehtud laulud on tal sõna-sõnalt peas, ainult raamatulaulud minevat meelest ära. Kirjutasime üles paar laulu, mida seni pole veel kirja pandud. Lindistasime nii palju, kui linti jätkus. Lindistuste kvaliteet pole kuigi hea, kuna ta laulis väga ebaühtlaselt – kord väga tugevalt, kord nõrgalt. Pidime oma reporterit pidevalt kohandama. Leppisime kokku, et tuleme pühapäeval filmima ja jätkame ka lindistamist.

Ingrid Rüütel:

9. JUUNI. Täna oli buss meie käsutuses. Kahjuks polnud aga ilus ilm, nii et maastikuvõtteid ei saanud teha. Kuid meie päevaplaan oli nii suur, et isegi siis, kui maastikuvõtted ära jätsime, ei suutnud kõike täita. Alustasime juba tuttavast Veere külast. Külastasime järjekordselt Suurteede perekonda. K. Suurtee laulis lindile Tuttava laule ja muidki, Sofia Suurtee laulis ühe laulu. Filmisime K. Suurteed laulmas ja jutustamas (vt Rüütel 2014).

Seejärel sõitsime Saarekülla, et külastada üht meie kunagist korrespondenti – endist kohalikku koolmeistrit Aleksei Randa. Kahjuks polnud teda aga kodus. Jätsime abikaasa kätte tema jaoks kaasa võetud raamatud. Kuulsime ka, et nende noorem poeg olevat teinud kaastööd kooli kodulooringile rahvaluule kogumise alal. Tagasiteel kohtasime ka Randa ennast. Nimelt juhatas ta abikaasa, et ta pidi olema kõhn mees pruunis ülikonnas ning sõitma jalgrattaga, leivakott seljas. Varsiti tuligi meile vastu isik, kelle kirjeldus vastas sellele. Pidasime ta kinni ja leidsimegi otsitava. A. Rand kõneles, et tal olevat juba kolmveerandsada aastat turjal ja sellepärast ei suutvat enam palju korda saata. 60aastaselt olevat ta tundnud, kuidas endine jõud ja entusiasm hakanud raugema. Viimasest ei paistnud tal siiski puudu olevat. Ta oli oma südameasjaks võtnud ümbruskonna ajalooliste pärimustega seotud kohad ning palus meiltki kaasabi nende kaitse alla võtmise organiseerimisel. Eriti südame peal oli tal muistne eestlaste sadam Kloostimäe juures ja Kloostimägi, mis on praegu hävimisohus. Viimasest leidnud kohalik kooliõpilane juhuslikult kahe meetri sügavuselt süsi, luid jm. Ka lubas A. Rand meid abistada ümbruse laulikute ja rahvaluulekogujate elulooliste ja muude andmete väljaselgitamisel.

Edasi sõitsime Valjalga. Külastasime Helmi Peeglit – kohalikku Liivaku Leenat – head lauljat ja tublit inimest. Lindistasime temalt mõne laulu. Kuulsime veel täien-

Aleksei Rand. I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5421

davalt tema juttude tegemise ja ettekandmise kohta. Vahepeal oli talle antud ettekandmiseks ka ettekirjutatud tekste, kuid need polevat tal hoopiski välja tulnud, ja siis öeldud, et tehku ta edasi vanas vaimus. Nüüd tuuakse talle vaid andmed kriitikat väärivate asjaolude kohta, jutu teeb ta aga ise.

Seejärel sõitsime veel läbi A. Rütli juurest, kust saime kaasa ühe lauluklade. Käisime ka tema venna pool, kes pidi olema suur laulumees. Teda polnud aga kodus. Naine ütles, et ta olevat vana koorilaulja ja teadvat just koorilaule. Siis läksime uuesti Trei juurde. Saime temalt rea väärtuslikke laule ja andmeid. Tema abikaasalt kirjutasime ja lindistasime mõne lastelaulu. Pere vanaema näis teadvat regivärsse, kuid keeldus kategooriliselt laulmast. Peremees ütles, et naised ei tahtvat laulda, sest olevat kätte jõudmas 4. leina-aastapäev, mil nende poeg uppunud Leningradis.

Otilie Kõiva:

10. JUUNI. Sõitsime hommikul Kõigustesse, et Ants Päästelilt lindistada Tõllu lugu, mis eelmisel korral jäi üles kirjutamata. Ta jutustas korralikult ja igavalt, kuid selle eest saime temalt päris häid kohalikke laule ja mitmesuguseid vajalikke andmeid uuemate laulude leviku kohta.

Sõitsime tagasi Kukele ja läksime jala Audla külla. Pool päeva olime Villem Nõgu juures ja ikka jäi töö pooleli. Ta teab väga palju uuemaid laule. Ka mõned regivärsid sattusid sekka. Villem Nõgu jutustab elavalt ja ilmekalt, kuid raske on tema jutuvoolu suunata. Teda tuleks kindlasti filmida. Oma natuurilt on Villem Nõgu poeet ja kunstnik, kes kogu elu on üle kõige armastanud ilu.

Villem Nõgu juurest läksime nende sugulase Juula Nõgu juurde. (Juula Nõgu ja Aleksander ning Villem Nõgu isad olid vennad.) Juula Nõgu on meile mitmelt poolt soovitatud. Ta olevat „püüne peal” rahvalaule laulnud, sellepärast teda tuntake. Päris ehtsaid rahvalaule on Juula Nõgul siiski vähe, ainult need, mis ta lapsena isalt õppinud. Hiljem on ta mitmel pool saksu teeninud (Saare mõisas, Kinglis, Audlas) ja 25 aastat Riias mingis pansionis kokaks olnud. Tema repertuaari põhiosa moodustavad sentimentaalsed rüütliballaadid. Saime tema juures väga vähe olla. Oli õhtu, tõttasime koju ja peagi algas Ridala külas palvekoosolek, kuhu ka Juula Nõgu oli just minemas. Teel rääkis ta meile veel Nõgude suguseltsist. Nende kange esivanem (5 põlve tagasi) oli soku eest mandrilt Hiiumaale toodud. Nõgude suguseltsis olevat kõik väga arukad, suured lauluinimesed ja pillimehed.

Õhtul käisin veel Oskar Koeli juures. Ütles, et näärisoku filmimiseks olevat kõik valmis.

Ingrid Rüütel:

11. JUUNI. Hommikul külastame A. ja V. Nõgu ja filmime neid. Samuti filmime Tuttava ja A. Nõgu lauludega seotud kohti – Ridala küla, Kõmmi ja Põlde talu, Audla auruveskit jm. Õhtupoole lindistame ja filmime pillimehi – lõõtsameest O. Koeli ning viiuldajat E. Kaske. O. Koeli filmisime Pahavalla küla vahel vanal kiiageplatsil nn pillimehe kivi peal. Õhtu aga kulus näärisoku filmimisele minu äia talus. Tänu pererahva õllele kestis laul ja hea tuju öö läbi. Meie näärisoku filmi karutaltsutaja Mulgu Seiu (Aleksi Room) – tugev, jõumehe välimusega mees („Sada kakskümmend kilo, saapad kaasa arvatud!”), hea lauluhääle ja veel parema jutustamistalendiga mees, laskis oma laulu- ja jutusalvel voolata poole ööni. Mõned laulud õnnestus meil ka lindistada, kuid seda oleks väärinud ka ta pajatused, mille vestmises oli ta tõeline kunstnik.

Nii lõppes siis meie ekspeditsioon üsna omapäraselt: lindistasime Saaremaa uuemat rahvalaulu poole kolme ajal öösel kõige loomulikumas keskkonnas ja ehtsamas esituses.

Ekspeditsiooni peame üldiselt täiesti kordaläinuks. Nägime ja kuulsime palju uut ja huvitavat. Veendusime, et Saaremaa on siiski rahvaluulekogujale ammen-damatuks salveks, mida ei jõua küll nii peagi tühjendada, kui see üldse kunagi tühjendatav on. Kahju ainult, et ei suutnud võetud plaanegi täita. Nii jäi filmimata Tustit, kes oli kuskil kaugel laidus lambakarjas, kuhu bussiga juurde ei pääse. Samuti jäi filmimata Koigi järv. Üldse saime liiga vähe jäädvustada Põide ümbrust, mille üheks põhjuseks oli ka ilm, mis just filmimise päevaks tõmbas vihmale, kuigi muidu üldiselt oli imeilus, vahel tegi isegi palavus liiga.

Kõik 1961. a ekspeditsiooni materjalid on salvestanud Otilie Kõiva ja Ingrid Rüütel ühiselt, viimane tavaliselt lindistas. Kirjalike ülestähenduste puhul kirjutas Otilie Kõiva üles laulude sõnad, Ingrid Rüütel noodistas viisid. 9. juunil, mil meie käsutuses oli ekspeditsiooni buss, lindistas ja filmis Richard Hansen.

60. KONSTANTIN TUTTAVA LAPSEPÕLVEST JA NOORUSEST

Ta kasvas selle Kareda mõisa juures, Maasi valla järel, Kareda mõisa juures sündis. Ema käis tööl, kolm poega olid, kõik tahtsid süüa ja riiet saaja. Väike vabaniku onn oli, sel oli katus pealt lagund. Ärra ütles: „Ma viskan välja sind lat'sega!” – „Oi jah!”, ema oli üdlend: „Oi jah, kena. Tuled mind välja viskama! Keski ei julge mu katusele tulla. Või härra on nii julge, et tuleb katusele!”

Noh, siis poisid mõisa, karja. Poistel ei ole riiet, ei ole leiba. Kusta oli siis kõige tasasem, vat see tirti mõisa. Teised jooksid ära, siiapoole, sõnnapoole külase. Keib karjas, kõht tühi, hoiab paruni karja. Varastab karduhvlid, akkab küpsetama. Härra tuleb, kepp on selja taga ja tuleb laob: „Mis teed, sa oled varas!” – „Äi ole, mu kõht on tühi,” ütleb härrale. „Mine jookse!” Läheb jooseb, lõhub paljad jalad ära, midagi jalgas äi ole. Tuleb õhta loomadega karjaaida. Nii palju on juba seda virtsa säääl, et poolest säärest saadik poiss on säääl sehes. Siis lõhkus jalad ära kõik, veriseks. Siis proua oli üdlend: „Vata sul olid pühkekastis ühed vanad saapad, halasta poisi piale.” Härra läks võttis pühkekastist need vanad saapad, andis siis taale, tal olid siis juba jalad ära tõrvatud üleni mustaks... Nihuke valu, et ei võind olla muidu. Noh, hea oli küll. [---] Jalad olid verised ja võttis need saapad ka vastu. Vot väiksed olid. Viskand need põesa: ah, kui sa moole tervid ei anna, katkisi ma ka ei taha!

Jah, mõtles, säääl on üks Koigi järi oeltakse. Ega te säääl ei ole käind järve ääres? Äi ole käind. Vat kari on nüüd eemal, et ma lähen püüan omale seal kala ka kar-tuhvli kõrva. Tuleb kaladega, kubjas vastas. Saab peksta. Kari viljas. [---] No ia küll, ma kasvan meheks, küll ma vaatan, mis see härra siin mõisa pääl teeb ... Kilter ka, oli üdlend, kilter ka.

Noh, vat siis kasus meheks, läks siis ära ja vat siis oli tarvis akata... Kaua aega sis ta on mõdlend ja kirjutand, jälle see läind hukka, siis kirjutand teisegi. Ja nii kaua siis, kui järje peale sai. Koolis pole käind, ema ei saand kooli saata. Nii kaua, kui ta siis laulu oli hakkama saand, selle peitis siis ära. Aeg tuleb, kus ma võin teda laulda! A praegus ei või. Noh, siis kui aeg tuli, siis oli palju, kes tahtsid Kareda mõisa laulu kuulda.

O. Kõiva: Kui vana ta siis oli, kui ta selle laulu tegi?

J. Tuttav: Siis ta oli ju kolmeteiskümne aastane. [---]

O. Kõiva: See oli enne revolutsiooni siis veel?

J. Tuttav: Jah, jah, jah... [---] Sii Reigi kirikul olid koosolekud. Siis ta tuli paljaste jalgedega joostes siia koosolekule ka kuulama, mis sii räägitakse, siis kui see revolutsioon hakkas. Vat sellestsaadik hakkas tema töötama ja. Siis ta oli neliteist aastat vana ja käis viieteist, kui ta siit ära läks Pärnu, tahtis Valtveti vabriku minna. Seal ei võetud sisse. Siis vaene loom oli juba koruksi korjand pühke kastide seest. [---]

Siis saand purjelaeva peale, sõnna oli ta võetud siis, et vat võtame poisid kokaks. Noh oli seal kartuhlid keetnud ja tuld pannund ja kapteni naine oli siis ise süüa teind ja tema pesnd asju ja.

Siis tuli aeg ja tuli tarvis tal juba minna riiki teenima või jah sõjaväkke või ajateenistusse, kuidas tuleb ütelda. Vat siis läks sõnna. Ja nii läksid siis aastad mööda ja... ema hoidis sis neid kirju ja laulusi, asju, mis ta siis tegi mõisniku kohta, neid hoidis siis alal. Tuli siis sõiaaeg ja ema peitis siis need oma põue, et ikka kui tagasi tuleb nüüd ilmasõiaast, et sis talle jälle kätte anda.

Noh, tuli ilmasõiaast, tuli tagasi. Ei ole emal süia anda, ema isegi kerjab. Kohta pole kuskil ja minu mees, esimene mees oli ju... kakskümmend aastat vana, kui ma esimest kord mehele läksi... see jäi ilmasõiaase. Ja täma tuli sealt, oh halastus, missugune ta oli! Tuli niisamune väike korv oli käe otsas ja otsis oma leiba. Sakslase vormipüksid olid jalgas ja venelase vana müts oli pias ja. Lagund kui labrakud. A isi kenast mõistlikult ajas juttu ja siis mu esimese mehe ema ütles: võta teda vastu, et tast võib mies tulla, sul parem elada. Vaat, kui õnnetu ta on! Ma võtsi vastu. Jah, küündlabä aeg oli. Näa kevadel läksid juba Eesti sõiaase, säääl võitlesid siis mõisnikkude vastu. Säält ta tuli siis eluga tagasi ja siis oli maasaaamise õigus. Siis tulime siia. [---] Minul pole midagid olnd, tämal ka. Ainult siis ta hakkas ikka teenima ja kaevusid ja lõhkeaineid seadis kokku ja. Mina hakkasin siis sii põllutöö kallal. [---]

O. Kõiva: A kus ta neid [laule] tegema õppis, ta ju koolis ei käinud?

J. Tuttav: Koolis ei käind jah. Ommast piast. Tead, ta ütles mulle ükskord, kui ma ta vastu võtsin [---], et ära vaata mu seisukorra peale, missugune mina olen. Muul on tark pianupp. Nüüd ma ole küsind, et kui sina, Kustav, sured, aga so laulusid laultaks, poisid noored laulvad ikka veel ja täieealised mehed! Vat Kustavit tuletakse ikka veel meele.

O. Kõiva: Kuidas need noormehed siis ära õppisid tema laulud?

J. Tuttav: Ah nad tulid ta juure siis: „Kustav, laula meitele!” [---] Kusta: „Targa peaga nüüd, tulete siia, ma hakkagu nüüd teitele laulma!” Poisid tõid siis napsi ja. Vana luksus siis laulda ja [---]. Poisid katsusid, kuidas viisi kätte said, kordasid seda ja sis laulu kirjutasid üles.

O. Kõiva: Missuguseid tema laule te teate?

Juula Tuttav. L. Briedise foto 1961. ERA, foto 5553

J. Tuttav: Tal oli ju suuri kenasid laulusi sii ka, mis ta poistele laulis. Ma ei tea ju... üks suur tore laul oli, et

*Ära nuta, neiukene,
Rootsimaade roosikene.*

See oli päris sur tore laul oli.

O. Kõiva: Kas see ta enda tehtud oli?

J. Tuttav: Äi ma ei tea. See, kus ta selle sai või seda ma ei tea, aga see oli päris tore laul oli. [---]

RKM, Mgn. II 451 a – O. Kõiva, I. Rüütel

KONSTANTIN TUTTAV, snd 1997, Põide v Oti asundus [Põide khk]

61. LAULUDE TEGIJA SÖÖRU

O. Kõiva: A kust te seda laulude tegemist õppisite?

K. Tuttav: Nee tuli iseenesest. Nii et teda polnd õppida mette.

O. Kõiva: Aga kas siin mõni teine enne ka niisuguseid laule tegi?

K. Tuttav: Jah siin Valjalgas oli üks niisugune. [---] Elasime Karedal, siis oli viis-kuus kilomeetrit vahet ja sis nende ja meie maade piirid käisid seal vastamisi.

I. Rüütel: Aga mis ta nimi oli?

K. Tuttav: Sööruks nad üidsid. Sööru ta nimi oli.

O. Kõiva: Kas ta palju laule tegi?

K. Tuttav: Jaa, ta tegi palju.

O. Kõiva: Missugused need siis olid ka? Millest?

K. Tuttav: Ta tegi kirikuõpetajatest ja sis... ikka rohkem noortest inimestest tegi, noortest tütarlastest.

O. Kõiva: Kas ümberkaudu lauldi ka neid laule?

K. Tuttav: Ikka neid lauldi.

[---]

RKM, Mgn. II 452 a – O. Kõiva, I. Rüütel

62. OMA ELUST JA LAULUDEST

O. Kõiva: Kus see lapsepõlvkodu teil on?

K. Tuttav: Lapsepõlvkodu on Kuninguste külas, Karedal. See on siit üle raba minna nii ütleme üks kümme kilomeetrit on siit kaugel üle soo. Ja seal on mul lapsepõlvkodu, seal olen sündind ja.

O. Kõiva: Mis aastal te sündisite?

K. Tuttav: Tuhat kaheksasada kaheksakümne seitsmendal aastal.

O. Kõiva: Kas lapsepõlves elasite kogu aeg seal?

K. Tuttav: Lapsepõlve elasin seal nii kaua, kui isa suri ära, olin üheksa aastane, siis läksin kulakute juure karjapoisiks. Olin mõned aastad olin seal, siis läksin mõisa karjale, mõisa loomi hoidsin.

O. Kõiva: Kui vanalt te mõisa läksite?

K. Tuttav: Ma läksin nii palju kui kolmeteisme aastaselt läksin mõisa.

O. Kõiva: Missuguses mõisas te teenisite?

K. Tuttav: Kareda mõisas.

O. Kõiva: Ja kus te neid laule hakkasite tegema?

K. Tuttav: [---] Tuhat üheksasada viiendal aastal või tuhat üheksasada neljandal hakkasin juba, kui Vene-Jaapani sõda oli, siis hakkasin. Ja siis olin mõisa karjas ja tuhande üheksasaja neljandal ja viiendal ma läksin juba välja siit. Läksin Pärnu.

O. Kõiva: Kus te seal Pärnus töötasite?

K. Tuttav: Pärnus töötasin Valtovi vabrikus, suure puupapi vabrikus. [---]

O. Kõiva: Ja kaua te olite seal?

K. Tuttav: Seal ma olin kaks ja pool aastat olin, siis viiendal, kuuendal. Seitsmendal aastal ma läksin laeva pääle. Olin laeva pääl kokaks, purjeka pääl. Keri ja Kompanii purjelaeva pääl. Olin kokaks säääl. Ja sis tuln mere päält ära. Sis läksin Talina ja siis olin Krulli vabrikus. [---] Ja siis olin kivimurdus seal edasi ja ühte ja teist tegin seal. Nii kaua, kui sõda tuli, siis läksin ilmasõtta.

O. Kõiva: Kus te koolis käisite?

K. Tuttav: Olen Tagavere koolis käinud kaks aastat, käisin külakoolis, rohkem ei ole. Rohkem pole käia saand ka üldse. Siis oli, kui ma karjas käisin, seal tarvitati mind talve ka ja siis ma käisin talve veel iga lauba käisin veel kooliõpetajale näitamas, mis ma säääl õppinud. No õppida ma ei saand midagi, mul ei olnud kooliramatuid ja siis niisama, sest ei tulnud suurt asja välja ega midagi. Kaks talvet olin, kaks jagu tegin läbi. Rohkem polnud midagi. Rohkem pole teha saand.

O. Kõiva: Aga kus te laule õppisite kirjutama?

K. Tuttav: Laulud, need tulid nagu iseenesest tulid siis.

O. Kõiva: Aga kas mõni siin enne ka juba niisuguseid laule tegi?

K. Tuttav: Ja neid oli, üks Valjala mees oli, see tegi säääl, oli teind ja siis. Selle järel üks vigase jalaga Eduard, see tegi ka. [---] Selle kohta tundsin siis huvi. [---] Ja aga sis oli see Riis Vassili isa, see oli hea laulutegija, komponeeris ka palju mitmesuguseid laulusi. [---] Sakslased tulid, siis ta sai surma, meie oleme sellega sugulased veel.

O. Kõiva: Aga kas te ka mäletate, missugused laulud neil olid, näiteks see Valjala mees?

K. Tuttav: [---] See oli Valjala mehe laul:

*Kas tunnete seda vaba meest,
kes palub meie hinge eest...*

See oli õpetajale oli see laul, kirikuõpetajale. [---]

O. Kõiva: Noja missugused siis need teie enda esimesed laulud olid?

K. Tuttav: Noh need olid kohe niisugused lorid, et ei maksa rääkida.

O. Kõiva: Kui vana te siis olite?

K. Tuttav: Siis ma olin, nii kaheteistme-kolmeteistme aastane.

O. Kõiva: Aga no kuidas te neid siis tegite, kas peast või?

K. Tuttav: Peast niisamma, siis sai [---] paberi pääle ka natuke märgitud.

O. Kõiva: A kust te need viisid võtsite?

K. Tuttav: Need sai jälle teiste viiside järgi. Kui nüüd teine viis oli ees, siis selle järel sai jälle.

O. Kõiva: A kus need laulmisekohad ka siis olid? Kus niisuguseid laule lauldi?

K. Tuttav: [---] Kiige all sai jälle käidud ja sedaviisi omasugustega sai jälle seal lauldud.

O. Kõiva: A kus te nende teiste laule kuulsite?

K. Tuttav: Neid sai jälle kuuldud, kui vanemad mehed laulsid neid purjus peaga. [---]

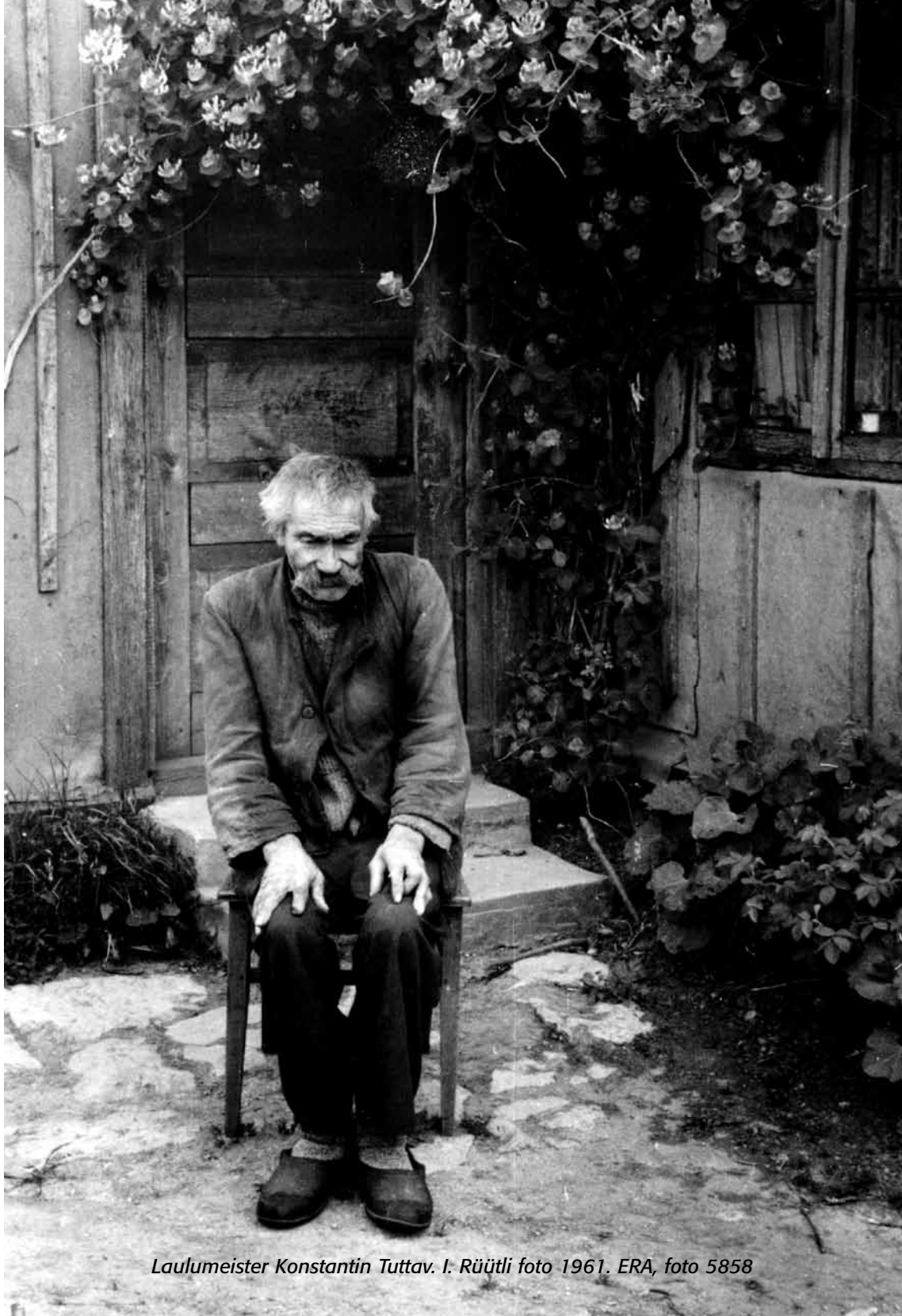
O. Kõiva: Aga kus kohal te siis olite, kui te need laulud tegite „Kui läen mööda Pöide kergust“ ja...

K. Tuttav: Ma tegin sel ajal, kui ma siia tulin ja siis, kui Tumala mõisas parun Stackelbergil oli, kaks viljaküüni ja rehi olid ära põlend, see oli oktoobri lõppus, just viimasel oktoobril oli see põlend. Ja siis ma komponeerisin ühe pisise, väikse laulu, see polnud kuigi pikk.

O. Kõiva: On see meeles, loeks siis ka kohe ära?

K. Tuttav:

*Nüüd sügise oktoobrikuu
on sakstel väga õnnetu.
Mis ehitanud orjapiits,*

Laulumeister Konstantin Tuttav. I. Rütli foto 1961. ERA, foto 5858

*nüüd seda ära kaotab suits.
Nuhtlus on meil Jumalast,
mis peale hakkab Tumalast.*

Ja sis mina käisin säääl... linalõugutamise talgud olid seal Kareda mõisas. Seal põles ka üks küün maha ja sis ma nägin seda, kui see põles ja siis ma sellest laulsin:

*Ühe ööse ma tulin talgust,
nägin metsas kanget valgust.
Seal põles see Eeru saadu küün,
kus sees oli kõige parem hein.
Seda ära sõi see pull,
mis hoidis kroonu panderull.
Kuivand materjal
oli väga mõnus süüa tal.
Ega ka neid heinu põlga,
jätab mõisa loomad nälga.*

Nisukse salmi.

O. Kõiva: Kas te sel ajal veel mõne laulu tegite?

K. Tuttav: Ja sis sel ajal, kui need karistussalgad siia maale tulid, siis ma tegin selle laulu, et „Armsad Eesti talupojad“.

O. Kõiva: No loeme selle siis praegu ära.

K. Tuttav:

*Armsad Eesti talupojad,
praegu on meil rasked ajad.
Kaua saand me kannata,
sée kõik jääb ilma hinnata.
Eestimaal, kus palju rahvast
elab praegu väga kehvast.
Nii me elame kui vangid,
et kui vahest miskit tingid,
siis meil tuleb sõjaväge,
nii kui vilja peale rahet.*

Ja siis [---] oli karistussalga kohta, et...

*See oli vahva merevägi,
küll nüüd aitab kõigilegi.
Jaapan purustas ta laevad,
Eestimaal nüüd jala käivad.*

*Nüüd jätan järel sõjaväe,
ma loodan, et ta läheb äe.
Meil on valitsemas aadel,
Talina ja Liivimaadel.*

Sel ajal kutsuti Liivimaaks seda, enne kuulusime Riia kubermangu.

*See, kes ilmas hästi elab,
meie verd ja vaeva neelab.
Enne sai ta ausaks peetud,
aga nüüd on ära neetud.
Oh rahvas, võtkem mõtelda,
kas võime head neil ütelda.
Nende käes kõik rahva talitus
ja toores Vene valitsus.*

Siis oli see, et...

*Kui läed mööda Põidi kergust,
siis sul silma paistab ergust
õunaaed ja tore loss,
kus elab vana Aaderkass.
Pennikoormad on tal piiri,
kopikat ei maksa üiri.
Oleks see tal üksi mõisa,
peale selle on veel teisa.
Neid on Undus ja veel Koikis,
valitseb kui keiser riiki.
Küll on suur ta loomakari,
kaladega Koigi järi.
Ta laseb järves kalad seista,
esi ilma randa rüüstab.*

O. Kõiva: Kas see kõik üks laul oli?

K. Tuttav: See oli üks jah. [---]

O. Kõiva: Aga millal te selle kirikuõpetajate kohta tegite?

K. Tuttav: [---] Ma olin Kareda mõisa karjas ja sain karjast vaba päeva, läksin järvele kala püüdma omale ja sis läks nii kuumaks, et ei saand enam püüda... ja siis... niisama mõttes nägin seda, et oleks kiriku läind parem. Ja siis selle mõtte pääle tuli niimoodi kirikuõpetajate laul ka nüüd.

O. Kõiva: Kui vana te siis olite?

K. Tuttav: Siis ma olin kolmeteistme aastane, ma sain sügisel neljateistme aastaseks.

I. Rüütel: Mis ajal te selle laulu tegite, et „Kevadel aprillikuus, siis algab mõisa-teenistus“?

K. Tuttav: Ah selle ma tegin ka, kui ma olin siis siit läind ja jäi nigu mälestus mõisast. Ma tegin selle Pärnus, nõnda et jälle jäi mõisast mälestusi ja siis ajaviiteks tegin.

I. Rüütel: Kas millised sündmused siis nende aastate paiku siin veel olid?

K. Tuttav: Siis olid siin need karistussalgad. [---]

I. Rüütel: Aga mis siin enne oli, enne kui need karistussalgad siia tulid? Kas siin mõisate põletamist...

K. Tuttav: Ja mõisate põletamine oli enne juba, sügise hakkas, teise sügise. Mujal hakkas juba kevade, aga siin hakkas sügise... oktoobrikuu sees, siis hakkas mõisate põletamine peale.

I. Rüütel: Milliseid mõisaid...

K. Tuttav: Siin põletati Tumala ja siin Oti mõisad, kaks heinaküüni põletati maha. Härrastemajasi ei põletatud, aga niisugusi kõrvalmajasi põletati. Heinaküünisi ja siis rehesi ja neid põletati. Ja siis põletati Kareda mõisas üks heinaküün ja Arju mõisas põletati rehi ja neid põletati hirmus palju. [---] Aga need mõisnikud ei saand noh neid süüdlasi [kätte], kes nad põlema panid. Uurisid siin ikka neid ka, aga need ei tulnd välja. [---] Nemad olid sis suured võllad ja kõik üles ajand, et kui sõjavägi kohale jõuab, et sis nemad hakkavad siin pooma ja tegema. Ja sõjaväe ülemus pole jälle luband seda mette, et nende kehad olevat kindlad tunnistused. [---] Et tema seda ette ei võta, aga tema võib arreteerida küll neid, kes natukene riigikorra vastased olla. [---] Ja siis ta viis need mehed Riiga ja peale selle mehed said, ma ei tea, teise sügise, kui nad Riist vabaks said. [---]

I. Rüütel: Kas siin ümbruses kuskil revolutsioonilisi koosolekuid ka peeti?

K. Tuttav: Siin Leval, siis kiriku juures, mis selle ilma tornita kirik siin on, siin kiriku juures ikka peeti.

I. Rüütel: See on seesama Põide kirik või?

K. Tuttav: Jah, Põide kirik nüüd jah. Siin peeti ja siis Karjas oli kah, Karja kirgus peeti ka ja Karjas see mõisa parun Senkbusch, see akkas siis linna sõitma, ära sõitma kodunt ja sellele panti siis jälle märgukiri, sellelt nõuti renti maha ja ühte teist ja paremaid töötingimusi ja kõik. See sõitis minema ja vat see toodi tagasi sealt oma mõisa ja et pidi sellele märgukirjale alla kirjutama ja Senkbusch ei kirjuta. Ütles: „Ma lähen toon siis jälle omale, kellega ma kirjutan.“ Läind siis mõisa sisse ja siis rahvas jäid õue ootama jälle, mis ta siis tuleb ja tuli mõisa trepi pääle ja hakkas brauninguga tulistama neid. Ja sis neid sai seal kaks-kolm tükki sai surma ka, neid revolutsionäärisi. Aga sis nemad ei hoolind sellest revolvritulest kedagi, tormasid nüüd otse peale ja sis said ja peksid teda siis nii kaua, kui ta jäi

pikali maha, aga ta oli kaval, tegi ennast surnuks. Siis nad teda päris surnuks ei löönd mitte. Ja pärast tõusis veel eluse ja oli haigemajas. Ja niipalju juhtus seal ja siis selle monopoli lõhkusid ka sealt ära... [---]

I. Rüütel: Aga kas te ise ka nendest koosolekutest vahel osa võtsite?

K. Tuttav: Siin Pöidel ma käisin koosolekul. [---] Ma olin nüüd juba siia tulnud jõuluks kodus. [---] See oligi see suurem koosolek üle Saaremaa.

O. Kõiva: Mis laule seal lauldi?

K. Tuttav: Marseljeeset laulti.

O. Kõiva: Kas veel mõnda teist laulu mäletate?

K. Tuttav: Ei muud laulu mitte midagi ei mäleta. Muud laulu nad ei laulnudki.

I. Rüütel: Aga mis seal veel tehti?

K. Tuttav: Aga sis [---] püüti muudatusi ette võtta riigikorras ja sis et töölised peavad suuremat palka saama ja lühemad tööpäevad neil olema ja siis üks või teine asi niimoodi. Ja siis ka mitmesuguseid maksusi vähendada, renti viiskümmend protsenti, rendi alandamist jah. Nüüd kästi mõisnikute käest seda nõuda kõik.

I. Rüütel: Aga kas te tundsite ka neid mehi, kes seal kõnelesid?

K. Tuttav: Sarapuu oli siis, vallakirjutaja Sarapuu oli ja siis teine oli seal üks Muhu valla kirjutaja Aamer ja sis üks kirikuköster Pallas. Ja sis need kõnelesid ja siis üks naisterahvas, mitte ma ei tea, kudas ta nimi oli. Mitte ei tule mul meele. See kõneles ka seal. Andene! See kõneles, see nõudis seda, et see Tumala parun Stackelberg, see oli ülemtalurahva kohtunik ja... üle tuhande rubla, mis ta sai aastas palka selle eest. Ja see nõudis sedamoodi, et see tarvis selle koha pealt lahti lasta, et meil on omal küll niisuke si koolitunud mehi, kes selle tööga toime tulevad, selle ametiga. Misjaoks me parunile peame maksma selle raha. See nõudis seda. [---]

O. Kõiva: Kas te seda teate „Kui aastanumber sai tuhat üheksasada kuus“?

K. Tuttav: Jah, see oli selle Kärneri komponeeritud laul.

O. Kõiva: Kes see Kärner oli?

K. Tuttav: [---] See kirjutas jälle neid märgukirjasi mõisnikutele, läks pärast Ameerika ja siis tuli Ameerikast tagasi, seal oli jala kaotand. [---] Ja nüüd ta on surnud, teda pole enam. [---]

O. Kõiva: Kus ta siis elu lõpul elas?

K. Tuttav: Ta elas Kareda mõisas.

O. Kõiva: Kas te teda varem juba ka tundsite? Oli ta teieealine mees?

K. Tuttav: Minust oli vanem.

O. Kõiva: Ja kus ta siis varem elas?

K. Tuttav: Ta varem oli... Pärsama vallakirjutaja oli. Ja siis see revolutsioon tuli, vat siis ta sai sealt lahti. Siis ta arreteeriti.

O. Kõiva: Elulugu jäi meil ehk pooleli. Te läksite pärast revolutsiooni, kuhu te siis läksite?

K. Tuttav: Pärnu.

O. Kõiva: Kaua te seal Pärnus olite?

K. Tuttav: Pärnus ma olin nii kaua, kui tulin vabriku, Valtohvi vabrikuse. Kaks ja pool, kolm ja pool aastat olin. [---]

O. Kõiva: Ja kuhu te siis läksite?

K. Tuttav: Siis ma läksin laeva pääle, Riia kompanii purjeka pääle kokaks läksin. Noh see amet mulle ei meeldind, pidasin ühe suisi aja seal ära ja meremeheelu ma ei tahtnud ja siis tulin sealt ära. Ja siis läksin Talina. [---] Ja siis ma läksin tsaari sõjaväkke läksin teenima.

O. Kõiva: Mis aastal see siis oli? [---]

K. Tuttav: Tuhat kaheksasada üheksakümne üheksandal. [---] Ühesugused aastanumbrid läksid teenima.

O. Kõiva: Kaua te seal siis olite?

K. Tuttav: Seal... vahepeal sain parandust, tulin ää, siis ma enam Poolamaale polku ei läind, olin Rostovis, olin seal lukusseppade komandos, seal teenistuskomandos. Seal ma olin ka üle kahe aasta olin.

O. Kõiva: Aga kas te sel ajal, kui te Tallinnas töötasite, ka laule tegite?

K. Tuttav: Talinas ma ei ole mitte ühti, pole seda aega nõnda olnud, teised tööd ja. [---] Tugev joomine oli järjekindlalt niisama. Mis oli enne tehtud, oli vahest laultud. Ei olnud nagu aegagi. [---] Siis ma olin jälle vahepeal seal Krulli vabrikus ja siis ma olin kivimurdus, Lendre kivimurdus olin seal. Ja siis sealt hakati seda Peeter Suure merekindlust ehitama, siis oli seal kindlusetöölisi [vaja]. Sealt läksin sõjaväljale. Olin sõjaväljal jälle. Sõjaväljalt tulin ära.

O. Kõiva: Aga te rääkisite teinekord, et te vangi langesite?

K. Tuttav: Ja ma Kavalt langesin vangi. Aga sis ma enne jälle olin Tallinna kindluses ja [---] võtsin omale prii aega sealt. Nii palju kui kaks nädalt oli lubatud, aga ma võtsin üle ja siis, kes üle võtsid, need saadeti jälle liinile. Sealt töö juurest ära. No aga siis ma ei läindki tagasi enam. Ja varjasin nii ennast niisama ja selle järel tuli Vene revolutsioon, tsaarivalitsus kukkus. [---] Vot sügise sakslane tuli ja sakslane võttis vaid neid, kes olid sõjaväeteenistuses olnud. [---] Sakslane viis mind siis siit Kuressaaresse, olime Roomassaare raudtee pääl ja sealt anti kakskümmend viis meest ja sada hobust anti meile ja siis nendega läksime sinna Liibovi. Need hobused... olid sandid. Nee viisime Saksamaale, viisime Saksamaale Oberaudeni rauakaevandusse, söe või raua kaevandus, tööstuskaevandusse sinna. Ja surnud hobused läksid vorstivabrikuse ja kontide vabrikuse ja need viisime sinna. Ja siis vedasime hobuseid seal ikka nii kaua, jälle Miitovis olime, sealt saime jälle

hobusekroni ja läksime ja läksime nii kaua, kui Vene sõda ära lõppes. Siis ei olnud hobuseid enam võtta, vene hobuseid ei kedagi, siis kadusid hobused. Ja kuu aega siis olime niisama Saksamaal, tegime seal ühte ja teist tööd jälle. Olin laagris ja siis pärast olin raudtee peal, olin seal vagunilaagreid vedamas ja. Ja siis nii kaua, kui saksa revolutsioon, saksa Villemi valitsus ka kokku varises, siis sain sealt tulema. Tulin ära.

O. Kõiva: Ja kuidas see elu siis edasi läks?

K. Tuttav: Siis läks niisama, siis ei ole teha midagit selle järgi olnud. Oli ka see asi nõnda viletsapoolne oli.

O. Kõiva: Siis abiellusite vist?

K. Tuttav: Jah.

O. Kõiva: Peale sõda.

K. Tuttav: Ei tulnud muumoodi välja änam. [---] Ma tegin niisama, peaaegu rändtöölisena tegin ühe korra ühte, teise korra teist.

RKM, Mgn. II 454 a – O. Kõiva, I. Rüütel

63. KEVADEL APRILLIKUUS (Mõisa teomehe laul)

Kevadel aprillikuus
siis algab mõisateenistus.
See on teomehe mure
võtab peuse sahakured.
Juhib sahka, käes tal ohjad,
hobused tal ees on lahjad.
Jätab varsti seisma saha,
istub kivi otsa maha.
Vaatab, kui on kupjast rahu,
pistab piibu suitsma suhu.
Rahuga sääli teda tolmas,
kubjas aja takka silmas.
Tuleb mehe selja taha,
aga siis on asi paha.
Kubjas nõnda kõvast kirub,
maa neil jalge all kõik põrub.
Siis väriseb see teomees
kui viimisel päeval kohtu ees.

Siis viimati ta aralt kostab,
piibu püksitasku pistab:
„Ega ma poleks muidu istund,
loomad väsind, piip on kustund.”
Õhtal tuleb mõisast koju,
Naine aimab halba tuju.
Küsib: „Kuule, meie vana,
mis sul mõisas juhtus täna?”
Aga enne ta ei räägi,
kui saab kätte õhtusöögi.
„Ma täna, olles mõisatööl,
mind vandus kubjas, kes on õel.
Ta sõimas mind seal laisaksvorstiks,
kuradiks ja põrguvürstiks.
Mind palav päike kõrvetas
kui musta neegrid Aafrikas.
Muld oli palav, kaunis kuiv,
nii kui Sahhaara kõrbes liiv!”

RKM II 103, 65/7 (1) – Ottilie Kõiva

Konstantin Suurtee. I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5418

64. KONSTANTIN TUTTAVA LAULUDE LEVIKUST

Kui olime väheldased poisid Levala külas, noh siis seal kuulsime laulusi, mis sel ajal ei olndkid mitte väga soovitatud mitte siis. Ja siis muidugid, kes põlnd kuulnd laulu muidugid, siis väikste poistele siis – osta suitsu, siis laulame, noh kuidas muidu ka ei laula siis. No ja siis laulsime siis neid laulusid – Tumala Matsi laulusi ja siis vana Aderkassi laulu, Aderkassi laulusi sai lauldud ja siis Koigi järve laulu ja nii, mis me ikka teadsime, selleaegsed vana Tuttava tehtud laulud need olid. Ja siis need tõid meile sealt, Jaani-Matsi Prits öeldi, Leiner oli ta liignimi, see neid tõi sedaviisi ja selle käest me kuulsime ja teda me edasi andsime. Noh see – änamiste viisid olid neil kõik ikka ühteviisi, sõnad läksid ka kokku nõnda, et viis oli meil ikka üks. Ühe viisiga laulsime. See oli umbes siis nõnda.

∴ Tuhat üheksada viis oktoobrikuus ∴

∴ oli sakstel raske õnnetus. ∴ (vt viis 65 B)

Selle viisiga siis see laul ikka änam-vähem käis. Nõndasama käisid need teised ka.

RKM, Mgn. II 457 c – O. Kõiva, I. Rüütel

65. KUI LÄÄD MÖÖDA PÖIDE KERGUST

A

Kui lääd möö-da Põi-de ker-gust, kui lääd möö-da Põi - de ker-gust,
pais - tab sul - le sil - ma er - gust, pais - tab sul - le sil - ma er - gust.

Variandid

tei - ne Koi - kis, üks o - li Un - dus,

Laulu lõpus

ran - du rüis - ta!

[3. välte puhul silbid veidi pikendatud.]

Kui lääd mööda Pöide kergust,
paistab sulle silma ergust,

õunpuu aid ja tore loss,
kus elab vana Aaderkass.

Pennikoormad on tal piiri,
kopikad ei maksa üiri.

Suurt vilja kasvatab ta põld
ja kanged renti maksab vald.

Oleks see tal üksi mõisa,
peale selle on veel teisa,

üks oli Undus, teine Koikis,
valitseb kui keiser riikis.

Kole suur ta looma kari,
kaladega Koigi järi.

Laseb kalad järves seista,
sa maailma randu rüüsta!

[Viisidega 65 A ja 65 B laulab kõiki K. Tuttava laule (nr 65, 66, 67).]

RKM, Mgn. II 457 e – O. Kõiva, I. Rüütel

66. ÜKSKORD KOIGI JÄRVE ÄÄRES

Viis 65 A ja B

Lauldakse värsse korrates.

Ükskord Koigi järve ääres,
mõtlesin oma elu järel.

Sedakord oli kange pala,
nii et ei saand püida kala.

Mõtlesin, kui oleks vilu,
küll siis saaksin rohkem kalu,

Mõteldes, et järi sügav,
viimaks kinni hakkas igav.

Siis tuli meele, et nelipühi,
ega see kirik põle rahvast tühi.

Seal on ikka inimesi
nii kui kalu täis siin vesi.

Aga mis mina sinna lähe,
varandust mul väga vähe.

Kellel varandus on napp, (oot)
seda noomib püha papp.

Koigi järv. Tundmatu foto 1930. SM F 1503

Ükskord tehti kerkus jutlust,
see oli püha papi ütlus:

paranda ja pööra patust,
kes sa sinna sisse sattund!

Paranda ja pööra varem,
mis on kahjatseda parem.

Kui tood kerku hästi raha,
kustutan su patud maha.

Siis kuulasin, et kikkis kõru,
siiski ei saanud kõigest aru.

Ma hakkasin säääl isima,
muist pidin järel küsima.

Need papi sõnad olid nii,
mis seekord kerkus räägiti:

kes raha toob ja tunnistab,
küll seda (aga) preester õnnistab.

Oh sa oled paradiisi lill,
üks vaga taeva lambatall,

sul Jumal patud kustutab,
sind paradiisi istutab.

Kes end põrgust lahti ostab,
igavesest piinast päästab.

RKM, Mgn. II 457 f – O. Kõiva, I. Rüütel. Sama laulu viisil 65 B, vt RKM, Mgn. II 457 d

67. TUHAT ÜHEKSASADA VIIS OKTOOBRIKUUS

Viis 65 A ja B

Lauldakse värsse korrates.

Tuhat üheksasada viis oktoobrikuus
oli sakstel raske õnnetus.

Vaat seda oli teinud orjapiits,
mis ära seletab see suits.

See nuhtlus tuli Jumalast,
mis peale hakkas Tumalast.

Kui mina tulin Salust talgust,
nägin metsas tulevalgust.

Siis (sää!) kõrbes Eeru-Saadu küin,
kus sies oli kõige parem hein.

Seda ära noolis ruske pull,
mis hoidis kroonu panderull*.

Sealt talust tulles nägin ma
kaht mahajäetud talu ka.

Talude peal kõrged rendid,
selle järel põllud sandid.

Pöld oli nii kui Pöide raba,
värava ees seisis taba.

Taba järel olid ketid,
kas või kõida kinni rotid!

Tunnete seda Tumala Matsi –
vaatas kõrbend küini platsi.

Tunnete seda Kareda Vikki?
Ma tahan talle teha ühe tüki.

Härä vaatas trepist maha,
proua jooksis voodi taha.

Sõjaseadus Saaremaal,
kõige kangem Karedal.

Mehed said kõik mõisa aetud,
säädus neile ette loetud.

Mehed kuulasid kui ahvid,
küll olid kanged paragrahvid!

* Seda ära noolis ruske pull, mis hoidis kroonu panderull – tuletikkudest süttinud tuli.

RKM, Mgn. II 457 f1 – O. Kõiva, I. Rüütel

68. KODU, SINUST PEAN LAHKUMA

Ko-du, si-nust pe-an lah-ku-ma, jää ju-ma-la-ga nüid! Tei-se
pai-ka pe-an mi-ne-ma, jää ju-ma-la-ga nüid! Met-sa

Noh seda lauldi pruuti oma kodust ära viies peiu poole, oli pruugiks seda laulu laulda Maasi valdas umbes üks 50 aastat tagasi.

RKM, Mgn. II 457 g – O. Kõiva, I. Rüütel

SOFIA SUURTEE, 60 a, Põide v Veere k [Põide khk]

69. VÄTTA POISID VÕTSID KÄTTE

Vätta poisid võtsid kätte,
panid ruuna saani ette.

Sõitsid Väikese väina ääre,
kus üks küla nimi Veere.

Säält nad tahtsid läbi sõita,
ööseks Muiküla Ollil jõuda.

Kus neid ausast vastu võeti,
laua taha sööma aeti.

*Seisavad Sofia ja Konstantin Suurtee, ees istub Liisa Värkel.
I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5905*

Poistel kaasas oli napsi,
seega tegid Ollil nōpsi.

Kannuga neil õlut toodi
nagu küinlapäeva moodi,

Aga vat, mis juhtund oli,
vanem tütar läinud kooli,

kelle pärast sõitu tegid,
Maalid üksi kodu nägid.

Maali kaua polnud kodus,
kadunud oli nii kui udu.

Läinud ruttu Uudemõisa,
kus säääl õhtul kuulda hõissa.

Poisid jutu käsil jätsid,
Maali järel härbli tõtsid.

Kus võis Põide valtsi näha
neidudega kaupa teha.

Uuemõisa härbli saalis
tantsis teiste hulkas Maali.

See oli noor ja ilus neiu,
Anton Reek ta austud peiu.

See tegi Vätta poistel valu,
Peeter ütles: oot ma palu,

ehk see neid mind jutul võtab,
Reeki jumalaga jätab.

Aga küll see oli hale,
kurbtust näitas Peetri pale.

Sest et Maali koju lippas,
Muiküla Olli kambri tõttas.

Peeter klaasi viina võttis,
varsi Maali järel tõttas.

Astus uksest Olli tuppa,
palus, kas võib saada luba

ööseks Maali juurde heita,
teki all end ära peita.

Kui nüid Peetril anti mahti,
päästis ruttu nõõbid lahti.

Heitis ära oma mantli,
lippas kiirelt õue kambri,

kus see armas Maali magas,
õrnalt Peetrit kaissu tabas.

Peeter lahutas veel tiibu,
Maali lükkas ukse riivi,

et võis rahus uinuda
see Vätta poisi rinna naal.

Peeter nüüd küll tahtis ruttu
algata säääl kosjajuttu,

ehk saaks Maali rinnal toeta,
kes võiks talle armsaks jääda.

Enne veel, kui Maali ütles,
mis ta süda välja mõtles,

oli Anton ukse taga,
ütles: Maali, ära maga,

mind nüüd ruttu sisse lase,
muidu katsun, ehk saan ise.

Kui ei tee sa triivist lahti,
siis sel õöl teil pole mahti.

Maali hüppas voodist maha,
et võiks jõuda ukse taha,

kus ta lootis vastu seista,
nõnda Peetri eest veel kosta.

Ehk küll Maali rääkis tasa,
välja lõivad ukse aasa.

70. VARES SEE VAAKUS VAHTRE OTSAS (lastelaul)

O. Kõiva: A laulge nüüd nii nagu te teinekord laulsite.

Va-res see vaa-kus vaht - re ot - sas, mu-nad nee kuk-ku-sid mul-gu al - la.

Luu-le sai pi - ka põl - le täi - e, El - ga lai - a la - ki täi - e.

Mu-nad need o-lid ot - sa saa-nud, e-ma see o-li il-ma jää-nud,

mu-nad need o-lid ot - sa saa-nud, e-ma see o-li il-ma jäänd.

Vares see vaakus vahtre otsas,
munad nee kukkusid mulgu alla,
Laas sai laia laki täie,
Peeter pika põlle täie.
Munad need olid otsa saanud,
ema see oli ilma jäänud.

Ma ei tea, need viimased sõnad on ka isi oma tehtud vist sinna otsa [---].

RKM, Mgn. II 459 a – O. Kõiva, I. Rüütel

Aliide Kaasik. I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5907

71. MU ISAMAA ARMAS (ringmäng)

Mu i - sa-maa ar - mas, kus sün - di-nud ma, sind

ar-mas-tan ma jär - jest ja kii-dan lau-lu - ga.

Sa mi-nu i - lus i - sa - maa, oh kui ar-mas o - led sa,

ehk küll vöör-sil vii - bin ma, siis - ki sind ei u - nus - ta.

Noor-meis nop-pis si - ni - lil - le, üt - les: "Kal-lim, kin-gin sul-le,

si - ni - lil - led kin-gin sul-le, jää si-na ik - ka tru-viks mul-le!"

RKM, Mgn. II 459 c – O. Kõiva, I. Rüütel

72. SEE KAKSKÜMMEND ÜKS (ringmäng)

Ja see kaks-küm-mend üks ja see kaks-küm-mend kaks ja see
 kaks - küm-mend kolm, ne - li, viis, kuus ja see
 kaks-küm-mend seit-se ja see kaks-küm-mend ka-hek-sa ja see
 kaks - küm-mend ü - hek - sa, kolm - küm - mend täis.

a

Si - na mi-nu o - ma, mi-na sul see - sa - ma,
 tun - ned sa tuk - su - mist mi-nu rin - na naal.

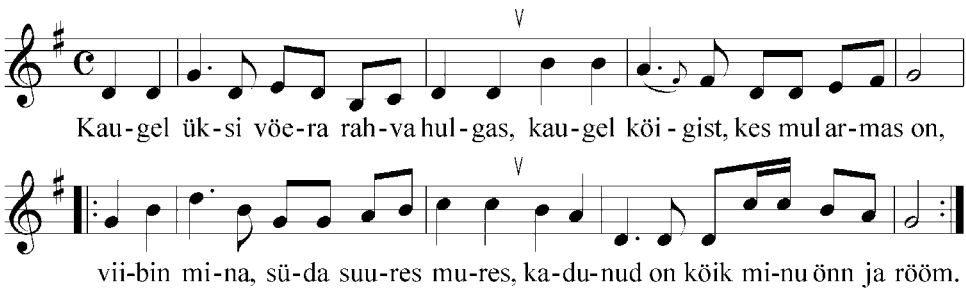
b

Ke - va - di - ne aeg, i - lus o - led sa, noor
 ar - mu - aeg, veel i - lu-sam sa. Ke-va- sa.

[Edasi lauldakse „Ja see kolmkümmend üks ja see kolmkümmend kaks...” jne, kuni mängida soovitakse.]

RKM, Mgn. II 459 d – O. Kõiva, I. Rützel

73. KAUGEL ÜKSI VÖERA RAHVA HULGAS

Kau-gel ük-si võe-ra rah-va hul-gas, kau-gel kõi - gist, kes mul ar-mas on,
vii-bin mi-na, sü-da suu-res mu-res, ka-du-nud on kõik mi-nu önn ja rõöm.

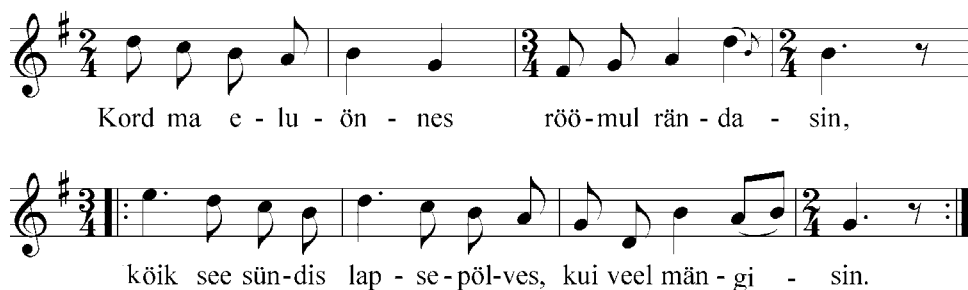
Kaugel üksi võera rahva hulgas,
kaugel kõigist, kes mul armas on,
;: viibin mina, süda suures mures,
kadunud on kõik minu önn ja rõöm. ;:

Önne mul ei ole osaks antud,
röömu mul ei ole lubatud,
;: kurvastus peab saama välja kantud,
valukarik täiest tühjendud. ;:

Saatus, minu vastu miks nii vali,
miks nii külm ja armu heitmata,
;: võtsid selle, kes mul armas oli,
riisusid mult kõikse kallima. ;:

Kallis kodumaa, mil jõuan jälle,
mil su pinnal jälle viibin ma?
;: Sealt ma tahan rahu, röömu leida,
oma kurba südant rõõmusta. ;:

74. KORD MA ELUÖNNES

Kord ma eluõnnes
 röömul rändasin,
 kõik see sündis lapsepõlves,
 kui veel mängisin.

Kord mul rääkis ema
 ilma elamist,
 et on ilmas häda, vaeva,
 valu, võitlemist.

Ei ma iial uskund
 ema kõnesid,
 mõtted õnnemaale saatsin,
 mida ootas.

Aga vali saatust
 mulle haavu löi,
 vanemate surma haavu
 südamesse tõi.

Kallimad mult ohvriks
 nõudis isamaa,
 valusalt mul süda lõhkeb,
 kuni suren ma.

Ainult surnuaialt
 rahu leian veel,
 vanemate risti naal
 end veel trööstin ma.

Kuuldud Kärlal.

RKM II 103, 205 (13) + 83/5 (3) - I. Rüütel, O. Kõiva

75. PULMADEST

Onu tegi pulmad. Siis ma olin 8aastane. Siis aeti raha: „Peiu võit!” – „Pruudi võit!” kõiki pandi sinna sisse, kõige viimas veel kassipoeg. See oli Sörves.

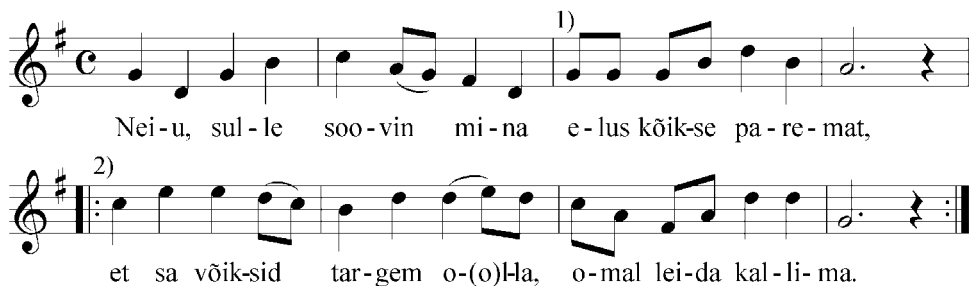
RKM II 103, 85 (4) – O. Kõiva

ANTS PÄÄSTEL, u 65 a, Laimjala v Kõiguste k [Põide khk]

Ants Päästel. I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5391

76. NEIU, SULLE SOOVIN MINA

Variandid

elus kõigse paremat,
:: et sa võiksid targem olla,
omal leida kallima. ::

Ennem õpi tundma teda,
kas ta truu ja õiglane,
:: aga pärast tundma seda,
kas ta süda kullane. ::

Oled sa ju leidnud ühe,
kes sul avand südame,
:: ära sa siis hakka kohe
avaldama armastust. ::

Valtsust, pettust ilmas palju
tuleb ette elutiel,
:: kõik ei ole kindel kalju,
mis sul seisab silma ies. ::

RKM, Mgn. II 464 d, e – O. Kõiva, I. Rüütel

77. OH RAHVAS, PANGEM TÄHELE

[1. ja 2. rea meloodiakujud vahelduvad ebaregulaarselt.]

Oh rahvas, pangem tähele,
mis räägib meile lauluke.
Ta räägib meile rahvusest,
ja Sääreküla möldritest.
Vaata seal on tohter möldriproua,
kes võib rahval tervist tuua.
Ta tiival aga rauad ritta seab
ja kupusarved selga veab.
Sääl ühe aga tiiva otsas ka,
peab viht ja vesi olema.
Mis haavu'ga kastab häda a'al,
kui ohver nõrkamise peal.
Sest mölder käib ja astub sammu,
rauad nõudvad tuulerammu.

Seal tuule aga rammul raiutaks
ja sarved selga tõmmataks.
Siis mölder väikse paadiga,
läks oma püüsid korralda'.
Äi süidi polnud Kihnu mies,
kes varjul oli kõrkjates.
Ta kargas välja rägi* seest
kui krokudill, mis Niilusest.
Ta andis möldril hoop viis
ja pani tunnistama siis:
sa ühes aga oma prouaga
pead mulle alla vanduma!
Siis mölder tõuseb rihva* seest,
ja lagun mütsi norib** veest.

*rägi - rägistik

*rihv - kiviklibu

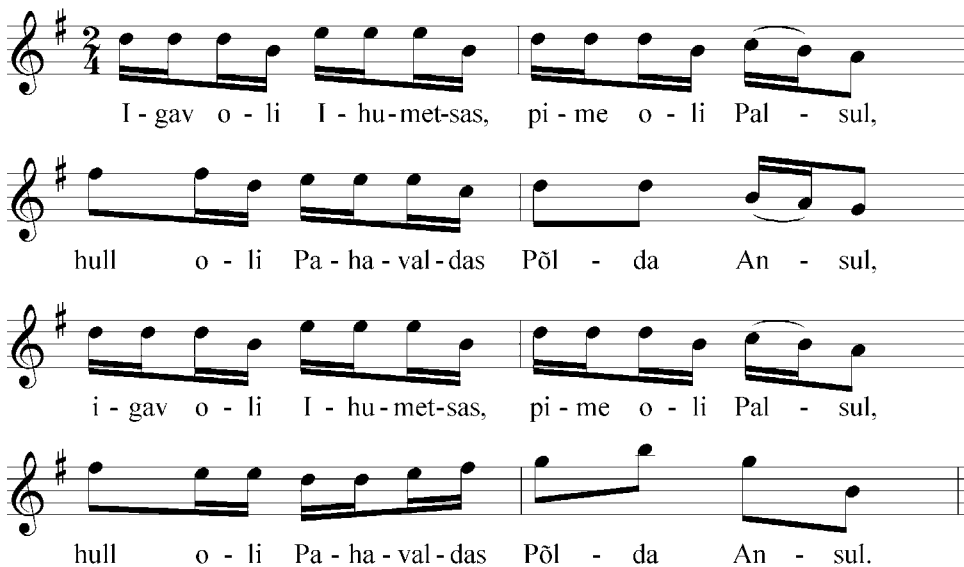
**norima - otsima

Umbes 40 aastat tagasi tehtud laul. Teinud üks Sääreküla mees Aleksei Väli. Tema õde Miina Väli aidanud ka laule teha. Rahva jutu järgi olnud Miinal parem napp kui Seiul. Miina olnud suurem sõnade tegija, Seiu pannud viisi ja laulnud teistele ette. Laulud olnud enamasti oma küla kohta tehtud. [---] Tõude l'vand oli mölder. Pärast tuli Ritsu asunikukoha peale. [---] „Süidi polnud Kihnu mees ...” – kihnlased käisid Sääreküla all kive vedamas. Olid omaette, saarlastega läbi ei käinud. (RKM II 103, 195/6 (9) – O. Kõiva)

RKM, Mgn. II 464 f – O. Kõiva, I. Rüütel

78. IGAV OLI IHUMETSAS (tantsulaul)

Reinlender.

I - gav o - li I - hu-met-sas, pi - me o - li Pal - sul,
hull o - li Pa - ha - val - das Põl - da An - sul,
i - gav o - li I - hu-met-sas, pi - me o - li Pal - sul,
hull o - li Pa - ha - val - das Põl - da An - sul.

See oli muidu üks rallilaul. [---] [Tantsijad laulsid pillile kaasa.]

O. Kõiva: Kas pillimees ise ka laulis?

V. Nõgu: Jah, võib ise ka laulda, võib vagusi ka olla. Pill mängis ju ikka ta eest, nagu torupillgi. Igav oli ühe küüraka naise nimi Ihumetsas. Ihumetsas (nüüd Aruküla) on praegu ainult kaks peret. Palsu talu on Ridala külas. Palsu talu perenaine oli pime. [---]

79. MINU ÕNNELIK NOORUSEPÕLI

Minu õnnelik noorusepõli
 kui lennates mööda ta läind,
 ei suurelist rõõmulist elu
 mina iial küll sellest ei näind.

Kuid siiski, kui armas see oli
 mul kaitsjate varjude all,
 mul õdede, vendade keskel
 mina sirgusin üles kui lill.

Mind hoidsivad isa ja ema
 ja taevade vägevam vaim,
 ei teadnud mina kurjust ei kära,
 ei märkand minu lapselik aim.

Ma rõõmsaste lootuses ootsin,
 mil jõuaksid tulla need a'ad,
 et läbi kord reisida võiksin
 kõik maailma mered ja maad.

Kui ükskord maailmamaa merel
 mul reisidest himmu sai täis,
 siis ihkasin korrakski koju,
 kus õitses mul ilusam õis.

Veel hellasti ehtida jõudis
 minu rinda veel armsama roos,
 kui keiserlik kohus mind nõudis
 ja isamaa kaitsjate loos.

Sääl väikeses Saaremaa linnas
 mind soldatiks loositud sai.
 Mul väikene numbrikene rinnas,
 mis märgiks mul kaasa veel jäi.

Mu südamest armastud ema,
 küll silmad sul seisavad vees,
 kurvad on vennad ja õed,
 et lahkub neilt mehine mees.

Kui viimati kätte mul jõudis
 see viimane minut ja tund,
 et kodust mind lahkuma sundis
 meie keiser ja isamaa sund.

Siis rõõmsasti tuulega võidu
 läks sõit, mis auras ja kees,
 kui viimati Poolamaa piiril
 rong seisatas vaksali ees.

Sääl vahvasti vägede liigid,
 kus hulka ka arvati meid,
 töid kätte meile püssid ja piigid,
 nüüd hoolega õpime neid.

Meie üle nii vahvasti varjab
 see Venemaa kui kotkatiib.
 Vast juhtub, et tema meid juhhib
 ja võitluseväljale viib.

Ei ole sääl rõõmude helin,
 ei ehitud pulmade süng,
 vaid ainult sõjariistade kõlin
 ja surmava kuulide mäng.

Kui juhtub, et võitluseväljal
 saab otsa minu elutee laev,
 kell kuulutab kirikutornis,
 et möödas on häda ja vaev.

Kuulnud Kuke kõrtsis ühe Muhu poisi käest, kui „loosi läks”. Lauldud valsiviisil.

RKM, Mgn. II 468 b – O. Kõiva, I. Rüütel

Villem Nõgu abikaasaga oma maja ees. H. Tampere foto 1956. ERA, foto 2636

80. TULGE KÜLAST KIIGE ALLA (kiigelaul)

V. Nõgu: Lambrine kasvatas poja koa. Sellel põle meest olnd, sel vanal. [---] Kui jõulud tulid 24. detsembril, sis kingiti talle koapsad ja leikid ja porgandid. Ja sis õlut anti ja sis lihakont ka ja. Sedasi sis kasvatas siis poja koa üles. Jah, sedasi sis.

O. Kõiva: Aga kiige all te rääkisite, et te kuulsite...

V. Nõgu: Näh tal pole siis oln veel loome väljas mitte, nelipühi aegas või oli see lihavõtte aegas, mul põle meeles änam, loomi põle olnd – siis ta oli kiige all. Sis ta hüidis mudu [---]:

*Tulge külast kiige alla,
tooge kanad, tooge munad,
tooge pardid paariksesti!*

Noh, säääl es ole midagi laulu, säääl põle viisi olnd.

O. Kõiva: Kas teised seda ka oskasid?

V. Nõgu: Ei oskand ... teised olid juba nii palju nooremad. [---]

RKM, Mgn. II 468 c – O. Kõiva, I. Rüütel

81. ÜKSKORD PÜHAPÄEVA ÕHTA

Viis 85 Lauldakse värsse korrates.

Ükskord pühapäeva õhta
jõudsin^e Sakla küla kohta.

(Säääl) tuli mul vastu äiataat,
tal pudelis oli karjajaak.

(Ta) ütles: mul on tütrid neli,
nende hulgast omal võli.

Võta üks ehk kõik see neli,
selleks (aga) on sinul omal võli.

Juulil juuksed ja ka tukad,
Mannil valged^e musumokad.

Kat'al paks ja valge pale,
kiha poolest sirge, sale.

Maalil väga ilus nägu –
olgu üks neist sinu jägu!

Kui sina (sa) võtad vanast liigist,
kaasavara saad sina kõigist.

Lehma saad ja lambakarja,
pulma a'aks veel tapan härja.

Esimesed vaarupäevad,
need kõik äia teha jäävad.

Aga kui sa põlgad vanu,
siis sul räägin teisi sõnu.

Kui sina võtad noorest liigist,
ilma jääd sa sellest kõigist.

Pulmad teen sul talu moodi,
ise muretsege voodi!

RKM, Mgn. II 468 d – O. Kõiva, I. Rüütel

82. VÕTAN AGA NAISE NOORUKEISE

[Aeg-ajalt pikendab rõhulisi silpe.]

Võtan aga naise noorukeise,
pisikese, ümmarguse,
lõbusa ja lustilise,
nägusa ja naerulise.

Kes mul kodu korda piab,
perenaise kombed tiab,
mõistab aga nurkas nuru a'ada
pesu puhtaks nuhkeldada.

Väiksed pisised laulud olid. Aga nii lühised olid, seal pole miskit viisi olnud. Ku-
das ta juhtus, sama viis oli. Seikseid viise lauldi muiste! [---]

RKM, Mgn. II 468 d1 – O. Kõiva, I. Rüütel

83. EMA VIIS HÄLLI HEINAMAALE

Ema viis hälli heinamaale,
kandis^e kiigu kesa peale,
pani aga käo kiigutama,
suvelindu liigutama.
Küll see kägu kenast kukkus,
minu aga suu ei seist ka lukkus.

Hääl käis sellest kõigist üle,
viimaks ema võttis süle.
Viis mind taha põllu pääle,
tuule varju vare ääre.
Uss oli sääli minu hoidijaks
ja vare oli minul vaatijaks.

Põlegid änam seda olnud.

O. Kõiva: Kes seda laulis?

V. Nõgu: See, see vana mees laulis sakstele seda. [---]

RKM, Mgn. II 468 e – O. Kõiva, I. Rüütel

84. SIIS OLI PEETRIL MÕTE EES

Siis oli Peetril mõte ees,
 kus hingab täma selsimees,
 see pääle avas kambri ust,
 mis lahti oli juhtund just.

Küll Peeter püidis jutusta,
 kuis Antonilt võiks riisuda
 talt saagi Maalid vägisi,
 ehk tüli tõsta tubliste.

Selle vastu seisis selsimees,
 kes oli raske une sees,
 ta ütles: lae äärele,
 küll õhtul lähme Veerele.

Kui kätte jõudis õhtuke,
 viis tee nad Veere külase,
 kui jõudsid küla tänava,
 tuli esmalt vastu värava.

Seal peres ütles Juku nüid:
 ei mõisteta küll meile süid,
 et laupäeva õöl me juhtunud,
 kus tuled kõikis kustunud.

Kui Juku nõnda jutustas,
 siis Miina kambri riide a'as,
 ta võttis tuld ja kuulatas,
 kas poiste häälest aru saaks.

On need ehk mõned reisijad,
 või meitist teise kosijad.
 Siis ükselinki kiputas,
 oli pillihääl ju kuuldavas.

Sääl sisse astsid härrad need,
 kes nende pärast reisisid
 ning nägi Miina korraga
 oma kallikest patseerima.

Ja taga seltsis vätlane,
 see kallis Kusta Miinale,
 nad tervist vastu võtsid heast
 ja vanemaid ka hüidsid toast,

et söömalauda valmista
 ja võerad sööma paluda.
 Siis kostis Juku: meite söök
 sel õhtul olgu pillilööök!

Sest kõige armsam roog ju mul
 on mul minu Miina Mihkelson...

Kui nõnda mähkis Jukuke,
 tõi Miina õlut lauale
 ja palus seda proovida,
 kas võerastel võiks soovida.

Kui poisid kannust õlut jõid,
 siis kohe kosjakaupa löid.
 See kaup küll seekord katti jäi,
 sest ära uinunud oli äi.

Nad mõtlesid, eks hommingul,
 kui välja lähme kirikul,
 võib vanematel jutusta,
 mis õhtul juhtun meitega.

Kui poisid valges ärkasid,
siis seda kohe märkasid,
et kallikesed lõbusad
ja lahkest jälle kutsuvad.

Nad läksid kord ka kirkule,
kus olid saanud ärkvele,
kus laulsid Pöidi neiud east
kõik laulud köstritega peast.

(See oli Tornimäel, Tornimäe kirikus.)

Kui kirikust sai lahkunud,
kus tükki aega õhatud,
siis sõitsid jälle Ollile,
kus Maalid pilkas Peetrike,
et Antonit ta kaisutand
ja Peetri voodist välja a'and.
Aga see oli kena nali,
petetud sai vaene Maali.

Antonit põlnd enam õues,
Maalil süda põksus põues,
kurval meelel õues, lautas,
segiläbi õnne kaotas.

Kui see hommingu sai tulnud,
väga kurb oli Maali olnud,
aga Mari vanem õde,
kes küll kodu polnud veel,

leidis siiski õnne sõlma,
mis võis võtta öösel hõlma.
Aga Mari tänas poissa,
saatmas käis neid Uudemõisa.

Sääl need jumalaga jättis,
ise kiirelt koju tõttis.
et tema õde parem õppeks,
sellega see laul nüid lõppeks.

RKM, Mgn. II 468 f – O. Kõiva, I. Rüütel.

Pulmanalja tegemine Laimj alas. 1936 SM F 3971: 71

85. LAULAME NEIST ILMALATEST

Laulame neist ilmalatest,
vihmasaost ja vesikastest,

heinatööst ja põllukünnist
ja sest kuulsast Masa Minnist.

Kui mina ükskord linnast tulli,
öösel Masa kõrtsis olli.

Seal see Minni ennast näitis,
enne kui tema voodi heitis.

Linnast toodud kuub ja talja,
kätest paistsid^e tulbid* välja.

Masa Minnil palju vara,
Rääsa valdas elutara**.

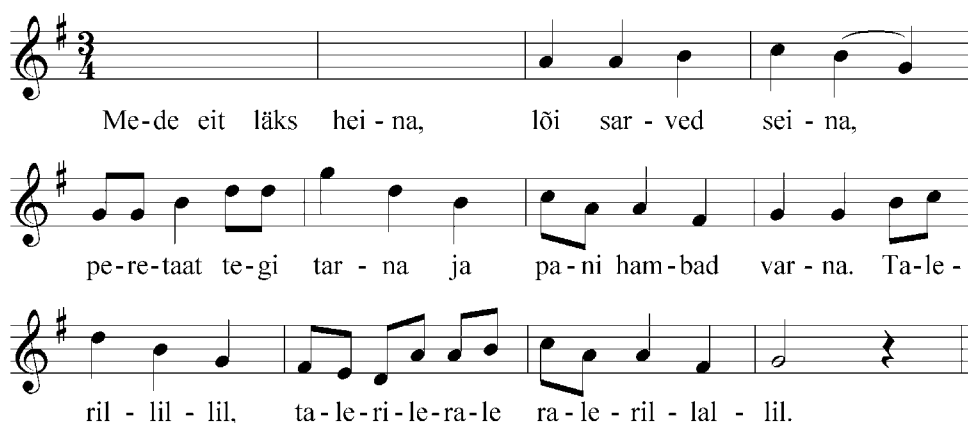
Taal on lambad, lehm ja hobu,
mõni kukk ja kanatibu.

*tulp – mansett

*tara – karjaaed, karjalaut

RKM, Mgn. II 468 g – O. Kõiva, I. Rüütel

86. MEDE EIT LÄKS HEINA (tantsulaul)

Kole kenast see käib, oi kurivaim!

RKM, Mgn. II 469 a – O. Kõiva, I. Rüütel

87. LEIKA AADU LIISU (tantsulaul)

Lei-ka Aadu Lii-su Kilt-si mõi-sas kit-se - kar-ja pe - re - nai-seks.

Kus see vae-ne Aadu sai? Aadu Hii - u saa - re pääl.

Seal te-ma ar's-tib va - nu nai-si, teeb a-ga ter-veks nen-de pai - si,

Kõ - pu ot - sas küt-tis sau-na, ku-pud te-ma kor-jas lau - pa lõu-na,

siis te-ma soo - ja lei - li kä - e puis-tas o - mad ker-bud ää.

See oli muidu... üks korra laulis sääl pilliga, tantsis. Inimesed tantsisid ka, läksid sis rohkem tantsima. [---]

RKM, Mgn. II 469 b – O. Kõiva, I. Rüütel

88. JUBA VÄLJAL PUUDE OTSAS

Juba väljal puude otsas,
madalas ja laane metsas

tuhandete linnu hääled,
Loojat kiitvad^e nende keeled.

Sest et sui oli jälle tulnud,
kuidas see ju mullu olnud.

Oma loodud käsku täitvad,
ennast truuvist paari heitvad.

Ja kui armsad emad, isad
rõõmsal meelel teevad pesad,

oksa pääl nad löövad mängi,
ehitavad laste sängi,

kandvad toitu omas nokas,
lagedal ja metsatukas.

Oh ka neil on oma häda –
kotkad, kullid teevad seda.

Tapvad pääle noori linda
ilma, et nad maksvad hinda.

Inimene teeb ka nenda –
riisub, tapab oma venda.

Inglismann ja Prantsus kuri,
seda teab kõik Soome meri,

meie rahvas, kes seal käisid,
nisu, otri, rugi viisid

Rootsi linna üle mere.
Vaenlane ja täma pere

asus kohe nende vastu,
pani kotti, toppis tasku.

RKM, Mgn. II 469 d – O. Kõiva, I. Rüütel

89. IGAV OLI KODU ÜKSI OLLA (tantsulaul)

Muidu pulmas tantsijad laulsid.

RKM, Mgn. II 469 f – O. Kõiva, I. Rüütel

90. LAPSEPÕLVE LILLELUHAS

Lapsepõlve lilleluhas,
 murumättal mängides
 süda oli süita, puhas,
 uinus ainu õnne sees.

Päike paistis selgest taevast,
 oksal laulis linnuke.
 Ei ma teadnud murest, vaevast,
 kuis mul ees on elutee.

Õrnalt hella emakeine
 suudles, surus rinnale.
 Ütles: oh mu kullakeine,
 õnneaeg on üürike.

Päävad lentsid linnutiivul,
 aastad kiirest kadusid.
 Kaugel mineviku viirul
 maitsin õnnetundisid.

Kuldne paradiisi põli,
 ei see tule tagasi,
 mis mul enne ilmas oli,
 sest näen und veel vagusi.

Lapsepõlve rõõmupäevad,
 ei need kaua kestma saa.
 Viletsused, mured, vaevad
 rõhuvad mind otsata.

Kadund nüid kõik lust ja mõnu,
 eluraskust tunda saan.
 Hella ema armusõnu
 surmani veel mäletan.

Sooviks jälle senna maale,
 kus kord olin õnne näind,
 kus ma elus, kus ma unes,
 kaunid noorusaastad käind.

Nõnda igatsesin kaugel
 kodumaale rännata,
 arvates veel vanas kohas
 vana õnne õitsema.

Viimaks nii mul õnneks anti
 kodumaale astuda,
 aga kojutulijale
 teine lugu meelega.

Nii kui sõbrad teretavad,
 tervitab mind mõni paik,
 aga süda läheb nukraks,
 minu kallid kadund kõik.

Lilled läind ja laululinnud,
 tuttavad kõik nendega.
 Noorus läind must nende seltsis
 kevadise õhuga.

91. OH SA VÄIKE VÄLJAKÜLA

Viis 90

Oh sa väike Väljaküla,
minu kodu on ka säääl,
säääl, kus mina ikka ela
viljapõllu ääre pääl.

Oh sa väike, vaikne maja,
kena metsatukk sul ees.
Oled minu kasvataja,
sa mul seisad südames.

Minul isa talumaja
oli armsam kõikidest.
Rõõmus laululinnu kaja
kõlas metsatuka sees.

Hommingul, kui tõusis päike
taeva servalt ülese,
kõik maailm, see oli vaikne,
linnud laulsid rõõmsaste.

Oh see aeg mool ilus oli
Väljakülas elada.
Kõik see töö, mis tehja tuli,
tegin rõõmsa meelega.

Õhtul õhud sala sõudsid,
kõrgel võlvil kumas kuu.
Laululinnud rahu nõudsid,
metsas vaikselt seisis puu.

Vaikus terves ilmas koitis
kauni tähetempli all.
Magus lootus rindus loitis,
süda põues põneval.

Lapsepõlve rõõmupäevad
ei need tule tagasi.
Vanas eas veel meele jäävad,
kus ma lapselt elasin.

Lõbus laululinnu kaja
elades ei unune,
Väljaküla kiik ja oja
armsamad on minule.

Põle änam. Me tegime ise selle laulu. Külalaps. See on nüid surnud see, üks pisike poiss Riigas oli. Ma oli Riigas tööl ja ta oli kua ja sis pühabati hakkasime tegema. See Kāo oli selle nimi, see on ammu surnud. Sel oli Talinas maja, Talina linnas. Vassili Kāo, läks siit, tal oli Talinnas maja ning äkist suri ää. Kojamees oli ka siit päralt, Kitu Vassel. Me olime Riigas [---] ja hakkasime kangest tegema. Säääl oli muistene – „Mats alati oli tubli mees, ta kedagi ei põlga”. Ta oli väikses raamatus, see oli sel a'al jälle. Seuksed saksa vastased laulud olid. Siis olid saksad olid mõisa peal. Mool oli ka isa talukoht.

O. Kõiva: Aga mis laulud seal kiige all veel olid?

V. Nõgu: Oi, oi, seal oli pailu. Oot, oota mul on meeles küll. Nee oli nii kentsakad laulud, näe! Mul viisid kua meeles. Oota, oota. Nee oli mänjilaulud. Aga sis – „Mu isamaa armas” oli. No see on vana muistene laul. See oli ja siis, aga mänjilaulusi, mis nad vahel tegid, mängisi kua ja tantsisid kua. Siis oli juba pillid kua, kõik olid nõnda kümne keelega olid pisised lõõtsapillid olid. [---] pisised suupillid olid, vi-listasid, parmupillid või kuidas neid hüitakse, olid kua, neid sepad tegid siis pa'as

neid pisiksid parmupillisi, nee põle midagi. Aga siis sokusarved olid küll, nee olid torejad. Ma mõistsi koa mänga. Üks poiss mängas jälle kole kena, aga mu sarved, kui ma kroonu teenistuse läksi, sel a'as õde annud sarved ära. Teine oli valge sarv, teine must. Need olid õhuksed, kangest suured. Kole toredad. Aga kangest pidi puhuma ka, nüid vanas eas ei tee nendega midagi. Aga kole kaugele käis. Nee oli nõndamoodi, kui orgestri ääres tuas või ka õues puu otsas kuskil. Aga kaugele käis küll, mitmese külase. Kenad, kenad tükid sai mängi, tored. Valsitükid olid. Mool olid valsitükid ja polkad ja... ma sai tead kui palju kindaid, ma käisi pulmade peal mängmas aga, aga jälle saksa soldatid võtsid kerstust ära. Väänsid kerstu katki ja.

O. Kõiva: A mis pilliga te pulmas mängisite?

V. Nõgu: Ärmoonikat. Kahe reaga. Oi, mind kiideti kohe, aga mool noh, ma sai ikka Riiast ma sai hea, oktaav jälle, ma tahtsin nõnda, et mis kaks häält koos on, seiksed. Mitte lihtäältega ma ei tahtnd. Lauluhääl oli. Kole tore oli. On ikka kena küll! Üks Juhan Lillak sai see... Mina ei tea, ma oli siis Kunda vabrikus ühekorra tööl, tseemendi vabrikus olin, see mängis seal mõisa rehtes. Sis hakkasid juba käi-ma rahvamajasid, sis mõisa rehtes. Tõmmati purjud, mõisnikud – mõisad olid ikka alles, aga sis lubati rehte, et seal mahtus inimesi. Tehti puhtaks. Kus vilja veeti, see oli kõik puhas lage. Ja sis purjud tõmmati üle, rahvas käisid seal koos. Võeti piletid kua juba sis. Pilet – saa muidu üht sisse. Aga see mängis ka kole kenasti küll. Selle vend oli ka Peterburis mängind. Vend oli ära surnd, ta ikka käis, siis ma ka tahtsi kua, tal oli kaks pilli. Oi kole kena oli, ma es teagi, ma mõtles, mis – pill on pill, aga oi sääl on suur vahe vahel. Ta oliga kena häälega küll see. Ma kuulsi, kas võta ort lahti, ort nii lõbus, kui sa kuuled, oktavi äälega.

O. Kõiva: A kus seda parmupilli ja siis sarve mängiti?

V. Nõgu: See oli siinsamas külas sehes. Pulmas koa. Mõnel oli taskus pisise karbiga, mõni vanamees pilistas kua. Näh kolm päeva – ma olin viis päeva pulmas, see oli hirmus asi, püha jumal. Kus niipalju õlut tehti, olid sui kange pala nagu paergus on [---]. Üksainuke poeg oli. Isa ütles: üks poeg on, nüid teeme viis päeva, niikaua kut õlut on. Sa pühaes, kes joob selle õlle ää! Loomad ep joo ka mette, niipalju õlle kehasid oli. Viis päeva oli. Ma es tohi änam koose tulla. Ema oli surnd ja ja isa jälle üksi ja sis õde koa. Teine õde sai ära teise külase ja siis oli seike asi, et siis ma kündsi, siis es ole meitel saha mette, siis oli seike puust tehtud adr oli. Sis ma üksi, kündsi sellega, millal sis – oh minu kallis aeg – aga sis tööd jäid tege-mata. [---] Isa lubas mind korra pulma. Ma oli viis päeva. A mind es lasta änam ää mette. Mängse peale seal ja. Inimesed tahtsid tantsi saaja. Magada ka ei lastud, ma oli ööd ja päevad ja sääski oli ka pailu seal metsas. See oli metsas, üksik koht oli Männi külast väljas. Kus see Ranna... Sealsamas kohas oli see koht kua.

RKM, Mgn. II 470 c – O. Kõiva, I. Rüütel

92. KUI TEISED TAHTVAD, VÕTKU KÕIK

O. Kõiva: Millal te selle laulu tegite?

A. Nõgu: See jälle oli siis, kui naise võtsi ja jälle laulatamas käisime, sis selle järke, ma oli juba uastat kaks, kolm naisemees oli, siis ma tegi selle laulu. See hakkab lapsepõlvest saadik, ku ma kooli läksin. [---] Sis oli kiriku valitsus, kui ma koolis käisin. Sis ma tegi selle laulu näh... ma katsun häälega. Oot, oot ei tule järsku meelde.

[Laulu kestel vahelduvad rütmid ♩ ♪ ~ ♪³ ♪ ~ ♪ ~ ♪ ~ ♪
Rõhulised silbid enamasti pikendatud.]

Kui teised tahtvad, võtku kõik,
minu omaks jääb see armsam paik,
kus lapsepõlves kasvasin,
ja aegamööda suureks sain.
Siis oli süda rõõmu täis,
mina hõiskasin, kui vähe võis.
Äi räästad, lõod, ööbikud
võind kinni suruda minu suud.
Lapsepõlves kooliaegu,
kui mina seda mõtlen praegu,
kus mul ema tähti õppis,
ilma vitsadeta leppis.
Viimati mind viidi kooli,
õeldi: „Ära vaevast hooli!
Mis sina koolis õpid omal,
sis sind aitab ikka Jumal,”
ütles ema järel vaates,

isaga mind kooli saates.
Astusime koolituba,
kus kõik teised olid juba.
Vaatasivad minu pääle,
kuulsin vana Nolgi hääle
kutsuvad mind nime pidi,
läksin kohe täma ligi.
Mul polnd aega kaua vahti,
raamat laua pial oli lahti.
Näitis näpuga: siit hakka,
nõnda sai tal paari tükka
testamendist ette loetud,
mind sai kooli vastu võetud.
Kooliaeg läks minu mehel,
nägu teada igaühel
lõbusalt ja lahkelt mööda,
sest äi ole miskid öelda.

Nüüd tulid armsad leeripäävad,
 vanas eas veel meele jäävad,
 kus mina mehemiele võtsin,
 lapsepõlve maha jätsin.
 Leerist peale kümne aasta
 olin igaühe vasta
 sõbralik ja vahel tore,
 igaühel hüidsin tere.
 Nelidpühid jõudsid kätte,
 mind äi muljund miskid mõte.
 Pesin puhtaks pea ja silmad,
 ilusad olid pühade ilmad.
 Päikse paistmine oli pala,
 kirikuse ma's läind jala.
 Sugulane tuli senna,
 selle kõrva istsin mina.
 Sõitsin Põidi kergu taha,
 sääl sain esimest kord näha
 seda, kelle pärast täna
 omast elust laulan mina.
 Siis kui kirik välja tuli,
 jälle ta sealsammas oli,
 kus ta seisis enne kerku,
 nüüd sai minu süda võrku.
 Vaatasin kui mõnda ime,
 aga ma ei teand ta nime,
 elukohta, kust ta oli,
 pärast see ka välja tuli.
 Üks säältpoolt tuttav sõbrapoiss,
 mind ühel õhtul s'õнна viis.
 Siis põlnd näha änam seda poissi,
 mõned õhtud üksi käisi.
 Olime suured tutvad juba,
 viimaks anti kosjaluba.
 Enne seda mitu päeva
 tundis süda rasked vaeva.
 Siis kõik mured maha jätsin,
 kosjareisi ette võtsin.
 Neljapäe õhta ilm oli kena,
 isameheks Kalda vana.

Kui mina kodunt kosja sõitsi,
 väravast veel valjust hüidsi:
 jumalaga poissmehe põli,
 mis mul enne kodu oli
 lapsepõlvest siia kohta,
 nüüd pean jätma täna õhta.
 Sõitsime siis kahegesti,
 kosjatäkk a'as saani ees püsti.
 Traavi sõites enne's seisa,
 kui sai jõutud Uudemõisa.
 Me peetasime Pihusel,
 vana mõisa rehe otsas mäel.
 Sai lahti võetud saanikast,
 kus sees oli kosjareisi pass –
 pudelid kui noored kuused
 ja ka pruudi kingitused.
 Panime säält siis juti uue,
 kunni Talila Ringsi õue.
 Täkk a'as ikka veel oma jõnni,
 sidusime rihatse rõnga kinni.
 Astusime Ringsi tuba,
 peremees pitkas oetes* juba.
 Me kuulime rääkivat ta häält,
 et nad olid tulnud Põitsi mäelt.
 Ringsi eit ja Musu Lellu
 ketrasivad lambavillu.
 „Meite äri oli teile täna,”
 rääkis üles Kalda vana.
 „Meitel juhtus sõuke number –
 heinakoorm läks tee peal ümber.
 Me kahegesta üles teda ei saa,
 ehk saaks teilt abi ühe kolmanda.”
 Oli tema hull, küll andis mässä,
 katsuge meite reisipassi!
 Nüüd põlnd änam viga mingi,
 heinakoorm käis toas juba ringi.
 Sel õhtul söödud, joodud sai,
 kuis kosja ajal kunnagi.
 Sai juttu aetud mitmest muust,
 ka kirikus mahakuulutust.

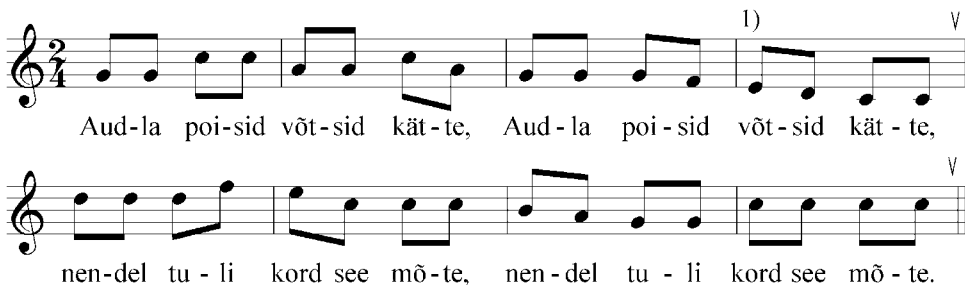
See sündis ennem püha kaks
ja kolmas kord jäi pulma a'aks.
Pulmadest nüid laulda tahan,
mul oli vennaks Tõnise Juhan.
Pruudivend oli meie emmel
Uievalla kirjutaja Vassil Kommel.
Sugulasi, tutvaid igavene kari,
kõrvaseks Kõrkverest Pärdi Maali.
Nendest kõigist ma ei laula,
emaks oli Kanisest Väinu Juula.
Kui sõitsime nüid laulatsil,
üks teine paar oli Audlast veel –
Tooma Sander, Leemeti Miina.
Ma sain nende pulma viina.
Pill oli Sandril, pudel põues,
kolmas paar oli kiriku õues.

Anton Täht ja Maali Eeru,
kirikurahvas pidasid naeru.
Te võite seda arvata –
kolm paari ühekorraga.
Jõudsime kõik õigeks ajaks,
Sitsk oli sel a'al õpetajaks.
Algas laulatuse lugu,
kahe käega pätsis kogu.
Me meheks, naiseks saime kõik,
see poiste-tütrukute liik.
Kui laulatused mööda said,
sai lauldud seda lauluviit:
„Minu, armas pruut, kas tunned sa
nüid rõõmu ühes minuga?
Maha jääb sust neiu põli,
mis sul enne kodu oli.”

*oete – voodi

RKM, Mgn, II 471 a – O. Kõiva, I. Rüütel

93. AUDLA POISID VÕTSID KÄTTE

[3. vâlde tihti pikendatud.]

O. Kõiva: Millal te selle laulu tegite?

A. Nõgu: Siis ku ma nooriku mehes olin, sedamoodi me siis tegime, kodu oli pühabäti aega vahel. Mul vahel tuleb, see kõik korraga põle nii heast, ei tule miele mette, aga poisid läksid jõulu ees siit ää, või jälle pere läks kirikuse, ma jähi kodu. Külapoisid tahtsid veel jõulu laulu tehja. Külapoisid tahtsid jõulu laulu tehja ja

kaks jälle poissi, Audla küla poissi tulid siia meile ja ütlesid, sa tee nüid rumma laul, me tahame rumma tehja. Ma ütsi jõulud tulevad käde, nüid ep jõva änam. Oh küll jõuad. Siis tulid sinna õhta ja nõnda ku nad rääkisid, ma ütles, et ma või tehja, teeme sis, ma tee valmis sii, te tulge õhtu, ma kirjuta ülese. Siis ma tegin sedamoodi. See laul on sedamoodi.

Audla poisid võtsid kätte,
nendel tuli kord see mõte.

Madis Ling ja Mihkel Kolu
mõned päevad enne jõulu.

Sääl veel oli Härman Käärik ning
ka Tõniselt see Oskar Ling.

Naerdes tõstsid lauluhääle.
Jõulupühad tulad pääle,

mis sai oodet aasta läbi,
kust saaks pillile nüüd abi?

Trummaga kui teeme selle,
a'ame käima jõulu õlle.

Trumm on kerge valmis teha,
aga kust saab koeranaha?

Sakslasi sai mullu tunda,
a'asid küla koerad hinda.

Mõnes kohas lasti maha,
Tõniselt ehk saame naha.

See oli ühe laupa õhta,
naha kaubad läksid kohta.

Juri siis ei võtnud raha,
lubas poole Kaaru naha.

Nahk oli karvane ja kiri,
kui seda pooleks leikas Juri.

Nüid võiks rumma valmis teha,
aga kes a'ab karva maha?

Karvadega panna'p tohi.
Ehk on mõisas sõuksi mehi.

Sest see töö on teha tüiti,
Silla Mihkel senna üiti.

Mihkel mees, see asja tundis,
ahjust tuhka tooma sundis.

Võttis parsilt piiruhalu,
nahk läks puhtaks, oh sa valu!

Ja mis kena kiri toime,
nüüd me trumma valmis saime.

Uhke uueaasta pilli,
sellega võib mitu ralli

uuel aastal läbi lüia,
kui aga poisid saavad süia.

Joomast pole juttu a'ada,
jõulupühad juba kauda.

Kas märjad jäänud kasinaks,
kui täna pihu veel ehk saaks.

Nüüd on meil uuel aastal trumm,
pane pihta, ta teeb pomm, pomm, pomm.

Kui kokku märjhib pilliga,
siis tantsu pidada ei saa.

94. EESTI RIIGI ASI OLI SOSSIS

Viis 92 Lauldakse värse korrates.

Eesti riigi asi oli sossis
Talina linnas Toompää lossis.
Ühestkid erakonnast meest polnd saada,
kes võiks valitsust moodustada.
Siis viimaks võttis Tõnisson,
kes sel a'al riigivanem on.
Ehk lõpeb nüid see igavene jänt,
kui valitakse president.
See asi põle nõnda hull küll üht,
kut rääkis esimese juuni leht:
kui president valitaks põllumeeste seast,
siis riigikord ei minna heast.
Põhisäädust uuest luua,
äi maksa sellepärast üles puua.
Rahvas tõstvad muidu kisa,
ta oleks meitel kõigil isa.
Kui ta teeb, mis kord ja kohus,
olgu Saaremaal või Muhus.
Mu eest on siis riik nii kole,
kui tal kunningad ei ole.
Valitseks üks õige isa,
nüüd on riik partiide pesa.
Mis on kestnud siia kohta,
lõpetame täna õhta.
Nüid teab iga Mats ja Kustu,
hääletame poolt või paneme vastu.

[Laulu teinud A. Nõgu Tõnissoni valitsuse ajal, kui Pätsi valiti presidendiks.
Laulnud seda valimiskasti juures.]

RKM, Mgn. II 473 a – O. Kõiva, I. Rüütel

Konstantin Päts Karja kodumajanduskooli või Tagavere kooli juures 21. aug. 1939.
J. Klehneri (Kurveti) foto

Sama laulu laulis enne järgmisel viisil:

Variandid 1) laulu kordamisel

2)

Viiside kohta ütleb A. Nõgu: „Ma ole mitme viisi peal laulnud, mis teise laulu lähis tuleb, selle viis pandi peale ka” (RKM II 103, 218 (30) + 226 – I. Rüütel).

95. KAKSKÜMMEND AASTAT OLEN MA (numbrivõtmise laul)

Viis 93 Lauldakse värse korrates.

Kakskümmend aastad olen ma
siin Saaremaa peal kasvand ka.

Mina õitsesin kui roosiõis,
see rõõmuaeg on saanud täis.

Pean maha jätma isamaa,
lään ausat keisert teenima.

Oh poisid, kellel lauluhääl,
see kiitku keisrid trooni pääl.

Ma kiidan teda lõpmata,
et ausat säädust annud ta.

Nüid talvekuu on jälle käe
ja täna esimine päe,

kus lähen liisku tõmbama
ja kõik on seltsis minuga –

pürjerid ja kunturistid,
krahvid, parunid ja preestrid,

mõisnikud ja uhked vonnid,
kõik, kes enne rahad pannid.

Äi nüid raha aita mitte,
peavad saatma pojad ette.

Peavad keisri käsku täitma,
muga seltsis linna sõitma.

Ja siis peavad numbrid võtma
ja ka soldatiks veel tõtma.

Kellel pole õigut ees
ja on muidu terve mees,

peab jääma kroonut teenima
ei mitte kaua ajaga.

Kui jumal annab tervist mul
ja teenistus käib korra pääl,

siis kuue aasta pärast ma
saan jälle koju tulema.

Kas alles siis minu vanemad
või on nad surnud mõlemad?

Kas alles siis need neiud veel,
kes mind siin nuttes saatsid teel?

Kas alles on see roosilill,
kes enne mulle passis küll?

Oh vend, sind palun südamest,
et muretseksid pulmade eest.

Vat siis, mis soldat teha võib,
mis üle selle rõõmu käib.

Tal iga ööse armuke
ju kukub ise kainlase.

[Kuulnud 1895. aastal ühelt Muhu poisilt, kellega koos olnud „numbri all”. Teel Muhust Kuressaarde laulnud Muhu poiss seda kaks korda. Sellest jäänudki laul A. Nõgule meelde. Olnud sama „Audla poiste” viis. [---] „See laul pandi trükki. Pisi ke raamat oli, külalaule oli sees.”]

RKM, Mgn. II 473 b + RKM II 103, 111/4 (4) – O. Kõiva, I. Rüütel

96. MA MÕTLEN IKKA, OH TE REOD

Variandid 1) üleminekul 2. osale

1) üleminekul 1. osa kordamisele

[Rõhulised taktiosad tihti pikendatud.]

Ma mõtlen ikka, oh te reod,
kui tõsised on unenäod!

Mis mina nägin, kas pole hull,
mu peale tormas ruske pull.

Küll kaua aastaid mööda läind,
aga siiski mitte enne näind

kuskil pole ma siukest sõnni.
Ta a'as hirmsast silmad punni,

kaapis, mõirgas, nii mis kole
ja siis tormas minu poole.

Tahtsin ta eest plehku panna,
jalad liikuma ei anna.

Kange hirm, kas karga lendu,
eit sai käsivarrenukiga rindu.

Hüüdsin: „Kus lääd, kurat, seisa!”
Une sees mind hüüdis Liisa:

„Ää magama nüüd enam jää,
sa une sees kas tapad ää!”

[Laulu on Aleksander Nõgu teinud n-ö tellimise peale 1920. või 1921. aastal (teine kord ütles 1940. või 1941. aastal). Üks Laimjala mees jutustanud, et ta näinud unes, kuidas suur pull tulnud talle kallale. Ta sõdinud küll kõigest jõust vastu, aga asjata. Selle jutustuse põhjal Nõgu tegigi laulu. Ka viisi teinud Nõgu ise ja laulnud siis mehele ette. Järgmisel kevadel saanud mees granaadi lõhkemisel surma.]

RKM II 103, 216 (28) + 107/8 (2) – O. Kõiva, I. Rüütel

97. VIIME SELLE LAULU OTSA

Viis 92 Lauldakse värssse korrates.

Viime selle laulu otsa
siiapoole Laimla metsa,

kus asub Laimjala koorejaam,
seal ees on ikka rahvarääm.

See teine Laimjala valla ait,
mis Noodad püüdes kätte said,
seal sees oli sellal Vana-Olli Vass,
kus enne kauples Käida Mats.

Kolmas see on Nõmme maja,
sõbrameeste riidua'aja.
Võta pudel välja tuua,
sest et sees ei lasta juua.

Neljas see on Nurga Sassa,
hobu löi jalaga üle aisa.
Sõitsime sealt väravast kaudu,
vastu tuli postiautu.

Laimlast tulles paramat pöske
paistab Kuke auruveski,
jahvatab ja peksab rehed,
juhatus Kingli ja Audla mehed.

Ma neid mehi mõlemid aiman,
need on Sirp ja Aleksei Treimann.
Saeb ja töötab mitmed ärid,
katsigariks Erman Käärid.

Turbin annab aurul abi,
töötab suid ja talved läbi.
Turbini all kaks tuulekäia,
vikatid võib vaheks lüia.

Käiade käik on kaunis väle,
vesi jookseb ülalt pääle.

Kust see tuleb, mine nüüd küsi,
ülalt tünnist tilgub vesi.

Tuul ja aur vist ühte sulab,
ülalt tünnidesse voolab.

Küll on tuulel, aurul vägi!
Vanem töömees livan Jõgi,
seal teised veel, nee oo Kitt ja Riim.
seal töötab Kuke mehe võim.

Massinad seal kõik on uued,
möldrehärra Vasseli Truuvert –
ümbruskonna rahva toitja.
Madis Ling tal kassahoidja.

Kokku hoitakse kõik sendid,
selle jaoks on revidendid.
Esimees Vassel Laurits neist
ja teised Sink ja Ennemuist.

Aasta rinki tööd on laialt,
oma ümbrusest ja muialt.
Vahel kottidega umne,
liikmeid üle kolmekümne.

Kui sina Kuke veski lähed.
nääd kõik prisked naisemehed.
Sellepärast naised võeti,
poissmehed Kukelt välja aeti.

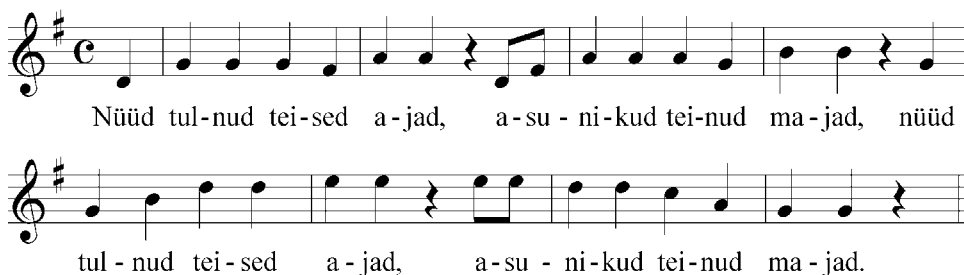
Neid pole näha mujal kuskis,
need on Kahtla mootorveskis.
Töötavad seal omasuhti,
naisemeest põle kedagi juhti.

Lepingud nad enam ei sõlmi,
laskvad jahu ja pidavad pulmi.

[Laulu teinud Aleksander Nõgu u 1934. a.]

RKM II 54, 220/3 (1) – O. Niinemägi (Kõiva) (1956).

98. NÜÜD TULNUD TEISED AJAD

Nüüd tulnud teised ajad,
asunikud teinud majad.

Seda mõtlesid mõnedki mehed:
lubjaks põletame mõisa rehed.

Küll vilets oli asunikul elu,
ei milgist saa tema tulu.

Kolm küirus, kärnas lammast,
kolm küinart kotikaņgast.

Ühel lehm oli väl'las pandiks,
teisel lammas adjutandiks.

Selle laulu mina ise tegin,
mind õpetas Otu Mägi.

O. Kõiva: Rääkige nüüd veel, kus te seda laulu kuulsite?

V. Loik: Ah kus seda laulu? Siis ka ma oli mandril põlevkivi tööstuses. Sääl põlevkivi tööstuses oli üks vana mees oli, kütjaks oli. Üks vana mees oli, kütjaks oli seal ja siis vana mees rääkis, et kui olid asuniku ajad tulnd, säälsis oli sarnane asi olnd, et rahakopikat kellegil ei olnd, löö teivas maha, akka elama seal. Siis lainasid pangast raha seal, et nüüd omal maja ehitada ja teha, aga hiljem siis pank tahtis kätte saada. No vat sellega inimesel raha ei olnd, et maksad panka ära. Müidi lehmad maha säälvat, või panditi lehmad ära seal vat, sellest laul ütles nii, et viidi lehmad pandiks ja mõnel oli lammas adjutandiks seal... Need mehed olid jah, siis tema mees rääkis mul seda juttu.

O. Kõiva: Ja tema ise oli selle teinud või kes...

V. Loik: Jah, jah, jah...

O. Kõiva: Ja teie siis tegite laulu lõpu ümber.

V. Loik: Jah laulu lõpu ma tegin ümber.

99. NEIU, SINU SILMAVAADE

Nei-u, si-nu sil-ma - vaa-de tun-gib lä-bi sü - da-me,

¹⁾
su-re-ta mu mu-re tal - ve, too mul kau-nis ke-va - de.

Ko - du mi-nust ma - ha jäi, ma - ha jäi,

²⁾
nei - u se - da kuul-des vä - ga kur-vaks sai.

Kui te-ma kuu-lis, et ma sõi-dan ä - ra Saa-re-maalt, ei

tea kas tu - len ta - ga - si või sin - na jään.

Ja kui ta kuu-lis, et ma sõi-dan ä - ra Saa-re-maalt, ei

tea kas tu - len ta - ga - si või sin - na jään.

Ai Ju-ku, Ju-ku, till-till-till, si-nu voo-di ser-val ruu-mi küll, oh

tu-le mi-nu voo-di ser - va - le, ei lük - ka ma sind kõr-va - le!

Mis meil vi - ga hu - la, hul - la - ta, kui
sin - na ei pää - se mam-ma vit - sa - ga, oh
mis meil vi - ga hul - la, hul - la - ta, kui
sin - na ei pää - se mam-ma vit - sa - ga!

Variandid

1) 2. salmi kordus

Sul-le laul - vad mi - nu huu - led i - ga-ves-ti ar-mas-tust, jah ar-mas-tust.
nei - u se - da kuul-des

Neiu, sinu silmavaade
tunõib läbi südame,
:: sureta mul mure talve,
too mul kauni kevade! ::

Kallis neiu, kas sa kuuled,
sinu ilu võidab mind,
:: sulle laulavad minu huuled
igavesti armastust, jah armastust. ::

Kodu minust maha jäi, maha jäi,
neiu seda kuulates väga kurvaks sai,
:: (ja) kui tema kuulis, et ma sõidan ära Saaremaalt,
ei tea, kas tulen tagasi või sinna jään. ::

Sääl läbi paksu metsa tormas kiirelt rong,
 südamesse sügavasse asus tung,
 hingepõhja sügavasse südame,
 niisama suur kui armastus, ja armastus.

Kodu minust maha jäi, maha jäi,
 neiu seda kuuldes väga kurvaks sai,
 ∴ kui tema kuulis, et ma sõidan ära Saaremaalt,
 ei tea kas tulen tagasi või sinna jään. ∴

Ai Juku, Juku, till-till-till,
 sinu voodi serval ruumi küll,
 oh tule minu voodi servale,
 ei lükka ma sind kõrvale.
 ∴ (Oh) Mis meil viga hulla, hullata,
 kui sinna ei pääse mamma vitsaga! ∴

RKM, Mgn, II 474 e – O. Kõiva, I. Rüütel

100. KAUGEL SUURES METSA PÕHJAS

1)

Kau-gel suu-res met-sa põh-jas, var-jul vaik-se koo-pa sees

2) 3)

Rin-nal-di - ne ra-hus puh - kab, Roosa sei-sab ju ta ees, ja ju ta ees.

Variandid

1)

Rin - nal - di - ne
 val - ju kä - ra

2)

Rin - nal - di - ne

3)

päi - ke-ne on ju am-mu tõus - nud
 mäed ja o - rud kost-sid vas - tu

Kaugel suures metsa põhjas,
varjul vaikse koopa sees

∴ Rinnaldine rahus puhkab,
Roosa seisab ju ta ees, ja ju ta ees. ∴

Ütles pehmelt: Rinnaldine,
Rinnaldine, kuule mind,

∴ päikene on ju ammu tõusnud,
tõuse, mehed ootvad sind ja ootvad sind! ∴

Röövel ärkas rõõmsal nairul,
ütles, tere hommikust,

∴ hakkas kaela suurel armul,
andis abikaasal suud ja andis suud. ∴

Väljas kuulti valju kära,
valju koerte haukumist,

∴ kõigist oli kuulda näha,
et neil sõtta seati vist ja seati vist. ∴

Rinnaldine sõjariistus
astus meeste keskele.

∴ Tere, tere, miks nii vara,
mis on juhtund rääkige, ja rääkige! ∴

Meie vaenlased on tulnud
ja neil lootus võita meid,

∴ vaata, vaata, juba paistvad.
Tulge, ei me karda teid, ei karda teid! ∴

O. Kõiva: Kus te seda laulu kuulsite?

V. Loik: Meite oma kaitseväge marsilaul.

I. Rüütel: Mis ajal?

V. Loik: Kolmekümnenndatel aastatel.

Surm ehk võit meil peab saama,
röövlihulgad karjusid,

∴ mäed ja orud kostsid vastu,
juba püssid paukusid ja paukusid. ∴

Küll nemad lasksid, küll nemad torksid,
mõõkadega raiusid,

∴ siiski viimaks võõrad võitsid,
vereojad voolasid ja voolasid. ∴

Rinnaldine sisse piirdud,
siiski peasis lahti ta,

∴ vaenlastest ta raius läbi,
jooksis paksu metsasse ja metsasse. ∴

Sääl tema vanas kaljulossis
leidis varju vaenlastest,

∴ armsa Roosakeise seltsis
polnud hirmu vaenlastest, ei vaenlastest. ∴

Kaunis, ilus röövel tema,
Roosa meelest armas mees,

∴ väljas röövlitöö peal vahva,
kodus elab armu sees ja armu sees. ∴

101. MIHKEL TREIST JA TEMA LAULUDEST

I. Rüütel: Kes siin külas need laulude tegijad olid?

A. Trei: Minu isa vend või onu, see ikke tegi neid, ise ta elas Kingisseppas ja siis niimoodi kukkusid need laulud ja uudised välja siin.

I. Rüütel: Mis ta nimi oli?

A. Trei: Trei Mihkel.

I. Rüütel: Kas ta siin külas ka ennem elas?

A. Trei: Jah, poisikselt ta elas siin külas, kui ta noormees alles oli.

I. Rüütel: Kas ta siin ka juba laule tegi siis?

A. Trei: Jaah, sii ta oli ikka teind neid laulusi noorelt.

I. Rüütel: Millest ta neid laule tegi?

A. Trei: Noh niisamma küla uudistest, mis siin jälle külas vahest midagi juhtund oli ja niimoodi jälle – paar sõna sai kätte säält ja sai juba suure pitka laulu sellest.

I. Rüütel: Aga kui ta Kingissepas elas, millest ta siis laule tegi?

A. Trei: Noh niisama'ga jälle – küsis, kudas siin Haeska rahvas elab ja niimoodi kukkus ikka välja, et mõni rääkis jälle, vat seal, kudas see talu peremees ja pere-naine seal elavad ja sai jälle mõne väikse uudise kätte ja eks siis pikapeale nu-putas jälle pühade ajaks meile senna koduse vanemate vendadele jälle ühe laulu jälle ära ja... Kui jõuluks sai õlut tehtud või talgute ajaks niimoodi.

I. Rüütel: Kas ta siis käis ise kodus sel ajal või ta saatis-kirjutas neid laule?

A. Trei: Ta saatis kirjutatud laulud ja ta käis ise ka ikka sis jälle oma sünnikodus säääl... Oli ju Saaremaal alguses niukene mood, et kui heinatööle hakati, siis tehti jälle üks paar vakka linnakseid õlleks ja niimoodi siis... Ta oli napsuvõtja mees, õlle armastaja mees, maal kasvand, sündind ja siis niimoodi käis ikka külastamas oma sünnikohta veel, kui õlut oli ja... siis ta ikka neid laulusi luges ja laulis säääl.

I. Rüütel: Aga kust ta need viisid võttis?

A. Trei: Tema tegi ise ka neid viisisi, tal oli niuke madal hääl küll, aga jälle need viisid ikka sai niipalju peale, et sündis püsut välja laulda. Kui hiad nad küll on, aga...

I. Rüütel: Kas onul oli enamasti üks viis, millel ta omad laulud laulis või oli tal mitu viisi?

A. Trei: Ei, tal oli ikka mitmed viisid ka seal, ühte just ei olnud üksi ühtid.

I. Rüütel: Aga kuidas teie veel tema laule mäletatate?

August Trei. R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5561

A. Trei: Noh öeldakse ju sedaviisi, et mida Juku on õppind, seda Juhan ei unusta. Eks poisikesel, lapsel jääb ju kõik meelde. Ja siis muidugi vahest karjapõlves saab korratud ka sääl, hulk poisse koos ja saab oma laulusalmid sääl ära laultud ja... mis sa karjas üksinda teed siis ikka.

I. Rüütel: Kas teil oli siin külas mõni koht ka, kus nii koos käidi kas laulmas või ringmängu mängimas?

A. Trei: Jah siin oli... suur kiik tehti, sääl olid siis jälle külanoored pühabä ja laupä õhtuti kõik jälle kiige all, käisid sääl tantsimas murul ja.

I. Rüütel: Kus koha peal see oli?

A. Trei: See oli siin Haeskas vana koolimaja juures.

I. Rüütel: Kas seal vahel külapoisid neid teie onu laule ka laulsid?

A. Trei: Jah, väga palju laulsid. Muidugi vanematel jäi ju rohkem meelde siis ja... need laulud ju saadeti ikka vanematele kirjalikult, vanematele meistele jälle, kes ta siis lapse kätte andis. Ja eks siis laps katsus jälle teiste käest jälle endale õppida neid.

RKM, Mgn. II 482 e – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

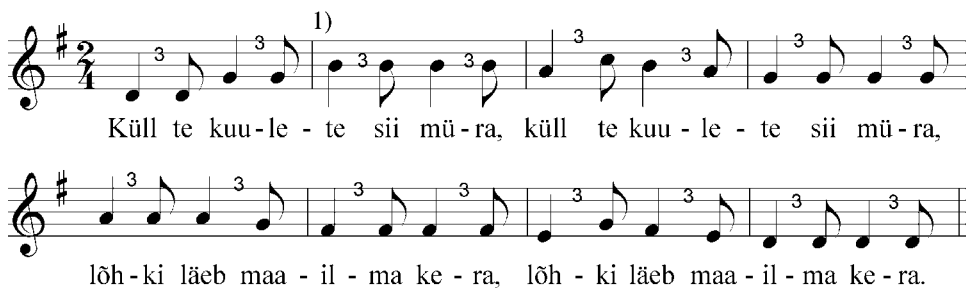
102. MIHKEL TREI LAULUDEST JA LAULMISEST JÕULUDE NING TALGUTE AJAL

Onu Mihkel Trei olnud suur laulude tegija. Ta koostanud neist omatehtud lauludest suure käsikirja, mida tahtnud trükki anda, aga pole võetud. Küsimusele, kus see praegu võiks olla, vastab A. Trei: „Küllap ta naine selle ära põletas, ta oli kange usklik. Rääkis, et mees oli surma eel ka usklikuks läind.”

Küsimusele, millal vanasti lauldi, jutustab vastuseks: „Jõulude ajal mindi talust talusse või linatalgute ajal. Õllekapp oli keskel, mehed istusid ümberringi, naised tantsisid ja... Õhtul pimedas mindi jälle lauluga teisale. Kui massindamine või rehepeks oli, olid talgud, puudetegemise talgud, palgiveo talgud. Talgutel alati lauldi.”

RKM II 103, 178/9 (94/95) – I. Rüütel

103. KÜLL TE KUULETE SII MÜRA

Variant 1)

Küll te kuulete sii müra,
lõhki läeb maailma kera:

praud tal sees on risti-põiki,
küll sii kohutab meid kõiki.

Lõunast vastu põhjanaba
on sur lõhe tekkind juba,

teine pragu tuleb läänest
läbi suurest ookeaanest.

Seda on tiadus tiada annud,
piibel ammu ette kannud.

Peame kinni piiblisõnast,
mis on ammu ennevanast

ette kuulutand Elias,
kinnitand veel Jeremias

ja veel mitmed teised mehed,
neist on täis kõik piibli lehed.

Sõbrad, lööge piibel lahti,
ma teil jutustan neid kohti,

kus on ette kirjutatud
meie aja naiste patud.

Vaatame siis seda lugu,
mis teeb meie õrnem sugu.

Kuultke siis, te mooditaamed,
piibel räägib teitest imet!

Neiud käivad, kailad püsti,
et nad meistel meeldiks ästi.

Püidvad olla meiste armud,
kuued lühiksed, mis hirmus.

Silma paistvad paljad kintsud,
kingadel on kõrged kontsud.

Ja siis käivad pikkamisi,
puuderdavad palgid, käsi.

Aga siis tuleb järsku pööre,
mis a'ab keema naiste vere.

Kõrgest austud preili nime
katab kotiriie jäme.

Hõõrub pia ja tagumendi kärna,
mis oli enne soe ja õrna.

Mihkel Trei laul.

RKM, Mgn. II 478 b – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

104. SÕBRAD, TULGE SIIA RUTTU

Viis 103 Lauldakse värse korrates.

Sõbrad, tulge siia ruttu,
a'ame kenad, mõnust juttu.

Räägime, mis piiblis imet:
nägijateks saivad pimed,

sandid laulsid, kurdid kuulsid,
kurjad vaimud nisu tuuldsid.

Kurjad vaimud aeti välja,
siis sai näha seda nalja,

kui nad jooksid paljajalu
üle nurme, üle salu.

Kargasid kui koirakarjad,
püksid põlvest saadik märjad.

Reedud ristiti Mariaks,
Jordan venis pitkaks, laiaks.

Inglid ümberringi lendsid,
nime järel naisi tundsid.

Siis on veel üks piibli ime:
hirmus lõõm, kel pole nime.

Selle koletise kuju
ära viib kõik nal'latuju.

Seitse piad ja kümme sarve,
igas piias kaks karvast kõrva.

Sellest vaimulikust emast
ettekujutatud loomast

ei või muidu minna mööda,
katsume tast selgust saada.

Kui seda järel mõtlen kõiki,
tähendab see Rooma riiki.

Rooma riik oli suur ja raudne,
säädnus riigis hirmus õudne.

Süidlasi säälsid puuse poodi,
risti külge kindi löödi.

Elusalt neid maha maeti,
mitmed keskelt lõhki saeti.

Keda vähe leiti süidi,
see siis orjaks maha müidi.

Sellest hirmsast ajajärgust
ja sest suurest ilmapõrgust

räägib meile ajalugu,
mis on näinud rahvasugu.

Siis, kui aastanumber oli
kirjutud kolmkümmend neli

nõnda öeldud peale Kristust,
Rooma riigi troonil istus

kuulus keiser Tiberius,
Abiht Pilatus Pontsius.

Jordani jõe äärtsetes maades
elas kuningas Herodes.

Tekkis siis üks lugu muinas
asumaades, Palestiinas

nõnda iseäraline,
kõmurikas, käraline

õpetus, mis uus ja puhas
laial lagus mitmes kuhas.

Ära korja maiset vara –
koi võib selle süia ära.

Kõik jääb maha, kui sa sured,
hompse eest pole kanda muret.

Aga kui sa korjad vara,
kautad taeva rõõmud ära.

Siis ei pääse sa maailmast
nii kui kaamel nõelasilmast

iialgi ei saa säält läbi,
jooksu kõik maailm kas abi.

Nuta siis ja pühi silmi,
 teised joovad talle pulmi,
 söövad magust taevamanna,
 hüiavad kõik: „Hoosianna!”

Ehk on sul kaks ülikonda –
 teise võid sa ara anda.

Kes su kuue järel himmus,
 sellel anna ka veel vammus!

Kui ta siiski viha kannab
 ja sul kõrva pihta annab,
 pööra siis ka teine ette,
 siis saad taevaröömunud kätte!

Vastu lüüa sa ei tohi,
 armasta oma vihamehi!

Mõttele rohkem, räägi vähem,
 siis sul taevatee on lühem!

Ära pilli tühja loru –
 igast sõnast annad aru!

Aga, sõber, kui sa eksid,
 siis sul värisegu püksid!

Peale surma põrgus põled
 niikui aganad ja õled.

Sääl on tuli, mis ei kustu,
 sääl on kurat, kes ei istu.

Taal on ar'k, mis järjest torgib,
 sääl on vär'k, mis läbi pargib.

Argi augud kinni korgib,
 piitsalöögid üles märgib.

Mihkel Trei laul.

RKM, Mgn. II 479 a – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

105. MEIE AJA PALVEVENNAD

Viis 103 Lauldakse värsse korrates.

Meie aja palvevennad,
 valged kraed neil katvad rinnad,
 himmustavad tühja uhkust,
 püidvad au ja naiste lahkust,
 musutavad teiste naisi,
 meelitavad mitmed viisi.

Aga pühasõna varjus
 on tema kõige suurem lurjus.

Tunnen kõik need medudistid,
 Riidud, Sandrid, Aadud, Kustid –
 kõik on Eesu karjalambad,
 aga nende elukombed

on täis haisvad ebatarkust,
 kiimalust ja elukõrkust.

Silmakirja variserid,
 uue aja marutöörid.

Elate küll kirja järel,
 peate palka kinni perel,
 teete õlut salamahti,
 jõõte ennast patust lahti.

Jõõd sina muidu ja ei palu,
 siis on kõlvatu sinu elu.

Odratangupudru varjus
 palvevend võib olla purjus.

[Vahelt puudu]

Löödud korrast üle kraadi,
teinud joobnuks palvetaadi.

Laulis, müras Keru telkis,
nii et taivas vastu helkis.

Unes näinud põrgu mõnu,
kuulnud võõra keele sõnu

ja suur kuradite kari
ajas tasast jutulori.

Kõigil ninad pias kui kirkad,
tantsind rehetuas masurkad.

Üks oli hüidnud: Keru papa,
jõõme kõik sinu õlleapa!

Teine karjund läbi kurgu:
küll me tassime sind põrgu!

Tassisid läbi sopa, saue
Kordi saatu, Kõpu õue.

[---]

Aga viimaks hilja õhtu
katsusid seda kanged rohtu.

Poisid jõõnd küll tasahilju,
ikka patusele palju!

Kellel olnud vähem pattu,
see oli a'ada saand veel juttu.

Aga kellel suurem viga,
see jäi pitka justkui siga,

oksendas ja püksi kusi,
kus oli auk, sealt välja lasi.

Hommikul oli külas kõne,
mis pani hirmu tundma mõne:

nähtud Jurne ajanukkis
kahe kivi vahel pukkis

palvetaadi patuoinas*,
kes teda päästaks sellest piinast!

Süsikond oli välja võetud,
tühi kest oli järel jäetud!

*Palvetaadi patuoinas – mõeldud on külapoiste poolt kõigile vaatamiseks üles seatud palve-
venna õllenõud.

RKM, Mgn. II 479 b – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen.

[Ülaltoodud tekst on poolik. Täielikumat varianti vt RKM II 126, 647/55 (1) –
A. Rand < Vassili Pukk (1961).]

*

Keru Aadu laulu („Meie aja palvevennad...”) on Mihkel Trei tehtud. Ma oli
6–7aastane, kui see asi juhtus. Keru talu on Haeskas. [---]

*Odratangupudru varjus
palvevend võib olla purjus...*

Keru Aadu oli piima asemele õlut pudru juurde joonud.

Mihkel Trei õde oli Keru Aadu naiseks. Aadu oli naisele halb. Naise vend tegi
laulu. Külas lauldi palju. (RKM II 103, 99 (4) – O. Kõiva)

106. MINA VÕTAN KÄTTE PLIIATSI

Viisi algus järgmiste salvidega

Mina võtan kätte pliiatsi
ja ühe väikse laulu tõe,
(ma) sugugi ei karda, sest
see laul käib ühest tüdrukust,

∴ kes aastat nelikümmend saab,
tema (ta) nimi Haeskas Liisu Aab. ∴

Kui sina ta'ad sealt nina pista,
pailaga pead linki tõstma,
ei päevavalgus paista sääli,
kus Liisu seljal asemel.

Küll Liisu musu tilkus mett,
kui sinna ilmus Sander Lätt,
tema andis Liisul lahkest käe
ja ütles: täna neljapäev.

∴ Kas oled sa ka selles nõus,
mul kosjaviina pudel pius? ∴

Kui Liisu kosjaviina jõi,
seda karjajaaku* maida sai,
siis rõõmus oli tema meel,
tema tantsis ühe jala pial.

∴ Tema hüidis: „Hõissa kihv ja trall,
(nüüd) olen ma ka tanu all.” ∴

Tema ütles: „Veidi oodake,
ma kosilastel süia tõe,
mul kanu on hea trobikond
ja mõnel käes on viimne tund.”

Tema ühel tiiba kinni sai
ja kirvega pea otsast löi
ja siis peale selle kahel veel,
siis hakkas kärmest kokatööl.

Siis suled pealt ja sooled seest,
et pale märg oli sellest tööst,
kui valmis oli kanapraad,
siis palus neiu sööma nad.

Mehed sõid ja kiitsid toitu
neelsid teine teise võitu,
(kui) oli täis neil söögiisu
otsa lõppend Lilli lasu.

Siis veel Sander juttu vestis,
oma pruudile tema kostis,
ütles: sa oled väga vana,
sõukest naist ei taha mina.

∴ Selle peale välja tõtsid
Liisu üks nutma jätsid. ∴

Liisu nuttis, tõinas, jõõrus
ja neid kangest vandus, kirus:
„Oh te kurjavaimu tondid,
järel jätsid paljad kondid!

Ära sõid mul poole leiba,
vanad rambad kohtu kaiba,
ei seda nendel jäta ma,
mina hommepäev lään Kogula.”

Nii kui ta ütles, nii ka läks,
sai Kogula just kellu üks,
rääkis: nii on asja põhi,
(ja) siis palus kohtumehi,

∴ et tema mehed sõnna kutsuks,
ja neil trahvi peale litsuks. ∴

Kohtumees siis vähe mõtles,
Liisul valjul häälel ütles:
„Kasi välja, sa oled tola,
sa tead küll, kus Haeska küla.

∴ Mis sa (sina) kaibama veel tuled,
ise annud ilma oled!” ∴

Liisu kodu poole kõndis,
astus, nii kui a'rk tal andis.
Sääl tema nägi Välja Jaani,
kes tema aeda kiskus maani.

Liisu Jaani karvu sulas,
häält oli nii, et taeva kõlas,
Jaan siis Liisut kallalt tõrjus,
naisi, lapsi abi karjus.

Silmapilgul üle saadu
tulid Tiina ja poeg Aadu,
võtsid, suured tongid püuse,
ladusid vana Liisul niuse.

∴ Sellega oli lõppend tüli,
paisetand oli Liisu põli. ∴

Mihkel Trei laul.

*karjajaak – viinapudel

RKM, Mgn. II 481c – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

107. KUI TILBER TULI TIKAMÄÄLT

Kui Tilber tuli Tikamäält,
siis oli kuulda lauluhäält.

Tahtis Haeska tulla otse,
Rõude juurest pööris metsa.

Metsatõe oli pitk ja igav,
Torga jõgi lai ja sügav.

Öösse ma säält läbi'p pääse,
kummi peale ep juhtu öösse.

Paarid tunnid ära kulus,
viimaks jõudis Keru talus.

Sääl õues haukus koldne koer
ja kambris helkis hele naer.

Teise akna taha kõndis,
säält tema mehed ära tundis.

Üks oli Soela undervits
ja teisel peas oli valge müts.

Miina keerutas seal tantsu,
sagest musutas ka Antsu.

Need asjad maksmata ka sul,
mis kevadel sa ostsid mul:

päävasirmi, siiderkohvi,
kaila ümber siidilehvi.

Sa tead, mis tüdrukute maks,
muud midagi kui karvalõks. [---]

Siis vana sakkis peaga Jaaga,
istus umbest laua taga.

Ta säält kohe üles tõusis,
vaatas, kas on õlut ruusis.

Ütles: siin on väga vähe,
ma uut kambrist tooma lähen.

Läks ja lasi lüpsikusse
selle juures mõtles ise,

küll see Tonger võtab Miina,
kaasavaraks annan oina,

siapõrsa ja ühe ohva
ëga ma põle nõnda kehva.

Mullika ja musta sõnni
ja ühe kärnas pörsapunni.

Mul on ka veel üks poeg Aadu,
sëe saab Lõksi pooltse saadu,

tuuleveski, sepapaja,
sauna otsas kapsaaja.

RKM, Mgn. II 481 e – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

„Kui Tilber tuli Tikamäelt” – onu laul. [---] Kui ma poisike olin, siis lauldi ikka selle viisiga, aga siis peab iga rida kaks korda kordama. Tilber oli üks vana saabas-sepp, on ammu surnud, ise lonkas, suur joomamees oli. Talber oli ta koha nimi, ta [enda] nimi oli Juhan Reinväli. Talbri koha peal oli sündind, siis hakati Tilbriks hüüdma.” [---] (RKM II 103, 180/1 (98) – I. Rüütel)

108. SAKSLANE KÜLL TAHTIS AMMU

Viis 107 Lauldakse värssse korrates.

Sakslane küll tahtis ammu
katsuda kord oma rammu.

Siit ja säält ta otsis tüli,
kunni hirmus sõda tuli.

Rahvas tõusis rahva vastu,
ei see sõjatuli kustu.

Mõõgad läikivad kui tähed,
tuhandeti langvad mihed.

Vale Kristusid on mitu,
Saksamaal nad a'avad juttu.

Vana Villu tõusis üles,
nüid on pool maailma tules,

tahab ära tappa kõiki,
alustada orjariiki.

Aga see ei lää tal korda,
ta jääb nii kui kala mõrda.

Selle jaoks on valmis silmus,
kui ta Venemaale ilmus.

Säält sai kätte kergelt linnad,
Baltimaal ta suguvennad

ammugi teda siia ootsid
sõja tarvis raha saatsid.

Need on riigi äraandjad,
airuplaanidega lendvad.

Viivad välja liha, tangu
üle Liivi kupermangu.

Aadli selts on ka nii hullud,
nuumavad vanad Saksa Villut.

RKM, Mgn. II 482 d – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

109. KES TA'AB TULLA ORISSAAREST

Viis 107 Lauldakse värssse korrates.

Kes ta'ab tulla Orissaarest,
kaugelt Väikse väina äärest,

Opilt, Kukelt, Kurdlalt läbi,
Laimjalast põle nõuda abi.

Sääl sina näed üht kiviposti
köveras kui laivamasti.

Säält siis öhtupoole pööra,
tuplisti las joosta mära.

Pööris, kiskus kõvad taarid,
mis olid haudund vanadmoorid.

RKM, Mgn. II 482 f – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

110. KUI AASTANUMBER SAI 1906

Kui aas - ta - num - ber sai tu - hat ü - heks' - sa - da kuus, siis

sün - di - sid Saa - re - maal ko - le - da - mad lood, kui

aas - ta - num - ber sai tu - hat ü - heks' - sa - da kuus, siis

sün - di - sid Saa - re - maal ko - le - da - mad lood. Neil

kal - lis - tel pü - ha - de ae - ga - del ööl te - gi

sõ - ja - vä - gi Saa - re - maal ko - le - da - mad tööd, neil

kal - lis - tel pü - ha - de ae - ga - del ööl te - gi

sõ - ja - vä - gi Saa - re - maal ko - le - da - mad tööd. Ku - res -

saa - rest sam - mus Jöö - ri suur rüit - li - te salk, nen - de...

Kui aastanumber sai 1906,
siis sündisid Saaremaal koledamad lõõd.

Neil kallistel pühade aegadel ööl
tegi sõjavägi Saaremaal koledamad tööd.

Kuressaarest sammus Jööri suur rüütlite salk,
nende järele marsis suur sõjaväe polk.

Neil ohvitserid, mõisnikud kamandasid ees
ja näitasid sõjaväele tundmata teed.

Oh andkem neile tuld, oh andkem neile tuld,
et saarlase verega saaks värvitud te muld!

Siis võtsid nad kinni, keda nemad said
ja omaga seltsis Kuressaare töid.

Sääl Kuressaare keldris, kus nädalad viis
meid varjul sai hoitud, ei armu põlnud siis.

Ühe õhtueha eel töödi käsku meile veel,
laev sadamase jõudnud, et valmistagem teed.

Minu vaade sai segatud suitsust ja vääst
ja Kuressaar kadus minu silmade eest.

Kui olin mina sõitnud üle poole, poole öö,
siis lõpetasin mina oma kardetava teed.

Seal Riia Düüna kaldal, kus rauast oli aid,
kuu kahvatanud palgega seal tervitas meid.

Oh astu sina sisse, sina Saaremaa mees,
kelle süda kord priiuse järele kees!

RKM, Mgn. II 480 b – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

111. MA OLEN AUVÄÄRT AMETMEES

Ma olen auväärt ametmees,
kes toidab ennast turbatööst,
ei ole uhkust minu sêes,
vaid alandus mul südames.

Mu nime kiidetakse seal,
kus lehmad kuiva turba peal,
söötehnik räägib seda keelt:
meil piimal parem kvaliteet.

Kui rohkem sõnnikud meil saab,
kõik istikud on lopsakad,
seda põllumehed räägivad,
kõik viljasordid kaunimad.

Ma muidu üsna moodis mees
ja kõht kui õllevaat mul eês,
ma lühikese säärega
ja kaunis käre häälega.

RKM, Mgn. II 480 e – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

112. SEE OLI ÜKS HAESKA MÕISA LIGIDALT POISS

See o - li üks Haes - ka mõi - sa li - gi - dalt poiss, o - li

Haes - ka kü - las Kaa - si - ku Juu - li juu - res käind. Te - ma

mõi - sa poolt tulnd ja kü - la poo - le läind ja

Nõm - ma Lii - su tee pääl ü - le kae - la viind.

Üp - pand ü - le põõ - sas - te, pük - si - rak - sid püus, nõn - da

lii - kus see jutt nen - de moo - na - ka - te suus.

RKM, Mgn, II 481 a – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

113. KORD RÄNDASIN MINA SAAREMAAL

Kord rän - da-sin mi-na Saa-re-maal ja ot - si - sin o-mal kaa - sat, sain

lau - päe-va õh - tuks Tõ - ni - jal, kus lil - le - rik - kad aa - sad.

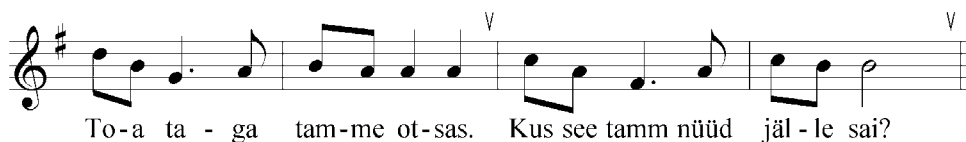
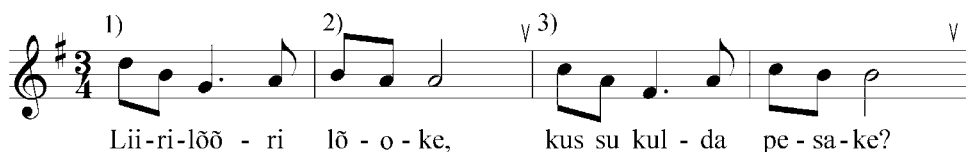
Variant

Kord rändasin mina Saaremaal
ja otsisin omal kaasat,
sain laupäeva õhtuks Tõnijal,
kus lillerikkad aasad.

Sée üksik küla välja peal,
kui kalju mere serval,
üksainus kuusk oli Läti mäel
ja Aaginiit ta kõrval.

Säält läksin mina Pühasse,
kus Väta tõugu rahvas,
sääl ma kui härra istusin
ühes pehmes siidisohvas.

114. LIIRI-LÕÕRI LÕOKE (lastelaul)

Variandid

Liiri-lõõri lõoke,
kus su kulda pesake?

Toa taga tamme otsas.
Kus see tamm nüüd jälle sai?

Vanaisa raius tamme ära.
Kus see vanaisa jälle sai?

Vanaisa suri ära.
Kus ta maha maeti?

Pika põllu peendra peale.
Kus see peenar jälle sai?

Ätsed katsid peendra ära.
Kus need ätsed jälle said?

Neitsi noppis ätsed ära.
Kus see neitsi jälle sai?

Neitsi hüppas kivi otsa.
Kus see kivi jälle sai?

Vesi veeretaskivi ära.
Kus see vesi jälle sai?

Kiri härg rüüpas vee ära.
Kus see kiri härg jälle sai?

Tappur tappis kirju härja.
Kus see tappur jälle sai?

Kövasi kulutas tapri ära.
Kus see kövasi jälle sai?

Kövasi köpsas kannu alla.
Kus see känd siis jälle sai?

Karu käristas kannu ära.
Kus see karu jälle sai?

Karu läks muiste muile maile,
jättis jäljed siia maile.

Kes läks karu saatemaie?
Hunt läks uhke tollaga,

karu kahe rattaga,
hobu hiiri varsaga,

lammas laugi tallega
ja lehm läks leedi vassikaga.

115. TIMMU-TAMMU, TAADI POEGA (lastelaul)

Ja lange lapse laua peale.

Rohkem põle ka. Mina olen ise omast peast vahest neid sõnu juurde pannud.

RKM, Mgn. II 483 a1 – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

116. PÜU-PÜU-PÜU PÜKSID JALGA (lastelaul)

[Retsiteerib kindlas 3-osalises taktimõodus.]

RKM, Mgn. II 483 b – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

AMANDA TREI, 49 a ja AUGUST TREI, 46 a,
Pihtla v Haeska k [Valjala khk]

117. NOORUSRAALT KOLM LILLE NOPPISIN

[Punkteerimine sõltub sõnadest. Viimase salmi teist poolt korratakse.]

Noorusraalt kolm lille noppisin,
eluteed kui algasin,
igauks neist lahkelt naeratas,
hädas troosti töotas.

Elu nüid on tuimaks teinud mind,
pettunud minu väsind rind,
∴ öitseb veel üksainus lilleke,
sêê, mis kinkis emake. ∴:

Tabas mind kord raskeim elutorm,
tahtis murda saatust karm,
pöuses võtsin sõbra lillekse,
leidsin, et ju närtsind see.

RKM, Mgn, II 483 c – O. Kõiva, I. Rüütel, R. Hansen

118. VASTLAPÄEVA KARUSSELLIST

„Siis, kui ma oli alles poisike, sai vastlapäeva peetud. Teivas oli maa sees [jää-augus], pikk ritv pandi peale, umbes 10meetrit, ots ulatas jää peale. Kelk või regi pandi otsa, tehti karusselli.“ Olevat lauldud üht koolis õpitud vastlapäeva laulu. Kord oli juhtunud õnnetus: purjus mees Paja Sander saanud karussellis vigastada, verd olnud kõik kohad täis. Jää peal tantsiti ringmängu. Vastlapäeval olid kõik väljas, ega noored üksi polnud.

RKM II 103, 185/6 (109) – I. Rüütel

Aleksander Rüütel. R. Hanseni foto foto 1961. ERA, foto 5388

ALEKSANDER RÜÜTEL, snd 1901, Valjala v Kõnnu k
[Valjala khk < Põide khk Kalma k]

119. PILLIMÄNGUST JA LAULMISEST

Ennem oli nii, et kui oli pill, siis oli pill ja kui oli laul, siis oli laul. Nüüd pannakse need mõlemad kokku.

RKM II 103, 137 (1) – I. Rüütel

120. TANTSUVÕISTLUSTEST

1928–29 olevat olnud tantsuvõistlused – kes kõige kauem vastu peab. Tantsuks olnud Põide kõrvetis. A. Rüütel koos ühe teise pillimehega mänginud vaheldumisi, mängu katkestamata tund aega. Viimaks jäänud tantsima ainult kaks paari. Keegi võitjatest oli enda haigeks tantsinud.

RKM II 103, 166/7 (66) – I. Rüütel

JUULIA RÜÜTEL, snd 1905, Laimjala v
Pahavalla k Tooma t [Põide khk]

121. HUMALAS HUIKAS ARUSSA (õlleloits)

Hu-mal hui-kas a - rus-sa...

Humalas huikas arussa,
käbi küpsis põesa'assa,
tooge mind tõrre äärele ja kastke mind... [jääb vahele, ei mäleta.]

Me-hed müt-sa - ta mü - ra-vad, nai-sed ta - nu - ta tant-si-vad.

[Poisid ja tüdrukud oli ka, aga ei mäleta täpsemalt.]

Seda laulu kuulis Juulia Rüütel isaemalt väikese lapsena u 50 aastat tagasi, isaema oli siis 70aastane. Seda pidi laulma humala keetmise ajal: „Kaks tundi humalad keesid, seni laulis seda laulu – muidu õlut ei hakka pähe. Liigutas ja ise laulis.” J. Rüütel pidi seal juures täiesti vaikselt istuma ja istus ka. Midagi kõrvalist ei tohtinud teha ega mõelda.

Isa ei olevat enam laulnud seda, isaema oli ainus, kellelt ta seda kuulnud.

RKM II 103, 201 (9) + 152/3 (28) - I. Rüütel

122. SÕIT, SÕIT, SÕIT SÕRVEMAALE (lastelaul)

[Loetud]

Sõit, sõit, sõit Sõrvemaale,
Sõrvest suuri siigu tooma,
Kihelkonnalt kiissu tooma.

Lauldud last põlvel mängitades.

RKM II 103, 109 (75) – I. Rüütel

123. KIIGELKÄIMISEST

Tooma talu taga väiksel kolmnurgal olnud vanasti kiigeplats, kuhu külanoored kogunenud kiikuma, tantsima ja laulma. See olnud siis, kui Juulia Rüütel alles noor olnud. Praegugi on näha väike madal lohk, mis olevat maasse kulunud tantsimisest ja ringmängumängimisest. Veidi eemal on teine lohk, mis on maasse hõõrutud kiikujate poolt – seal seisnud vanasti kiik. Kolmnurk on ümbritsetud kiviaedadega. Ühel aial on pillimehe kivi, mis olnud pillimehe alaliseks istumise paigaks. (Viimane teade on pärit O. Koelilt, kes olevat ise seal alati istunud ja lõõtsa mänginud.) Kohta ennast kutsutud kiigemäeks („Lähme külavahale kiigemäele!”).

Kiigemäega külgneva talu peremees olevat aga keelanud oma lastel seal käia, tulnud vahel ise järele ja viinud koju. See olevat noortele inimestele olnud suureks häbiks. Lõpuks keelanud ta ka teistel seal tantsimise ära. Siis otsitud tantsimiseks üks teine koht küla vahel. Vana koht jäänud aga endiselt kiigeplatsiks ja noorte kogunemispaiaks, ainult tantsimas käidud mujal.

RKM II 103, 190 (118) – I. Rüütel

JUULIA RÜÜTEL, snd 1905 ja **FEODOR RÜÜTEL**, snd 1900,
Laimjala v Pahavalla k Tooma [Põide khk]

Feodor Rüütel. Erakogu

Juulia Rüütel noorena. Erakogu

124. KANGASTE MÄGI

Kangaste mägi – s.t kangelaste mägi. Seal on vanasti lahinguid peetud ning kaagid olnud. Poodud paistnud sealt üle viie kihelkonna teistele hirmuks.

RKM II 103, 138 (3) – I. Rüütel

125. TAPRAMÄGI

Tapramägi – muistne lahingupaik, sealt on välja kaevatud luukeresid ja relvi.

RKM II 103, 138 (4) – I. Rüütel

126. TORUPILLIMÄGI

Siin lähedal on Torupilli mägi. See nimi olevat tulnud sellest, et kunagi muistsel ajal läinud seal kaks pulmaväge vastamisi, olnud suur taplus.

RKM II 103, 188 (117) – I. Rüütel

127. MATSI AADUL VANA VALGE

[Laulab hoogsalt, rõhutades 1. ja 3. nooti taktis, eriti eelviimast nooti reas. Viis esineb tavaliselt 4realisena – RKM II 103, 196 (2); vt ka nr 103 käesolevas raamatus.]

Variandid

Vaheldub

Matsi Aadul vana valge,
kümme aastad leerist selge.

Väraval need pole kehvad,
igal talvel peavad lehma.

Luuri Laasul palju lapsi,
Sannu, see müüb Muhus napsi.

Nuka ula all oli oras,
Kalmel käinud särgivaras.

Mäe livan palju saapaid teeb
ja vanad korgid alla lööb.

Siidri Riidu rillas, rallas,
Kalme papa taimed tallas
(var: papa taimed ära tallas).

Kabuna Liisu liimist lahti,
ta peab öösel poiste jahti.

Allika Maanus lõi kergukella,
Ann sõi kodu aganaleiba.

Allikalt läksin Sonnile
ja teritan sind tummale.

Tumm see ütles: turu, turu,
millest ma ei saanud aru.

Sääl Kadri kalakäkki sõi
ja Toomas pupervalli löi.

Silla Tiiu, see sihtis, vahtis,
kui ta Kulad kosja tahtis.

[---]

Siidri Sannul saksa pill,
Ugi Mihklil isa vest üll.

Vana muistene külalaul. Kärneri küla peale tehtud. Ma oli 18–19aastane, kui see laul tehti. Landi Kaarel (Kaarel Maripuu) oli ikka laulutegija. Ammu surnud, u 30 aasta eest. Tema vist tegi selle laulu. Kärneri külas Landi peres elas. Pillimees oli ka.

RKM II 103, 195 + 70/2 (1) – I. Rüütel, O. Kõiva

MELANIA TUUS, 84 a, Laimjala v Kõiguste k [Põide khk]

128. PULMADEST

Pulmad olid kolm päeva. Piha pool teeti teistmoodi. Sii es ole seuksi vigurid nii palju. Läksid õhtu pulma. Igaühel oli oma levakott, igaüks viis omajagu leiba ja liha. Peigmees läks ruuti tooma. Siis läksid kiriku juurde laalatama. Siis tulid perese tagasi. Õhtu peigmees viis ruudi oma koju. Nadu pidi oma riided andma ruudile selga. Kott piha ning. Ikka pimest peast viidi. Ma'p tea, kuidas seda kotti kutsuti. Enne peiuga viimist pandi tanu piha. Kott pandi veel otsa. Kõrvane söötis ruuti selle alt. Kõik, terve pulmarodu läks ruudiga kaasa, ruudipoolsed ka. Kolmanda päeva olid teised oma pool, teised oma pool. Siis tehti seda nalja ka, et pandi ühel mehele kuub selga, tehti nalja – vat missuguse te meile annud olete! Te pole meile õiged ruuti annud mitte. Tõime tagasi. Laulu ei olnud, juttu oli küll. Piha pool oli küll laulu. Seal oli kutsutud üks tüdruk. Põrutas ukse pihta ja laulis üksi. Lauluga pidi ruudi välja saama. Pihast küll laulu pärast kutsuti pulma. Sii tehti ringmängi ning tantsiti. Siis, kui limbisuppi keedeti, siis taheti kopikid. Karjuti „ruudi võit“, „pei võit“. Nõnda tehti ruudi kodu, nõnda tehti peigmehe kodu. Kirst viidi enne, esimese õhtu, kui pulmad kogu läksid.

RKM II 103,76/7(2)+ 79 (8) – O. Kõiva

129. VASTLAPÄEV

Vastlapäeval mindi liuaugu peale.

*Linaliugu, pitka kiudu,
takud taga otsa peale!*

See, kes läks laskma, see rääkis seda. Noored inimesed said üksteist nähja. Poisid tegid vurru ja vedasid neid.

Vastlapäeval asplid ning kedervarred ning keripuud viidi maja juurest ära, et ussid tulevad. Tohi kedagi – puid või seukest asja koju tuua, et ussid tulevad. See oli kuntsi asi. Kõik es pea seda.

RKM II 103, 79 /80 (9, 9a) – O. Kõiva

130. NÄÄRISOKK

Näärisokk käis küll. See on pühade nali. Kust need mehed siis juua saavad. Sokk aetse tüdrukute asemele, see peab siis ruudiks saama. Üks sokk, aga soku seltsilisi on mitu tükki.

RKM II 103, 80 (11) – O. Kõiva

131. KONSTANTIN TUTTAVA LAULUDEST

„Kui läed mööda Pöide kergust“ [dikteerib viisita]. Küsimusele, kas teab laulu autorit ja kuidas levis, vastab: „Pöide poolt poisid või tüdrukud on teind, üksteise käest kirjutasime ja muidu suusõnalt õppisime. Lauldi kodu tuas ja teiste seas ka, mõisniku laulu võis iga mehe ees ka laulda.“

„Tumala Matsi laul oli ka: „Kui ma tuli salust talgust... [laulab detoneerides]. Pöide poolt tulid need laulud. Siin oli õnnemees, kes nad käde sai!“ Küsimusele, kes neid laulsid, vastas M. Tuus, et laulsid need, kes soovisid, nii mehed kui naised, ja lisab: „Ma soovisi laulda neid!“

RKM II 103, 149/51 (13, 25) – I. Rüütel

Melania Tuus. I. Rüütli foto 1961. ERA, foto 5854

132. HIIEPAJU JA OHVRIKIVI HAESKAS

Haeska külas on hiiepaju. Hiiepaju* – see pole mitte puu, see on heinamaa. Saared ja künkad on ümberringi. Seal peaks hiiekivi ka olema, aga keegi pole seda otsinud. Hiiepaju – see nimi on jäänud ja jääb vist viimsepäeva tuleni. Seal peaks olema käidud ohverdamas.

*paju – madal maa, kus põõsad peal kasvavad.

RKM II 103, 94 (1) – O. Kõiva

133. LAULUDE TEGIJA MIHKEL TREI

Haeska mees Mihkel Trei oli suur laulude tegija. Enne viimast sõda läks mandrile, suri sinna. Tegi teiste inimeste kohta laule. Neid laulsid kõik, praegugi lauldakse.

RKM II 103, 95 (2) – O. Kõiva

134. PULMADEST

Pruudi kodus peeti üks öö ja üks päev. Teise öhtu mindi peigmehe koduse. Kõik läksid koos – peiu- ja pruudipoolsed pulmalised. Olid ühe päeva kõik peigmehe pool.

Pruudi kambri ukse taga oli küll laul – pruut lauldi välja. Karjas läksid ukse taha. See oli teise homiku peigmehekodus. Tõnise pulmas kuulsin. Sellel oli oma viis, ei olnud limbilaulu viis. Kahe otsaga pulmad on siiani, aga vanu vigurid enam ei tehta.

Igaüks võttis levakoti seltsi. Meilgi toodi, kui pulmad tegin.

Veimevakk viidi ära vist pulma lõpul. Pulma ajal ei viidud. Pruut käis [villu] kerjamas 30–40 aasta eest. Minu naine ei kerjanud.

RKM II 103, 96/8 (9, 10) – O. Kõiva

Juhan Lätt. R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5408

ERNI VÄLI, 48 a, Laimjala v Ruhve k Kadariku t
[Pöide khk < Valjala khk]

Erni Väli on sündinud Pihltas. Seejärel elas ta 20 aastat Valjalas, 20 aastat Kallis ja 12 aastat Jursis. Sealt tulnud Ruhve külla, kus elab praegu. Mängib viiulit ja lõõtspilli.

135. PILLIDEST JA PILLIMEESTEST

Pillimängu ja hulga lugusid õppinud E. Väli onult August Välilt, kes oli pärit Valjalast. „Onul oli ka liblikapill nagu mul [enne].” Käis pidudel, pulmades, lina-praasnikul, küla vahel, kiige all [pilli mängimas]. Onu oli ka rändaja inimene, käis kõik kohad läbi, mandril ka. Pandi vangi saksa ajal kuueks kuuks. Seal jäi kaduma. Küsimusele, kas onu oli ka lauluinimene, vastas E. Väli: „Laulu tuli tal tugevasti!”

Erni Välil on praegu kahe reaga lõõts, millel ta oma lood mängis. Varem olnud tal kolme reaga lõõts („liblikapill”). Sellel tulnud palju paremini vanemad lood välja. Kui naisemeheks hakanud, müünud ta teistele mänguhimulistele noormeestele pilli ära, mida aga nüüd kahetseb. Pilli ostnud temalt vennad Riuhkrannad, kes elavad nüüd Uielöves ja on head pillimehed. Mängivad ka vanu lugusid.

„Üks noor poiss mängis ja laulis pilliga seltsis ja tantsis ka veel. See oli paar-kümmend aastat tagasi. Ma ei saa korraga, siis läheb segamini. Onu ka ainult mängis.”

RKM II 103, 141/3 (11 - 13) – I. Rüütel

136. VANAPAGANA NAISE KERISEKIVI KÕIGUSTES

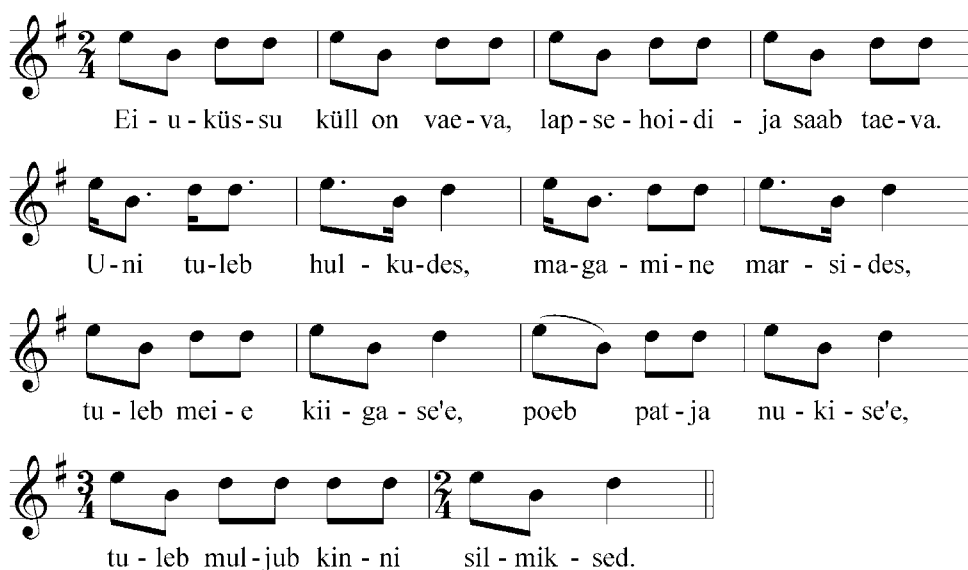
Kõigustes plekk-katusega maja taga on nõgu – vanapagana naise silmavesi. Samas on ka suur kivi. Vanapagana naine toonud selle kivi, põllepaelad on katki läinud. Ta nutnud nii palju, et tekkis see vesi sinna. Kivi tahtis sauna kerisele panna. Pidi suur saun olema. Teisemehe saun pole nii suur kui see üks kivi. Kuulnud vanematelt, kes pärit Saklast Uielövelt.

Sama kivi kohta on E. Väli praeguses elukohas kuulnud teist lugu. Keegi, kelle nime E. V. ei mäleta, vedanud seda kivi. Jalg jäänud alla, jalakont läinud katki.

[Üldisemalt teatakse kivi Suure Tõllu naise Pireti kivina.]

RKM II 103, 144/5 (18, 19) – I. Rüütel

137. EIU-KÜSSU, KÜLL ON VAEVA (lastelaul)

Ei - u - küs - su küll on vae - va, lap - se - hoi - di - ja saab tae - va.

U - ni tu - leb hul - ku - des, ma - ga - mi - ne mar - si - des,

tu - leb mei - e kii - ga - se'e, poeb pat - ja nu - ki - se'e,

tu - leb mul - jub kin - ni sil - mik - sed.

RKM, Mgn. II 494 a – O. Kõiva, I. Rüütel

138. MA VÄRISEVA HÄÄLEGA (pulmadest)

Vanast oli jah, kui nee pulmad tehti, nee tehti nii, et nii hirmus suurelt oli, siis olid sääl päev otsa pulmad, siis teine ruudi poolt, teine peiu poolt mõlemad tehti suured pulmad. Siis teise päeva siis see ruudikodunt mindi jälle sinna peiukodu. Eespäeval mindi peiukodunt ruudikodu ühel päeval. Siis olid jälle kaks-kaks pulmalised olid koos. Siis nad olid ühes pool, viidi ruut ää ning teise homik mindi ruuti otsima, siis hakkas see laul sääl, kui see peigmees selle ruudi ära viind oli, siis ju selle järel lauti ning....

O. Kõiva: Kuidas see laul siis oli?

[Detoneerib]

*Ma väriseva häälega
tulen ukse taha rääkima.*

*Mu tüdar läks väljal mängima
ja röövli kätte sattus ta.*

*Aru tuli mul varsi ette,
et oli sattund röövli kätte.*

*Üks varga peamees on ta viind
ja teise riiki ära müind.*

O. Kõiva: A mis nad seal ukse taga veel rääkisid ja nõudsid siis?

T. Rand: Mina tea, nad nõudsid, kui hakkas see nõudmine nad rääkisid pailu, et, [---] siis hakkas laulma, et teitel pole midagi. Taab teda ää viia, sii pole midagi: sii pole seinu, kus ma seisan, katust pääl ning võipütil võti ees ning taaritörrel taba ees, mis see neid võib teile tulla või teile olla. [---]

O. Kõiva: Aga kui te seda kohta ka katsuksite laulda, et kuidas seal oli seal peiu pool, kõik see elamine.

T. Rand: *Ei see neid või teile tulla,
teile tulla, ei ka olla...*

Ukselingid olid kullast tehtud... ning mis sääl kõik olid. Ää unund ju, ei saa ju enam rääkida midagi. Ta oli nii kenasti. [---] Vana inimene juba ei mõista enam midagi söukest asja, sellepärast on nii hull.

O. Kõiva: Millal see veimekirst ära viidi?

T. Rand: See oli siis, kui ruut – see viidi ennemini juba ää, kui pulmad hakkasid. See viidi sõnna peiukoju. Peiukoju viidi sis, sis sääl jägati suured veimed. Igavene [---] täis asju oli, kõik jagati ää ning sääl pandi raha kerstu pääle. Üks hüidis – peiu võit ning teine hüidis – ruudi võit. Ruudipoolsed pulmalised panid ruudi poolt ning peiupoolsed pulmalised panid peiu võitu. Siis kumb pidi ää võitma kuni seda raha sääl korvi sisse...

O. Kõiva: Kas sääl mingit laulu ka oli veimede jagamise juures?

T. Rand: Sääl oli jah laulu ka ikka aga ma'p tea seda enam mitte.

O. Kõiva: Mõni sõna ehk on meeles?

T. Rand: Laulusid ikka seda ka, peiupoiss ning ruudivend olid nee lauljad ning jagajad sääl. Ma'p tea enam seda, mis nad sääl laulsid.

O. Kõiva: Kas teised pulmalised ei laulnud?

T. Rand: Äi nee'p laula ühti. Neesamad ikka laulsid. Noh laulsid need ka mõni, kes mõistis, aga nee ikka pidid laulma. Nendel olid – nad olid ikka suured asjamehed, teine oli peiupoiss ning pruudi vend.

O. Kõiva: Aga kes seda pruudinõudmise laulu laulis? Pruudi lahtilaulmise laulu?

T. Rand: See oli ruudiöde, ruudiöde.

O. Kõiva: Oli see siis päris öde või keegi teine?

T. Rand: See oli siis selleks pandud ning noh keige rohkem oli selle ruudiöö õigus oli laulda ikka aga noh, kui es ole teda mitte või kes ruudi kõrvane oli, see mõistis või see, see pidi siis ää laulma. Ruudi kõrvane oli ikka ruudiga seltsis üht-jooni. Sääl siis suur – varastati seda ruuti ää nii kangesti sääal pulma aegas. Ruudi kõrvane pidi üht joont asema riidid või mis juhtus ikka kui sa [---] et juba olid äiatud, sa olid jälle süidlane. Süidlane ku mõni asi.

O. Kõiva: Kuidas see pruut sealt kodust ära toodi?

T. Rand: [---]. Sääal oli jälle suur vigur. Nii selle peiukoju viidi ning siis pandi, olid silmad kinni seotud ning ümmer kaju väätud muidu, muidu lääb tagasi veel. Mis sääal kõik tehtud on.

O. Kõiva: Mis talle pähe pandi?

T. Rand: Tanu, tanu ikka, ehitud tanu. Kui ma abielu läksi, ma käisi ka veel tanuga.

O. Kõiva: Aga kui ta pruudikodust ära viidi, millega ta silmad kinni kaeti?

T. Rand : Pandi suur lina pandi üle.

O. Kõiva: Mingi nimi kah oli sel, või niisama lina oli või.

T. Rand: See sõuke suur loorist, loorist mõni sõuke suur uhke oli. Vaada pärli-dega uhkes tehtud või. Viidi kojuse sinna laua taha viidi sis, sis panti ka see lina oli üle ning viidi sinna laua taha sis, sis säält võeti – see peiuisa, või kes siis säält võttas selle lina säält ümbert. Teiselt poolt lauda püsteti suure pulgaga üles siis see lina.

O. Kõiva: Ja millal see tanu siis pähe pandi?

T. Rand: Tanu pandi, tanu pandi sis selle öhtal päha, kui ta... kui ta jälle laua taha läks, sis pandi tanu pähe.

O. Kõiva: Peiukodu siis või?

T. Rand: Peiukodu jah. Sis esimese pühaba sis minti kiriku ja sis pandi tanu peha ja siis vaadati, ond see kena tanu, see on kena tanu, see pole midad olnd. See on igavene tosakas peas. Oh ju neid vanu vigurid oli paelu. Teised naljad. Sis ku see teine vägi sääal teisel läks pulma aegas, sis oli nii salaja pidi minema, et lagu sõnna katusel panna. Kui see katusel olnd, siis alles lasti sisse, mudu es lasta sisse pooleski. Ära oli uks kinni, värav oli lukkes või ükskõik mismoodi, et see vägi es pääse änam sissepoole. Palju nalja sai homiku otsa, enne kut sisse pääses.

O. Kõiva: Kas sääal värava juures ka laulmist oli?

T. Rand: Äi põle sääal midagi laulmist olnd. Igaüks tahtis hoovi minna. No kas või nii salaja läksid, see teine vägi, pulmavägi sis läks nii salaja, kui see lagu sai äkist katusele viia kuskile ülesse panna sis es tohi änam keelda, pidid sisse laskma.

Seda võitlemist niikaua [---] meil said kaks lagu vast katusele. Sis olid – pulma aegu olid suured lagud ülal, pulmalagud. Mis vanad söuksed igaves, [---] sis mindi suurt võorastväge tegema. Sis oma pulmast läksid jälle teise perese, õllekannud ning saiapätsid olid selgas, säält läksid söukste perede poole, kus juhtus, tantsis sääl tüki aega ning sõnna andsid õlut ning sai – läksid jälle tagasi.

O. Kõiva: Kummalt poolt see siis tuldi?

T. Rand: See ruudi – ruudi poolt, ruudipulmad [---] ruut oli siis peiukodus.

O. Kõiva: Siis nad tulidki laulma sinna?

T. Rand: Ja jah see oli lahtine tuba, sis ei ole änam midagi. Sis ruut oli läind, mis see änam. Sis juba ennem, kui nad koos olid, sis nad laulsid.

RKM, Mgn. II 494 b – O. Kõiva, I. Rüütel

139. LAUL SAI OTSA

[---] Kui laul otsas oli, siis mõni muidu nal'la pärast ütles.

RKM, Mgn. II 495 a, b – O. Kõiva, I. Rüütel

140. IIDUT, TIIDUT TIIDE-MIKU (lastelaul)

O. Kõiva: Millal te seda laulsite?

T. Rand: Muidu nalja pärast, kui ise tahtsid.

O. Kõiva: Lastele?

T. Rand: Lastele jah. Laste ees muidu räägid.

RKM, Mgn. II 495 d – O. Kõiva, I. Rüütel

141. PILL, PILL, PAABU (lastelaul)

O. Kõiva: Aga siis oli teil veel üks: „Pill, pill, Paabu”. Millal seda sai lauldud?

T. Rand: Loomade järges sai lauld. Loomade järe, muidu väiksed lapsed loomade järges olid.

O. Kõiva: Lapsed ise laulsid seda?

T. Rand: Lapsed ise laulsid loomade järges.

*Pill, pill, pill, Paabu,
aja härjad roogu,
koera kakk tal kaelas,
ja pütt tal selgas.*

[Retsiteerib kindlas 3-osalises taktimõõdus.]

RKM, Mgn. II 495 e – O. Kõiva, I. Rüütel

142. UNI ANNAB UIE KUUE (lastelaul)

O. Kõiva: Aga üks oli veel – uni ei anna uuta kuube, kas see on teine laul või see sama?

T. Rand: See on teine, see pole laul midagi, see on paar sõnu mudu ütled.

O. Kõiva: Kuidas moodi see siis käib?

T. Rand:

*Uni annab uie kuue,
magamine maani särgi.*

O. Kõiva: Seda sai vist ka lastele.

T. Rand: Lastele. Laps paramini magama jäi.

RKM, Mgn. II 495 f – O. Kõiva, I. Rüütel

143. KIITSAKALE KIBU

O. Kõiva: Aga millal seda sai loetud, et kiitsakale kibu?

T. Rand: Kui laps midagid haiget tegi endal, juhtus midagit varba ära lööma. Sai noaga muljutud, noaga muljutud, siis:

*Kiitsakale kibe,
varesele valu,
nonni* perse pind.*

*nonn – vares

Sis lastele loete sedaviiti, siis valu kadus ää. Lapsed jäid vagusi.

O. Kõiva: Kas seda veel praegugi loete oma tütrepojale?

T. Rand: Muidugid sai ka seda lugeda, kui pisike oli. Poess juba suur, too malakas sisse, kui karjub. [---] mulju noaga, sis tal on valu kadund.

RKM, Mgn. II 495 g – O. Kõiva, I. Rüütel

144. AT'TIMAL, AT'TIMAL, ANDKE RAHA (pulmalaul)

O. Kõiva: Pulmas raha korjamise aeg oli ka üks laul.

T. Rand: At'timal, at'timal, andke raha, noh see siis, kui pulmasuppi keedeti. Siis kui laudu pühiti.

*At'timal, at'timal, andke raha,
ma taha uie supi teha,
sisse panna sealiha,
silmakirjaks sibulit.*

Seda lugesid ning siis pühkisid lauda, tiivad käes ja kõik rahad ja kondid kõik ning mis sää! juhtus, kõik segamini raandesse*.

O. Kõiva: Kes see laulis ja pühkis?

T. Rand: [---] Ükskõik kes see oli. Kes söukse asja eese pääle võttas**.

*raand – puuämbler

*võttas – võttis

RKM, Mgn. II 495 i – O. Kõiva, I. Rüütel

LIISU LÕHMUS, 90 a, Pihtla v Hämmelepa k [Püha khk]

145. OH ILUS PRUUT, SA NEITSIKE (pulmalaul)

[Samal viisil laulab Liisu Lõhmus enamiku oma laule. Regilauludele iseloomulik 2realine meloodia laulu kestel ei muutu, lissilpide puhul jaotuvad kaheksandikud kaheks kuueteistkümnendikuks. Eelsilpidega värsid vahelduvad tavaliste kaheksasilbikutega, nagu Saaremaa uuemates lauludeski. Liisu Lõhmuse tekstides vahelduvad regivärsilised read riimilistega. Värsiread ei kordu, märgi* juures jääb teine viisipool laulmata].

Oh ilus pruut, sa neitsike,
sa oled roosi öitsike,

su peigmees on su roosipuu
ja sina tema küljeluu.

Sa oled temast võetud,
ta luust ja lihast leigatud.

Sa piad aga temaga
su elu põlves elama.

Kes sõukest poissi enne näind,
kes eile meitel kosjas käind?

Eile ma nägin tend Ruhnu põllal,
Ruhnu põllal, lamba kallal.

Hambad sul alles verised ja
lõuad liha lahjused.

Ma tulin oma otsima ja
valget piad tulin vaatama.

Ehk on ta selle söömaga,
mis ta eile meitelt söi.

Ehk on selle joomaga,
mis ta eile meitelt jõi.

Ehk on ta nende ehetega,
miska ta eile meitelt tuli.

Sii põle seina, kus mina seisan,
sii põle pinki, kus mina istun.

Sii põle kulpi, sii põle koosta,
sii põle mette midagi.

Laulik Liisu Lõhmus. R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5549

146. MIS SA, KINNAS, ENNAST KIIDAD (pulmalaul)

Viis 145

Mis sa, kinnas, ennast kiidad,
mis sa labakinnas, ennast laidad!
Sa pole, kinnas, kiiduväärt,
ei labakinnas, laiduväärt!
Te võiksite pigem sauna minna,
saunaahjust süsi süia,
saunalaudul leelist juua!*

RKM, Mgn. II 496 b – O. Kõiva, I. Rüütel

147. MIS NEE KÜLAD MEILE TULID (pulmalaul)

Viis 145

Mis nee külad meile tulid –
söövad meite saia ää,
joovad meite ölle ää.
Ne võiksid parem sauna minna,
saunaahjust süsi süüa,
saunalaudult leelist juua!

RKM, Mgn. II 496 e – O. Kõiva, I. Rüütel

148. NÜÜD MINA KARGAN (pulmalaul)

Viis 145

Nüüd mina kargan kerstu päitsä,
raksan lahti raudaluku.
Nüüd tule ruttu, pruudikene,
tule kärmest kerstu juure,
anna andi kenjast ää!*

Käest anna pereisale,
käest anna pereemale,
vahelt vaeste lastele
ja põhjast pulmarahvale!

RKM, Mgn. II 496 f – O. Kõiva, I. Rüütel

149. OLGE HEAKS NING AIDAKE (pulmalaul)

O. Kõiva: Aga millal seda lauldi?

L. Lõhmus: Kui ruudi kinga aeti. Ruudi king oli sure pika puu otsas ning siis käisid pulmaliste eest läbi ning siis laulsid:

Viis 145

Olge heaks ning aidake,
pruudikinga paigake,
roosilõng, see maksab raha,
töömä*, see oli kallis osta.

Seda pole rohkem mitte. Nad käisid siis ning laulsid ühtejooni.

O. Kõiva: Kes seda laulis?

L. Lõhmus: Pruudi vend ning peiupoiss käisid.

O. Kõiva: Kas mõlemad laulsid?

L. Lõhmus: Jah.

O. Kõiva: Aga kelle käes see king oli?

L. Lõhmus: See oli ruudi venna käe... õllekann ning see andis^e igaühele juua, kes raha pani jälle kinga.

*töömä, töömes – pärm

RKM, Mgn. II 496 g – O. Kõiva, I. Rüütel

150. UNI, UNI, UHKE HÄRRA (lastelaul)

U - ni, u - ni, uh - ke här-ra, ku - ku-lind ta kul - la prou-a,
pääst - lik o - li pe - su - tüd-ruk, kül - ma - ti - ha - ne küü - ri - tüd-ruk,
ha - ra - kas o - li taa - le am - meks, lag - le las - te - hoi - di - jaks,

Seda pole rohkem, seda sai lapse kätki juures lauldud.

RKM, Mgn. II 496 h – O. Kõiva, I. Rüütel

151. KARU LÄKS MUISTE MUILE MAALE (lastelaul)

Viis 150

Karu läks muiste muile maale,
 jättis jäljed siia maale.
 Kes sealt jälgi kaudu käis?
 Kass oli kahe rattaga,
 koer oli koldse tõllaga,
 siga seitsme pörsaga,
 kana kaheksma pojaga.*

RKM, Mgn. II 496 i – O. Kõiva, I. Rüütel

152. LIPP, LIPP, LIPP, LIPP LINNA POOLE (lastelaul)

O. Kõiva: Aga mida te siis laulsite, kui laps põlve peal oli?
 L. Lõhmus: No söuksi samu pisisi laulusi sai lauldud [---].

Viis 150

Lipp, lipp, lipp, lipp linna poole,
 saiakaku muti poole.
 Linnast lähme saia tooma,
 Sörve säärelt särgi tooma,
 kalarannast kallist tooma.*

See põle midagi laul. Vanast mul oli laulusi küll, aga keik on ära unund.

RKM, Mgn. II 496 j – O. Kõiva, I. Rüütel

153. PILL, PILL, PILL, PAABU (lastelaul)

Pill, pill, pill, Paabu,
aja härjad roogu,
tõsta neitsit tõlda,
pane junkur kõrva.

[Retsiteerib kindlas 3-osalises taktimõõdus.]

RKM, Mgn, II 497 c – O. Kõiva, I. Rüütel

154. SIIN SEISAME, KAKS KÄLIMEEST

Viis 145

Siin seisame, kaks külimeest
ja armastame teineteist.

Ühte ehtasim majad,
ühte on meil lehmad-härjad,

ühte sia- ja lambakarjad,*

ühte ei võind võtta naist,
vaid teine võtsime siis teist.

Need olid jälle ühed öed ja
ühe isa tütreksed.

Olid väga ühte nägu,
aga teine teise jägu.

Kui nad pulmalauda toodi,
olid väga ühtemoodi.

Istusime laudas reas,
pruudil roosirantsid peas.

Sääl oli veel ma tea, aga see on ära unund, seda ma'p tea mette.

I. Rüütel: Kus seda laulu siis lauldi?

L. Lõhmus: Seda lauldi muidu pulmas. Saega laulsid. See põle tähtis, et pulma aeg, nad laulsid muidu.

RKM, Mgn, II 497 d – O. Kõiva, I. Rüütel

155. UNI TULEB HULKUDES (lastelaul)

Viis 150

Uni tuleb hulkudes,
magamine marsides,
tuleb, astub meie õue,
tuleb aga meie tuba ka.

(Noh selle lapse nimi sai ka)
[tuleb aga] Miie silma pääle,
Miie silmalaua pääle.

Seda sai lapse kätki juures lauldud. [---]

RKM, Mgn, II 497 f – O. Kõiva, I. Rüütel

Helmi Peegel (Valjala Viiu). R. Hanseni foto 1961. ERA, foto 5556

156. MEIE ISAD JA EMAD ON SAARLASED

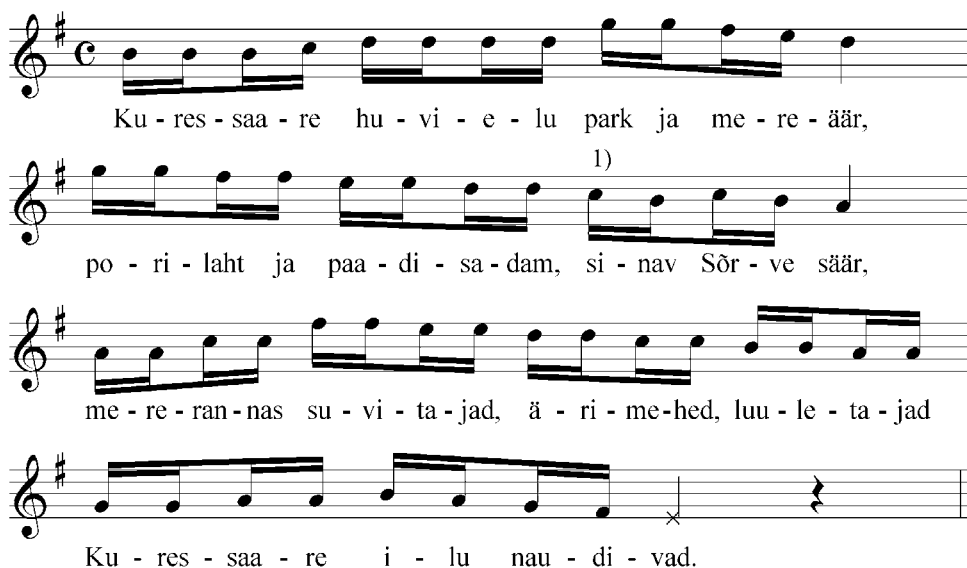
Mei - e i - sad ja e - mad on saar - la - sed, me - re -
 tuu - led mei - e män - gu - kaas - la - sed, män - gu -
 väl - jaks meil ka - da - ka - ne kar - ja - maa, seal me
 hõis - ka - me koos me - re - lin - du - de - ga, üm - ber
 saa - re käib lain - te i - ga - ve - ne mäng, saa - rel
 kind - lalt sei - sab mei - e sõp - ru - se ring, üm - ber sõp - ru - se ring.
 Lõpus:
 kind - lalt sei - sab mei - e sõp - ru - se ring!

Meie isad ja emad on saarlased,
 meretuuled meie mängukaaslased,
 mängu väljaks meil kadakane karjamaa,
 seal me hõiskame koos merelindudega,
 ∴ ümber saare käib lainte igavene mäng
 saarel kindlalt seisab meie sõpruse ring. ∴

Kividest valge on saare põllumuld,
 igapäevane leib meile kallim kui kuld,
 ehkki saar nii kehv ja kivine,
 siiski saarlasteks jääda tahame.
 ∴ Armas kodusaar, sulle me alati truud,
 su lapsed meretuultes sirgunud. ∴

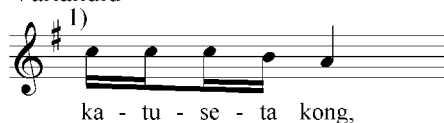
RKM, Mgn. II 503 f – O. Kõiva, I. Rüütel

157. KURESSAARE HUVELU PARK JA MEREÄÄR

Ku - res - saa - re hu - vi - e - lu park ja me - re - äär,
 po - ri - laht ja paa - di - sa - dam, si - nav Sõr - ve sääär,
 me - re - ran - nas su - vi - ta - jad, ä - ri - me - hed, luu - le - ta - jad
 Ku - res - saa - re i - lu nau - di - vad.

Variandid

1)
 ka - tu - se - ta kong,

Laulu lõpus

sur - nud - ki võib ü - les ä - ra - ta.

Kuressaare huvielu park ja mereäär,
 porilaht ja paadisadam, sinav Sõrve sääär,
 mererannas suvitajad
 ärimehed, luuletajad,
 Kuressaare ilu naudivad.

Kuressaare tervismuda imerohi see,
 olgu sul mis haigus tahes, mudavanni tee,
 olgu katk või kõhutõbi,
 mudavann, see annab abi,
 surnuidki võib üles ärata.

Sadama ja linna vahet ühendab kiirrong,
 suvitajaid linna veab katuseta kong,
 tuhat meetert tunnis sõidab,
 kiiruselt rekordi võidab
 võistleb vabalt jalakäijaga.

Susla. D. Haidaku foto 1939. SM F 3761: 2745

Arstide kokkutulek Kuressaare mudaravilas. 1934. SM F 2157

Kuurhoone orkester. M. Jakobsoni foto 1929. SM F 3761: 777

Suvitajad Kuurhoone kõrval. 1936. SM F 3761: 882

158. SEE SOAREMOA ON ÜKS VÄIKENE MOA

See Soa - re - moa on üks väi - ke-ne moa, a - ga
 siis - ki saar - la - ne lau - lab ka.
 Ta lau - lab me - rest, lau - lab kuust, tal
 kau - nid lau - lud o - mast suust.

∴ See Soaremoa on üks väikene moa,
 aga siiski saarlane laulab koa. ∴

∴ Ta laulab merest, laulab kuust,
 tal kaunid laulud omast suust. ∴

∴ Ei tede poisid mede poiste vastu ei soa,
 ei teil pole siukseid laule koa.* ∴

Vaat viires karjus virr, virr, virr
 ja kaakal suus oli ogarull

∴ ja meie vana taadi merepöll
 oli randas paadi piida all. ∴

∴ Kui tahad minu naiseks hakata,
 pead Soaremoale tulema. ∴

∴ See Soaremoa on üks väikene moa,
 aga siiski soarlane laulab koa. ∴

[*Teine viisipool jääb laulmata.]

RKM, Mgn. II 503 g – O. Kõiva, I. Rüütel

159. ÜHELT POOLT OO SUUR JA TEISPOOLT VÄIKE VÄIN

Ü - helt poolt oo Suur ja teis - poolt Väi - ke väin,
 poo - le päe - va - ga ta jää - red lä - bi köin.
 See oo väi - ke Mu - hu, see oo Mu - hu - maa,
 kui sa se - da ei u - su, eks tu - le vaa - ta - ma.

Ühelt poolt oo Suur ja teispoolt Väike väin,
 poole päevaga ta jääred läbi köin.
 See oo väike Muhu, see oo Muhumaa,
 kui sa seda ei usu, eks tule vaatama.

Rahvariides Muhu tüdrik oo kut lill,
 oo kut päevakiir tal särav seelik üll.
 See oo väike Muhu, see oo Muhumaa,
 kui sa seda ei usu, eks tule vaatama.

Tuul see puhub üle metsa, lageda,
 puhub põhjast, lõunast ikka merelt ta.
 See oo väike Muhu, see oo Muhumaa,
 kui sa seda ei usu, eks tule vaatama.

Kehv oo põllulap'p ja kehv oo karjasmaa,
 siiski rõõmust laulu saarel kuuled sa.
 See oo meite Muhu, see oo Muhumaa,
 oo maailma saartest kõikse moekam ta.

Muhu mees see ikka iastab, künnab merd,
 olgu tasuks tal siis täis või tühi mõrd.
 See oo väike Muhu, see oo Muhumaa,
 kui sa seda ei usu, eks tule vaatama.

[Laulab viisil „Seal kus Läänemere lained”. Originaalviisi Ivo Linna esituses vt https://www.youtube.com/watch?v=B1m_iuflyJQ]

RKM, Mgn. II 503 h – O. Kõiva, I. Rüütel

160. OH TE VÄIKSED SÕSARSAARED

Oh te väiksed sõsarsaared
Saaremaa ja Muhumaa,
liivaluited, rannakaared,
mis kord kokku kasvavad.

Ühendab teid sild ja meri,
ühendab teid laul ja töö,
seob teid rannarahva veri
kindlamalt kui ükski vöö.

Väina silla valged postid,
laintest kerkiv pilliroog,
purjekate valged mastid,
väsimatu töö ja hool.

Oh te väiksed sõsarsaared
Saaremaa ja Muhumaa,
üks on suurem, teine väiksem
töökad, rõõmsad mõlemad.

RKM, Mgn. II 503 i – O. Kõiva, I. Rüütel

161. MÄE OTSAS KALJULOSSIS (ringmäng)

on nüüd si - nu tõ - o - tus, truu kin - del meel ja ar - mas - tus, kus

on nüüd si - nu tõ - o - tus, truu kin - del meel ja ar - mas - tus?

b Oh nei-u, ä-ra si-na kur-vas-ta, mi-na võin sind kau-gelt ar-mas-ta, oh

nei-u, ä-ra si-na kur - vas-ta, mi-na võin sind kau-gelt ar - mas - ta.

;; Mäe otsas kaljulossis
õitses mul üks õieke. ;;

;; Lossihärra ainus tütar
oli minu kallike. ;;

a Kas mäletad, mis ütles sinu suu?
Sina lubasid mul olla truu.
;; Kus on nüüd sinu tõotus,
truu kindel meel ja armastus? ;;

b Oh neiu, ära sina kurvasta,
mina võin sind kaugelt armasta.
;; See jõgi, mis nii sügav, lai,
ei see meid lahutada või. ;;

;; Võtsin õhtul kandle kätte,
sammusin siis lossi pool. ;;

b ;; Oh neiu, ära sina kurvasta,
mina võin sind kaugelt armasta. ;;
;; See jõgi, mis nii sügav, lai,
ei see meid lahutada või. ;;

;; Lossi aken oli lahti,
minu kallim laulis seal. ;;

a Kas mäletad, mis ütles sinu suu?
Sina lubasid mul olla truu.
;; Kus on nüüd sinu tõotus,
truu kindel meel ja armastus? ;;

;; Aasta pärast läksin jälle,
sedasamma tutvat teed. ;;

;; Lossi aken oli kinni,
kallimat ei laulnud seal. ;;

162. TEPU MART PIDAS KUKKI, KANU

Tepu Mar't pidas kukki, kanu,
igat seltsi noori, vanu.

Seal nad käisid õues vooris,
laulsid, kaagutasid kooris.

Et tal nii suur nokavägi,
seda mõisahärra nägi.

Härra ütles: „Tepu vana,
sul on mitusada kana.

Sul on kanu, mune müia,
aga mul neid pole süia.”

„Aulik härra, kas siis teie
veel ei tia, kuidas meie

talulakas kanu loome,
munadest neid välja toome.

Kostan härra küsimise:
meie haudume neid ise.”

„Kui see teie käes käib nõnda,
haudu siis ka mulle mõnda!

Selleks annan, mis sul vaja,
leiba, riiet, elumaja.”

Haudumise aeg kui jõudis,
härra andis, mis Mar't nõudis:

Õlest onni, suure maja,
mune, neid oli mitusada.

Hea kasuka ja uue
suure, laia musta kuue.

Mar't sõi õlest onnis mune,
iga päev täis magas une.

Ühel päeval nähti Marti,
nii kui haund vana (ema)parti

jooksmas ümber õlest maja,
kana viisil ta siis kajas.

[Põlema oli läinud pesa],
härra jookseb üle kesa

õnnetumat Marti vaatma,
mehi talle appi saatma.

Palgel pisarate ojad,
kurdab Mart: „Nüüd kenad pojad

munadest said välja toodud,
ilusad ja kirjud loodud.

Aga et ei olnud mahti,
tuldud pandud salamahti

pesa põlema, nüüd läbi
vaeva algas Mardi häbi.

163. ÜKS JAHIMEES LÄKS METSA (ringmäng)

1. Üks ja-hi-mees läks met - sa, läks ka - se-met-sa pool, üks
ja-hi-mees läks met - sa, met - sa, läks ka-se-met-sa pool.

a
Sui o-li kät-te tu - le-mas, ta-li o-li möö-da mi - ne-mas,
too-min-gad ja roo-si-pun-gad o - lid lah-ti mi-ne-mas, mi-ne-mas.

Nei - u - ke läks roo - si - ae-da,
nop-pis lil-led, kõi-tis kim-pu, kin-kis o - ma pei - u - le, pei - u - le.

Lil-led kin-gin mi - na sul - le, si - na kal - lis mi - nu - le,
lil - led kin-gin mi - na sul - le, si - na kal - lis mi - nu - le.

b
Sa mi-nu i - lus i - sa-maa, oh kui ar-mas o - led sa!
Ehk küll vöör-sil vii - bin ma, siis-ki sind ei u - nus - ta.

∴ Üks jahimees läks metsa, (metsa)
läks kasemetsa pool. ∴

a Sui oli kätte tulemas,
tali oli mööda minemas,
∴ toomingad ja roosipungad
olid lahti minemas. ∴

Neiuke läks roosiaeda,
neiuke läks roosiaeda

∴ noppis lilled, köitis kimpu,
kinkis oma peiule. ∴

∴ Lilled kingin mina sulle,
sina kallis minule. ∴

∴ Tal tee peal vastu tuli
noor ilus tütarlaps. ∴

a Neiuke läks roosiaeda,
neiuke läks roosiaeda,
∴ noppis lilled, köitis kimpu,
kinkis oma peiule. ∴

∴ Ta teretas ja küsis, küsis:
kus pool su mõtted on? ∴

b ∴ Sa, minu ilus isamaa,
oh kui armas oled sa, ∴
∴ et küll võõrsil viibin ma,
siiski sind ei unusta. ∴

∴ Kus mujal minu mõtted,
kui kasemetsa pool? ∴

a Sui oli kätte tulemas,
tali oli mööda minemas,
∴ toomingad ja roosiõied
olid lahti minemas. ∴

Neiuke läks roosiaeda,
neiuke läks roosiaeda,
∴ noppis lilled, köitis kimpu,
kinkis oma peiule. ∴

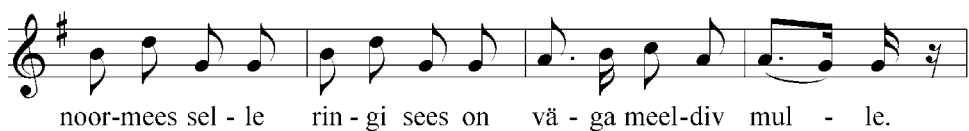
∴ Kui mõtled kasemetsa,
siis vahetame sõrmused. ∴

b ∴ Sinililled aasa peal
õitsevad nii kenast seal, ∴
∴ noormees noppis sinilille,
ütles: kallim, kingin sulle. ∴
∴ Sinilille kingin sul,
jää sa ikka truuviks mul. ∴
∴ Kui sa mulle truuviks jääd,
siis sa ilmas õnne näed. ∴
∴ Valusad on armuhaavad,
kui nad südamesse saavad, ∴
∴ seal nad seisvad kaua, kaua,
valmistavad külma haua. ∴

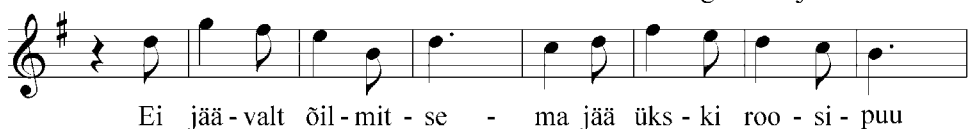
RKM, Mgn. II 505 b – O. Kõiva, I. Rüütel

164. ROHELINE MAA (ringmäng)

Ro-he-li-ne maa, ro-he-li-ne maa, ro-he-li-ne maa meil jal - ge all,
siin on hea, säääl on hea, hea on i - gas pai - gus. Üks
noor-meel sel - le rin - gi sees on vä - ga meel-div mul - le, üks

2. salmi vahelaul

3. salmi vahelaul

Roheline maa, roheline maa,
 roheline maa meil jalge all,
 siin on hea, seal on hea,
 hea on igas paigus.

∴ Üks noormees selle ringi sees
 on väga meeldiv mulle. ∴

∴ Mina hakkan tal kaela
 ja annan tal suud,
 ehk teisi on küllalt,
 ei taha mina muud. ∴

∴ Tema ilus kui ingel ja
 armas tema hääl,
 tema laulab kui ööbik
 puuksade pääl. ∴

Roheline maa, roheline maa,
 roheline maa meil jalge all,
 siin on hea, seal on hea,
 hea on igas paigus.

∴ Üks noormees selle ringi sees
 on väga meeldiv mulle. ∴

Oh jäta muret, leina,
 sa, väike neiuuke,
 sest ärakuivand heina
 ei keegi haljaks tee.

Ei jäävalt õilmitsema
 jää ükski roosipuu
 ja terve eluaja
 ei kesta õiekuu.

Kõik laevad ei saa randa,
 mis merel sõuavad,
 kõik soovid ei läe täide,
 mis meeles mõlkuvad.

Roheline maa, roheline maa,
 roheline maa meil jalge all,
 siin on hea, seal on hea,
 hea on igas paigus.

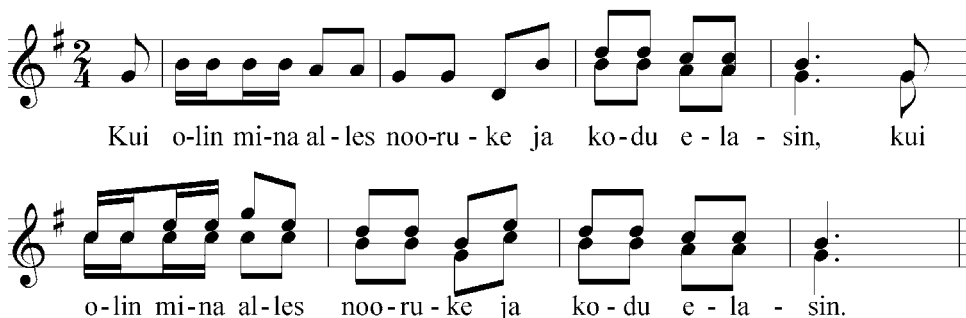
∴ Üks noormees selle ringi sees,
 on väga meeldiv mulle. ∴

Miks elus on alati nõnda:
 üks armastab ühte, teine teist,
 ∴ ja see, keda armastan mina,
 see armastab kedagi teist? ∴

RKM, Mgn. II 505 c – O. Kõiva, I. Rüütel

165. KUI OLIN MINA ALLES NOORUKE (ringmäng)

Üks ilus aga lind see laulis nii...

Kui o-lin mi-na al-les noo-ru-ke ja ko-du e-la-sin, kui
 o-lin mi-na al-les noo-ru-ke ja ko-du e-la-sin.

Kiiremini

Üks i-lus a-ga lind see lau-lis nii: tu-le ta-ga-si, tu-le ta-ga-si,
 tu-le hir-mu-ga, tu-le ar-mu-ga, tu-le siis, kui tei-sed ma-ga-vad!

Nii hel-last a-ga vas-tu võt-tis mind mi-nu o-ma ar-mas-ta-ja rind
 ja lah-ke ar-mas mu-su-ga mind ter-vi-ta-ma tõt-tas ta.

a tempo

Siis rõõ-mus-tas mind jär-ges-ti üks puu meil vä-ra-vas, siis
 rõõ-mus-tas mind jär-ges-ti üks puu meil vä-ra-vas, see
 puu o-li oks-test paks ja lai ja leh-tes lõh-na-ga, see
 puu o-li oks-test paks ja lai ja leh-tes lõh-na-ga.

ALEKSEI ROOM, 52 a, Valjala v Tõnija k [Valjala khk]

Aleksei Room (Mulgu Seiu) noorena. Erakogu

166. SEE SAAREMAA ÜKS VÄIKENE MAA

See Saa - re - ga - maa üks väi - ke - ne maa,
saar - la - ne i - se lau - lab ka: ei
te - de poi - sid me - de pois - te vas - ta ei saa, ei
teil po - le se - di - si lau - lu - si ka, ei lau - lu - si koa!

See Saare'ga maa üks väikene maa,
saarlane ise laulab ka:

∴ ei tede poisid mede poiste vasta ei saa,
ei teil põle sedisi laulusi ka! ∴

∴ Tema laulab merest, laulab maast
ja... Saaremaast. ∴

∴ Ei tede poisid mede poiste vasta ei saa,
ei teil põle sedisi laulusi ka! ∴

Mu pruut on valge niikui tui,
mina nägin teda mullusui.

Tal mustad juuksed, valge kael
ja kaela peal oli koeranael.

∴ Ei tede poisid mede poiste vasta ei saa,
ei teil pole sedisi laulusi ka. ∴

∴ Mina rüüpan merest soolast vett
ja räägin Sääre Sandril tött: ∴

∴ ei tede poisid mede poiste vasta ei saa
ei teil pole sedisi laulusi koa! ∴

RKM, Mgn. II 507 e – O. Kõiva, I. Rüütel

167. TEE SÄÄREKÜLAST LÄBI KÄIB

Tee Sää - re - kü - last lä - bi käib, tee Sää - re - kü - last lä - bi käib, mis

Ku - pu ves - ki poo - le viib, mis Ku - pu ves - ki poo - le viib.

Tee Säärekülast läbi käib,
mis Kupu veski poole viib.

(Vat) seal on tohter möldriproua,
kes võib rahval tervist tuua.

Tema kupusarved selga veab
ja rauad tiival ritta seab.

Mölder seab ja astub sammu,
tiivad nõudvad tuulerammu.

Tuule'ga rammul raiutaks
ja sarved selga tõmmataks.

Siis ühe tiiva otsas ka
peab viht ja vesi olema.

Mis haavu kastab häda a'al,
kui ohver nõrkemise peal.

See juhtus ükskord olema,
sää! Tatsu ranna väraval.

Ei süidi polnud Kihnu mees,
kes varjul olnud kõrkjastes.

See oli oma küla mees,
kes koplis muda kokku a'as.

Tema välja kargas rägi* seest
kui krokudill, mis Niilusest.

Tema andis möldril hoopi viis
ja pani tunnistama siis.

Sina ühes oma prouaga
pead mulle'ga alla vanduma.

Siis mölder käre häälega
seal akkas alla vanduma.

Oh kullakallis noabri saks,
sul moka pitkust vaksa kaks.

Tal saksa keelt oli sõna kolm,
ja möldri turjalt tõusis tolm.

Das einzes wichtes liebes gut
mina murren puruks möldri luud!

*rägi – rägestik

I. Rüütel: Mis laul see on?

A. Room: Kõiguste laul.

I. Rüütel: Kes selle teinud on?

A. Room: Lilleoja Seiu. Niimoodi et omal ajal oli Laimjalal tähendab konstaabel, konstaabel nimega Nau. Noored poisid aga käisid sää! järjest pahandust tegemas ning livand oli ütlenud, et rahu ei saa ja seda ei tea, mis tuleb nende(ga) teha sää! Eks siis naabrimehed and nõu, et kutsu Nau. Ivand ütlenud: „Kurat, [---] ei see tee kedagist, aga teen omal ise Nau.” Ja teindkid „Nau”. Pannud pussnoad pulga otsa ja nii kui poisid koja nurga taha läind sinna müristama, nõnda Seiu pistnud läbi koja seina ning karraps kurat kohe Mihklil rind pooleks. Nojah siis, kui pärast oli muidugi läind sinna konstaabli juure õiendama tead, siis konstaabel oli ütlenud, et see oli ettekavatsetud tapmine ja selle eest sa võid veel pähä saaja tead. Ja livand jäi kaotajaks pooleks.

RKM, Mgn. II 507 d – O. Kõiva, I. Rüütel

168. KUI LÄED MÖÖDA PÖIDE KERGUST

Laulu lõpus

ran - du rüis - ta!

Kohati takti 1. ja 3. noot pikendatud.

Kui läed mööda Pöide kergust,
 siis sul paistab silma ergust

suur tore aga loss ja marjaaed,
 kus elas vana Aaderkass.

Pennikoormad on tal piiri,
 kopikad ei maksa üüri.

Kole suur ta loomakari,
 kaladega Koigi järi.

Laseb aga kalad järves seista,
 sa maailma randu rüista!

169. TUNNETE SEDA GÜLDENSTUUBET

Tun-ne - te se-da Gül-den-stu-bet, se-da en-dist Võhk-sa här-rat? Tal

en-ne o - li seit-se mõi-sat, kus tee-ni - sid paar-sa-da or - ja.

Variant

Läks Sak - la kü - last lä - bi, ei i - se te-ma tun - nud hä - bi...

Tunnete seda Goldenstuubet,
seda endist Võhksa härrat,
tal enne oli seitse mõisat,
kus teenisid paarsada orja.

Läks Sakla külast läbi,
ei ise tema tunnud häbi,
kaks küünart põranda kanjast
ja kaks vanad kärnas lammast.

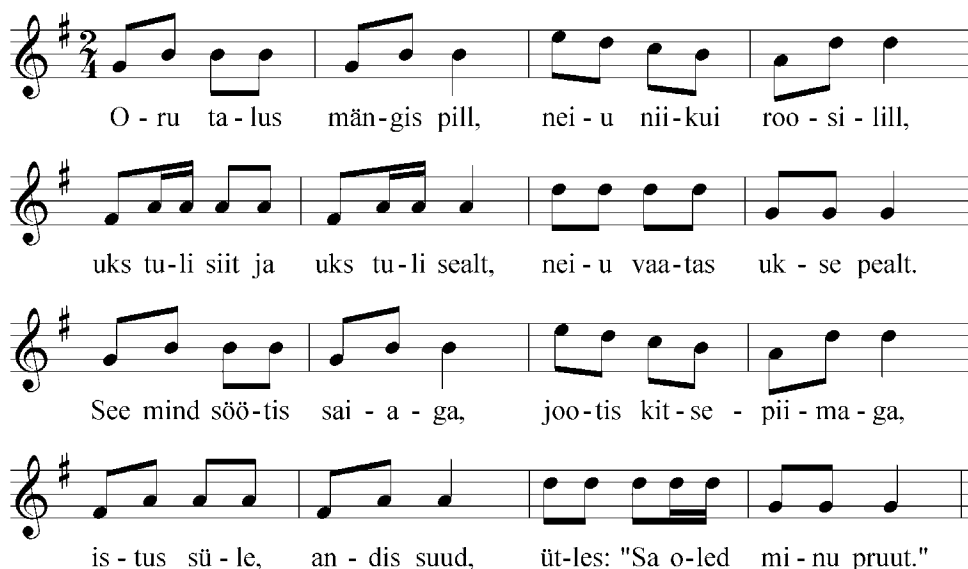
Tunnete seda Veske Otti,
seda rahva viljarotti,
Ott mõtles välja pommi,
tegi kanalil peale trummi.

See on see Uueveski trumm.

INGRID RÜÜTEL 1965

MIHKEL TRIIPAN, Tartu mk, Kärevere < Lümada v [Kihelkonna khk]

170. ORU TALUS MÄNGIS PILL (vahetrall)

O - ru ta - lus män-gis pill, nei - u nii-kui roo - si - lill,
uks tu-li siit ja uks tu-li sealt, nei - u vaa-tas uk - se pealt.
See mind sõõ-tis sai - a - ga, joo-tis kit-se - pii - ma - ga,
is - tus sü - le, an - dis suud, üt-les: "Sa o-led mi - nu pruut."

RKM, Mgn. II 1148 a

171. KUI NEED KILGID TALVE TEADSID (vahetrall)

Kui need kil-gid tal-vet tead-sid, lau-lu-koo-ri ü - les sead-sid,
laul-sid, nii et a - hi kõi-kus, taet oli em-me kais-sus koi-kus.

RKM, Mgn. II 1148 b

172. MAMMA, MAMMA, SEE POISS ON JÄLLE SII (vahetrall)

Mam - ma, mam - ma, see poiss on jäl - le sii, kes
mul - le suhk - ru - sai - a tõi ja i - se ä - ra sõi. Ahah!

Variant
1)
ä - ra nu - ta sa

∴ Mamma, mamma, see poiss on jälle sii,
kes mulle suhkruaia tõi
ja ise ära sõi. Ahah! ∴

∴ Neiu, neiu, ära nuta sa,
lõbusam on elada,
kui naist ei võta ma. Ahah. ∴

RKM, Mgn. II 1148 c

173. ARMASTA, KALLISTA (vahetrall)

Ar - mas - ta, kal - lis - ta, ä - ra si - na lii - alt pi - gis - ta!
Ma sain nai - se nii - kui nu - ku, tu - le ää - res ta ei tu - ku,
kui ta tu - le ää - res tu - kuks, siis ta su - pi - kat - la ku - kuks.

RKM, Mgn. II 1148 d

174. KÜLL SANTSU SAAB MERIMEES (vahetrall)

Küll santsu saab merimees neidude seas,
kui alles tema noores ja õitsevas eas.

Pauliine oma lauluga tahtis mind võita
ja Roosa oma kambrisse ära mind peita.

Tal raha on küllalt ja lustilik meel,
mis soovib siis niukene paremat veel.

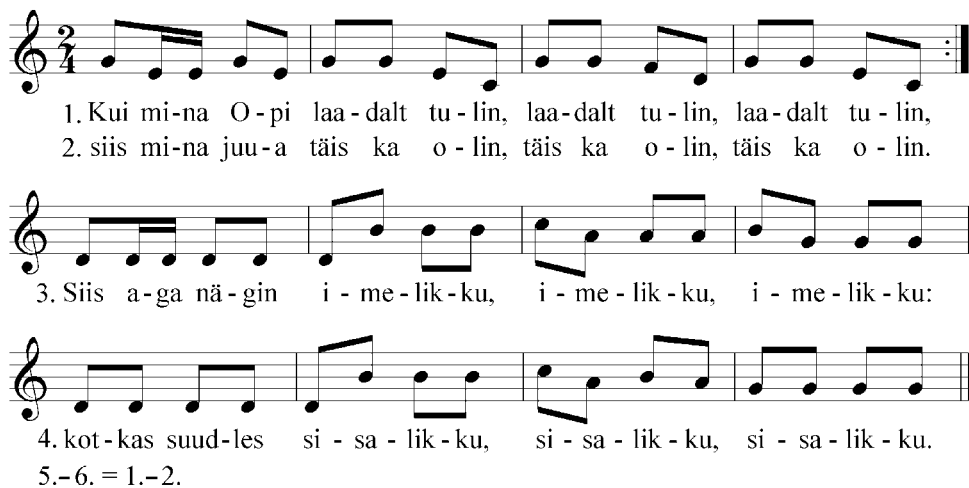
Ei tantsi mina enam, vaid lahkun ja lään,
võib-olla et mässava merele jään.

Seal klaveril mängis nii ilusalt Klaara
ja tantsima kohe ka kutsus mind Ella.

Seal kandvad mind marud ja massinate jõud,
kui suren, siis kõigil jääb teadmata haud.

RKM, Mgn. II 1148 e

175. KUI MINA OPI LAADALT TULIN (vahetrall)

Kui mina Opi laadalt tulin,
laadalt tulin, laadalt tulin,
siis mina juua täis ka olin,
täis ka olin, täis ka olin.

Siis aga nägin imelikku,
 imelikku, imelikku:
 kotkas suudles sisalikku,
 sisalikku, sisalikku.

Sisalik oli sirges maas,
 sirges maas, sirges maas,
 kotkas teda kaisutas,
 kaisutas, kaisutas.

RKM, Mgn. II 1148 f

176. KUI OLIN MINA NOOR (vahetrall)

Viis 174

Kui olin mina noor
 ja kerge minu jalg,
 ei olnud mul neidudest
 iial siis nälgi.

Nüüd olen mina vana
 ja sulasemees,
 soendan end võõraste
 majade sees.

Oh oleks mul raha,
 ja raasukene maad,
 mina võtaksin naise
 ja elaksin ka.

Ei jõua ma vaevale
 vastu ju panna,
 kui peremees pehmemat
 leiba ei anna.

RKM, Mgn. II 1148 g

177. POEG TEEB PULMAD PIAGI (vahetrall)

Poeg teeb pulmad piagi,
 isa, hing, ei tiagi,
 äkist märkab: meie majas
 istub noorik, tanu peas.
 Istub maas ja lapib kingi,

lasterida ümberringi,
 äkist noorik tõstab kära –
 lapsed viinud lapid ära.
 ∴ Kus need lapsed lapid viinud,
 seda vanaema näinud. ∴

RKM, Mgn. II 1148 h

178. PISISED KOERAD, SUURED KOERAD (vahetrall)

Pi-si-sed koe-rad, suu-red koe-rad, kõi-ki-del o-lid kel-lad kae-las.

Löö a-ga jal-ga vas-tu maad, küll nad ko-ju tu-le-vad!

RKM, Mgn. II 1148 i

179. MIKS VAATSID SALAPILGUGA (vahetrall)

Miks vaat-sid sa - la-pil-gu-ga, see pa-ni mi-nu sü - dant su-la-ma. Oh

kal-lim, see on ön - nis tund, mil, kal-lim, ma näen u - nes sind.

RKM, Mgn. II 1148 k

180. RAKSI JAAK (tantsulaul)

Rak-si Jaak ja Su-ka-ve-re Tii-na ost-sid kok-ku kort-ri vii-na.

Jaak ei saa-nud sel-lest juu-a, Tii-na lu-bas uu-e tuu-a.

RKM, Mgn. II 1148 l

181. KUI SA KÖNNID ROOSIAIAS (vahetrall)

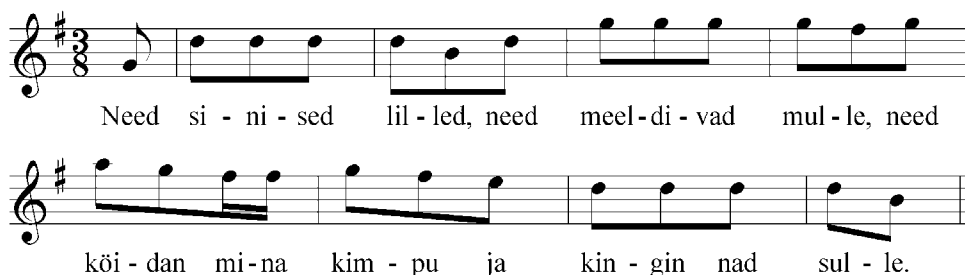

Kui sa kõnnid roosiaias,
ära ole musumaias,
.: suru suud ja hoi-a käed,
kui sa noore neiu näed. .:

Noormees noppis sinilille,
ütles: kallim, kingin sulle
.: sinililled sinised,
kullerkupud kollased. .:

RKM, Mgn. II 1148 m

182. NEED SINISED LILLED (vahetrall)

Need sinised lilled,
need meeldivad mulle,
need köidan mina kimpu
ja kingin nad sulle.

Kui kannad need lilled,
siis mäleta mind,
et on üks truu süda,
kës armastab sind.

Ma ütlen, et seda
sa meeles just kannan,
et kollased lilled
sa neiu ei anna.

See näitab, et süda
sul truudust ei tunne
ja neiuga ühes
sul õnne ei ole.

Sina nopi üks tumekas
punane öis,
see näitab, et süda
sul armastust täis.

See kutsub sul vastu
suurt armastussära,
mis elus ei lõppe
enam kunagi ära.

RKM, Mgn. II 1148 n

183. NII VAGA, VAIKNE ON SINU RIND (vahetrall)

Nii va-ga, vaik-ne on si-nu rind kui mai-kuu õh - tul ve - te-pind. Oh
kal-lim, kal-lim, mõt - le sa, si-nu rin-nal a - ga vii - biks ma.

Nii vaga, vaikne on sinu rind
kui maikuu õhtul vetepind.
Oh kallim, kallim, mõtle sa,
sinu rinnal aga viibiks ma.

Ja lõppes elumeretée
ja kallas paistis üle vee
ja juba peastja paadi seës
läks üle mere kalamees.

RKM, Mgn. II 1148 o

184. PETLIK NOORMEES, KAVAL SÜDA (vahetrall)

Pet - lik noor-me-es, ka-val sü-da, miks püi-ad si-na mee-li-ta-da mind? Mi-na
tun-nen, tun-nen si-nu e - lu-tee ra-da ja tean, kui pet-lik si-nu rind. rind. Ma

Variandid

o-ma üm - ber leh - vi - vat.

pa - ra - dii - si

Petlik noormees, kaval süda,
miks püiad sina meelitada mind?
.: Mina tunnen, tunnen sinu elutée rada
ja tean, kui petlik sinu rind. .:

Ma näen sinu lahkeid laiu tiivu
oma ümber lehvivat.
.: Mind pilguks paradiisi viivad,
kus kõrgem koht kukkuda on. .:

RKM, Mgn. II 1148 p

185. ESIMENE TANTS OLI AISSA (vahetrall)

E-si-me-ne tan'ts o-li ais - sa, la-se-me tant-sul pais - ta,
 tei - ne ^{ga} tan'ts o-li tan - gu, ä-ra la-se pead sa lon - gu!
 Kol-mas ^e tan'ts o-li mat-li-aat, tant-si mul kergelt na-gut su - le-kott,
 nel - jas ^e tan'ts o-li ki-ka-puu, o-le mul ik-ka ja a-la-ti truu!

RKM, Mgn. II 1148 r

186. VALUSAD ON ARMUHAAVAD (vahetrall)

Va-lu - sad on ar - mu-haa - vad, kui nad sü - da - mes - se saa-vad,
 seal nad seis-vad kau - a, kau - a, val-mis-ta - vad kül-ma hau - a.
 Kijremini
 Oh si-na va - na - poi - si - riu, ä - ra sõi kõik pe - re vöi,
 pü - ti pii-ma pea - le jõi ja sil-gud vas - tu sei - na löi.

RKM, Mgn. II 1148 s

187. KUKK LAULIS LAUTAS PENNI PEAL (vahetrall)

Kukk lau-lis lau-tas pen-ni peal, kell o-li ju-ba vee-rand nel-ja peal. Soe
 pe-sa meil lak-kas hein-te sies, pruut jät - tis ter-vist, sil - mad vies.
 Tu-le ta-ga-si, tu-le ta-ga-si, tu-le lau-päe-va õh-tul ta-ga-si, tu-le
 Tu-led hul-ga-ga, saad mal-ga-ga, tu-led ük - sin - da, saad kais-su ka, tu-led
 ük-sin-da, tu-le sa-la-ja, kui pa-pid, mam-mid ma-ga-vad!
 hul-ga-ga, saad mal-ga-ga, tu-led ük - sin - da, saad kais-su ka.

[Esimene viisipool detoneeritud, noodistus umbkaudne.]

RKM, Mgn. II 1148 t

188. SINILILL, MURRAN SIND (vahetrall)

Si - ni - lill, mur-ran sind, kal - lis^e öis, kas tun-ned mind?
 I - met-len, si - lit-len, ku-ni mu kamp-ri-kest e - hid sa.

RKM, Mgn. II 1148 u

Sõrve naised põllutööl. 1909. SM F 3761:2684

INGRID RÜÜTEL ja OLAV KIIS Torgus 1975

LIISA KOPPEL, snd 1898 ja **SOFIA SAAR**, snd 1908,
Torgu v Mässa k [Jämaja khk< Anseküla khk]

189. PULMADEST

I. Rüütel: Ega teie oma pulmas ei ole enam lauldud?

S. Saar: Ei ole.

I. Rüütel: Aga mis ajast te seda pulmas laulmist veel mäletate, siis olite päris lapsed?

S. Saar: Ma olin jah, ju ma kümneaastane ikka oli, vanem ma pole küll olnd.

I. Rüütel: Palju teil siis meeles on, mismoodi see pulm üldse käis?

S. Saar: Nii palju just on mul meeles, et naabri peres olid pulmad ja kui need, hüiti sajarahvas, need tulid ja värav pandi kinni, siis sisse's saa. No sää! tehti ju, sää! laulti, teised laulsid teisses pool ning oh, vahest läksid üsna riidu mõnespool, kui ei tehtud väravad lahti. Viinapudelid pidi siis andma ja kuidas ikka rohkem oskas laulta. No kui need väravad siis lahti said, siis tulti sisse, hakkasid pulmi pidama ning lauda istumine... Siis haketi ju... võidulaulud hakkasid siis või? No siis oli veel suur rahavakk, pruudi vakk hüiti, [---] ma ei tea, mis rahad ne olid, margad ning pennid olid, neid loobiti teine teisest küljest, mõlemad loopisid ikka...

I. Rüütel: Kas siis öeldi ka midagi? [---]

S. Saar: Teised hüüdsid ikka pruudi võit, teised peiu võit, poisid-tüdrukud mõlemalt poolt, nee olid siis sugulased kõik ikka.

I. Rüütel: Ja siis panid niimoodi raha?

S. Saar: Jah loopisid ja siis lapsed oldi siis laua all ja korjasid sealt, mis maha läind on. Eks siis võidulaulud, nendega läksid ka tülise. Teine pani ikka teise laulu, kumb ikka kangem oli, see...

I. Rüütel: Aga kui väraval laulmine oli, [---] kes laulis ja kuidas nad siis laulsid, kas hulgakesi korraga või üks laulis?

S. Saar: Ei ikka teine pani ikka teise laulu, niisama kut lauaskit.

I. Rüütel: Kes need lauljad siis olid?

S. Saar: Nee olid mehed, naised, kõik. Ikka enamasti olid mehed need lauljad ikka.

L. Koppel: Kummagil oli kaks poissi, peiul oli kaks poissi ja pruudil oli kaks poissi.

S. Saar: Mönel oli neid kolm ka vahest. [---] Üks laulis oma laulu ära ning siis teised hakkasid pihta jälle, andsid vasta jälle.

I. Rüütel: Ja teine siis kannatas ilusti lõpuni ära oodata, kuni üks ära laulis, sekka niimoodi ei laulnud?

S. Saar: Olid joomased, läksid segamini ka. Pole sääl nii korda jõudnud ootagit.

RKM, Mgn II 2699 a

190. PRUUDI ÄRASAATMINE PRUUDIKODUST

Siis, kui hakkas säält pruudi kodust ära minema, et peigmees akkas pruuti ära viima, siis oli üks sur kurb laul.

[---]

Siis, kui haketi pruudikodust ära minema, peig viis ära pruudi kodust, siis nad nutsid ning. Mina läksin ka kummuli voodisse, nutsin, siis ei kuulnudgid, mis teised laulsid sääl.

I. Rüütel: Kes seda laulu laulsid siis?

S. Saar: Kõik, kes olid sääl koos, kõik pulmarahvas.

I. Rüütel: Kas pruut ise ka laulis, ei?

S. Saar: Pruut oli kummuli voodis, nuttis sel ajal.

I. Rüütel: Ja mis peigmees siis tegi?

S. Saar: Muidugid peiul meel rõõmus, saab pruudi kodu viia, kätte, mis muud.

I. Rüütel: Tema seisis siis ka sääl?

S. Saar: Sääl hulkas ka, jaa.

Oh sõp-rad^c nüüd on lõp-nud^c päev, kurb lah - ku - mi - se tund on käes, oh

sõp - rad, nüüd on lõp-nud päev, kurb lah - ku - mi - se tund on käes.

Variandid

RKM, Mgn II 2699 b

191. PRUUDI AITAMISEST JA KÄSITÖÖÕHTUTEST ENNE PULMI

[Mõlemad räägivad segamini.]

– Kõik nee sugulased kudusid siis kindud ja sokid ning sukad ja... enne pulmi juba jah haketi juba neid valmis tegema. Kui pruut oli juba kindlaks tehtud, et pruut on, siis haketi juba käima. Käidi villu a'amas külas... Vakk käavarde ning sellega kõik külad käisid läbi siis.

I. Rüütel: Kes käisid siis?

– Pruut ja siis üks pruudi esimene, see käis tal ies ja siis pruut järel oma vakaga ja... siis sel esimesel viinapudel käes ja...

I. Rüütel: Kes see esimene oli siis?

– Üks küla naine ikka.

I. Rüütel: Vanem naine või tüdruk?

– Äi see oli ikka rohkem vanem naine. Sugulaste hulgast kedagi valiti välja, kes seikene jutukas rohkem oli ja oskas sedasi rääkida ja. Anti kõiki – seepi, villu ja raha ja kõiki, mis sul oli käepärast anda. Valmis kinduid ja sokkisid ja kõiki.

I. Rüütel: Ja kuhu nad siis kogusid, oli selleks siis mingisugune...

– Noh pruut viis oma koju...

I. Rüütel: Oli mingi kott või?

– Jah, kott ning korvid ning sääli olid mitmed kotid. Aga pruudil oli selline ümmargune vakk, pealt oli ära ilustatud ja...

I. Rüütel: Millest see vakk oli tehtud?

– Vineerist. Siis oli see uhke sur vöö vahel oli siin... vöö paelad olid sinna peale pandud ja.

[---] Laulu pole olnud, viinapläs'ku oli ikka, esinaine oli, see andis ikka viinapläs'ku, ennem es saa midagi, kui selle pidid andma ikka pudelist...

I. Rüütel: Kas sugulaste pool käidi või?

– Oh, kõik külamajad, kõik läbi. Mõni pruut käis paar küla läbi.

I. Rüütel: Aga kas niisugust asja ei olnud, et tüdrukud käisid koos õhtuti käsitööd tegemas?

– Käisid siis ka, kui need pruudi villad olid kokku kogutud. Siis haketi neid andeid siis valmis tegema, kindaid, sukki ja ketrasid ja...

[---]

I. Rüütel: Ja kes neid siis tegid, kas pruudi sõbrannad?

– Muidugid jah, kelle ikka võimalus oli. Küla tüdrukud ja noorikud, nooremad naised ja käisid seal.

I. Rüütel: Kas teie olete ka käinud?

– Mina ei ole. Nüüdsel ajal haksid rohkem häbenema seda kerjast.

I. Rüütel: Kas siis, kui teie laps olite?

– Siis, kui ma olin laps jah. [---]

I. Rüütel: Kas nad sääl laulsid ka, kui need tüdrukud koos olid?

– Noh muidugid jah, laulsid ja tantsisid, pillid ja kõik ikka.

I. Rüütel: Siis poisid tulid ka pärast?

– Jaa.

RKM, Mgn II 2699 f

192. RAHA KORJAMINE JA PULMA LÕPETAMINE

Aitümal, aitümal andke raha,
et saaks uue supi tiha,
sisse panna sialiha,
silmakirjaks sibulid.

I. Rüütel: Laulge koos kahekesi. (Laulavad)

Viis 190

– Rohkem seda polnd. Siis anti jälle sure kausiga, käis ise ning sinna pandi sinna jälle kopikid sisse ja.

I. Rüütel: See oli pulma lõpus siis?

– See oli pulma lõppus jah, kui ei tahetud änam toitu ette tuua ja anda, siis hakkasid sedamoodi laulu, see perenaine hakkas, andke nüüd raha veel, et siis saab uue supi teha.

I. Rüütel: Ja kuidas pulm päris lõppes?

– Noh, olid ära söönd toidud ning ära joond õlled-viinad ja siis muidud oli lõpp, lõpp sellel.

I. Rüütel: Oli mingisugune eriline toit ka pulma lõpuks või?

– No sääl tehti limbid ning õige suured ka, õige suured päntsakad pandi potti, suured pajad olid siis.

I. Rüütel: Mingit klambilaulu ei olnud?

– Vat seda ma'i tea... võib-olla neid oli kaa.

[---]

Ning siis need jälle, kes kõrval või aknataguses või kes salamahti sai, sinna panti seda elavhõbedad või... seda panti sinna supipotti. Siis läind kõik välja, ajand kõik välja potist. Kas tal selleks võimet või... põle näinud. Siis toodi lauale nende suurte limpidele pandi tikkudest jalad alla ja siis pandi sõnna noortele ette, poistele ja tüdrukutele pandi sis laua piale.

RKM, Mgn II 2699 g

193. ÄIU, KUSSU, KÜLL ON VAEVA (lastelaul)

Viis 190

∴ Äiu, kussu, küll on vaeva,
lapsehoidija saab taeva. ∴

RKM, Mgn II 2699 h

194. SÖNK, SÖNK, SÖNK, SÖNK SÖRVE POOLE (lastelaul)

Viis 190

Sönk, sönk, sönk, sönk Sörve poole,
kop, kop, kop, kop kalaranda,
liigu, liigu linna poole,
linnast saia tooma.

∴ Suured said saarilised... ∴

RKM, Mgn II 2699 i

VILLEM ÕUNPUU, 1915–1990, Torgu v Mässa k [Jämaja khk]

195. MEESTE VÕISTULAULMISEST PULMAS

V. Õunpuu: Vanasti jah, kui need jälle pulma põimilaulud* olid, siis ma olin jah veel üsna noor. Nüüd ei ole enam. Ma ei tea, kas Kaevandi Laasu pulmad olid, siis [lauldi] viimati. Kas ma olin siis 19- või 18aastane, kui ma neid, pulma põimilaulud või mis nad siis kutsuti, siis neid kuulsin. Peale selle siis nad kadusid ära. Üksteise söimamine, noh inimesed läksid kultuursemaks ja siis kadusid need söimamised sääl ära ka.

I. Rüütel: Kas te ise olete ka pulmas laulnud?

V. Õunpuu: Ei, neid laulusid ma laulnud ei ole.

I. Rüütel: Aga kuulnud olete?

V. Õunpuu: Jah, metsas sai ju neid vahest ikka jorutatud ja meele tuletatud küll, aga muidu sedasi avalikus kohas ma neid ei ole laulnud.

I. Rüütel: Aga kunas neid siis lauldi?

V. Õunpuu: No neid lauldi siis, kui olid noh kahepoolsed pulmad. Pruudirahvas ja peirarahvas. Ja siis olid ka pruudipoisid ja peiupoisid. Vat siis need üksteist lauas

*Ingrid Rüütel lindistab Villem Õunpuult meremehelaule. O. Kiisi foto 1975.
ERA, foto 11160*

siis hakkasid laulma, et kes siis alla jääb, kes üksteist jõuab söimata niisukeste sõnadega, mis teisel pole enam vastu panna. Siis sellepärast neid pulma põimi-lauludeks kutsutigi. Ja nii nad sedaviisi siis laulsid seal kogu aeg, niikaua kui teine läks vihaseks, kuni läksid karupidi kokku. Kui enam teisel sõnu polnud, no siis pidi jõud vahe tegema juba.

I. Rüütel: Ja kas nad siis istusid lauas või seisisid?

V. Õunpuu: Istusid jah. No esialgu istusid, aga kui läks juba siis jõuproovimi-seks, no siis pidi muidugi püsti tõusma.

I. Rüütel: Kas hulgakesi laulsid või kahekesi?

V. Õunpuu: Kahekesi, kummagil pool oli kaks meest, peiupoisid ja pruudipoi-sid. Need siis omavahel seal neid laulusid laulsid ja...

*põimima – pilkama

RKM, Mgn II 2700 a

196. PULMARAHVAS, KUULGE IMET (pulma põimilaul)

Viis 202 Lauldakse värsse korrates.

Pulmarahvas, kuulge imet,
sée on peiupoiste amet.
Heitvad kurku *tuhlinahku,
söövad piale piuga põhku.
Peiupoiss kui puupianuga,
piad pole otsas, tillu pole taga!

*tuhlinahk – kartulikoor

RKM, Mgn II 2700 c

197. VAAT KUS SEISAB NÖMME LULLI (pulma põimilaul)

Viis 202 Lauldakse värsse korrates.

Vaat kus seisab Nõmme Lulli,
tast saaks kena siamolli,
kõrvad pias kui kuusekäsnad,
hambad suus kui tambilasnad.
Kõverad ja kääkis koodid,
jalad all kui vitsaväädid!

RKM, Mgn II 2700 d

198. LAULUTEGIJAST SUURNDE HINDRIKUST (Hendrik Koppel)

I. Rüütel: Kelle laulud need olid?

V. Õunpuu: Suurnde Indrik [---] Koppel. See oli siit Tammunalt kus ta oli pärit. Väga palju ta tegi laulusid, aga lõpuks läksid need laulud seadmoodi, et... endisel ajal oleks lastud need laulud... vat kirikuõpetaja Masing oli siin Jämajas. See oleks lasnud need laulud kõik ära trükkida. Aga no lõpul läksid nii valjuks, et ei kannatanud seda trükimusta ära ja siis nad jäid kõik pooleli. [---] Aga tal oli väga pikki laulusid. Vat minu ema laulud isegi on Tartus. Mul poeg käis möödunud aasta sealt võtmas veel...

I. Rüütel: Aga kas mõni laul on meeles, mis viisiga tema laulud olid? Ja kas siis pulmalaulud olid samade viisidega?

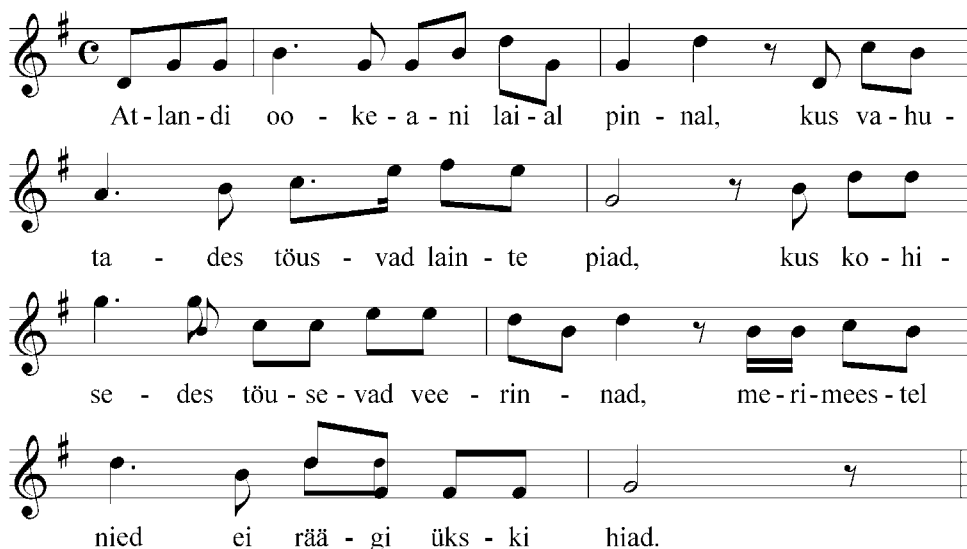
V. Õunpuu: Pulmalaulud peaaegu samade viisidega jah.

I. Rüütel: Kas tema laulis siis pulmalaule ka või?

V. Õunpuu: Jaa, ta tegi pulmalaulusid ka. Vaada mul läksid ju sõja ajal kaduma. Mul olid ema venna laulikud olid, vat seal olid kõik sees need vanad pulmalaulud. Ma ei tea, kas mul on mõni leht nendest veel.

RKM, Mgn II 2700 b

199. ATLANDI OOKEANI LAIAL PINNAL

Atlandi ookeani laial pinnal,
 kus vahutades tõusvad lainte piad,
 kus kohisedes tõusevad veerinnad,
 merimeestel nied ei räägi ükski hiad.

Kus vesi eila tasakesi, vaikselt
 ja kala mängis rõemsalt laeva ees,
 kus merimehed naljajuttu vestsid
 ja laev sée lendis rõemsalt vaikes vees.

Ei räägi merimees nüüd naljajuttu,
 ei mängi kala rõemsalt laeva ees,
 ta vaatleb laineid, mõtleb kurvalt ruttu –
 ehk puhkan varsi rahulikult seal.

Jää jumalaga, kodumaa, kus sündind,
 ei enam näe vist minu silmad sind.
 Ja omaksed, teil palju õnne soovin,
 te ärge meelde tuletage mind!

Nii mõtles noormees, seistes masti najal,
 kui Atland vahtu välja virutas,
 veesammas tõusis, mehel masti najal
 üks asi silma ees tal virvendas.

Ta nägi vaimus väikest isamaja,
 kus lapsena kord rõemu tundis ta.
 Ja selle juures kena lilleaja,
 kus oli mänginud õe, vennaga.

Veel nägi tema vaimus kodupinnal
 üht neidu kõrge merekalda pial
 ja kahvatumad huuled hüüdsid temal:
 piaks Looja talle elu andma veel!

Ta silma eest kõik möödaläinud ajad
 kui õnnkombel mööda ruttasid,
 ta kõrvadesse kostsid kurvad kajad
 ja lained lõivad leinalugusid.

Siis tahtis ütelda ka veel üht sõna,
 sel silmapilgul oli kadund ta.
 Veesammas purustanud laeva ära,
 viind mehed märga hauda magama.

Ei ole neil nüüd näha hauaküngast,
 ei tia, kus õnnetumad puhkavad.
 Vaid kaua üle nende rahupaiga
 veel lained vahutades laksuvad.

RKM, Mgn II 2700 f

200. LAEV VULISEDES LÖIKAB LÄBI LAINTE

Laev vu - li - se - des löi - kab lä - bi lain - te
 ja aht - ris teeb kri - gi - nat rool.
 Ko-du - maa mi - nust ma - ha jääb kau - gel,
 mil-lest mul - le vaid so - sis - tab tuul.

Variant

Aeg tu - leb, tund jõu - ab meil kät - te...

Laev vulisesedes löikab läbi lainte
 ja ahtris teeb kriginat rool.
 ∴: Kodumaa minust maha jäi kaugel,
 millest mulle vaid sosistab tuul. ∴:

Mind armastab kena näkineiu
 murlainetes mühavas vees,
 ∴: ma olen ka tõesti ta peiu,
 sest ta kosib mind tormisel ööl. ∴:

Aeg tuleb, tund jõuab meil kätte,
 et jäädavalt lahkuma pian.
 ∴: Siis vajun ma sügavasse vette,
 ei keegi ju leina mind sial. ∴:

Näkineiu üksi punub ju pärga
 mitmekümne sülla sügavuses vees.
 ∴: Ainult kirikukellad jäävad võlga,
 ei nad saada sind, vajund merimeest. ∴:

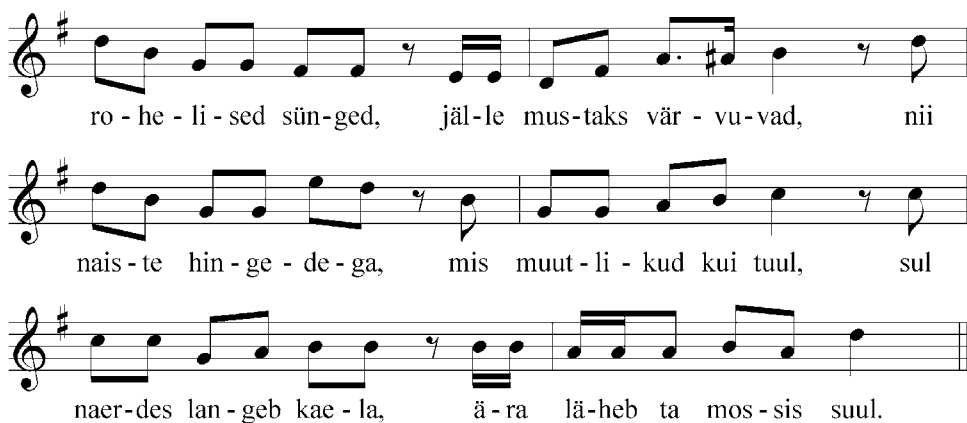
Öed, vennad, omaksed ja ema
 igatsusega ootavad sind.
 ∴: Nad mõtlevad välja kõik lõbud,
 kus nii mitmelgi tuksub sulle rind. ∴:

201. KUI TOILA TULIN (Loodipoiste laul)

1. Kui Toi-la tu-lin, õit-sid väl-jas too-min-gud, nüüd le-hed
 lang-vad, loo-di-poi-sid on mi-ne-mas. Neil mä-les-tu-sed
 jää-vad, kas nad pü-si-ma ka saa-vad või uu-es ko-has
 ru-tu-ga saa-vad ka-du-ma.

Refr.
 Kuid loo-di-pois-si lau-lab, röö-mus on tal meel, ei kur-bust e-ga
 mu-ret po-le tun-nud ta en-dal veel. Ja kui kan-na-ta-da
 saa-vad, jäl-le pa-ra-ne-vad haa-vad, uu-si seik-lu-si, uu-si
 nei-du-si tuob rän-nak meil eel.

2. Nii kui vast me-re-lai-ned kii-relt vär-vi muu-da-vad, on

Kui Toila tulin, öitsid väljas toomingud,
 nüüd lehed langvad, loodipoisid on minemas.
 Neil mälestused jäävad,
 kas nad püsima ka saavad
 või uues kohas rutuga saavad kaduma.

Ref. Kuid loodipoissi laulab, rõõmus on tal meel,
 ei kurbust ega muret pole tunnud ta endal veel,
 Ja kui kannatada saavad,
 jälle paranevad haavad,
 uusi seiklusi, uusi neidusi tuob rännak meil eel.

Nii kui vast merelained kiirelt värvi muudavad,
 on rohelised, sünged, jälle mustaks värvuvad,
 nii naiste hingedega, mis muutlikud kui tuul,
 sul naerdes langeb kaela, ära läheb ta mossis suul.

Ref. Kuid loodipoissi laulab...

Sie Pühajõe kallas ju teab nii mõndagi,
 mis asub Voka vallas, Oru lossi läheb tee.
 Lossi sirelite uimas seal loodi tutvustes
 ja mõnigi loodipoistest lubas neiu võtta endale.

Ref. Kuid loodipoissi laulab...

Need loodipoisid olid mereloodijad, kes loodisid noh meresid. Ja siis neid kuus meest olid kambas ja need siis selle laulu tegid. See oli vist, kardan, kas Lember tegi selle – Äрма Pieter. Rand Pieter on praegus alles, tema oli ka nende kambas. [---] See oli Eesti ajal.

RKM, Mgn II 2700 h

202. JAANIKUUS, KUI ÖITSVAD OAD

Jaanikuus, kui öitsvad oad,
rukkipõllul viljapiad.

Siis algab aasal heinaniit,
kes talgud teeb, on selle võit.

Siis Salgu Juula otsis abi,
jooksis mitu küla läbi.

Lubas (aga) tublid talgud teha,
lusti, rõemu saate näha.

Mina aga tahtsin talgu minna,
õlut, viina nahka panna.

Niidutööd äi viitsind teha,
sée oli raske, vaevas keha.

Nouks mina võtsin kosjaeri,
ninameheks Pinsi Jüri.

Läksime siis kahekesi
vaatma nõnde talgulissi.

Siis lõunaaeg just oli käe,
kui sinna kohta jõudsim.

Seal rahvast sööma sunniti
ja pudruvaagnaid vinniti.

(Siis) vana Salk, sée perepapa
juhatas meid saalituppa.

Õllekanu kätte andis,
tublisti meid jooma sundis.

Möistatikk Pinsi Jüri
köneles siis meie eri.

Me otsime ühte mullikat,
kel valge kõht ja labalad.

Tal udar üsna süsimust,
siin talus üles kasvand just.

(Aga) esmalt Salk ei saanud aru,
mötles, see on nal'laloru.

Astusin siis mina ette,
andsin^e kosjaviinad kätte.

Esmalt Salk, see rüüpas, mekkis,
peaga noogutades ütles:

naine võta noores põlves,
sügisel või vastu talves.

Aga mitte heinaajal,
siis kui tiidus töö on rajal.

Et praegus^e on küll niidusui,
kuid siiskid^e keelda ma ei või.

(Ja) kutsuti siis Juula sinna,
kas ta tahaks mehel minna?

(Siis) Juula uhkes saksa riides
tantsis niikui vassik köides.

Läksime siis nurga ümber
vaatma, kus on Juula kamber.

Sääl voodi'ga sambad maalitud
ja tatiga poleeritud.

Vat meil on öues arsti kau*, kus
iaal vesi seest ei kau.

(See) kaju auk on kolme kanti,
kes sealt joob, ei karda tonti.

Ennem kaob vesi Leeri paust**,
aga mitte meie arstikaust.

Ma annan sulle aiamaad,
kus tubakad sa kasvatad.

(Vaat) seal võid kasvatada janust,
pikka lehte pinutagust.

Sul^e võlusõnad õpetan
ja nendega end abistad.

Sa paned (aga) seisma painajad
ja püiad kinni lendavad.

Sa puugad üles puua võid
ja nende nahad linnas müüd.

(Aga) kõik minu maad ja metsad, laaned,
kõik minu majad, kambrid huoned,

et sa seda kohe tiad,
pärivad mu omad pojad.

Smiti mõisast toon ma tõlla,
aisa külge panen kella.

Koltse kõrtsist sõidutros'ka,
vat kas asi siis pole vas'ka!

Hobused on hingand kodu,
lähvad nii, et sitaudu!

Siis võid kihla kirku sõita,
ristirahva seadust täita.

Mina (aga) ütlen: nii ei lähe,
mis sa lubad, kõik on vähe.

[---]

Parem (aga) jätan kaubad katti,
mina viskan selga vati.

Õlut otsas, kann on tühi,
mis ma siin nüüd enam vahi!

Lähen aga parem Riitu soose,
puhkan sääl siis täna ööse.

Hommikul, kui päike punas,
Mäebe mets mul vastu sinas.

*kau, kaju – kaev

**paju – madal maa põõsastega

I. Rüütel: Kas te seda teate, kelle tehtud see laul on?

V. Õunpuu: See ongi selle Suurnde Indriku tehtud. Hendrik Koppel oli selle nimi.

I. Rüütel: Ja kui palju aega sinna tagasi võib olla, kui on juhtunud see lugu?

V. Õunpuu: [---] Mina ei mäleta neid Salkusid ja Juulasid...

L. Koppel: Nende lapsi sa mäletad ju?

V. Õunpuu: Jaa, Jaagupi ma tean ja siis Miina oli seal tütar, jaa neid ma tean.

I. Rüütel: Kas nad oli teievanused?

V. Õunpuu: Ei, neэд on vanemad, minu vanematest juba ka vanemad neэд lapsed. Minu vanaisa aeg veel!

I. Rüütel: Ja oli siis see mõni tõestisündinud lugu või?

V. Õunpuu: Tõestisündinud lugu jah. See on tõestisündinud lugu! [---]

I. Rüütel: Ja kas sellest räägiti ka?

V. Õunpuu: Jaa, sellest räägiti küll, see on tõestisündinud lugu. Tema tegi ju palju, kus ta käis, vat mul ema teadis, tal oli ju laulik, see läks kaduma. Ta käis ju ümber Saaremaa, kus ta Masa Miinast tegi laulu: „Ma ei hooli õllest, viinast, vaid teen laulu Masa Miinast... [---]

I. Rüütel: Kas see Masa Minni laul on meeles?

V. Õunpuu: No seda on mul nii vähe... See oli väga pikk.

RKM, Mgn II 2700 j

203. MUL TULI MEELDE NALJAMÖTE (Masa Minni laul)

Viis 202 Lauldakse värsse korrates.

Mul tuli meelde naljamöte,
panin (aga) ruuna saani ette.

Söitsin^e välja kosjamunris,
jõudsin kümme versta tundis.

Läksin läbi ilma otsast,
läbi viie risti metsast.

See väikene viie risti mets
oli Vintri meeste ilmaots.

Söitsin^e Karja kihelkonda,
sinna Hiiu mereranda.

Seal mul oli ilus Liisa,
mötlen: sie mul vastu ei seisa.

Kui küll kielvad ema, isa,
ma tien kosjakauba tasa.

(Kuid) mind ei lastud tereta,
vaid koeraga sain pureta.

Ma mötlen: sëe on tühi kõik,
kas tead kui suur on Vene riik!

Seal elamas on miljuneid
ja on ka rohkem neiduseid.

Ma pöörsin^e ümber hobuse
ja söitsin^e ära Vöhmale,

kus tulelökkes kingi näen
ja Tüma taadi tütreid saan.

Kuid kange Tüma törva hais
mul Pamma mäele vastu käis.

Siis hobu kõrvi lingutas
ja saani ees end püsti a'as.

Ei läinud enam edasi,
vaid tahtis^e pöördta tagasi.

(Siis) edasi sealt võtsin astu,
Masa kõr'ts mul tuli vastu.

Masa Minni noor ja ilus
tagakambris kapi vilus.

Väljas tööd tal pole teha,
parem aknest välja näha.

Ja vana (aga) ema, tütra mamma
ütles mulle nõndasama:

„Meil on rikkust ja ka raha,
talutöö jääb Minnist maha.

Kui ta saab ühe talupoja,
sellel ehitame maja,

kus ta vöörast peret peab,
korsten suitsu üles veab.

Ja kui ma ta viel linna telli,
saagu meistri või ehk selli.

Siis on tienrid, kes kõik tievad,
kohvi, saia ette toovad.”

Mina (aga) mötlen, sie ei aita,
ema nõu ja sõna täita.

(Vat) maksin välja, mis ta päris,
ütlesin: muud pole tarist.

(Ei) ma ei hooli õllest, viinast,
vaid tien laulu Masa Miinast.

Edasi sealt sõitsin tasa,
selja taha jätsin Masa.

Väsind oli minu keha,
lasin voodi üles teha.

Ja siis heitsin oete* serva,
paksu Sakla neuu kõrva.

Sial sie õõ mul viimne oli,
siis ma jälle koju tuli.

Kosjareisu piale mötlen,
nõndaks vanadele ütlen:

kosjakaup jäi kahepiale,
teise talve lähen jälle.

*oete – voodi

I. Rüütel: [---] Aga mis mees see Suurnde Indrik oli? Oli ta meremees või pidas ta talu?

V. Õunpuu: Küll ta ikka noores põlves sõitis merd ka. Vaat sellepärast, et sie laul on ju ka tema tehtud, et „Ma käisin dolga utsinas, kus vene rahvas elamas...”

RKM, Mgn II 2700 k

204. KÜÜNLAKUUS, KUI ILM ON KÄRE (Hülgeküti laul)

Viis 202 Lauldakse värsse korrates.

Küinlakuus, kui külm on käre,
hangetab kõik Lõpe mere.

(Ja) siis nied^e küla kuulsad kütid
valmistavad valged mütsid,

hülgepüised püssid, käksid*
ja siis merijäälle läksid.

(Nad) läksid Lõppe, käisid Kurku,
ei old näha sula virku**.

(Meil) püss on laiper, kuul on tina,
kotkas ehmik***, hüljes kala.

Kes näitab ühe sõrmega,
see pannakse just kõige taha.

Kes kala hülgeks nimetab,
see kohe koksivart**** ju saab.

Kes öösel katsund oma naist,
on ära rikkund hülgepüist.

Vat seda tuleb harida
ja paelad uuest tarida.

Siis kaugelt paistis kära rüsi*****,
selle taga sulavesi.

Kui on natti kupul näha,
kütt siis heidab kolda taha.

Ja kui kala näitab nina,
antaks kohe laiprist tina.

*käks – pootshaak

**virk – kirm

***ehmik – kotkas

****koks – pootshaak

*****kära rüsi – kobaras jääkuhjat

RKM, Mgn II 2700 l

205. NOORTE TANTSUÕHTUTEST

I. Rüütel: Kunas neid laule siis lauldi? Kas pühade ajal?

V. Õunpuu: No pühade ajal jah, kui mehed olid koos, siis lauldi neid laule ja siis olid ju need külasimmanid ja tantsud olid, siis ei ole, ütleme rahvamajasid, neid ei ole ju olnud. Need olid ju iga laupäeva, pühapäeva õhtul siis noored käisid koos, siis olid külad all siis, küla peres, siis sai kaubeldud välja, kes siis jälle... kus suuremad toad või majad olid, sinna kaubeldi siis välja et.. viisid seal pereme'l pudeli viina või ükstakõik mis ta siis oli, et see lubas siis oma tuas või majas tantsida. Aga nüüd ju siukest asja... igaühel on suured vaibad pörandal maas. Pörandad oli värvitud, kui nüüd sügisel seal neli-viiskümmend inimest oma poriste saabastega seal 4–5 tundi mölland on, teinekord hommikuni välja, no mis nägu sis see on? Aga no siis oli sedasi, et lapiga tõmmati pörand üle ja jälle aitas!

I. Rüütel: Talvel siis olid need või...

V. Õunpuu: No suvel ka, suvel rohkem oli väljas. See on minu endine kodu, mis siin oli. See välja oli no ütleme püaegu iga õhtul. Siin oli iga õhtul. Siin oli meil palliplats ja siin olid siis tõstekangid ja värgid ja rööbaspuud ja rööngad ja kõik olid olemas, nii et [---] Ja siis käisid kõik need küla noored käisid siin koos. Nii palju kui neid siin ümbruskonnas oli... Siin oli see keskus. Meil oli omal ka palju noori oli, meil oli viis venda, tädipoeg oli kuues.

RKM, Mgn II 2701 a

206. SIMMANITE KADUMISEST, KOORI ASUTAMISEST JA PILLIMÄNGUST

V. Õunpuu: Nüüd on ju see Sörve ots ju ühe sõnaga surnud, ta on ikka mõeldud kohe väljasuremisele. Ja ta teeb ka seda. Nii et kui ikka maja jääb tühjaks, siis see on jäänud. Siia enam kedagi ei tule. Sörves ei ole enam noortel inimestel teha midagi. Möni üksik, kes seal... ütleme traktoristid ja niisugused... Aga teised noored inimesed enam keegi siia ei jää.

I. Rüütel: Simmaneid ei peeta enam?

V. Õunpuu: Ei enam. Nüüd on kinu ja rahvamajas ja... kes siin enam simmaneid peab. Siin on niivõrd vähe noori ka juba [---]

I. Rüütel: Aga millal viimati peeti simmaneid? Palju sinna aega tagasi on, enne sõda või?

V. Õunpuu: Enne sõda. Peale sõja mina ei mäleta, noh ma olin siis ka juba naisemees, aga...

L. Koppel: Selle aja sees pole peetud, kui sina naisemees olid.

V. Õunpuu: Ei ole, selle aja sees ei ole enam külasimmaneid peetud, siis oli juba rahvamaja.

I. Rüütel: Mis aastal te siis naise võtsite?

V. Õunpuu: Oo ma võtsin juba varakult, 38. aastal.

I. Rüütel: Ja siis juba enam ei peetud?

V. Õunpuu: Jah... No siis hakkasid juba baasitööd ja sõda hakkas peale ja siis juba kadus see ära. Ja siis, kui ma tulin sõjaväest ära, no siis hakkasime juba... no ennem olid ka, laulukoorid ja kõik olid olemas. Aga siis juba organiseerisin siin oma-le laulukoori ja siis ma mängisin veel viiulid ja mandoliined ja kitarred ja kõik ja...

RKM, Mgn II 2701 c

207. SAJAJALGSED (naljamäng)

L. Koppel: Sörve sajajalgseid tehti siin, sinu isa oli kõige ees ikka.

V. Õunpuu: Jaa-jaa.

I. Rüütel: Mis moodi see käis?

L. Koppel ja V. Õunpuu: No seal on... neljakäpuli maha, pea on jalge vahelt läbi, kordamööda... siis lähvad niimoodi edasi, tõstavad kätega...

I. Rüütel: Niisugust nalja tehti siis niisamuti simmanitel?

V. Õunpuu: Nojaa, simmanitel ja õhtutel, mis need noored siis tegid.

I. Rüütel: Kas tegid poisid või tüdrukud?

V. Õunpuu: Poisid, tüdrukud ka, kõik segamini.

RKM, Mgn II 2701 b

Põllusitikas. Kihelkonnal pulmajärgsel päeval, kui naised tulid töölt, pakuti neile õlut ja nad tegid sitikat. Tundmatu foto 1959–1960. ERA, foto 16551

208. KES PURJETANUD ON LAEVAGA

Variant

[Järgib kõnelisi silbipikkusi.]

Kes purjetanud on laevaga
siin vaikes Balti meres,
see juhtunud on nägema
üht saarekest ta süles.

Seda nimetakse Saaremaa,
kus elab eesti rahvas,
kes sinna asund vanal a'al,
on iga tööle vahvas.

Sääl noored mehed enamast
on vaprad merimehed,
ei karda tormimõllusid,
ei maru murdelaineid.

Niipia kui käia suudavad,
nad mere piale tõtavad,
ei hooli noortest neidudest,
kes neile järel nutvad.

Sial uhked pargad, aurikud
neid oma turjal kandvad
ja võera riigi linnasid
neil jälle näha andvad.

Kui õnnelikult lõpnud reis
ja võõra linna jõuad,
siis meripoiga nende sias,
kes elu löbu nõuab.

Sial uhke trahterite sies,
kus elu valgus särab,
ei puudu meripoiga sial,
kus kannel, klaver mürab.

Sial uhkel pargetpörandal
me meripoiga tandsib,
noor neiu tema rinna na'al
nii ilusasti valdsib.

Kui laeval jälle pial on praht*,
on tarvis valmis panna
ja lõppend meremehel lust,
sest vaja merel minna.

Nüüd jumalaga jääge kõik,
kes mulle armsad olnud,
ka jumalaga jääb see paik,
kes meid on saatma tulnud.

Laev jälle laia merele
on jõudnud täies purjes,
me poisid kõrge reili pial,
laev on kui surma varjus.

Ei nemad sellest hooligi,
kui tuleb merel surra
ja tahvad ainult näidata,
ei oma julgust murra.

*praht – last

209. NÄÄRISOKUD

I. Rüütel: Kas siin näärisokku ka tehti?

V. Õunpuu: Jaa, näärisokku tehti ka.

I. Rüütel: No rääkige, mis moodi see...

V. Õunpuu: No näärisoku laul sie tuli juba raadiost.

I. Rüütel: Ei, seda me ei taha, mis see Ernesaksa oma oli, mis meeskoor laulab, aga teil oli ta kindlasti teistmoodi.

V. Õunpuu: Jaa-jah, oli küll teistmoodi. No meil on ta pikem ka ja teistsuguste sõnadega ka.

I. Rüütel: No laulge siis omamoodi.

V. Õunpuu: Mehed valmistasid ennem ette juba, vanad mehed ka, aga noored ja poisikesed, nief käisid siis näärisokuks, tehti sääl kohe nii kui laul ütlebki, et ta-kuargist sarved pähe, ja tehti siis kohe sarved ja pia oli sääl look, vat hobuse look, see tõmmati siis... selle otsas oli see näärisoku pia. Ja see oli siis seljas ja soku taltsutaja oli ka. Ja vana kasuk, see tõmmati siis pahempidi ja muud ei paistnud siis ainult kui soku pia, aga muidud eks ta eest ikka silmad siis nägid, et kus tas siis läks. Soku taltsutaja oli ka ja siis sellega käidi siis nagu ütleb laul ka, et siis saan kahest otsast lakku, et „ühest õlut ja teisest solki, kitse käest saan jõulunolki“. Aga no seda Ernesaks ja need muidugi ei laula ju. Söukesi sõnu. Ja siis ta käis sedaviisi külast külasse ja...

L. Koppel: Siis oli pangea vesi tal ka.

V. Õunpuu: Jaa-jaa, noh hännaks vaatan vana viha, takusarved päha. Viht oli ka ja siis tegid hanna märjaks ja riputas rahva peale.

I. Rüütel: Kas ta siis hoidis käes seda pange ise või – sokk või taltsutaja?

V. Õunpuu: Jaa-jaa, sée taltsutaja hoidis seda pange, sée viht oli ka selle looga küljes, nii et siis ta kastis selle sinna ja siis kellele ta, ütleme noored tüdrukud, see siis... no poisid suuremjägu käisid. Siputasid ka siis:

*möni sülgis, möni vandus,
sokul habe õllekannus,
kaapis jalaga ja määgis,
nilpas keelt ja nina väänis.*

Sée on ju kõik selle laulu sees ju.

I. Rüütel: Ja millal siis käidi, uueaasta hommikul või?

V. Õunpuu: Uueaasta, jõulute ajal ka käidi.

I. Rüütel: Ja mismoodi siis oli, kui tulid ukse taha, kas siis tulid sisse või ukse taga juba ütlesid midagi...

V. Õunpuu: Ei-ei, siis ei ole seda old, siis tuldi kohe hoogsalt uksest sisse, sääl pole koputamist ega midagi old.

I. Rüütel: Ja mis siis öeldi? Kas olid mingid soovimised või ütlemlised ka? Kas see taltsutaja ka midagi ütles?

V. Õunpuu: Seda ma nüüd ei mäleta öieti. [---] Aga muidugid need pered, kus sokk käis, siis ta oma õnnistuse tõi ikka kaasa. Kui need mardisandid ja kadrid ja niisamuti käis siis sokupere ka, kus ta lahkesti vastu võeti.

I. Rüütel: Ka siis anti ka midagi?

V. Õunpuu: Juua õlut jaa, ega muud ei olnud [---], sokk sai ainult juua.

RKM, Mgn II 2701 e

210. UUEAASTA POISID

Liisa Koppel: Uueaasta poistele anti pähklaid.

I. Rüütel: Aga kunas need uueaasta poisid siis käisid?

V. Õunpuu: No kes peale kella kaheteiskümne esimesed tulijad olid? Poisid! Siis kingitused anti neile ka, kas kindad või sokid või siis pähklaid ja siis tüdrukud tegid siis poiste jaoks... need pähklaid aeti nisukese nõõri sisse, need pähkla rõngad. Need anti siis poistele ja. Esimesed uueaasta poisid.

I. Rüütel: Kas need uueaasta poisid siis ütlesid või soovisid midagi?

V. Õunpuu: No jaa, need ju soovisid, kõiki hiad perele ja kui ju meesnimene esimeseks tuli uueaasta sulle peresse, see tõi juba ise õnne kaasa. Nii et naistele siis suurt liikumisõigust ei olnud uueaasta... [---] Kui need uueaasta paugud olid ära lastud, siis hakkasid need uueaasta poisid kohe käima. Ja piale seda, noh siis muidugi naised võisid ka järele tulla, kui nad tahtsid. No nüüd käivad juba mees-tega kampas, nii et mees ikka läheb ennem uksest sisse, aga naine on siis pärast kaasas ka...

RKM, Mgn II 2701 f

211. SÖRVE OTS ON LAULUPESA

Viis 202

∴ Sörve'ga ots on laulupesa, ∴

∴ ma tahaks olla nõnde isa, ∴

∴ kes kõik laulud tieb ja trükib, ∴

∴ kirjutab ja kokku pakib. ∴

∴ Joome õlled, käristame kannud, ∴

viskame vitsad Viderikku,

kannu lauad Kadarikku.

∴ Kadarigu Andres teeb uue kannu, ∴

valab vasksed vitsad piale,

kasekoorest kaane piale.

∴ Hinged taha paneb nahast, ∴

∴ põhja alla lepa pahast. ∴

Vaata lühikesed laulud pole ju pikad, rohkem ei ole seda. RKM, Mgn II 2701 h

Aleksander Vipp on oma laulud dikteerinud ilma meloodiata, enamikku neist võib laulda viisil 202 või mõnel muul Sõrve meesteviisil. Laulu 222 värsimõõdu aluseks on ilmselt mingi kirikulaul.

212. KORD MIND NÄGI NÄLJA JUMAL

See vana Jüri Kokk oli köstriks ja... õpetaja oli taale ütlend niimoodi, et müüme sauna maha – ta oli ühe sauna teind senna, müüme maha, et siis saame raha. Vana Jüri ütlend sedamoodi, et õpetaja härra, me ei saa ikka sellest saunast nii palju midagid, et ma arvan, et kui me müüksime kirgu maha, et siis saaks rohkem. [---] Siis ta oli teind laulu säääl, niisuguse laulu, et:

Kord mind nägi nälja jumal
Sõrve kaldal sõudemas,
ütles mulle: oh sa rumal,
kuis siin tohid lodida!
Mul on meeleväld ja voli,

(vot ta tegi nälja jumalaks seda
õpetajad)

Seda sulle ütlen ma,
kui sa mitte ära'p koli,
siis sind põrgu tassin ma!
Ma võin mööta maad ja mered,
järsku otsast jägada,
asuta võin uued pered,
vanad maha lõhkuda.
Ma teid mattand, ma teid ristind,
laulatand teid lontrussi,
mis ma sest kõik tasu võtnud,
ainult tühja mammoni.
Kui kord tuleks taeva jumal
selle pärast nuomima,
siis ma ütleksin: sa rumal,
milleks ennast piad sa!
Ise andsid voli mulle

tondi kombel toimeta,
nüüd sa oma protukolli
tuled valeks ajama.
Kui ma tuon veel piibli välja,
näitan sulle näpuga,
et ma mitte põle nälja
teind su püha sõnaga.
Kus oli vähe, säält ma võtsin,
kus palju, sõnna panin ma,
vaesed hoopis ilma jätsin,
väetid paljajalu ma.

(No see õpetaja oli tal kurgust siis kinni
haarand, et:)

Viimaks kurgust kinni haaras,
tahtis ära käägista,
oma püha kümme käsku
mulle poue toppis ta.
Õnneks hakkas haigutama,
siis sain mina silima,
jähi taha maigutama,
mõtles, et mind püöris ta.
Kui sa tahad kuulta saaja,
kuidas käsud kõlavad,

mis on rasked, need ma räägin,
 kerged lautes kuulutan.
 Sul pole siia ilma luodud
 muudkui selge piin ja nälg,
 ja see ärakaalumata
 ränk ja raske patu võlg.
 Sul pole muud maailmas tarvis,
 võta nõõri sülda kaks
 ja siis otsi ise omal
 hea tugev tammeoks.
 Pane ennast sinna rippu,
 jalad maa pealt ülesse,
 siis saad kätte võidulipu
 taevataadi süles!
 Kui see on sul väga raske
 koera kombel koolduda,
 siis võid panna kivi kaela,
 katsu mere uputa.
 On see sulle jälle raske
 kassi kombel kaduda,
 siis võid omal proovi teha
 ühe püssikuuliga.
 Arvad sa, et võid sellest
 endal roosi kohkuda,
 siis ma tahan vaikset taeva-

teed sul taeva valmista.
 Kutsu oma pere kokku,
 sõbrad, naabrid, tuttavad,
 tee neil õhtu söömaaega,
 tangupudru magusad.
 Pane sega surmarohtu,
 siis saab lõbus taevasõit,
 ära karda, astu julgest,
 mina ise söidan ies.

(Vaata see õpetaja, see sõitas siis ies.)

Päeval söidan päevalgel,
 öösse söidan pilve peal,
 pööran ümber pörgunurga
 otse taeva ukse ta'a.

(No siis oli üks laulumees, see pidi seal
 ootand olema:)

Inn seal ammu ootas juba
 oma kaelakooguga,
 vahid on seal välja pandud,
 kui mind näevad tulema,
 siis nad säääl signaali andvad,
 ise valjust hüiavad:
 vaata, juba paistavad
 Sörve taeva väravad!

[---] A. Vipp: Ta oli meil kapteniks, ühe Talina laeva pääl olime. Ma olin siis säääl
 tüürmani asemel. Ta oli juba nii vana mees, et ta es näe enam midagi teha, nii et
 kurssisid võtta ja mina siis tegin siis need ära.

[Viisi ei tea] A. Vipp: Ma pole laulumees, sellepärast mul äi jäänd meelega
 midagi. [---]

I. Rüütel: Te seda laulnud ei ole ise viisiga?

A. Vipp: Äi ole. Sõnad jäid meelde.

I. Rüütel: Kuidas tema nimi oligi, see laulutegija?

A. Vipp: Jüri Kokk.

I. Rüütel: Ja ta oli siis laevakapten?

A. Vipp: Jah. Rannasõidu kapten, nigu need, mis praegu traalide peal on. Nii et
 Baltimerest ta välja ei võind minna mitte.

I. Rüütel: Ja millal see siis oli, palju sinna aega tagasi oli?

*Vana meremees Aleksander Vipp (Jämaja, Mässa k) pajatab meremehelugusid.
Lindistab I. Rüütel. O. Kiisi foto 1975. ERA, foto 11178*

A. Vipp: See oli Eesti valitsuse aega. [---]

I. Rüütel: Kui vana te olite siis?

A. Vipp: Mis ma siis olin, 24 aastat olin vana.

I. Rüütel: Ja kas ta tegi siis palju laule või? Oli tal teisi ka?

A. Vipp: Jah tal oli teissi ka, aga ära unuvad ju. Ma ju nii vana juba, et unustan ära seiksed asjad kõik. Tal oli säääl pulmalaulusi, kus ta oli pulmades käind, ta oli säääl selliseid roppusid sõnasid ka sees. [---] Teda oli säääl ühte kohta pulma kut-
sutud, siis ta oli selle laulu teinud, et

Kui poleks Kokka pulmas käinud,
siis oleks limbud litsiks läinud...

[---] A. Vipp: Nagu lugemise moodi käis see. Ega ta suur laulumees ka pold, aga nii palju ta ikka oli, et ta kirikus köstriks oli seal kaua aega.

RKM, Mgn II 2702 a, b, c.

Ingrid Rüütli foto 2007

ALEKSANDER VIPP, snd 1897, Salme v Kaavi k [Jämaja khk]

213. KUULMISED (Laevahuku ended)

See lugu juhtus muga esimese ilmasöja ajal. Olin siis meremees. Meite laev aurik General Radetski seisis Arhangelskis, Severnaja Dvina jõel. Võtsime peale plangulasti Inglismaale viimiseks. Enne ärasõitu ühel öösel ärgates kuulsin veepladinat. Äratasin oma kõrvalt teise mehe. „Kas sa kuuled midagi?” küsisin ma talt. „Jah, laev lekib, vesi jookseb sisse.” Tähendab, see polnud ainult mu kõrva pete. Kargasime mõlemad koist välja ning läksime seina juure, kust hääل kostis. Kuid niid kostis pladin püsut kaugemalt, sähemat kätt. Läksime sõnnapoole, äi midagi, pladin kostis ikka kõrvalt. Nõnda tegime ringi ära. Ja me äs lõvagid laevast sedist kohta, kust vesi oleks sisse jooksnud.

Juba enne seda juhtumist hakkasid mehed märkama, et laevast on kadunud rotid, mis täädagid ennustab laevahukku. Sadamast lahkusime raske südamega. Olime möödunud Nordkapist, kus Inglise vahilaeva mehed meite pabereid kontrollisid, kui äkkist ilmus veest Saksa allveelaev. Esialgu lasti kaks pauku ähvarduseks. Nõuti, et laseksime päästepaadid alla ja lahkuksime kohe laevalt. Ega need nalja mõista, ee seegid, et sellise võimaluse veel andsid. Kui me päästepaatidega eemale sõudsim, hakati mahajäätud laeva suurestükkidest tulistama. Pühiti pealt minema esimene mast, lõhkesid katlad. Veealune tegi ringi ümber laeva, kogu aeg summides sellele oukusid kersse, umbes sellesse kõrgusse, kust olime kuulnud veepladinat. Laev vajus ankruklүүsidad saadik vette, kuid kohe põhja äi läinud, plangulast hoidis ta vee peel. Meid korjas hiljem üles üks Hollandi kalalaev.

RKM II 353, 71–73 (1)

214. NÄGEMINE (Uppunu)

Teine sedine mõistatuslik lugu juhtus siis, kui ma Aegna saarel aega teenimas oli. Kord talvel hakkas üks madrus nõrga jää ajal jalgsi Viimsist randa minema. Varsti kuuldi kaldalt tema abiүүdu. Poiss tõmmati küll välja, kuid suri kaldal. Mõni aeg hiljem, ei mäleta änam, miks just, pandi sõnnasamasse randa karauul. Tehi ka pisine vahiputkas. Kohe esimesel ööl kuuland karauul mere pealt hüüdu:

„Mine minema sealt!” Mees oli ara verega, jooksis tagasi kasarmu, kuhu oli umbes kolm kilomeetrit. Tuli siis ühel ööl ka mul vahti minna. Enne küsiti, kas ikka julgen.

Kesköö paiku kuulsin merelt vee pladinat. Panin tiku püssi otsa ja läksin välja. Puhus kerge tuuleke. Kalda lähedal paistis paat. Sellest kargas välja mustas riides mees ja hakkas paati üles juksima*. Läksin siis paadi juure ja panin ka käe külge. Paat tuli nõnda kergelt üles kut kelk. Ma küsisi vööra käest: „Kes sa oled? Kus sa lihad?” See äi vastand sõnagid. Hakkas poolpöiki kaldast üles astuma. Samas mere läheduses oli surnuaed ja selle taga tee. Sõnnapoole mees kaduski.

Hommikul, kui tuli vahtkonna vahetus, uurisime koos merekallast. Äi paati ega mingid paadi jälge polnud liival näha. Olid ainult minu jäljed.

*juksima – sikutama, venitama

RKM II 353,76 (2)

215. SEE OLI ÜKS ORIKANI* POISS

See oli üks Orikani poiss,
kes Matsi Anne juures käis.
Ta läbi saand Annega nii east,
et perenaine Triin pole kuuland seda toast.
Akna all loual olid riided ja uur
ja valge kaabu, mis kole ja suur.
Siis hommikul päävatõusu ees
oli Läbara tänavas üks püksata mees.
Ta Läbarast tulnd ja Möntu poole läind
Villemi Triinu ülekaela viind.

Read on riiminud Jüri Vipp Läbara külast.

*Orikan – laeva nimi

RKM II 353, 80/81 (6)

216. KUKUD KRAAVI, SIIS LÄIND KRIIVA

Kukud kraavi, siis läind kriiva
keedad õlut, see on piiva.
Pesuriist on rukomoinik,
sulipoiss, see on raspoinik.
Magad püsti po soldatski,
tühi köht po Petrogradski.

RKM II 353,88 (14)

217. NÜÜD NISU NISU SADAMAS

Nüüd nisu Nisu sadamas
ja veel on nisu tulemas.
Sinepi ja pipraga
meid varustamas Soomemaa.
Ja Norrast mõne heeringa
meil kaasa toob veel Kodumaa.
Nüüd võime laulda röömuga,
äi nälg meid änam näpista!

RKM II 353, 88 (15)

218. KUI TALLU TOODI UUS LEHM (Nõidumisi)

Kui tallu toodi uus lehm, siis pisteti see vits, millega lehma koju aeti, lauda räästasse. Siis pidi lehm korralikult karjamaal seisma. Lehmi kevadel välja lastes toginud vanaeit neid kepiga ja õelnud ise: „Sitt, pask sinu, või, piim minu!” Uus-aasta öösel hüüdnud perenaine väjas valju häälega: „Piima ja või tulu moole, nii kaugelt kut mu hää! läbi käib!”

Kevadel karja esimest päeva välja lastes seisand perenaine laudaukse lappas*, vits püüs. Igale lehmale löönd ta pihta, ise sõnades: „Võid ja piima!” Karjapoiss ägand ka mullikale koutu külge ja hüüdand: „Sitta ja sönnigud!” Perenaine saand vihaseks, poiss õigustand end: „Aga sitta-sönnigud on ju ka taarist*, muidi äi kasu ükskid vili.”

*lappas – uksepiida kõrval

**taarist – tarvis

RKM II 353, 90/92 (17–19)

219. EI SAA ÄNAM PEKSA MATSI

Ei saa änam peksa matsi,
sõita seljas kaksiratsi,
vahetada koera vastu.
Mats nüüd tahab ise astu
kukla peale parunile
ja sää! lasta oma vilet.
Oh sa topelt tonnervetter,
püha Paulus, püha Peeter!

RKM II 353, 92/93 (20)

220. SEE JUHTUS ÜKSKORD LONDONIS

See juhtus ükskord Londonis
just Siptenkofi* ukse ees,
kus mitukümmend matrusmeest,
üks tahtis santsu** teise eest.
Siis sinna tuli kapten Holl,
kel kaenla all oli muntseroll***.
Ta valitses seal matrusi,
kes paremini passisid.
Siis esmalt santsu saivad need,
kel kaelas lipsud-kollarid****.
Viimaks polnud vaata enam,
kellel riie seljas kenam,
kus jänki ühe kingaga
võis santsu saada ka.
Meid oli nelikümmend viis,
kes suures saalis seisisid siis.
Kapten ütles: „Seiske vaid,
sest laeva säädust loen teil niid!“
Ei olnud ma siis änem loll,
ma teedsin küll, mis muntseroll.
Kuupalga ma säält ede sain
ja Siptenkofist välja töin.
Siis neiud saivad tunda ka,
et poisid saivad munserda.
Ööd kui päevad lõime tralli,
uksest sisse, teisest välja.
Siis teise päeva hoomikul
me laeva järel ootasim.
Üks tuli sõnna, uut***** oli peos,
ja teine jälle, kepp tal käes.
Üks oli kolne, tõine must

ja mõni niikui neeger just.
Laeva nimi on Elisa,
siit sõidab ta Austraalia.
Ja kui see reis saab tehtud ära,
siis te võite minna maha.
Kui oli sõiduks valmis keik,
siis algas ruhvis kange riid.
Üks vana merisaapaga
seal kukkus teissi võmmima.
Ja teine vana kingaga
niisama võttis uhtuda.
Kes napsu sai seal minu käest,
see tundis Vene riigi meest!
Siis toodi sinna sandarmid,
kel taskus oli püksimöööt*****.
Ta kutsus veel kaks kardavoid,
kes ära lahutasid meid.
Üks tahtis üle reelingu
mu nime maha kustuta.
Siis seda nägi politsmann,
kel seitse jalga pikkust on.
Siis esmalt rooli aeti mind,
sest kätte jõudis minu tund.
Siis kapten hüüdis: „Triinpoort triks!“
Laev terve treegi***** kõrval läks.
Siis seljast maha käis mul jökk*****,
kui kurssi sai see metsatukk.
See olgu vana või ehk noor,
mis ütleb laeva ohvitseer,
et masti minna niikui nool,
kas tulgu välja persepool!

*Siptenkof – meremeeste kodu

**sants – teenistus

***muntseroll – laevapere liikmete nimestik

****kollarid – kõvakraed

*****uut – kaabu

*****püksimöööt – püksirihm

*****treeg – kompassi kraad

*****jökk – jakk, pintsak

221. KUI POLEKS KOKKA PULMAS KÄIND

Kui poleks kokka pulmas käind,
siis oleks limbid litsiks läind,
pudru oleks põhja kõrbenud.
Kokk läks ruttu kolde juurde,
ta pani kulbi kuningaks.
See tegi säädust särgi vää!,
higistas end hirmsast sää!.
Kokk oli kolde juures,
töstis tõrre tulelt ära.
Tuli oli tõrrega tutvust teind
ja puusast puhki põletand.
Keetnud suure kiirusega,
joonud peest julgusega,
unustanud hullus tujus,
et olid tangud tõrdes ligus.

Need read on riimi seadnud Jüri Kokk, endine köster-koolmeister, hiljem purjekakapten.

RKM II 353,102/103 (27)

222. MA TULIN AJA HIRTEGA

Laulumeistrid võisid igast pisisest asjast loulud valmis tiha. Vana Kokk lammutand ühe korra aida, pärast lauland isi:

Ma tulin aja hirtega
ja viin neid oma koju.
Ja pärast tugid-teibad ka,
kui tuleb mul see tuju.
Neid pliidi all ma põletan
ja oma toa soojaks saan
ja keenuks saan ka tuhliid.

RKM II 104 (27)

Jüüli Kald kassiga. Erakogu 1975

INGRID RÜÜTEL, ERNA TAMPERE ja OLAV KIIS Pihtlas 1975

JUULI KALD, snd 1909, Pihtla v Liiva-Putla k
[Püha khk] < Muhu, Soonda k

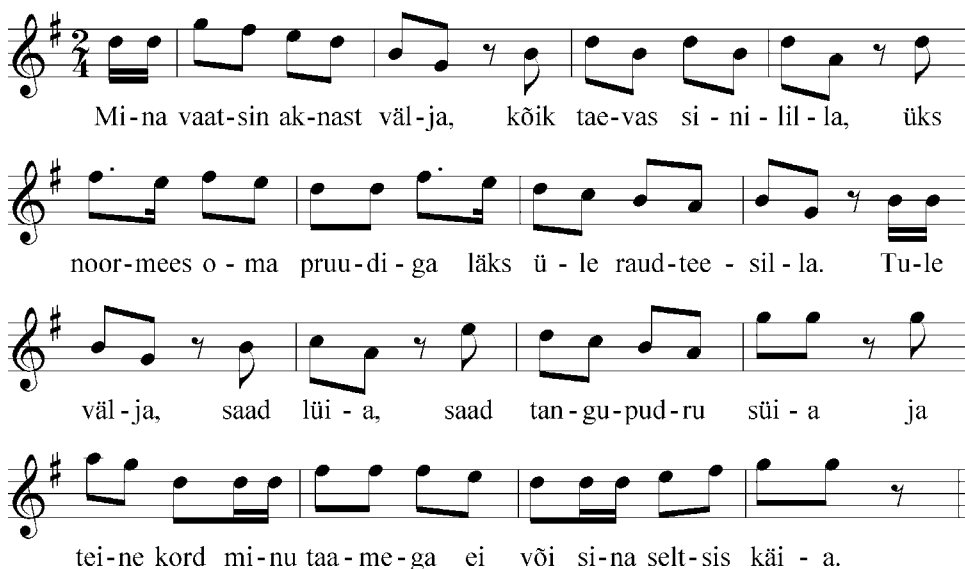
Albert Kald on minu vanaisa, aga tädi Juuliga (Juuli Kald) abiellus vanaisa, kui oli minu vanaemast (Leena Kald) lahku läinud. Sellegipoolest olid suhted soojad ja sõbralikud, mingil ajal elati isegi ühe katuse all. Tädi Juuli oli pärit Muhust ja tema osavate näppude all valmisid uhked muhu pätid, vastupidava seanahast tallaga, kõigile meie täiskasvanud kodakondsetele. Mina jäin ilma, sest tädi Juulil ei olnud laste liistusid. See-eest sain tema kaunist litrite-pärlite-lõngade kollektsiooni imetleda – suursündmuseks oli seegi nelja-aastasele tirtsule.

(Anne Läns, kiri autorile)

Albert ja Juuli Kald abielu registreerimisel 1960. aastal. Erakogu

223. MINA VAATSIN AKNAST VÄLJA (vahetrall)

Mi-na vaat-sin ak-nast väl-ja, kõik tae-vas si - ni - lil - la, üks
 noor-mees o - ma pruu-di - ga läks ü - le raud-tee - sil - la. Tu-le
 väl-ja, saad lüi - a, saad tan - gu-pud - ru süi - a ja
 tei-ne kord mi-nu taa - me - ga ei või si-na selt-sis käi - a.

RKM, Mgn. II 2677 h

224. TAADERITT JA HOIRA, HOIRA (vahetrall)

I. Rüütel: Kuidas seda tantsu kutsuti?

J. Kald: Mitte ei tea selle nime. Mudu ma mõistan seda tantsida küll, aga nime ma ei tea ütelda, mis see oli. Mudu jalaga tehti nii ja naa, edasi tagasi. [---]

I. Rüütel: Tähendab, kas see oli varbale või tervele jalale?

J. Kald: Ikka varbale ennem.

I. Rüütel: Varbale.

J. Kald: Jah, taaderitt ja hoira, hoira, Kantsi poisid koirad, koirad.

I. Rüütel: *Taade* oli siis varbale, *ritt* kõrvale, siis oli vahetussamm, jah?

J. Kald: [näitab].

I. Rüütel: Siis oli teine jalg varbale ette, tagasi, vahetussamm, see kordus kaks korda ja siis oli polkatants.

J. Kald: Polka, polkatants.

I. Rüütel: Kas polka tantsiti hüppamisega või ainult keerutamisega?

J. Kald: Keerutamisega jah.

I. Rüütel: Ainult keerutamisega. Ja kas ühtepidi või kahtepidi?

J. Kald: Kuule ikka kahtepidi, sest ta on siin kaks, kahes reas, et ühtepidi ei tantsitud, ikka kaks. Kahtepidi.

Kolju talus 1978. Istuvad: Juuli Kald, Albert Kald, Liisa Kald (Alberti õde) ja Leena Kald (Alberti esimene naine). Erakogu

I. Rüütel: Et kui korراتi, siis tantsiti teistpidi.

J. Kald: Jah, jah.

Three staves of music in 2/4 time, key of D major. The melody is simple and repetitive. The lyrics are written below the notes.

Taa - de-ritt ja hoi-ra, hoi-ra, Kant-si poi-sid koi-rad, koi-rad,
taa - de-ritt ja hoi-ra, hoi-ra, Kant - si poi - sid koi-rad, koi-rad.
Tral-lal - lal - lal - lal - laa, tral-lal - lal - lal - lal - laa!

RKM, Mgn. II 2677 i

225. ANNA ANDEKS, ANNA ANDEKS (vahetrall)

Four staves of music in 3/4 time, key of D major. The melody is simple and repetitive. The lyrics are written below the notes.

An-na an-deks, an-na an-deks, et ar - mas - tan sind ja
sul - le - gi sur - ma - ni tuk - sub mi-nu rind! Kui
vi - ha - ta ta'ad, siis vih - ka sa mind, mi-na
lä - hen ja lei - nan ja ar - mas - tan sind.

RKM, Mgn. II 2677 j

226. JALUTASIN ÕHTU HILJA (vahetrall)

∴ Jalutasin^e õhtu hilja,
läksin vaatma rukkivilja. ∴

∴ Viimaks lossi ligi jõudsin,
lossist sisselaskmist nõudsin. ∴

∴ Loss oli pikk ja loss oli lai,
lossi keskel laulis Kai. ∴

I. Rüütel: Mis laul see oli?

J. Kald: See oli polka.

I. Rüütel: Kas see oli ringmängu vahelaul?

J. Kald: Jah, see oli ringmängu vahel jah.

[--]

I. Rüütel: Ja see võis olla mitmele vahele?

J. Kald: Jah mitmele vahele jah. Ega sääl ei olnud... et see on selle ja see on selle ringmängu... ainult see oli siis see paiguline see „Üks jahimees läks metsa“, see „Sui oli kätte tulemas“. See oli siis paiguline laul, aga muidu olid, mis olid muud laulud, nendel ikka kordus ükskõik missugune jälle. Kes tahtis, võttis uie laulu jälle ja.

I. Rüütel: Ühele ringmängulaulule lauldi ainult ühte vahelaulu vahele või võisid need eri salmidele ka olla erisugused?

J. Kald: Miks ei, miks ei, võisid olla küll.

I. Rüütel: Võis olla nõnda, et ühele salmile lauldi üht vahelaulu ja teisele mõnda muud?

J. Kald: Jah, jah oli küll niimoodi kah.

RKM, Mgn. II 2677 k

227. SEE TEE OLI PIKK JA KÕVERIK (vahetrall)

See tee o-li pikk ja kõ-ve-rik ja nei-u sü-da mu-re-lik, ei
lünd tal-le sis-se söök ei jook, ei od-ra-päts, ei veh-ver-kook.

I. Rüütel: Mis tants see oli?

J. Kald: Polka.

RKM, Mgn. II 2677 I

228. SINILILLED SULLE, VALGED LILLED MULLE (vahetrall)

Si-ni-lil-led sul - le, val-ged lil-led mul-le, nei-u, miks sa mind ei ar-mas-ta?

Kui sa mind ei ar-mas-ta, siis ma sul kir-ja'i kir-ju - ta.

Reinlender.

RKM, Mgn. II 2677 m

229. KEVADEL, KUI MAIKUU PÄEVAD (vahetrall)

Ke-va-del, kui mai-kuu päe-vad, siis kõik õi-ed lah - ti lõö-vad,

ke - va-del, kui mai-kuu päe-vad, siis kõik õi - ed lah - ti lõö-vad.

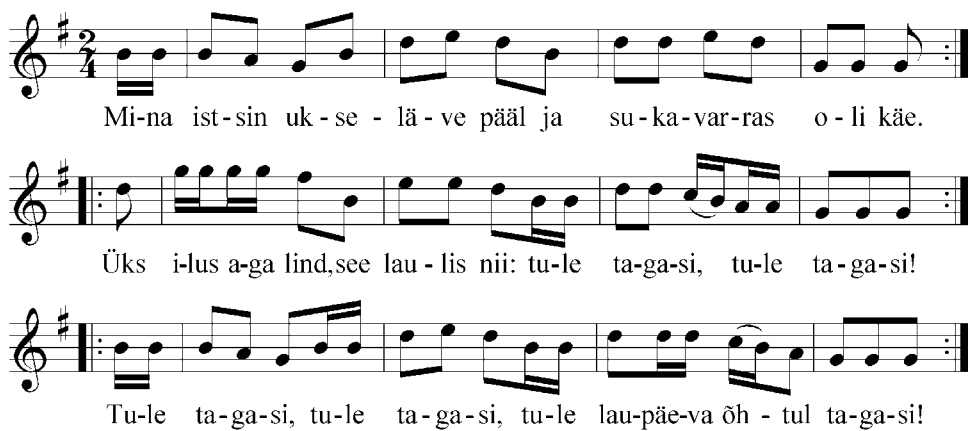
∴ Kevadel, kui maikuu päevad,
siis kõik õied lahti lõövad. ∴

∴ Tantsin oma kallimaga, käsi mul kaelas,
süda mul niikui õnnetaevas. ∴

Reinlender.

RKM, Mgn. II 2677 u

230. MINA ISTSIN UKSELÄVE PÄÄL (vahetrall)

Mi-na ist-sin uk - se - lä - ve pääl ja su - ka - var - ras o - li kae.

Üks i-lus a-ga lind, see lau - lis nii: tu - le ta - ga - si, tu - le ta - ga - si!

Tu - le ta - ga - si, tu - le ta - ga - si, tu - le lau - päe - va õh - tul ta - ga - si!

Reinlender.

RKM, Mgn. II 2677 v

231. OH SÕDA, SÕDA, SA HIRMUS SÕDA (vahetrall)

Oh sõ - da, sõ - da, sa hir - mus sõ - da, sa mil - jo - nid teed õn - ne - tuks.

Oh sõda, sõda, sa hirmus sõda,
sa miljonid teed õnnetuks,
sa paned jooksmata vereojad
ja mitmed hinged puhkama.

∴ Üks nutab poega ja teine isa
ja kolmas kaebab kallimat. ∴

Valtser.

I. Rüütel: See oli ka vahetrall?

J. Kald: Jah, see oli ka.

RKM, Mgn. II 2677 ä

232. MINA NÄGIN ORUS LILLE (vahetrall)

Mina nägin orus lille,
mis marust purustud,
siis tuli meelde mulle,
et mind on unustud.

Ei iial unustada
ei jõua sind minu rind,
kui kustumata tähte
mina meeles kannan sind.

I. Rüütel: Mis tants see oli? [---] Ka vahetrall või?

J. Kald: Jah.

RKM, Mgn. II 2677 ö

233. ALATI OLEN MINA LUSTILIK (vahetrall)

Alati olen mina lustilik, lustilik,
alati meeldib mul lõbu,
∴ et ta küll natukene väsitab, väsitab,
sellest ei ole suurt lugu. ∴

Alati olen mina lustilik, lustilik,
alati meeldib mul musi,
∴ et ta küll natukene vesine, vesine,
sellest ei ole suurt lugu. ∴

Poiss, kus on sinu rahakott, rahakott,
 poiss, kus on sinu vara?
 ∴ Üleval pööningul ulu all, ulu all,
 sinna ma peitsin ta ära. ∴

See oli valtsar.

I. Rüütel: Ka vahetrall?

J. Kald: Jah.

RKM, Mgn. II 2677 ü

234. AASA PEAL ÕITSEVAD LILLED NII ILUSAD (vahetrall)

∴ Aasa peal õitsevad lilled nii ilusad,
 ei või mina armasta ühtegi muud. ∴
 ∴ Oleksin laululind, kannaksid tiivad mind,
 lendaks sinu rinnale, annaks sul suud. ∴

See oli valtsar.

RKM, Mgn. II 2677 x

235. OH, EESTI POISS, TULE VÕTA MIND (vahetrall)

b

Ei siis po-le öö-sel hul-ku-mist, ei la-kast al-la kuk-ku-mist, ei
siis po-le öö-sel hul-ku-mist, ei la-kast al-la kuk-ku-mist.

c

I-gal õh-tul, kal-lim sü-les, ro-nibmöö-da kart-sast ü-les,
hom-mi-kul kui lau-dilt tõu-sis, ü-lal kõr-ges sei-sab päe.

RKM, Mgn. II 2677 y

236. NEIUKENE NOORUKENE (ringmäng)

1. Nei-u-ke-ne noo-ru-ke-ne, i-lus o-lid sa,
kui ma naab-ri pul-ma-pi-dul sõit-sin si-nu-ga.
Tuul o-li vas-tu, ei saand min-na, ei saand tee peal pai-gal ol-la, pai-gal ol-la.
Truu ar-mas-tu-se sa-la-käik o-li õh-tu hil-ja õn-ne-lik, õn-ne-lik.
Ki-re-ve-re kits ja rii-mud sil-mad, rii-am, rii-am ral-la!

Ei u-su mi-na sind, si-na pe-tad ä-ra mind, si-na püi-ad mind ä-ra mee-li - ta,

si-na mit-med o-led pet-nud o-ma ka-va-lu-se-ga ja jä-rel jä-tad lei-na-ma.

Va - lu - sad on ar - mu - haa-vad, kui nad sü - da - mes - se lõo-vad,

sääl nad seis-vad kau - a, kau - a, val-mis - ta-vad kül-ma hau - a, hau - a.

Tü - hi vaat te-gi tümm-tümm-tümm, vaa - di sees o - li va - na-poiss.

Kau - a ae - ga möö - da läind, ar - mu-kest ei o - le näind.

Variant

Neiukene noorukene, ilus olid sa,

∴ kui ma naabri pulmapidul sõitsin sinuga. ∴

a ∴ Tuul oli vastu, ei saand minna,
ei saand tee peal paigal olla. ∴

∴ Truu armastuse salakäik
oli õhtu hilja õnnelik. ∴

Läbi kena kasemetsa viis siis meie tee,

∴ sala laulu õöbik laulis, laulis sinule. ∴

b ∴ Kirevere kits ja riimud silmad,
riiam, riiam ralla. ∴

∴ Sokkudel olid sarved risti,
riiam, riiam ralla. ∴

∴ Sarved risti, sabad püsti,
riiam, riiam ralla. ∴

Vaikselt ütelda siis tahtsin, neiu, sulle ma:

∴ jää sa ikka süitaks, puhtaks mulle õitsema! ∴:

c ∴: Ei usu mina sind, sina petad ära mind,
sina püiad mind ära meelita. ∴:

∴: Sina mitmed oled petnud oma kavalusega
ja järel jäta leinama. ∴:

∴: Sinu süda on külm kui talvine ilm
ja tasakesi nairatab sinu silm. ∴:

Mõneks ajaks saatus ära kodumaalt viis mind,

∴: tulles tagasi ma tahtsin tervitada sind. ∴:

d Valusad on armuhaavad,
kui nad südamesse löövad,
∴: sääli nad seisvad kaua, kaua,
valmistavad külma haua. ∴:
Talvel sajab sügav lumi,
suisel ajal vaevab uni,
ehk küll uni vaevab mind,
kallim, ma ei jäta sind.

Aga sa ei õitsnud änam ega laulnud ka,

∴: eksind eluradadesse olid närtsind sa. ∴:

e Tühi vaat tegi tüm-tüm-tüm,
vaadi sees oli vanapoiss.
Kaua aega mööda läind,
armukest ei ole näind.
Tule sa, minu armuke,
sind mina ikka armastan,
kaelast kinni hakkan sul,
salajuttu räägid mul.

I. Rüütel: Seda ringmängu te siis olete oma noores eas ise mänginud ja tant-
sinud.

J. Kald: Jah, olen küll.

I. Rüütel: Kui palju sinna aega tagasi on?

J. Kald: Siis ma olin...

I. Rüütel: Kui vana?

J. Kald: Seitsme-kaheksateistme aastane.

I. Rüütel: Ja nüüd olete?

J. Kald: Kuuskümmend kuus.

I. Rüütel: Ja kus te siis elasite?

J. Kald: Siis ku seda ringmängu tegime?

I. Rüütel: Jah.

J. Kald: Muhus.

I. Rüütel: Kus külas?

J. Kald: Soonda külas.

I. Rüütel: Ja kus sääl Soonda külas ringmänge tehti?

J. Kald: Sääl tehti änamasti igal pool. Meil oli, väga palju oli, alati oli. Meil oli suur kamber oli ja tantsiti nii et kõik rihvakivid lendasid nurka. Randi põrand oli all.

I. Rüütel: Talvel siis või?

J. Kald: Talvel jah. Ega suvel olime kiige all.

I. Rüütel: Kas kiige all ei tehtud ringmänge?

J. Kald: Tehti ka ikka vahest.

I. Rüütel: Ja kus see kiik sääl oli?

J. Kald: Kiik oli küla otsas, Ellamaa pool külges, otsas. Siit minnes paremat kätt, küla otsas, sääl suur, kus see üiti allikaks. Sõuke suur tiik oli ja allika tiik oli ja sääl teinepool aeda oli siis kiik, ja sääl oli üks väravavahi maja ja seal siis tantsiti ja. Vahest siis tulid külast ka poissa, võõrast külast ja Soonda kiige alla ja, sääl mängiti pilli ja tantsiti ja, kiikusid ja.

I. Rüütel: Kas kiigel ka lauldi?

J. Kald: Jaa, laulti, jaa, laulti.

I. Rüütel: Mis laule kiikudes lauldi? Olid ükskõik, mis laulud või?

J. Kald: Ükskõik, mis laul jah.

I. Rüütel: Tüdrukud laulsid või poisid ka?

J. Kald: Jah tüdrukud. Poisid ajasid püsti sääl, kiigutasid ja, need ei laulnud, tüdrukud laulsid.

I. Rüütel: Aga ringmängus laulsid poisid ka?

J. Kald: Jah. Kes soovis, see laulis ja.

I. Rüütel: Kas siis pillimees oli seal keegi oma külast või?

J. Kald: Jah, minu vend mängis pilli.

I. Rüütel: Mis pilli?

J. Kald: Kaherealist või kolmerealist... lõõtsa, lõõtsapilli. Ja seal oli üks naise-mees, see mängis ikka vahest. Kui kedagi põlnud mängimas, siis tüdrukud läksid järele ja tõid ta sinna kiige alla ja.

I. Rüütel: kuidas te venna nimi oli?

J. Kald: Reiu Ader, see on ammu surnud, suri ju noores põlves.

I. Rüütel: Kas lõõtsapill oli ainuke pill, mis seal kiige all mängiti?

J. Kald: Jah, muud pilli ei olnud.

I. Rüütel: Aga kas üldse külas keegi mängis muud pilli ka?

J. Kald: Torupill oli ka.

I. Rüütel: Torupilli olete ise kuulnud ka?

J. Kald: Jaa olen.

I. Rüütel: Kes mängis?

J. Kald: Seal üks vana mees mängis. Ja ma ei mäleta, kas minu vend vist mängis ka vist torupilli.

I. Rüütel: See vana mees oli ka sealt Soonda külast?

J. Kald: Jah, see oli naabri perest, Paalilt oli.

I. Rüütel: Kas te torupilli järgi tantsinud ka olete?

J. Kald: Jah olen.

I. Rüütel: Mis tantsu?

J. Kald: See oli vist valtser. [---] Vahest nii olid seal sõnnikutalgud, ja siis see mängis, see vana mees. Ma olin siis 16–17aastane.

I. Rüütel: Kas teil ta nime ei ole meeles?

J. Kald: See oli Paali Jüri oli. Jüri Väärtnõu vist, kui ma ei eksi. [---]

I. Rüütel: Kunas te sealt ära tulite?

J. Kald: 19 aastat vana, 1928. aastal tulin ära. Ja torupill käis ka näärisokkudega kaasas. [---]

RKM, Mgn. II 2678 a

237. KÕRGEL MASTI TIPUS

Kõr - gel mas - ti ti - pus leh - vib ko - ka va - na särk, mis
kau - ge - le ju pais - tab kui viim - se a - ja märk. Jää
ju - ma - la - ga, Mann, meil tuu - les o - li praam ja
rei - si si - hiks et - te näh - tud Rot - ter - dam.

Kõrgel masti tipus lehvib koka vana särk,
mis kaugele ju paistis kui viimse aja märk.

∴ Jää jumalaga Mann, meil tuules oli praam
ja reisi sihiks ette nähtud Rotterdam. ∴

Kapten vana merikaru juua täis kui pump,
läks toki alla magama kui vana uppund rott.

∴ Jää jumalaga Mann...

Pootsmanni asi oli laevas logiliin,
teda sadamas^e ootasivad naised ja viin.

∴ Jää jumalaga Mann...

Laevapoiss, vana ihnuskoj, ei täidind tema juua,
vaid kopika ta tahtis ju Saaremaale viia.

∴ Jää jumalaga Mann...

Kaugelt juba paistavad need Leningradi suitsud
ja Leningradi naised on kai peal kui kut'sud.

∴ Jää jumalaga Mann...

Siis ma olin mandril, ma olin Pärnumaal. Ja üks noor tüdruk õppis mul selle laulu, õpetas.

I. Rüütel: Kus kandis see säääl oli täpsemalt Pärnumaal?

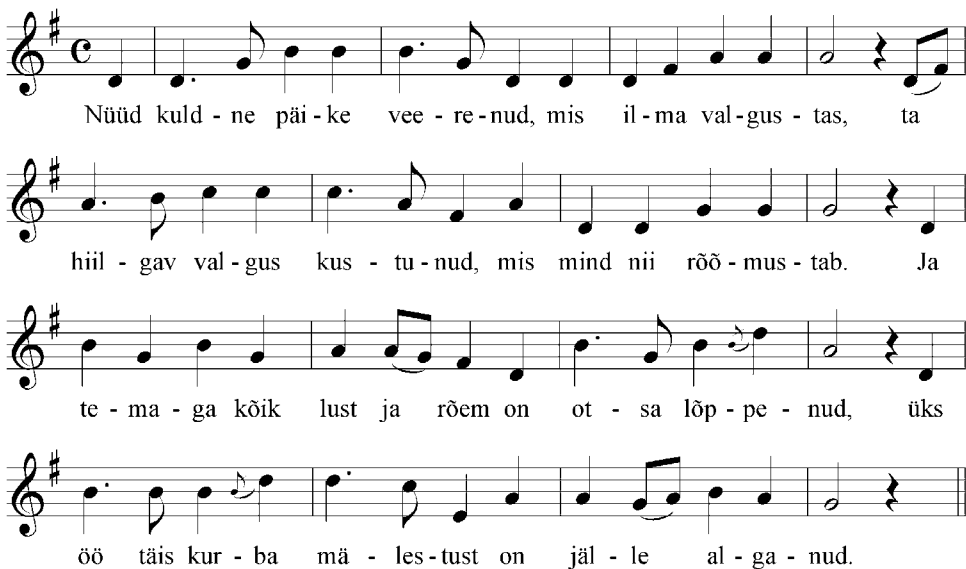
J. Kald: Pärnu Ellamaal.

I. Rüütel: Millal see siis oli? Kui vana te siis olite?

J. Kald: See oli umbes neljakümne seitsme-kaheksandal aastal.

RKM, Mgn. II 2678 b

238. NÜÜD KULDNE PÄIKE VEERENUD

Nüüd kuld - ne päi - ke vee - re - nud, mis il - ma val - gus - tas, ta

hiil - gav val - gus kus - tu - nud, mis mind nii rõõ - mus - tab. Ja

te - ma - ga kõik lust ja rõem on ot - sa lõp - pe - nud, üks

öö täis kur - ba mä - les - tust on jäl - le al - ga - nud.

Nüüd kuldne päike veerenud,
mis ilma valgustas,
ta hiilgav valgus kustunud,
mis mind nii rõõmustab.

Ja temaga kõik lust ja rõem
on otsa lõppenud,
üks öö täis kurba mälestust
on jälle alanud.

Nii ilusasti paistis kuu
seal taevalaotuses,
mul nutsid silmad, kaebas suu
ta peale vaadates.

Ja äkitselt kui päikene
seal pilve alla vaob
ja nõnda minu õnneaeg
seal kiirelt kustub, kaob.

Ma kasvasin kui roosiõis
seal haljal murumaal,
mu süda rõõmu, lootust täis,
ei tunnud kurbtust nad.

Mind ööbik öhtul uinutas
oma lahke lauluga
ja homikul mind äratas,
truu, õrna häälega.

Ma õnnemeres ujusin,
ei tunnud kurbtust ma,
ma armurüppe vajusin,
kui uinsin hingama.

Oh kuldne aeg, sa paradiis,
kus oled jäänud sa,
kus jäi su lahke lauluviis,
mis mängsin kandlega?

Kord puhus vali põhjatuul
nii hirmsa väega,
mu õied maha raputas
oma valju käega.

Mind kiskus välja juurtega
kui närtsin lillekest,
mu õnnetäht siis kustus ka
seal hoopis igavest.

Mind siia vangi pandud sai,
käed, jalad ahelas
ja peast mul ära aetud
said juuksed käharad.

Ei kuule linnulaulu häält,
ei metsa mühinad,
vaid ahelate kõlinad
ja tuule kohinad.

Jää jumalaga, isamaa,
jää jumalaga, ilm,
ei sind küll änam näha saa
mu vana nõder silm.

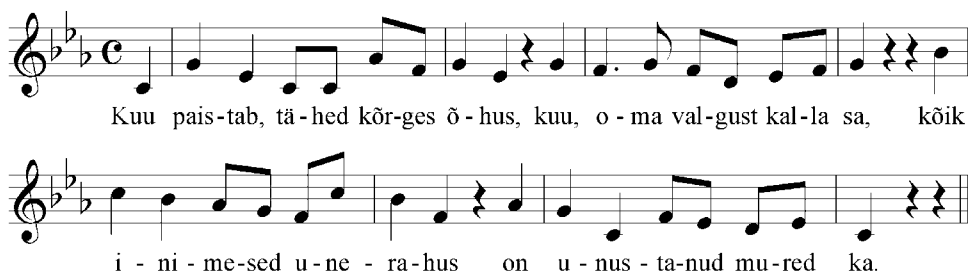
Jää jumalaga, vanemad
ja armsad sõbrad kõik,
mind viidaks kaugel Aasia,
seal on minu päris paik.

Seal Sahaliini saare peal
mind katvad kaljud, mäed,
seal pean ma süssa kaevama
kõik oma eluaeg.

Oh tuleks aga surm ja peastaks mind
siit viletsuse käest,
siis kustunud ja kadunud
minu nimi igavest.

RKM, Mgn. II 2678 c

239. KUU PAISTAB, TÄHED KÕRGES ÕHUS

Kuu paistab, tähed kõrges õhus,
kuu, oma valgust kalla sa,
kõik inimesed unerahus
on unustanud mured ka.

Seal kaugel Ida-Preisi piiril
ei ole rahu iialgi,
seal surm teeb tööd küll tuuletiivul
küll ööd ja päevad alati.

Seal võitleb vapper Vene vägi
ja tungib peale vaenlasel,
kas olgu ees tal tulemägi
ehk jooksku jõgi lainetes.

Kord öösel laagritule ääres
salk noori eesti soldateid,
nemad istvad vaikset suures mures
ja kurbtus täidab südame.

Neist eemal haljal murupinnal
 noor eesti poeg on mõtetes,
 tema vaatab üles taeva poole
 ja räägib iseeneses:

„Sest hommikul, kui tõuseb päike,
 mind võitlusesse kutsutaks,
 kus tuhanded on enne langend
 ja nende seltsis mina ka.

See kaitsekraav võib saada hauaks,
 mis olen ise kaevanud,
 ei tehta kirstu kuuest lauast,
 et oled ennast vaevanud.

Ei iial minu hauakünkal
 minu isa põlvitama saa,
 ei ema iial hauda hüia:
 minu poeg, kus rahus hingad sa?

Ei iial minu hauakünkal
 minu kallim ei saa tulema,
 ei räägi mul üht armusõna,
 ei saa minu haual istuma.

I. Rüütel: Kas see on ka Muhu laul?

J. Kald: Muhus lauldi jah.

Ei ole ühtki armsaid käsi,
 kes silmad kinni suruvad,
 ei jookse nende silmist vesi,
 kes mind siin hauda matavad.

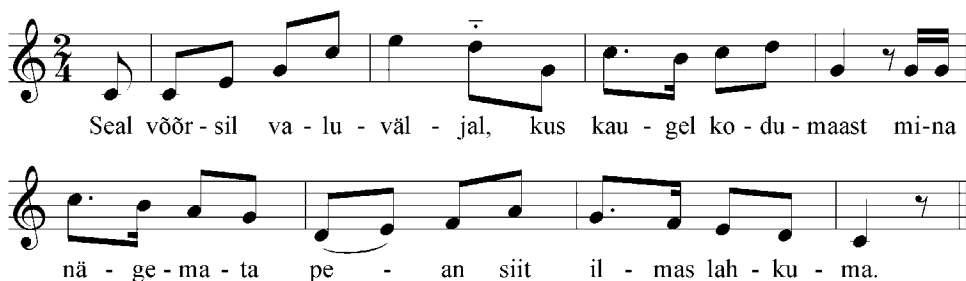
Ei ole ühtki armast silma,
 kes hauakünkal saatvad mind,
 kui Poola muld siin oma hõlma
 saab võtma teisi ja ka mind.

Minu armsad, kes te kodupinnal
 veel alles elus olete,
 ehk jõuab, jõuab teatus sinna,
 et olen suikund surmale.

Siis ärge minu pärast nutke,
 vaid võtke silmad kuivata,
 ja seda meelde tuletagem,
 surm tuleb ükskord teile ka.”

RKM, Mgn. II 2678 d

240. SEAL VÕÕRSIL VALUVÄLJAL

Juuli ja Albert Kald. Erakogu, 1976

Seal võõrsil valuväljal,
kus kaugel kodumaast
mina nägemata pean
siit ilmast lahkuma.

Seal võõrsil valuväljal,
kus suigub kinni silm
ja õitsvas võõras ilmas
on osaks ase külm.

Kui oled, kallim, sina
minu surmast sõna saand,
siis olen ammu, ammu
ju leidnud rahumaad.

Mina palun, kallim, ära
minu järel leina sa,
minu murtud elu pärast
ei maksa kaebada.

Üksainus palav pisar
sinu armsa silmista
minu mälestuseks, kallim,
mina palun ohverda.

Ei iialgi minu hauda
ei ehi ükski lill,
ei saa ka lõpuks lõõma
mul ükski surmakell.

Vaid suurestüki mürin
mind saadab hauasse
ja viimisel päeval jälle
mina tõusen ülesse.

Seal kaugel verepulmas,
kus kestab veremäng
ja vilus vetevoodel
on minul viimne säng.

241. PEA JÕUAB AEG, ET MA PEAN SÕITMA

Pea jõuab aeg, et ma pean sõitma
siit Eestimaalt ma kaugele
ja sõjaväljal ma pean jõudma,
kus surm mind ootab omale.

Pea jõuab aeg, et kuul mul kuklas
ja rind mul hirmsast verine.
Siis hirmsas valus ma silmad tõstan,
mu Jumal, üles sinu pool.

Küll tihti meelde mul tuleb kodu,
kui suurtükk hirmsast müriseb,
siis tuleb meelde see kõige kallim,
kes vandus truudust mul surmani.

Pea jõuab aeg, et surm mul pakub
oma kätt, mis külm ja kivine,
siis kindlast astun ma surma vastu,
minu rind, see nõuab hauda sääl.

Pea jõuab aeg, et käed ei tööta,
minu keha kantaks kalmule,
oh unusta, kõik jäta maha,
jää, murtud süda, rahule.

Kõik lilled, mis kord ära närtsind,
ei õitse enam iialgi,
truu armastus, mis purustatud,
ei tule iial tagasi.

Pea jõuab aeg, et kõik on möödas,
uut kalmuküngast näed veel seal,
ei ole ühte, kes leinapisart
mu kalmukünka peale valab seal.

I. Rüütel: Kas see laul, mis te nüüd praegu laulsite viimati, oli ka Muhu laul?

J. Kald: Jah, seda Muhus lauldi jah.

I. Rüütel: Mis ajal, mis sõjast see on?

J. Kald: Siis kui ma alles noor olin, siis muidugi.

I. Rüütel: Ilmasõjast?

J. Kald: Jah, see esimene sõda, mis oli. Need laulud kõik, mis siin on, on sellest esimesest sõjast.

RKM, Mgn. II 2678 f

242. ATLANDI OOKEAANI LAIAL PINNAL

Atlandi ookeani laial pinnal,
kus vahutades tõusvad lainevood,
kus mürisedes tõusevad viesambad,
ja merimehele ei räägi hääd.

Kus eile alles vesi vaikselt kiikus
ja kala mängis rõõmsalt laeva ies,
nii meremeestel naljajutt siis liikus
ja laev sie lendas rõõmsalt vaikes vies.

Ei täna meremehel vaesel nalga,
ei lenda laev ka rõõmsalt vaikes vies,
ei hüppa täna pringel laevast välja,
ei loksu vesi vaikselt laeva ies.

Vaid ookeani pind on vihastanud,
et vesi hirmsast müriseb ja kieb,
ei tema rind nii hirmsast tõuse, vaju
ja kõrgeid laineid üle laeva löö.

Ei räägi merimies nüüd naljajuttu,
ta mõtleb viimse tunnikese pial,
ta vaatab laineid, ütleb kurvastades:
vist puhkan varsi rahulikult säääl.

Jää jumalaga, kodumaa, kus sündin,
ei iialgi minu silmad sind ei näe,
minu omaksed, teil palju õnne soovin,
te ärge meelde tuletage mind.

Nii rääkis noormees kangel tormi ajal,
kus Atland vahtu välja kaotas,
viesammas tõusis, ta seisis masti najal,
üks asi silma ies tal virvendas.

Ta nägi vaimus kaugel kodupinnal
üht neidu kõrgel merekalda pial,
tal tulid mielde ka need tutvad silmad,
kes vaatsid hirmsaid merelaineid sial.

Neist silmist pisarate ojad jooksid
sinna halja roheline rohu pial
ja kurvalt kahvatanud huuled hüidsid:
peaks Looja talle elu andma veel!

Ta nägi vaimus: vaikes isamajas,
kus lapselt oli rõõmu tunnud ta
ja selle juures kaunis lilleajas,
kus oli mängin õe ja vennaga.

Ta silma ies kõik möödaläinud ajad
kui välgu kombel mööda ruttasid,
ta kõrvadesse kostsid kurvad kajad,
ka lained lõivad kurva lugusid.

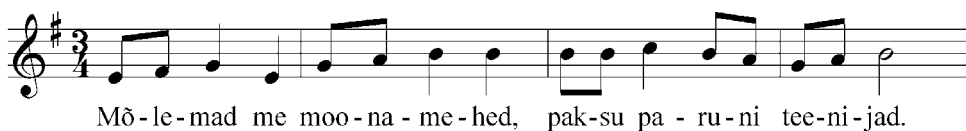
Ta tahtis ütelda vist veel üht sõna,
sel silmapilgul oli kadund ta
ja ookeani lained viisid teda,
ta järel tuleb vesi vahuga.

Polnud tal sest uhkest laevast rohkem näha,
 kui mastitükid lainde loopida,
 viesammas purustanud teda ära
 ja mehed märga voodi puhkama.

Ei ole näha neil seal hauaküngast,
 ei tea, kus õnnetumad puhkavad,
 võib mälestada nende rahupaika,
 kus lained vahtu üles loksuvad.

RKM, Mgn. II 2678 g

243. MÕLEMAD ME MOONAMEHED

Mõlemad me moonamehed,
 paksu paruni teenijad,
 kas te teate ka, kallid vennad,
 kuidas meie elame?

Isa suri ja ema mul maeti
 mullu aasta meil mullasse,
 renditalust mind välja aeti,
 nõnda elu algas mul.

Naiseks võtsin ma Rõtsu Reeda,
 nooresooga sain õnnistud,
 seitse tütart ja kümme poega
 taevast sai meil kingitud.

Hommikul, kui koit ju kumab,
 äratas mind mu naisuke,
 kott ja lähker tal valmis säetud,
 saadab mind nii teole.

Õhtul hämariku vilus,
 eha kustuval valgusel
 tööst ja vaevast ma väsind sammul
 kodu poole komberdan.

Naise nutt ja laste kisa
 eemalt vastu mul kostavad
 ja kui kodu kord jõuab isa,
 kõik tal vastu ruttavad.

Nädalas ka korra peksa
 oli mõisast meil määratud,
 aga mulle siis kolm kord päevas
 nahk sai pehmeks pargitud.

Saadan söögu mind, kui mina
 moonameheks veel ikka jään,
 läbi peksan ma selle saksa,
 kui ta taevas kätte saan!

RKM, Mgn. II 2678 h

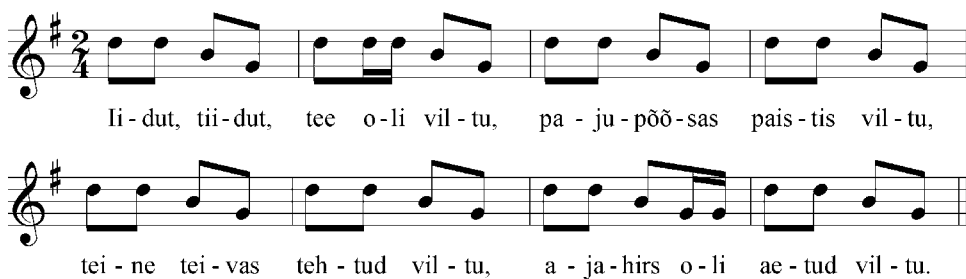
Albert Kald noorpõlves. Erakogu

ALBERT KALD, snd 1900, Pihtla v Liiva-Putla k [Püha khk]

Juuli Kald (kahe kassiga), Albert Kald ja Liisa Kald. Erakogu, 1975

244. IIDUT, TIIDUT, TEE ÕLI VILTU

I. Rüütel: Kus te selle laulu kuulsite, kelle käest?

A. Kald: Selle ma kuulsin... kas see oli isa, kui ta joobnud peaga külast ära tuli, siis ta laulis, et kõik oli viltu.

RKM, Mgn. II 2678 i

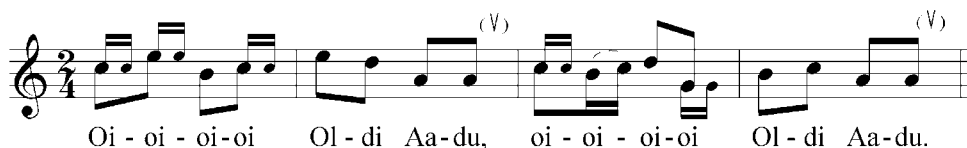
INGRID RÜÜTEL Valjalas 1974

ANNA MILLER, snd 1882, Valjala v Turja k [Valjala khk]
< Orinõmme k < Võhma k [Põide khk]

Anna Miller. Erakogu

245. OI, OI, OI, OI, OLDI AADU (Laevahukk)

Oi, oi, oi, oi, Oldi Aadu,
vähikeine Välja Jaani,
pisikeine Pihla Pärti –
nad tahtsid korra Soome minna,
Soomest halba* soola tuua,
Abust halva hinna eest.

Saan nemad varad valmis pannud,
kõik omad kamsad kogunud,
siis hakkasid mehed minema
ja Lubjaahu lautrist laskema.
Nad läksid siis kohe Kõinastud
ja Kõinastust läksid Kõrgelaidu.
Sõnni Pärdi süda hüppas,
kunni Ranna koppel paistis.
Saan need kased kadunud
ja koppel kohe kaugel jäänd.

Tuli aga tuul ja tõstis tormi,
masti tema löi siis maini katti,
piidad löi kõik pilla-palla.
Siis said mehed merese
ja emalapsed lainetele.

Tulid siis kalad tunnistama:

kelle see ihu, mis sii hingab,
kelle see magu, mis sii magab,
kelle see kiha, mis sii kõigub?
Haug tuli hauda kaevama,
kuha kerstu tegema,
räimes risti hõõveldama,
kiiss aga peale kirjutama,
luts aga kirja lugema.
Siis (sest) said mehed merese
(ja) emalapsed lainetele.

* halb – odav

A. Miller: See on nüüd üks on otsas.

I. Rüütel: See oli küll tõesti väga ilus laul.

A. Miller: Ja see oli ka üsna vana. [---]

I. Rüütel: Aga kust see laul teile päähä jäänud on?

A. Miller: See jähi minu ema käest. Ema ketras, enne kedrati ju linu ja takku ja kõiki, siis emal oli takutort säääl vokiargi otsas ja siis nokutas takku kedrata ja siis ta laulis ikke seda laulu ja minul jäi piha, lapsele, kui ma laps olin.

I. Rüütel: Kui vana te siis olite?

A. Miller: Siis ma oli üheksama aastane, ku ma kodund ära läksi võerast teeni-ma, see oli enne üheksat aastat. Aga muidugid lapselt sai teda alati lauldud, vaat siis põle pailu veel teisi olnd. Sellepärast siis ta jähi piha ja, jähi ja jähi.

I. Rüütel: Kas ema elas ka siinsamas?

A. Miller: Jah, äi, mu ema suri ennem, meie ostsime selle kuha. Jälle meitel põlnd kohta, mu mees oli pärisvallast ja siis jälle sõnna ta ei tahtnd endist mõisat

orjama minna, Tumala Matsi veel. Tumala Mats oli jah Tumala vallas ta oli ja siis Tumala Mats oli siis jälle ütlend, kui poiss selle ealiseks sai, et ta juba tööle pidi hakkama, kuieteisme aastane, siis oli ütlend, et nüüd pead mind tienima hakka-ma. Poiss ütlend, et ma sellepärast saagu või kus tahes, ma mõisnikku ei teeni. Ja polegit teenima läind mitte. Selle eest ta läind suurele maale ja siis ta olnd Jamburi metsas ühe tüki aega, kui ta jälle nooruke ikka alles oli. Ja pärast ta hak-kas siis ehituste tööl keima ja siis, siis elas sedaviiti jälle, niikaua kui siis me paari läksime ja siis me katsusime iseennast seal, Pöidel me olime siis korteris seal veel. Pöide oli kroonuvald, Maasi vald, see oli kroonuvald, siis Tumala vald oli pärisvald.

I. Rüütel: Aga kus teie lapsepõlvkodu siis oli?

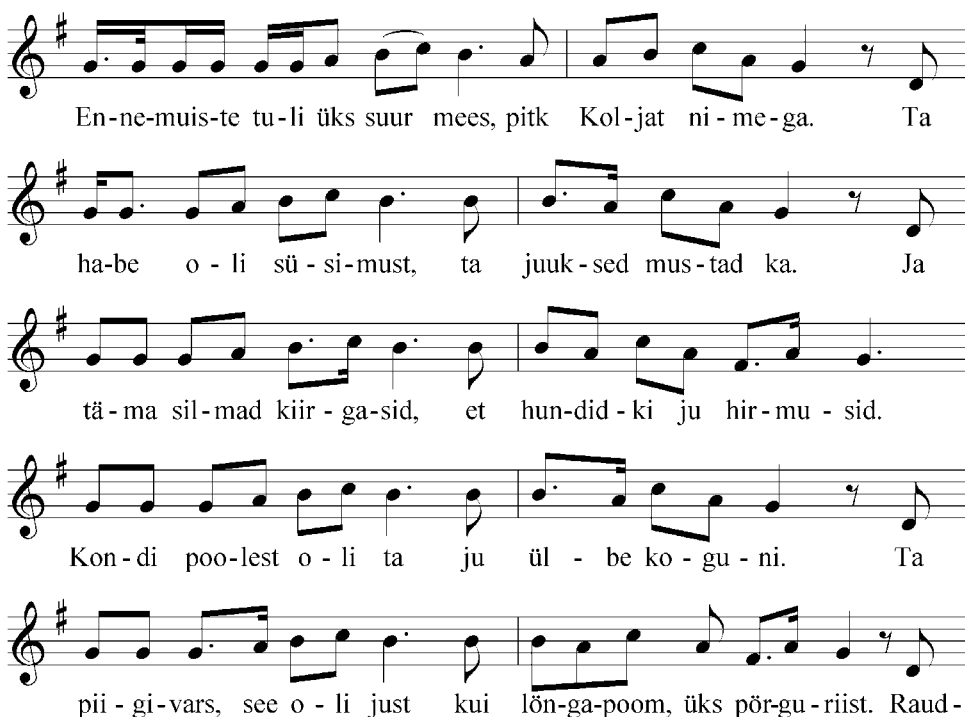
A. Miller: Minu lapsepõlvkodu oli Orinõmme külas, kroonuvaldas. Nähe kahe-kümne aastaselt ma läksi säält ära.

I. Rüütel: Ja kuidas selle küla nimi on, see ongi Turja, Turja küla?

A. Miller: Turja küla.

RKM, Mgn. II 2602 a

246. ENNEMUISTE OLİ ÜKS SUUR MEES (Koljat ja Taavet)

En-ne-muis-te tu-li üks suur mees, pitk Kol-jat ni-me-ga. Ta

ha-be o - li sü - si-must, ta juuk-sed mus-tad ka. Ja

tä - ma sil-mad kiir - ga-sid, et hun-did - ki ju hir-mu - sid.

Kon-di poo-lest o - li ta ju ül - be ko - gu - ni. Ta

pii - gi-vars, see o - li just kui lõn-ga-poom, üks pör-gu-riist. Raud -

[Noodipikkused järgivad silbipikkusi. Tempo kõneline.]

Ennemuiste oli üks suur mees,
pitk Koljat nimega.

Ta habe oli süsimust,
ta juuksed mustad ka.

Ja täma silmad kiirgasid,
et hundidki ju hirmusid.

Kondi poolest oli ta
ju ülbe koguni.

Ta piigivars, see oli just
kui lõngapoom, üks põrguriist.

Raudriie selgas tal,
vaskküpar peas tal pealegi.

Siis tuli tema alati
Iisraelid laimama.

Kas on sul meest, kes julgekski
minu vastu tapelda?

Siis tuli sealt üks lambrine,
üks noor ja väike mees,

kel polnud muud kui kepike,
viis kivi pauna sees.

Ta hüidis: mine poe sa,
Jehoova nimel tulen ma.

Ja viskas kohe linjuga
ta pähe vaata nii,

et maha langes valuga
pitk Koljat silmili.

Siis võttis Taavet rahuga
ta pead otsast raiuda.

Noh seda põle rohkem (naerab).

I. Rüütel: Kus te selle laulu kuulsite.

A. Miller: Selle mina kuulin jälle siis, kui ma oli – mis ma läksi üheksama aastast vööra juure. Ja siis seal oli jälle, see oli mu ema venna vöörasisa siis. Ja siis ta jälle, ja sääl oli väike laps ja siis laps pandi, ta istus ikka truubi taga soojas ja laps pandi ta põlvede peale ja sis ta ise sedaviiti kõigutas ikka põlvedega last ja siis laulis ikka. Selle laulu ma sai sealt. Lapsepõlve laulud, aga mõned jäävad meele, aga muist unuvad ää.

I. Rüütel: Kus külas see siis oli?

A. Miller: See oli Maasi valla Vöhmas.

RKM, Mgn. II 2602 b

247. KUI RÄTSEPATE AASTAPÄEV

See on ka vana laul jälle.

Parlando rubato (kõneldes)

Kui rät-se - pa - te aas - ta-päev, siis o - li - vad kõik koos, siis
 sei - sis töö ja sei - sis vaev, kepp, kää - rid, nõi - la-toos. Neid Seal
 pi - dul o - li ka üks hulk, neid ar - va - ta võib ai - nus mulk, kes
 prae - tud kir - pu söi.
 Ti-de-ri-de-ritt, kää-ri-de kott, mök,mök,mök,see rät-sep, rät-sep. Juh -
 vei - ras - sa, juh - vei - ras - sa, kes seal on? Rät - sep.
 Mis ta ta-hab? Nii - ti.
 Las - ke nõe-lad kä - (ä)i - a, a!

[Noodipikkused ja tempo vastavad kõnerütmile. Lühikesed algussilbid lauldakse lühidalt (pidul oli jne).]

Kui rätsepate aastapäev,
siis olivad kõik koos,
siis seisis töö ja seisis vaev,
kepp, käärid, nõilatoos.

∴ Neid (seal) pidul oli ka üks hulk,
neid arvata võib ainus mulk,
kes praetud kirpu söi. ∴
∴ Tideride ritt, kääride kott,
mök, mök, mök, see rätsep. ∴

Juhveirassa, juhveirassa,
kes seal on? Rätsep.
Mis ta tahab? Niiti.
∴ Laske nõelad käia! ∴

Siis pidu järel algas tan'ts,
see käis meil üsna east.
Siis hüppas Kaarel, kargas Ants,
et kasvõi karvad peast.

∴ Siis kõik need üheksakümmend
ja üheksa kord üheksakümmend
olid võtmeaugust läind. ∴

Seda laulu on veel, aga vat, ma ole lambapea, ma ole ää unutand. Mul äi põle
änam meeles seda.

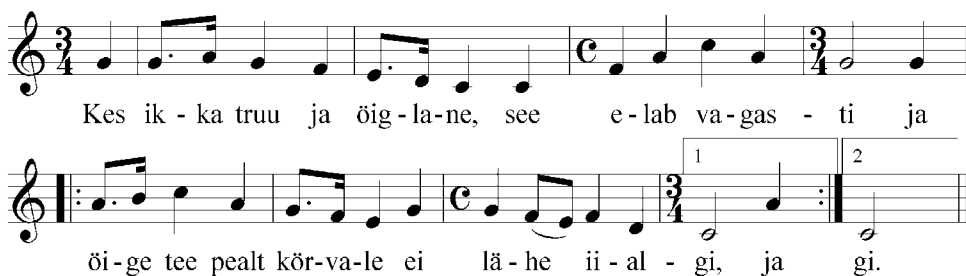
I. Rüütel: Aga kas on meeles, kus te selle laulu kuulsite?

A. Miller: A kust ma selle, selle ma kuuli oma mehe käest. Täma käis suurel
maal ehituse tööl ja seal siis jälle mehed laulivad muidugid õllekapa juures või
viinapudeli juures, ja siis ta tõi selle siis sealt.

RKM, Mgn. II 2602 c

248. KES IKKA TRUU JA ÖIGLANE

Ma laula selle ka veel ää.

Kes ik - ka truu ja õig - la - ne, see e - lab va - gas - ti ja
õi - ge tee pealt kõr - va - le ei lä - he ii - al - gi, ja gi.

Kes ikka truu ja õiglane
ja elab vagasti,
:: ja õige tee pealt kõrvale
äi lähe iialgi. ::

Sée öitseb nii kui roosipuu
sääl jõe kalda peal,
:: tal süda rõõmus, laulab suu,
äi tunne kurbtust eal. ::

Kes aga kurja armastab
ja mängib patuga,
:: sie tehku, mis ta iial tieb,
tal süda rahuta. ::

Ta kuuleb kurjavaimu häält
ja selle tahtmist teeb,
:: ta lahkub hoopis õigelt teelt
ja viimaks hukka läheb. ::

RKM, Mgn. II 2602 d

249. KENA KESANURME KESKEL

Kena kesanurme keskel,
könnib karjapoisike,
könnib lambakarja ümber,
hojab lambaid hoolsaste.

Lambad rahu rohtu maitsvad,
talled kõrval tantsivad,
ümberringi linnud laulvad,
lilled ilustavad maad.

Löö hõiskab öide õhul,
keeruteles kõrgele,
löö löörituse sekka
kõlab ka veel karjane.

RKM, Mgn. II 2602 e

„Õlu otsas, pärm põhjas...” Ants ja Mari Reinarti pulm. Pöide khk, Laimjala v, Saareküla 1932. ERA, foto 5961

INGRID RÜÜTEL Laimj alas 2012

MAIDU VALLIK, snd 1954, Laimjala v Asva k Alangu t
[Pöide khk] < Turja k < Kungla k [Valjala khk]

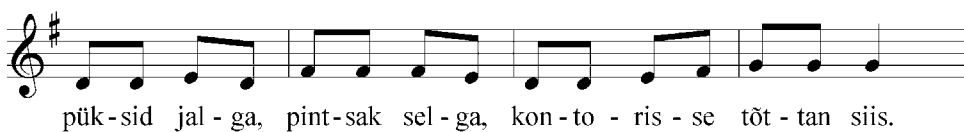

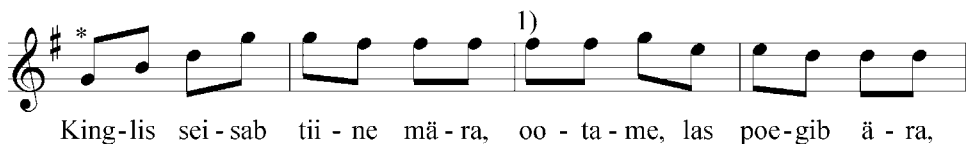
Jaan Kolbergi foto 2012

Maidu Vallik sündis Valjala vallas Kungla külas, 4aastaselt kolis sama valla Turja külla. Laimjalga tuli tööle 1977. a. Paari kuu pärast võeti sõjaväkke. Teenis Leedus Šiauliais lennuväes, oli fotolaborant. 1978. a tuli tagasi. Elas algul Laimjala kortermajas, aastast 1992 elab Asval Alangu talus. Peab talu ja kasvatab lihhaveiseid.

Kõigi järgnevate laulude salvestusi vt: ERA DV 535. Osa laule ka Rüütel 2014.

250. HOMMIKUL, KUI ÜLES ÄRKAN (kolhoosilaul)

Variant

* Siit peale kordub viis varieerudes lõpuni.

Hommikul, kui üles ärkan,
vaevalt kell on alles viis,
püksid jalga, pintsak selga,
kontorisse tõttan siis.

Telefoni tirin-tärin,
dispetseris on kõva kärin,
pole autut, pole bussi,
terve päev on jälle vussis.

Kinglis seisab tiine mära,
ootame, las poegib ära,
sealt me saame ratsu ea,
kes meid ial alt ei vea.

Karjast tõime kaeraseemet,
keedame tal hüva leeme,
las sööb seemnevilja mära,
põrsas sureb niigi ära.

Põhku meil on laialt käes,
lauda ümber põhumäed,
vaata lauta, mis näed seal –
siga magab kivi peal.

Kividega näeme vaeva,
aga ega me ei kaeba,
appi tuleb sõjavägi,
põllu äärde kivimägi.

[Laul tehtud taidlusülevaatuks, aga pärast oli üsna palju pahandust selle laulu pärast, zootehnikud olid pahased.]

251. LAIMJALA VALDAS TUNTUD MEHED

Kümmekond aastat tagasi, noh siis oli raskusi, kombinaat ei võtnud loomi vastu ja siis kui jälle oleks saanud viia, siis põle jälle sellist autod olnd. Ja siis kaks meest otsustasid, et nad viivad jalgsi lehma linna ja see sündmus leidis aset ja et asi meelde jääks, siis ma tegi väikse laulu. Ja laul on järgmine, või ütleme sündmus on järgmine.

[Jätkab kõnelisi silbipikkusi järgides, fraasilõppudel peatused.]

Laimjala valdas tuntud mehed,
 üks nüüd jälle kuulsaks sai.
 ∴ Räägib raadiu, ajalehed,
 jalgsi lehma linna tõi. ∴

Hommikul kolmveerand seitse
 algas meestel rännutee.
 ∴ Kalju ja ta Saku sõber,
 nende mõte olnud see. ∴

Vissile pael pandi sarvi –
 kaua ma sind lüpsma pean!
 ∴ Mul ei ole autut tarvis,
 ise sinu linna vean! ∴

Mehed jalgrataste selga,
 kiiremini nii läeb tee.
 ∴ Lehmale, sellel neli jalga,
 järgi meil võib joosta see. ∴

Pool teed läinud päris hästi,
 see läind päris lennates,
 ∴ aga lõpuks loom oli väsinud
 tapamajja rännates. ∴

Mitu korda tee peal oli
 totu abi vajanud.
 ∴ Mehed olid mitu korda
 tema püsti ajanud. ∴

Ahti Viilup* lubas teha
 Kaljule ka erandi,
 ∴ sest et lehm oli tee peal kautand
 kaalust pea et veerandi. ∴

Lubas raha kohe anda,
 nõnda ütles Ahti suu.
 ∴ Need, kes autuga toond lehma,
 ootavad need üle kuu. ∴

Kalju arvas ajalehes:
 sõukest teed käiks igapäev,
 ∴ kahjuks rohkem lehma pole,
 järgmine reis ära jääb! ∴

*Ahti Viilup – Saaremaa piima- ja liha-
 kombinaadi tollane direktor.

252. SEE OLI ENNE JÕULE

See o-li a-ga en-ne jõu-le, kui lu-mi o-li maas ja
me-re pää-le tek-kind o-li ke-na val-ge kaas. Mul
järs-ku tek-kis mõ-te, et lü-hem o-leks tee, kui
Kaht-la lai-ust Vil-ti-na-le sõi-daks ü-le vee.
Mul koe-rad o-lid kas-tis, ka-biin o-li pois-se täis, mul
Ma tiad-sin ju-ba et-te, mis võib sääl juh-tu-da, au -
au - to täi - es las - tis, vaat nõn - da sõit siis käis.
tu võib põh - ja min - na, meil sõit võib luh - tu - da.

Kordusmärkide vahel olev viisiosa kordub järgnevate salvidega kuni:

Siis tei-sel päe-val al-gas suur pääs-te-o-pe-rat-si-oon, mi-na
üt-le-sin: maks-ku mis mak-sab, mi-na au-tu ä-ra toon! Ma
võt-sin pi-ka tros-si, mul trak-to-rid o-li kaks, kui

Edasi kuni lõpuni viisiga, mis on kordusmärkide vahel.

See oli aga enne jõule, kui lumi oli maas
ja merejääle tekkind oli kena valge kaas.
Mul järsku tekkis mõte, et lühem oleks tee,
kui Kahtla laiust Viltinale sõidaks üle vee.
Mul koerad olid kastis, kabiin oli poisse täis,
mul auto täies lastis, vaat nõnda sõit siis käis.

Ma teadsin juba ette, mis võib seal juhtuda,
autu võib põhja minna, meil sõit võib luhtuda.
Pihla Andres, Kirre Tõnis sääl enne põhjas käind
ja kuiva jalaga pole nadki kallast näind.

Sain natukene sõita, kui hirmus ragin käis,
siis käis ka kange mulin, kabiin oli vett mul täis.
Ei aidanud siis miskid, me püssid võtsime
ja koerad kastist kaasa, me koju tõstsime.

Kui viimaks koju jõudsin, oli naine kuri ka,
ma ütlesin siis talle: eks elu õpeta!
Ei sellel ööl ma saanud siis silma peale und,
sest ilmateade lubas tuisku, külma, palju lund.

Siis teisel päeval algas suur päästeoperatsioon,
ütlesin, maksku mis maksab, mina autu ära toon.
Ma võtsin pika trossi, mul traktorid oli kaks,
kui autot tõmbasime, siis jää tegi raks ja raks.
Üks mees oli Päästel Einu ja teina Einar Rapp,
sest pääsukese Bellal* jõud oli üksi napp.

Me autu kätte saime ja ära tõime ta
ja lohistasime Laimjalga kuivama.
Seal autoremondi juures ma nägin hirmust vatti
ja minu suust seejuures tuli mitukümmend matti**.

Nüüd auto sõidab jälle, on rõõmus minu meel
ma tegin jõuluks õlle, nüüd elame me veel!

I. Rüütel: No kuidas see lugu siis oli, millal see juhtus?

M. Vallik: See oli vist 96. aastal.

I. Rüütel: Ja kuhu te siis üldse sõitsite?

M. Vallik: Hakkasime jahile minema, tegime luuret, kus metssead on liikund. Tahtsime teed lühemaks teha. Jääd mööda parem sõita ka, kena sile tee, aga jää osutus nõrgaks.

I. Rüütel: Aga see siis nii sügav ei olnud, et te ära ei uppunud?

M. Vallik: Noh kabiini katus ikka paistis, jah.

I. Rüütel: Ja palju säääl siis inimesi autos oli?

M. Vallik: Noh, mina ja kaks poissi ka.

I. Rüütel: Kes need poisid siis olid?

M. Vallik: Oma poeg ja teine oli Kalle poeg. Ja kaks koera.

K. Peedu : Kaks laikat ka veel.

I. Rüütel: Ja kõik jäid ellu ja pääsesid ära?

M. Vallik: Jah, kõik jäid ellu, ainult märjad jalad. Köha ja nohu pole ka keegi saand. Juhtub!

*Valgevenes valmistatud Belarus traktor.

**venekeelne sõimusõna.

253. HUNDIJAHIL LAUL

Hun-di'-ga jaht on õn - ne - a - si, hun-di - jaht on õn - ne - a - si,
tee pääl tu - li vas - tu su - si, tee pääl tu - li vas - tu su - si. Siis

[Kui lõputaktis on 3 silpi ja uus rida algab eellöögiga, on peatus 3. silbi järel. Silbipikkusi järgiv esitus.]

Hundi'ga jaht on õnneasi,
tee pääl tuli vastu susi.

Siis sisse piiratud sai mets
ja püssirauda läks kartets.

Varsti juba käisid paugud,
Sihi Jaan lasi kaela augu.

Hunt tagasi tuli valuga,
ju oli tal vist valus ka.

Siis Mureka Rein oli õigemees,
ta seisis hundil tee peal ees.

Rein lasi hundil vastu pead,
hunt kukkus maha, ise tead.

Hunt siis pandi kopa sisse,
Talvist Einu vaatas tisse.

Ütles: see on emane loom,
kes pole poegi ilmal toond.

Esimene peatus Vana Kaju,
Mildel nägu pikaks vajus.

Vaata'ga kus on lambaröövel,
hammas terav tal kui hõövel.

Meestel oli viina lootus,
Milde pettis meeste ootust.

Äi aga jäänud üle muud,
mehed maigutasid suud.

Ja siis tuldi Laimjala poodi,
mõned viinad välja toodi.

Sõitsime siis Kuuse õue,
Kuunul ka oli pudel põues.

Sääl joodi hundijala vett
ja valjusti käis meeste jutt.

Einu Talvist, Vilmar Rei
votuaparaadid töid.

Pilt tuli laskja suguvõsast,
hundist, kes tuli välja võsast.

Kõik mehed aga pildi peale jäid,
kes sellest jahist osa said.

Nüüd laul aga läheb edasi,
see teine jaht oli sedasi.

Raba servas mehed reas
lootvad põdrajahti head.

Kui läks ajus lahti jääl,
hundi jälgi nähti sääl.

Eedi hüidis valjusti:
hunte olema peab siin!

Varsi juba käisid paugud,
paari hundi sees olid augud.

Tiit lasi hundil vastu nina,
Einu andis kaela tina.

Osa hunte sai ka plehku,
Rihvaaugu poiss lasi muidu õhku.

Mõni veel lasi kuuli mööda,
ega seda hundi liha sööda!

(Aga) huntisi oli ajus palju,
kolmanda lasi Tarvis Kalju.

(Aga) õnnelik on jahimees,
kel hunt on püssitoru ees.

Ei seda juhtu igapäev,
et meie metsas hunte näed.

Kui saame hundipreemia,
siis jaht meil ilmselt jätkub ka.

Kui saame hundi neljanda,
siis edasi võin laulda ma.

Neljanda lasi Peedu Kalle,
õnne oli antud talle.

Jaht aga toimus Paatma soos,
mehi seal oli palju koos

Pärsamalt ja Pihtla kandist,
jaht ka tulemusi andis.

Kuula ja ka seda tea,
sel jahil käis ka linnapea.

Viiendad ei saand me kätte,
see läks vale mehe ette.

Kui oled enne teinud troppi,
mis sa jahile veel topid!

Pettunud oli Arnold Välja,
ta oli jäänud laulust välja!

Nüüd on laulu sees ka Arnu,
ta oli katsund hundi karvu.

Nüüd, Arnu, ütlen sulle tõtt,
on selleks korraks laulul lõpp.

Jäänd hunte väheks Saaremaal,
ja jahti'p peeta jõulu aal.

I. Rüütel: Ja mis aastatel need jahid siis olid?

M. Vallik: 93, 94, 95.

I. Rüütel: Ja kõik need kolm jahti on nüüd siis ühe laulu sees?

M. Vallik: Jah.

K. Peedu: Järjest tehtud, jupikaupa.

M. Vallik: Nagu hundid kukkusid, nõnda laul tuli.

254. NAISTEL TULI MÕTE PÄHE (Baltica laul)

Nais-tel tu-li mõ-te pä-he – su-vel pi-du- Bal-ti-ca,
a-ga kes küll sin-na lä-heb? Ü-ri-ta-me mei-e ka.
Refr.
Siis laul - di ja tral - li - ti, El-ga üm-ber a - jas kum - mu - ti.
Kas i - ga mees ka ko - ju sai või mõ - ni kü - la pea-le jäi.

Naistel tuli mõte pähe –
suvel pidu – Baltica,
aga kes küll sinna läheb?
Üritame meie ka.

Lipu Lee ja Aasma Helen,
Pihla Malle aitas ka,
Helen pani mehed laulma,
Malle naised tantsima.

Mõned korrad proovi tehti,
arvati, et aitab küll.
Kui meid Kuressaares nähti,
asi polnudki nii hull.

Meeste laul sääl oli hinnas,
nõnda arvas suur žürii.
Meestel olid rohud rinnas,
sellepärast läski nii.

Siis lauldi ja tralliti,
Helga ümber ajas kummuti,
kas iga mees ka koju sai
või mõni küla peale jäi.

Sõit läks edasi Tallinna,
ilm oli hirmus tuuline,
me ei teadnud, kuhu minna,
mööda linna tuurime.

Lõpuks jõudsime me sinna,
pidu juba käiski sääl,
meil oli julge tunne minna –
bussis lauldi lahti hääli.

Õeldakse, on juhus pime,
nõnda öelda võimegi,
aga juhtus vaat kui ime –
esikoha saimegi.

Siis lauldi ja tralliti,
pidu kestis hilisõhtuni,
kas iga mees ka koju sai
või mõni küla peale jäi.

M. Vallik: Ja nii edasi. See oli jah, esimene voor oli Kuressaares, järgmine oli Salme kultuurikeskuses ja siis kolmas etteaste oli Sakala keskuses. Aga nüüd kahjuks seda maja poolest saati pole enam. [---] Seal oli indiaanlasi ja seal oli setusi ja...

K. Peedu: Just kui nad tulid koju tagasi, siis oli Väinamere regatt oli ja regati purjekad olid kõik Kõiguste sadamas. Ja siis nad tulid sealt terve selle bussitäiega sinna ja noh siis oli ikka täitsa lõpp pidu seal. Noh, purjekate mehed, paatkonnad ja siis terve suure bussiga tulid sinna ja... See Kõiguste sadam pole seukest pidu enne näind ja kas ta üldse niipeagid näeb.

[---]

I. Rüütel: Aga kas meeles on, mis laulu te seal Tallinnas laulsite?

M. Vallik: Me laulsime „Laimjalast tulles” ja siis laulsime veel [ei mäleta], selle järgi me tantsisime. Aga „Laimjalast tulles” ma laulsin ees... [---]

K. Peedu: Enno Kão laul!

[Laul kajastab kohaliku taidlusrühma osalust rahvusvahelisel folkloorifestivalil Baltica 2001. a. Saaremaalt oli valitud Laimjala rühm Tallinna peakontserdile.]

255. LAIMJALAST TULLES PARAMAD PÕSKE

Laim-ja-last tul-les paramad^a põs-ke, Laim-ja-last tul-les paramad^a põs-ke,
 sei-sab Aud-la au - ru - ves-ki, sei-sab Aud-la au - ru - ves-ki.
 Variandid
 1) mi-da saab te-ma 2) kus saab vi-ka-tit 3) ü - lalt til - kus 4) ja sel-le õl - le

[Järgib kõnelisi silbipikkusi, laulu lõpus *ritenuto*.]

Laimjalast tulles paramad^a põske,
 seisab Audla auruveski.
 Turbin annab aurul jõudu,
 mida saab tema tuule kaudu.
 Turbini all kaks aurukäia,
 kus saab vikatid vaheks lüüa.
 Käiade käik oli kole väle,
 ülalt tilkus vesi peale.
 Vaat need kenad maikuu päevad,
 Kingli'ga mehed talguid teevad.
 Vaat need teedetegu talgud,
 kust see laul sai üldse algust.
 Aga kes selle vaeva näeb

ja selle õlle valmis teeb?
 Sai õllemeistriks Rudolf Kitt
 ja brigadiriks Valla Kütt.
 Õieti oli asju aetud,
 laud oli toitudega kaetud.
 Talguid peeti mitu päeva,
 ruusaveuga nähti vaeva.
 Mööda läinud mitmeid aegu,
 ruusatee on alles praegu.
 Mehed änamasti muldas,
 ammuilma teises kaldas.
 Kena küll, kui mulla alla
 keegi neile õlut kallaks.

Tegelikult Ennu Käo tegi selle ise ringi pärast, [---] jättis mõned salmid välja, tal oli selle pärast mingi väike pahandus.

I. Rüütel: Aga kes selle laulu ennem siis tegi?

M. Vallik: Ma ei tea, kas see oli Peerna Sander või Varvas Eduard või Kuuse Eedi. [---]

K. Peedu: Teine salm oli veel, aga ta jättis vist sellepärast välja, et see konkreetselt ühte meest puudutas nii teravalt. Ma usun, sa tead küll, ma tean ka neid salme.

M. Vallik:

Seda oli kuulnud Sergei Kirst,
see igavene usuvürst.
Ratta'ga alla võttis ta, (siis)
läks talgu'ga poole rutuga.
Natuke sai tööd tema teha
ja seda talgu mõnu näha.
Siis jumal aga olla kurjaks läind
ja vana aga kurja kallal käind.
Kust aga võtsid selle õlle,
mis pani purju minu talle?
Talle saba oli märg,
ta lamas põrandal kui härg.
Siis tänu aga seuksele mehele,
kes nalja'ga tegi teistele!
Sai tantsitud, sai trallitud
ja kodu aga poole kõmbitud.
Aga (ja) sellel laulul oli lõpp,
kui tühjaks sai minu õllekapp.

K. Peedu: Algul ta laulis niimoodi, aga pärast tegi ringi. Ta jättis selle *talle saba* ja need salmid välja. [---]

M. Vallik: Aga noh, kui mees nõnda tegi...

K. Peedu: ...siis ta on laulu see ja kogu lugu! Ega need salmid siis kuskile ära kao, mõnes teises kohas laulis ikka need ära. [---]

[Laulus on värsse Aleksander Nõgu auruveski laulust, Kingli teetegemise talgute laulust ja Mihkel Trei Keru Aadu laulust. Iga rida korratakse.]

256. KOLHOOSI PIIR NII PIKK JA LAI

Mu kodukülas oli vanasti üks kange laulmees [---] Kiik Heinrich, Ristina Eini.
Üks laul oli tal nõnda.

[Silbid kõnelised.]

Kolhoosi piir nii pikk ja lai,
et annab läbi käia,
∴ siin esimeheks on Matvei,
kes soolast ei või süüa. ∴

Kui pensile läeb Mulenok,
kel vähki täis on magu,
∴ siis asemele asub Pukk,
kes lehmadest peab lugu. ∴

Siin tondilossi õue peal
näed kõndimas Valenti,
∴ ta muidu moekas esimees,
kuid liiga kabet konti. ∴

Siis rahvas elab jõukuses,
näed kaht gigantset lossi
∴ ja seitsme sülla pikkuses
manööverdamas bussi. ∴

Mis pensionär teeb piimaga,
miks peab ta üldse lehma?
∴ Ta arstigu end viinaga
ja pingutagu rihma! ∴

K. Peedu: Siit on mõned salmid ära.

M. Vallik: Kust sa tead?

K. Peedu: Sa oled neid varem laulnud!

M. Vallik: Põle meeles enam.

257. SEST PALJU AASTAID MÖÖDA LÄIND

Sest pal - ju aas - taid möö - da läind, meid kol - lek - ti - vi - see - ri - ti, kes
o - leks se - da et - te näind, nüüd ma - jand lik - vi - dee - ri - ti. Nüüd
ot - sa saand kol - hoo - si kõis, mis nõn - da kau - a lo - hi - ses, ei
kas - va e - nam põl - lul mais, kom - mu - nis - mi päi - ke - ses. On
teh - tud pal - ju lol - lu - si kol - hoo - si - kor - ra a - jal: kar -
tul pan - di ruut - pe - sit - si, peet kas - vas malt - sa na - jal. Meid
nõn - da juh - tis suur par - tei ja väi - ke - sed part - or - gid, ei
ii - al et - te tea - da või, mil ta sind jäl - le tor - gib.

*Siitpeale kordab sama viisi veidi varieerides.
[Järgib silbipikkusi ja fraseerib jutustavalt.]

Sest palju aastaid mööda läind,
mil kollektiviseeriti,
kes oleks seda ette näind,
nüüd majand likvideeriti.

Nüüd otsa saand kolhoosiköis,
mis nõnda kaua lohises,
ei kasva enam põllul mais
kommunismi päikeses.

On tehtud palju lollusi
kolhoosi korra ajal,
kartul pandi ruutpesitsi,
peet kasvas maltsa najal.

Meid nõnda juhtis suur partei
ja väikesed partorgid,
ei iial ette teada või,
mil ta sind jälle torgib.

Nüüd tekkinud on ühistud
töö käib täie hasardiga,
aga ainus asi, kehv on see
et hiljaks jääme stardiga.

On liialt suureks läinud võlg,
mis tuleb kord meil tasuda.
Kas tuleb enne kätte nälg
või jõuame me kosuda.

Ka valitsus võiks toetada
meid, vaeseid põllumehi,
aga vaevalt enne juhtub see
kui neilgit kõht on tühi.

Tol ajal oli Mart Laari valitsus. Nee olid jah väga rasked ajad.

LAULUDE TÄHESTIKULINE REGISTER

- Aasa peal öitsevad lilled nii ilusad (vahetrall) – 234
Alati olen mina lustilik (vahetrall) – 233
Anna andeks, anna andeks (vahetrall) – 225
Armasta, kallista (vahetrall) – 173
At'timal, at'timal, andke raha (pulmalaul) – 144
Atlandi ookeani laial pinnal – 199, 242
Audla poisid võtsid kätte – 93
Eesti riigi asi oli sossis – 94
Ehk küll torm ja maru möllab (vahetrall) – 43
Ei saa änam peksa matsi – 219
Ei usu mina sind (vahetrall) – 37
Eia-küssu, küll on vaeva (lastelaul) – 137
Eila öhtul nägin sind – 51
Ema viis hälli heinamaale – 83
Ennemuiste oli üks suur mees (Koljat ja Taavet) – 246
Esimene tants oli aissa (vahetrall) – 185
Homnikul, kui üles ärkan (kolhoosilaul) – 250
Humalas uitas arussa (õlletegemise loits) – 121
Hundijahi laul – 253
Hüüavad pasunad – 5
Igav oli lhumetsas (tantsulaul) – 78
Igav oli kodu üksi olla (tantsulaul) – 89
Iidut, tiidut Tiide-Miku (lastelaul) – 140
Iidut, tiidut, tee oli viltu – 244
Indrek hoidis lambatalled – 56
Jaanikuus, kui öitsvad oad – 202
Jalutasin õhtu hilja (vahetrall) – 226
Juba väljal puude otsas – 88
Jänesel olid pikad jäljed – 57
Kakskümmend aastat olen ma (numbrivõtmise laul) – 95
Kallimale tahtsin ma – 38

Karu läks muiste muile maale (lastelaul) – 151
 Kasemetsas kena lind (vahetrall) – 36
 Kaugel suures metsa põhjas – 100
 Kaugel üksi võera rahva ulgas – 73
 Kena kesanurme keskel – 249
 Kes ikka truu ja õiglane – 248
 Kes purjetanud on laevaga – 208
 Kes ta'ab tulla Orissaarest – 109
 Keset Riia linna (ringmäng) – 4
 Kett kõliseb ja ankur tõuseb üles – 32
 Kevadel aprillikuus (Mõisa teomehe laul) – 4, 63
 Kevadel, kui maikuu päevad (vahetrall) – 229
 Kiitsakale kibu – 143
 Kodu aga koplis (vahetrall) – 25
 Kodu, sinust pean lahkuma – 68
 Kodune kohake, kena ja vaik (vahetrall) – 28
 Kolhoosi piir nii pikk ja lai – 256
 Kord ma eluõnnes – 74
 Kord mind nägi nälja jumal – 212
 Kord rändasin mina Saaremaal – 113
 Kui aastanumber sai 1906 – 110
 Kui läed mööda Põide kergust – 3, 131, 168
 Kui mina Opi laadalt tulin (vahetrall) – 175
 Kui need kilgid talve teadsid (vahetrall) – 173
 Kui olin mina alles nooruke (ringmäng) – 165
 Kui olin mina noor (vahetrall) – 176
 Kui poleks kokka pulmas käind – 221
 Kui rätsepate aastapäev – 247
 Kui sa kõnnid roosiaias (vahetrall) – 181
 Kui teised tahtvad, võtku kõik – 92
 Kui Tilber tuli Tikamäält – 107
 Kui Toila tulin (loodipoiste laul) – 201
 Kukk laulis lautas penni peal (vahetrall) – 187
 Kukud kraavi, siis läind kriiva – 216
 Kuldne kuu end varjab – 46
 Kuressaare huvielu park ja mereäär – 157
 Kuu paistab üle ilmamaa – 1
 Kuu paistab, tähed kõrges õhus – 239

Kõrgel masti tipus – 237
 Kõige saarte hulgast kõige armsam (Vilsandi hümn) – 58
 Kõrge jõe kaldal kõndisin (ringmäng) – 40
 Küll santsu saab merimees (vahetrall) – 174
 Küll te kuulete sii müra – 103
 Küünlakuus, kui ilm on käre (hülgeküti laul) – 204
 Laev vulisedes löikab läbi lainte – 200
 Laimjala valdas tuntud mehed – 251
 Laimjalast tulles paramad pöske – 255
 Lambrikud, tõuske üles – 3
 Lapsepõlve lilleluhas – 90
 Laulame neist ilmalastest – 85
 Leika Aadu Liisu (tantsulaul) – 87
 Liiri-lõõri lõoke (lastelaul) – 114
 Lipp, lipp, lipp, lipp linna poole (lastelaul) – 152
 Londoni linna kõrges tornis (ringmäng) – 10
 Ma eile õhtu hilja – 53
 Ma mõtlen ikka, oh te reod – 96
 Ma olen auväärt ametmees – 111
 Ma tulin aja hirtega – 222
 Ma vaatsin paadist kiikriga – 29
 Ma väriseva häälega (pulmadest) – 138
 Maantee ääres – 59
 Mamma, mamma, see poiss on jälle sii (vahetrall) – 172
 Matsi Aadul vana valge – 127
 Mede eit läks heina (tantsulaul) – 86
 Meie aja palvevennad – 105
 Meie armas saarekene – 47
 Meie isad ja emad on saarlased – 48, 156
 Meil armas oled sa – 7
 Mets ja maa kõik hingab une süles – 15
 Miks vaatsid salapilguga (vahetrall) – 179
 Mina istsin ukسلäve pääl (vahetrall) – 230
 Mina nägin orus lille (vahetrall) – 232
 Mina võtan kätte pliiatsi – 106
 Minu aknal laulis laululind (vahetrall) – 31
 Minu õnnelik noorusepõli – 79
 Mis nee külad meile tulid (pulmalaul) – 147

Mis sa, kinnas, ennast kiidad (pulmalaul) – 146
 Mitu asja läheb tarvis (Ölletegemine) – 27
 Mu isamaa armas (ringmäng) – 13, 71
 Mu pruut, miks pisarad sul silmas – 33
 Mul tuli meelde naljamöte (Masa Minni laul) – 203
 Mustlase neiu olen ma (ringmäng) – 49
 Mõlemad me moonamehed – 243
 Mäe otsas kaljulossis (ringmäng) – 9, 161
 Mõisnik astus väravast välja (ringmäng) – 50
 Naistel tuli möte pähe (Baltica laul) – 254
 Need sinised lilled (vahetrall) – 182
 Neiu, sinu silmavaade – 99
 Neiukene noorukene (ringmäng) – 236
 Neiukene noorukene (vahetrall) – 23
 Nii vaga, vaikne on sinu rind (vahetrall) – 183
 Noorusraalt kolm lille noppisin – 117
 Närtsinud oli lillekene (vahetrall) – 41
 Nüüd kuldne päike veerenud – 238
 Nüüd mina kargan (pulmalaul) – 148
 Nüüd nisu Nisu sadamas – 217
 Nüüd tulnud teised ajad – 98
 Oh ilus pruut, sa neitsike (pulmalaul) – 145
 Oh rahvas, pangem tähele – 77
 Oh sa ilus tammekene – 2
 Oh sa väike Väljaküla – 91
 Oh sõda, sõda, sa hirmus sõda (vahetrall) – 231
 Oh te väiksed sõsarsaared – 160
 Oh, eesti poiss, tule võta mind (vahetrall) – 235
 Oh, neiu, ole nii lustilik (vahetrall) – 22
 Oh, noored mihed, mötelge (vahetrall) – 45
 Oh sina vanapoisinui (vahetrall) – 24
 Oi, oi, oi, Oldi Aadu (Laevahukk) – 245
 Olge heaks ning aidake (pulmalaul) – 149
 Oru talus mängis pill (vahetrall) – 170
 Pea jõuab aeg, et ma pean sõitma – 241
 Petlik noormees, kaval süda (vahetrall) – 184
 Pill, pill, Paabu (lastelaul) – 141, 153
 Pisised koerad, suured koerad (vahetrall) – 178

Poeg teeb pulmad peagi (vahetrall) – 177
 Pruut ja peigmees pärna vilus (ringmäng) – 52
 Pulmarahvas, kuulge imet (pulma võistulaul) – 196
 Püü-püü-püü püksid jalga (lastelaul) – 116
 Raksi Jaak (tantsulaul) – 180
 Roheline maa (ringmäng) – 164
 Saaremaa laul – 48
 Sakslane küll tahtis ammu – 108
 Seal võõrsil valuväljal – 240
 See juhtus ükskord Londonis – 220
 See kakskümmend üks (ringmäng) – 72
 See monopol üks armas koht – 16
 See oli enne jõule – 252
 See oli üks Haeska mõisa ligidalt poiss – 112
 See oli üks Orikani poiss – 215
 See Soaremoa on üks väikene moa – 158
 See suure uhke laevaga (vahetrall) – 35
 See tee oli pikk ja kõverik (vahetrall) – 227
 Sest palju aastaid mööda läind – 257
 Siin seisame, kaks kälimeest – 154
 Siis oli Peetril mõte ees – 84
 Sinilill, murrar sind (vahetrall) – 188
 Sinililled sulle, valged lilled mulle (vahetrall) – 228
 Suurel merel purjetades – 54
 Sõbrad, tulge siia ruttu – 104
 Sõit, sõit, sõit Sõrvemaale (lastelaul) – 122
 Sõnk, sõnk, sõnk, sõnk Sõrve poole (lastelaul) – 194
 Sõrve ots on laulupesa – 211
 Taaderitt ja hoira, hoira (vahetrall) – 224
 Tee Säärekülast läbi käib – 167
 Tepu Mart pidas kukki, kanu – 162
 Timmu-tammu, taadi poega (lastelaul) – 115
 Tuhat üheksasada viis oktoobrikuus – 3, 64, 67
 Tule mu rinnale (vahetrall) – 39
 Tulge külast kiige alla – 80
 Tunnete seda Gùldenstuubet – 169
 Ui-rui-rui-rui – 11
 Uni annab uie kuue – 142

Uni, tule hulkudes (lastelaul) – 155
 Uni, uni, uhke härra (lastelaul) – 150
 Vaat kus seisab Nõmme Lulli (pulma võistulaul) – 197
 Valusad on armuhaavad (vahetrall) – 42, 186
 Vana Jaagu elumaja – 18
 Vanapoiss on pörgunui – 17
 Vares see vaakus vahtre otsas (lastelaul) – 70
 Varesed ja varblased – 55
 Viime selle laulu otsa – 97
 Võtan aga naise noorukeise – 82
 Vätta poisid võtsid kätte – 69
 Äiu, kussu, küll on vaeva (lastelaul) – 193
 Ühel ilusal laupäeva õhtu aal (ringmäng) – 20
 Ühelt poolt oo Suur ja teispoolt Väike väin – 159
 Üks jahimees läks metsa (ringmäng) – 8, 163,
 Üks kõrglane vritter seal Prantsusemaal – 19
 Üks neitsit kõrge mäe peal (Kolm krahvi) – 26
 Üks noormees kaugel vööral maal – 34
 Üks vanapoiss sa oled ilmas – 30
 Ükskord Koigi järve ääres – 66
 Ükskord pühapäeva õhta – 81

Filmijad R. Hansen, E. Tampere, L. Briedis bussikatusel.
 Ingrid Rüütel 1961. ERA, foto 5689

AINEREGISTER / SUBJECT INDEX

LAULUD* / SONGS*

- Abielu / Marriage, vanapoiss / bachelor – 16, 17, 18, 30
- Ametid / Trades – 111: turbatöölised / peat workers, 201: mereloodijad / deep sea sounders; 247: rätsepad / tailors
- Armastus / Love – 1, 2, 4, 8, 9, 10, 14, 15, 19, 20, 26, 29, 33, 34, 38, 40, 52, 53, 76, 79, 95, 99, 100, 161, 163, 164, 165, 236, 239 – 241; vt ka Ringmängude vahelaulud / See also Insert dance songs of ring games
- Eluolu Eesti Vabariigi ajal enne Teist maailmasõda / Way of life during the Republic of Estonia and before World War II – 94, 98, 157, 217
- Joodik / Drunkard – 16, 244*
- Kalendritavandilaulud / Calendar songs – 80*: kiigelaul / swing song, 129*: vastalaul / Shrovetide song
- Kodupaik / Home neighbourhood – 29, 47, 48, 58, 68, 91, 156, 158–160, 166
- Kolhoosielu / Collective farms time – 250, 251, 256, 257
- Külasündmused ja -inimesed / Village events and people – 77, 93, 96, 97, 127, 162, 167, 211*, 221, 222, 250–257
- Lapsepõlv / Childhood, noorus / youth, elusaatus / destiny – 73, 74, 83*, 91, 92, 117
- Lastelaulud / nursery rhymes – 11*, 70*, 114*, 115*, 116*, 122*, 137*, 139*, 140*–143*, 150*–153*, 155*, 193*, 194*
- Loodus / Nature, loomad / animals, linnud / birds, karjane / shepherd – 2, 3, 5, 6, 7, 11*, 12, 18, 55 – 57, 70, 83, 88, 114*, 151*, 249
- Marginaalsed sotsiaalsed rühmad / Marginal social groups – vang / prisoner: 34, 46, 59, 238; röövlid / robbers: 100
- Meremehed / Seamen – 10, 14, 32, 54, 199, 200, 208, 220, 237, 242, 245*; 204: hülgekütt / seal hunter
- Mõis ja kirik / Manor and church, moonakas / serf working for food and clothing, teomees / serf working in exchange of his labour, revolutsioonisündmused / revolutionary events – 60, 63, 65 – 67, 110, 168, 169, 243

Palvevennad / Preachers, kirikuõpetajad / priests, piibliõpetus / Biblical doctrine
– 103–105, 212, 246, 255

Poissmeeste laulud / Songs of bachelors (kosjad / courtship, noorte suhted /
relations of youths) – 69, 81, 82, 84, 85, 103, 106, 107, 109, 112, 113, 202,
203, 215,

Pulmalaulud / Wedding songs – 68, 138, 144*–149*, 154, 192*, 196

Ringmängulaulud / Ring game songs – 2, 4, 8, 9, 13, 20, 40, 49 - 52, 71, 72,
161, 163–165, 236

Ringmängude vahelaulud / Insert dance songs of ring games – 21–25, 28, 31,
35–37, 39, 42–45, 170–188, 223–235

Sõda, sõdurielu / War, soldiers' life – 79, 88, 95, 99, 100, 108, 216, 239–241

Tantsulaulud (pillilood) / Dance songs (instrumental pieces) – 78*, 86, 87, 89

Vaimulikud ja kristlikke motiive sisaldavad laulud / Songs containing spiritual
and Christian motifs – 12, 46, 53, 56, 88, 92, 95, 241, 246, 248

Õlletegu / Beer brewing – 27, 121*

*Regivärsilised (osalt uuemate joontega) laulud / *Alliterative songs

JUTUD, VESTLUSED / TALES, TALKS

Kohamuistendid / Local legends – 124, 125, 126, 132, 136

Usundilised muistendid, nõidumised / mythological tales, spells, witchcraft –
121, 213, 214, 218

Kalendrikombed, kiikumine / Calendar customs, swinging – 80, 118, 123, 129,
130, 209, 210

Pulmakombed / Wedding customs – 138, 189, 190, 191, 192, 195, 192,

Laulmine, tantsimine, pillimäng / Singing, dancing, instrument playing – 119,
120, 135, 205, 206, 207, 236

Laulmeistrid ja nende laulud / Songmakers and their songs – 60, 61, 62, 64,
101, 102, 131, 133, 198

THE SONGS AND TALES OF SAAREMAA

INGRID RÜÜTEL

SUMMARY

The songs selected for this publication have been recorded in different regions of Saaremaa in the years 1956–2012. The collection also contains information about the authors, events, prototypes, singing situations, beliefs, customs, instrumental pieces, dancing, etc. All the material is stored in the Estonian Folklore Archives. The recordings of the songs of this book with their short contents can be found in the publication "Traditional Music and Customs of Saaremaa. CD, DVD and textbook. Sound and film recordings from the Estonian Folklore Archives 1961–2012. Collected and compiled by Ingrid Rüütel".

In the introduction to the book an overview of the songlore of Saaremaa islanders in the early 20th century is provided.

1. The situations and purposes of collection

I obtained my first experiences as a folklore collector around Kihelkonna region of Saaremaa and the Island of Vilsandi in 1956 during my student folklore internship. At that time we did not yet have a tape recorder. I wrote the tunes down as notation according to singing and the lyrics were written down by my companion either according to singing or dictation, or by copying songs from hand-written songbooks. Neither did we have a vehicle. We stayed mostly at the boarding house of Kihelkonna School, the landlady of which Rosalie Õunpuu also proved to be a good informant. Since the Island of Vilsandi belonged to the boundary region of the Soviet Union, we had to obtain permits before travelling there from the local military base. We got the permits, but unfortunately the photographic film with the pictures of all our informants was destroyed. The singers were women without exception and the womanly topics of the songs prevailed.

In 1961 we worked mainly in the East-Saaremaa together with Ottilie Kõiva, while making occasional trips elsewhere. Now we had a tape recorder and from time to time the engineer of the Literary Museum assisted us with the film came-

ra. We focused primarily on the songs by local village songmakers and that is why our informants were mostly men. We also recorded instrumental pieces, customs, provenance tales, etc. Old alliterative songs were remembered by only a few elderly people. We filmed New Year customs of Põide, traditional dances of Valjala and wedding customs of Mustjala. These can be viewed on the DVD attached to the book (Rüütel 1014).

In addition to two longer expeditions, recordings were made during several short trips. Among the collected material there are examples of all the folk song genres and thematic groups known in the early 20th century Saaremaa. The songs by Maidu Vallik were video-recorded in 2012. They date back to the end of the 20th century but are the carriers of older village songs tradition.

2. Alliterative songs

Of the genres of older alliterative songs, the songs performed to children preserved longer into the early 20th century. These songs often contain end rhymes, and their meter which recons with the length of syllables, is replaced by accentual meter supported by melodies with fixed rhythm and firm metric system. Among the children's songs there were lullabies, nursery rhymes, rhymes about easing pain, chain songs and songs about animals.

We also obtained a good amount of information about wedding customs and singing traditions of wedding ceremony. The wedding customs of Saaremaa are relics of the ancient Baltic-Finnic clan weddings with which a contract was concluded between two clans and the bride was taken from her father's home to her groom's home. The bride obtained a new, married woman's status together and the respective duties and responsibility. This is a special transition rite, parts of which are customs with magic meaning, spells and songs. The aim of the wedding ritual is to guarantee the happiness and good fortune of the married couple in the future. Later the entertainment element gained greater importance.

Traditional wedding customs of the early 20th century preserved longer in West-Saaremaa Mustjala parish. The alliterative wedding songs of Mustjala have been published in a separate publication.¹ The paper on the melodies of the Mustjala alliterative songs has also been separately published.² In Sõrve, where there was a strong tradition of men's songs, the men brought a sturdy humorous element into the wedding customs. While elsewhere in Estonia the wedding

¹ Tampere, H., Tampere, E. Mustjala regilaulud. Vana Kannel V. Monumenta Estoniae Antiquae I. ETA Fr. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum. Tallinn 1895

² Rüütel, Ingrid. Mustjala regiviiside tüpoloogia. Ars Musicae Popularis I. Tallinn 1980

singers were mostly women, in Sõrve a special competition singing tradition evolved between the male persons of the wedding ceremony containing a good amount of bawdy topics.

In East-Saaremaa traditional weddings were also held in the early 20th century. In this region the ancient festive greeting songs still preserved in 1870–80, some of which, e.g. “The Greeting of the Wedding House” carried animist traces and were known throughout the Baltic-Finnic alliterative song region from South-Estonia to North-Karelia. By the beginning of the 20th century the wedding songs had disappeared in this region, as did ancient epic songs and ballads. Yet we were lucky to record a local version of the song “Shipwreck” which dates back to the 40ies of the 19th century and is connected to local events and people (no 245). A rare find was the beer brewing spell recorded in 1961 in Põide parish. We also recorded a spell-like swing song, a fragment of a Shrovetide song and a couple of men’s songs.

3. Newer traditional songs

At the end of the 19th and the beginning of the 20th century a newer, end rhymed stanza song had arisen in the songlore tradition. In Saaremaa all the genres of newer traditional songs were known: songs reflecting historical events and social relations, soldiers’ songs, seamen’s songs, local village songs, ring game and dance songs, love songs and ballads. The most original genre was the local village song. These were mainly men’s songs, humorous or satiric in style. The themes of village songs contain stories of local way of life, various village events, relations of village youths and also local expressions of social and historical events.

The older tunes of 1–2 verses with a small ambit, close to speech intonation belong to the wider archaic song tradition of North- and West-Estonia. They preserved longer in East-Saaremaa, but finally also disappeared there by the end of the 19th century. The tunes of the rhymed stanza songs belong to the major-minor system and are based on the chords of their basic tones. Apart from school and choral songs the adaptation of new style was facilitated by the concertina chord system, which conquered the dance floors and ousted older instruments. Many songs are of German origin or created in their image. Some Russian, Latvian and Swedish songs have likewise been performed. The most original are the local village songs.

The newer rhymed songs are largely influenced by the written cultural tradition, the school and choral singing. But the development from the female impressive lyricism to the male epic songs began already when the written poetry tradi-

tion was rather weak. It was caused by changes in history, social life and thinking styles of people. Between the old and new song tradition there is a large amount of transitional songs which partially contain features of both song traditions, e.g. they are divided into stanzas but their end rhyme is occasional or absent altogether. In some songs both alliteration and end rhyme are present, etc.

4. Printed sources as the influences of oral song tradition

Many newer end-rhymed songs come from books, including school songbooks. In the introduction, an overview is given of the sources of the songs that spread by way of printed collections, and explanations are given about what melodies were related to them in the oral tradition and how they have changed during their spread as oral songs.

The first secular Estonian sheet music books were published at the beginning of part 3 of the 19th century. (See Paulsen 1853, Jannsen 1862, Körber 1864). In 1868 F. K. J. Kuhlbars published the first songbook complete with sheet music specially meant for schools. Earlier songbooks contain mainly German tunes. In the last quarter of the 19th century more original musical compositions were published and also Estonian traditional tunes (K. A. Hermann et al). While spreading orally the long texts were shortened and differences in their wording occurred. Many songs have also changed in form – the 4-verse stanzas were divided into 2-verse stanzas with repetitions, and part of the rhymes disappeared. The tunes that came from the songbooks were simplified; the scales with larger ambit were replaced by narrower intervals, etc. There was a shortage of printed songbooks, but the textbooks were abundant and they were very popular. Mostly the published texts were connected with tunes that spread orally and whose origin is unknown.

5. Local village songs and songmakers

Local village songs were composed everywhere in Estonia and they were especially numerous in the islands. The humorous village chronicle and their oral medium were mostly authored by men, spread within local men's communities and reflected the life and mentality of men.

Konstantin Tuttav was born in 1887 near Kareda manor in Kuninguste village in a poor family of manor labourers. After his father's death he had to start earning his living as a shepherd at an early age, at first on the farms, and from age 13 in the manor. Around 1905 he worked in Pärnu, then on a sailing ship as a cook. He was a local follower of the revolutionary movement, was drafted to World War I

and was taken a war prisoner to Germany. Back home he was forced to earn his living doing odd jobs. Having married, he worked on the farm that belonged to his wife's parents. He took part in the war against local landowners and Landeswehr troops, after which he became the owner of a small farm. Poverty, multifarious biography and the revolutionary events of 1905–1906 around his parish yielded material for local rebellious songs, which were popular in all of Saaremaa and also on mainland. K. Tuttav died in 1966.

Aleksander Nõgu was born in 1874 in Audla village of Laimjala municipality and spent most of his life as a farmer there. Nõgu's songs, which date back to the 1920ies and 1930ies, characterize the local men's songs tradition in the versification system and style and depict village life in a humorous and coherent wording. The songs reflect life of the neighbourhood and nearby events. A. Nõgu composed his songs orally without the help of a pen or paper. He mostly made use of older men's tunes and often performed his own songs. As an instrumentalist he also used instrumental airs. He died in 1966.

As the topics of the songs by the songmaker of Valjala Mihkel Trei various events of Haeska village and its surroundings are used starting from the turn of the century and continuing into the 1930ies. Later, when living in town he often received letters about interesting events around his farm and used this material in his songs. M. Trei composed the songs and sent them back to his village. The lyrics were then fitted with local tunes. The most popular of his songs was a song about a local preacher whose deeds and morals were at odds with what he was preaching (105). In another song, the biblical doctrine is humorously introduced and an overview is given of the origin of Christianity (104). The songs are mostly about village events. Mihkel Trei's songs are expressive, witty and full of fantasy. At the end of his life he became a pious religious man.

Maidu Vallik was born in 1954 in Kungla village of Valjala municipality and lives on Alangu farm in Asva village of Laimjala municipality, where he raises cows for beef. His songs reflect the collective farm times and the years following the regaining of Estonian independence. There are socially critical songs (village life under collective farms, the difficult transition period experienced by farmers), most of the songs are about village life that focuses on some special event like a tale about sinking through the ice with a lorry, about a local folklore group travelling to Tallinn folklore festival and about men taking part in a local wolf hunt. In their content and style Maidu Vallik's songs continue men's song tradition, tunes and are originally varied during a song.

We also got some information about West-Saaremaa (Jämaja) songmakers: Hendrik Koppel, a farm owner of the end of the 19th century; Jüri Kokk, a parson

and schoolmaster of the beginning of the 20th century and later a sailing ship captain; and Jüri Vipp. The topics of Sõrve songs revolve around local village life, one of the themes being tales of bachelors and also other everyday topics: communal work efforts, seal hunt, local customs and beliefs. The latter are also reflected in stories. Believing in supernatural phenomena was pretty lively in Sõrve at the beginning of the 20th century. Seamen's songs were also popular.

While reflecting local way of life and expressing the experiences, thoughts, opinions and understandings of their composers and carriers in any particular place and time the village song offers additional material about the life of the people, its history, mentality and psyche.

6. Home neighbourhood songs

Among Saaremaa local songs the eulogies of home neighbourhood are of special importance. "Our Fathers and Mothers are Islanders" (nr 156), "Little Sister-Islands" (nr 160) and "Muhumaa" (nr 159) are known and well loved to this day. The author of their lyrics was Antonina (Niina) Klaas (1910–1982). Her husband Andrei Klaas, a school teacher and choir conductor and later the Orthodox Church priest with several congregations put some of her poems to music. They are characterized by romantic eulogy of home neighbourhoods and idealized life of seacoast dwellers, always close to nature. The songs have travelled orally and via handwritten songbooks across the whole of Saaremaa and after World War II across the entire Estonia by radio. The poet of Vilsandi Mihkel Puss's "The Anthem of Vilsandi" and "My Dear Little Island" also belong among these songs (nr 47 ja 50). The thematic of home neighbourhood eulogy is shared by the humorous love song popular throughout Estonia "Saaremaa is a Little Land" (nr 158, 166).

7. Ballads, ring game and dance songs

The ballads spread partly via printed collections and partly as oral translations from neighbouring nations. These are stories about royal children, landed aristocracy, unfortunate love affairs, etc. The way of life and style of the ballads are alien to Estonian old traditional songs. Yet it was just this exotic life style that was of interest to people. At the same time, in the Estonian farming society the forced marriages of those who were separated by their parents and long military service constituted a social problem.

The ballads as well as lyrical love songs were used as accompaniment to ring game songs. In the islands the performance games in which singers were imitating the dramatic plot of the songs preserved longer than in the mainland. In the

20th century the ring games with insert dance songs spread all over of Estonia: the main song was used as the accompaniment for walking in the round and every stanza was intercepted by a dance song for intermittent couples dancing inside the round. Polkas, Walzes and Rheiländers prevailed. The topics for dance songs were about love and in their style they were often humorous.

8. Songs about historical events and soldiers' songs

Of the songs with historical background, songs about the abolishment of serfdom were known in Saaremaa and also songs that reflected rebellions against land-owners and the following actions of death squads in 1905–1907.

In Saaremaa most of the soldiers' songs repertory was known in the early 20th century, beginning from the songs about Russian-Turkish war and up to the songs of World War I. The topics are about the journeys of the servicemen, events of the wars; especially popular were sad war songs that reflected the soldiers' thoughts preceding deathly action far away from home. Such songs were also popular among women. During World War I also dance songs about war came into existence: the islanders' girls and wives used to ease their common grief over their brothers, beloved and husbands gone to war while singing lyrical songs and dancing to their accompaniment.

Saaremaa's civil history was also reflected in songs. In the songs from the time of the Republic of Estonia the topic popular throughout Estonia was that of the governance of the land and the dealings of political parties. The song nr 94 was sung by Aleksander Nõgu during the elections of the President of the Republic. The singer wishes that the representative of the farmers Konstantin Päts would become President. The song "Kuressaare Amusement Park and Seacoast" (157) depicts the railway and the train in the early 20th century, which took holiday-makers from the harbour to Kuressaare, the resort of which was famous for its curative mud.

9. Seamen's, prisoners' and destiny songs

Among the seamen's songs there are tunes reflecting various moods. From these songs we learn that the youths of Saaremaa are brave young men who are not afraid of storms and do not even care about young women who cry for them at home. They are ready to accept sad destiny if that is in stall for them. The shipwreck motif is often employed. The songs also tell about adventures in foreign towns, dancing and card games in taverns. The Sõrve song "It Happened in London" gives a humorous and detailed account about men of different nations

being hired on ships and a fight breaking out between them (220). A rare theme is a song about the adventures of deep sea sounding team working off the Baltic Sea shore (nr 201). Its melody resembles a modern song of the 1930ies.

The sad soldiers' songs and seamen's songs share their mood with prisoners' songs and lyrical destiny songs.

*

The songs of this book were a part of the life of the people. They reflect the customs and opinions of their time, the historical situations, life conditions and fun-making traditions; the communal, clan and family relations and express the personal and communal identity during their particular time.

Although the 1920ies and especially the 1930ies brought a lot of new things to Estonian culture like modern dance courses, the radio, sound records and the new modern songs which spread via Western music publications, this did not destroy the way of life of the farming society and its culture, especially far from larger centres.